ION TUDOSESCU

DIALECTICA ACTUALĂ A VIEȚII SOCIALE ȘI SENSUL ISTORIEI

– Eseuri de filosofie socială –

Universitatea Spiru Haret

© Editura Fundației *România de Mâine,* 2007
Editură acreditată de *Ministerul Educației și Cercetării*
prin *Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TUDOSESCU, ION
Dialectica actuală a vieții sociale și sensul istoriei – Eseuri de filosofie socială / Ion Tudosescu - București, Editura Fundației *România de Mâine*, 2007

ISBN 978-973-725-904-2

316

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii.

Răspunderea pentru conținutul și originalitatea textului revine exclusiv autorului/autorilor

Redactor: Octavian CHEȚAN
Tehnoredactor: Marcela OLARU
Coperta: Cornelia PRODAN

Bun de tipar: 28.08.2007; Coli tipar: 14
Format: 16/61×86

Editura Fundației *România de Mâine*
Bulevardul Timișoara nr. 58, București, Sector 6
Tel./Fax: 021/444.20.91; www.spiruharet.ro
e-mail: contact@edituraromaniademaine.ro

Universitatea Spiru Haret

ION TUDOSESCU

DIALECTICA ACTUALĂ A VIEȚII SOCIALE ŞI SENSUL ISTORIEI

– Eseuri de filosofie socială –

EDITURA FUNDAȚIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*
Bucureşti, 2007

Universitatea Spiru Haret

Fiului meu

Adrian Ion Tudosescu,

a cărui dispariție timpurie dintre noi o regret nemăsurat, şi care avea o predilecție pentru cunoaşterea fenomenului social şi a mecanismelor care guvernează rezolvarea tensiunilor interne şi externe ale acestui fenomen (integrându-se cu toată capacitatea de care dispunea şi cu elanul tineresc ce-i era specific în procesele de schimbare şi înnoire revoluționară de nivel societar), fiindu-mi permanent primul interlocutor în gândirea şi abordarea unor probleme ale dialecticii actuale a vieții sociale, cu precădere din țara noastră.

Universitatea Spiru Haret

C U P R I N S

Prefață 11

I. **Neconcordanțe, contradicții şi antagonisme în societatea democratică contemporană** 15

1. Legea contradicției ca lege a domeniului vieții sociale 15
2. Specificitatea contradicțiilor în societatea capitalistă 19
   a. Neconcordanțe şi contradicții specifice capitalismului 19
   b. Istoricitatea manifestării contradicțiilor în capitalism 23
      α. În capitalismul clasic 24
      β. În capitalismul contemporan 25
      γ. În capitalismul viitor 30
3. Natura contradicțiilor în etapa actuală de tranziție de la socialism la capitalism 39
   a. Precizări teoretico-metodologice şi caracterizări ale conținutului şi împlinirilor acestei etape 39
   b. Neconcordanțe şi distorsiuni economice; discrepanțe şi disproporții sociale 41
   c. Contradicții şi antagonisme sociale 48
   d. Metode, mijloace şi căi de rezolvare a contradicțiilor 56
4. Stări contradictorii în raporturile internaționale 64
   a. Principalele contradicții internaționale ale capitalismului contemporan 64
   b. Modalități de soluționare actuală a contradicțiilor în viața internațională 71

II. **Democrația specifică societății capitaliste contemporane** ... 73

1. Sensurile ideii de democrație şi condiționările trăirii democratice ... 73
2. Posibilitatea trăirii democratice în capitalism 75

Universitatea Spiru Haret

3. Dependența procesului de adâncire a democratismului de evoluția orânduirii capitaliste 78
4. Direcții de evoluție ale capitalismului contemporan şi perspective ale adâncirii procesului democratic 84
5. Nuanțări conceptuale privitoare la natura evoluției capitalismului contemporan 94

III. **Democrație – autoritate – dictatură în dialectica actuală a vieții sociale** 106

1. Determinism stilistic în viețuirea democratică 109
2. Semnificația termenului de autoritate şi nevoia de autoritate în viețuirea democratică 113
3. General şi individual în conceperea şi practicarea raporturilor democratice 117
4. Societatea politică şi societatea civilă în rânduielile democratice 123
5. Direcții principale de acțiune în perspectiva adâncirii democrației vieții sociale 128

IV. **Revoluție şi proces revoluționar în trecerea de la socialism la capitalism** 136

1. Delimitări conceptuale 136
2. Caracterul schimbărilor în ordinea politică a României în decembrie 1989 141

V. **Factorii organizaționali ai procesului revoluționar de trecere de la socialism la capitalism** 151

1. Structurile organizaționale ca factor subiectiv al dezvoltării societății 151
2. Direcții de perfecționare a tipologiei şi mecanismelor de funcționare ale structurilor organizaționale în societatea democratică contemporană 161
3. Procesul de perfecționare a structurilor organizaționale specifice societății în perioada actuală a tranziției de la socialism la capitalism 167
4. Ineficiența şi lipsa de orizont în funcționarea statului de drept în perioada tranziției şi măsuri de optimizare a funcționalității acestuia în perioada posttranziție 183

Universitatea Spiru Haret

VI. **Nonsensul de ansamblu al istoriei şi sensurile determinate ale fiecărei etape a procesului istoric** 200

1. Preliminarii raționalist-dialectice ale abordării ideii de sens al istoriei 200
2. Situarea în limită a sensurilor istoriei 202
3. Succesiunea de sensuri în diacronia societății capitaliste 208
4. Consecințe de ordin axiologic şi existențial ale mutațiilor care au loc în succesiunea sensurilor istorice 211
5. Direcții de restructurare ale instituirii sensului actual al istoriei ... 215

În loc de încheiere 221
Omul şi istoria – privire dialectică 221

Universitatea Spiru Haret

P R E F A Ț Ă

Societatea contemporană, descendentă directă a revoluției burgheze petrecute în epoca modernă şi moştenitoare a unor orizonturi de realizare umană întrevăzute încă din Antichitate, pe care le-a reînnoit epoca Renaşterii şi le are în vedere ca ideal de înfăptuire ideologică umanistă până în zilele noastre, este supusă celui mai pătrunzător dinamism. Unul pe care oamenii nu-l percep în toate dimensiunile lui realizatorii şi umanizatoare. Ceea ce s-a înnoit, aproape radical în ultimul veac, în substanța condiției umane li se pare a fi în firea lucrurilor şi a ține de naturalul acestei condiții şi cu greu sunt întrevăzute ipostazele umanului în deceniile următoare. Numai când oamenii scrutează timpul trecut, acum pe intervalul unei singure generații, constată schimbarea, curgerea lumii şi îi năpădesc nu doar puseuri nostalgice, ci şi reproşuri autocritice în legătură cu conformismele pe care le-au trăit şi le-au acceptat în condiția lor existențială şi axiologică dintr-o vreme acum revolută. De parcă ei n-ar fi văzut şi n-ar fi acționat în direcția revoluționării timpurilor ce le-au încarcerat înnoirea şi realizarea. De aici decurge situarea lor permanentă în mirare. Mirarea începe cu întrebarea: Cum de am putut să ne acomodăm stărilor de lucruri din trecutul abia petrecut? şi continuă cu întrebarea: Ce trebuie să facem pentru a ne ameliora condiția în viitorul nebulos în care vom trece iremediabil?, căreia îi urmează o altă întrebare: Oare ne va aparține acest viitor? Fără să înțeleagă adevărul că nu numai timpul lucrează în favoarea condiției lor, marcată de istoricitate, ci şi ei înşişi îşi pot remodela condiția. Cu convingerea că trebuie să înțeleagă sensul istoriei şi să se implice în desfăşurarea evenimentelor ei – cu ştiință şi competență pragmatică şi măsurându-şi aproximativ exact, în concordanță cu istoricitatea, idealurile şi speranțele de realizare.

Universitatea Spiru Haret

Întrucât omul îşi face istoria, dar nu după bunul său plac, ci în concordanţă cu obiectivitatea, totdeauna readaptându-şi în raport cu aceasta visările şi intenţionalitatea – altfel formulată ideea, în condiţiile considerării istoriei ca subiect obiectivat, deci şi consecinţă a acţiunilor transformatoare ale omului (dictate de satisfacerea propriilor nevoi), istoria apare a fi ca obiectivare logică cenzurată subiectiv.

În această corelare a subiectului (ca agent) cu obiectul (ca pacient) în procesul devenirii sociale constă mecanismul devenirii istoriei umane. Cu atât mai mult în lumea contemporană, restructurabilă din temelii în contextele actualelor revoluţii informaţionale şi comunicaţionale şi, nu în mai mică măsură, ale apetitului crescut al omului contemporan de remodelare a propriei condiţii.

Tocmai pentru a se situa conştient şi deliberat în devenirea istoriei viitoare, omul va trebui să se aventureze nu într-o intuire abstractă (printr-un joc speculativ al minţii) a acesteia în afara oricăror determinisme, ci într-o abordare interdependentă a viitorului cu revoluţionările de ansamblu în structura de ansamblu a sistemului vieţii sociale, provocate nu atât de legitatea obiectivă a socialului, ci preponderent de demiurgia omului, de mereu neostoita lui dorinţă de realizare la niveluri existenţiale şi valorice superioare.

Cu alte cuvinte, în dialectica actuală a vieţii sociale intervin specificităţi dictate de acţiunea de acum conştientă a omului, datorită cărora ritmurile devenirii sunt mai accentuate, iar consecinţele acestora pentru condiţia umană devin mult mai spectaculoase faţă de cele din trecut, chiar şi din cel apropiat, iar profunzimile proceselor revoluţionare devin mult mai penetrante şi stimulatorii pentru structurarea succesiunii etapelor progresului. Oamenii nu mai aşteaptă istoria, ei şi-o stimulează activ – declanşează procese revoluţionare şi înfăptuiesc conştient (nu numai spontan) revoluţii. Pe această cale se exercită activ factorul subiectiv în dinamica proceselor istorice ce le restructurează oamenilor condiţia în contemporaneitate.

Sub impulsul acestei nevoi de angajare revoluţionară ne putem explica dialectica actuală a vieţii sociale, inclusiv necesitatea tranziţiei de la socialism la capitalism. Lor, oamenilor, fiindu-le acum limpede că socialismul a constituit o întrerupere (dureroasă pentru ei)

în mersul istoriei contemporane – marcată de inițiativă subiectivă, falsă democratizare şi antiumanism – şi de aceea părându-le a fi fireşti răsturnarea întreruperii respective şi continuarea trăirii în normalitate, în concordanță cu direcțiile liniilor de progres şi civilizație ale lumii contemporane.

Am ales din această problematică a dialecticii vieții sociale în lumea de azi câteva segmente ale proceselor revoluționare care se petrec în trecerea de la socialism la capitalism, apreciind această trecere ca etapă de reaşezare – după cum afirmam – în normalitate a istoriei sociale şi umane şi de relansare a acțiunii factorului subiectiv în devenirea obiectivă a societății umane. Apreciind că această reaşezare este şi o treaptă de construcție socială şi economică, şi nu doar o revenire (în cerc) la ceea ce s-a întrerupt, ci şi, mai ales, o reinstituire (spiralică) a liniei progresului în contexte organizaționale şi politice, economice şi axiologice contemporane. Istoria, după unele căderi, niciodată nu se întoarce integral (la momentele căderii), ci se relansează şi îşi afirmă, în ritmuri mereu accelerate, continuitatea.

Dintre dimensionările procesului tranziției de la socialism la capitalism, ne-am oprit asupra: democratismului vieții sociale; contradicțiilor vieții sociale; raporturilor dintre revoluție şi proces revoluționar în etapa actuală a tranziției; tipologiei şi funcționalității structurilor organizaționale şi rolului factorului subiectiv în condițiile tranziției. Din perspectiva acestor secvențe ale procesului tranziției, am întreprins şi câteva considerații asupra sensului istoriei – cu particularizare, mai ales, în direcția trecerii capitalismului într-o nouă etapă începând din acest prim deceniu al secolului al XXI-lea.

Sunt, fără îndoială, şi alte dimensionări şi conceptualizări ale dinamicii vieții sociale în perioada tranziției de la socialism la capitalism – pe care le-am abordat parțial în alte lucrări (de exemplu, în volumul al treilea al Tratatului de ontologie*, în partea despre* Dialectica şi determinismul vieții sociale*, volum apărut în Editura Fundației* România de Mâine*, în 2006) şi intenționăm a le aborda şi cu alte prilejuri. Dintre acestea menționăm: raporturile dintre libertate şi necesitate, dintre normă şi valoare, dintre conformism şi nonconformism în acțiunea factorului subiectiv în această perioadă; particularitățile disipării structurale şi ale emergenței sistemice în aceeaşi perioadă; raporturile dintre posibilitate şi realitate, dintre*

Universitatea Spiru Haret

acumulare cantitativă şi schimbare calitativă, dintre nomologic, axiologic şi teleologic în acest proces; raporturile dintre factorii interni şi factorii externi în declanşarea şi desfăşurarea proceselor revoluționare ale tranziției etc. Ne exprimăm speranța că cititorii au receptat unele puncte de vedere ale noastre în această privință din lectura lucrării amintite. Acest lucru nu este, indiscutabil, îndeajuns şi merită să se mai insiste asupra lui în literatura noastră filosofică, politologică, sociologică şi istorică.

Desigur, în cursul desfăşurării conținutului fiecărui capitol al cărții (care se constituie ca o suită de eseuri cu caracter filosofic şi nu ca o analiză cu exegeza cuvenită) am formulat şi unele semnificări conceptuale şi aprecieri asupra fenomenelor supuse demersului nostru (mai ales în legătură cu: etapele capitalismului şi, respectiv, caracterizarea etapei în care această societate a intrat deja în cursul primei jumătăți a deceniului întâi al secolului al XXI-lea; particularitățile şi funcționalitățile statului de drept în această etapă a tranziției; specificitatea şi tipologia contradicțiilor vieții sociale şi particularitățile procesului revoluționar în această etapă – încercând şi o abordare a raporturilor dintre revoluție socială şi proces revoluționar; semnificarea ideii de sens al istoriei şi pluralitatea de sensuri ale acestei istorii). În aceste semnificări conceptuale şi problematizări operate de noi privind procesul revoluționar al tranziției am luat ca temei referențial al respectivei tranziții experiența românească şi am urmărit cu atenție implicarea factorului subiectiv (organizațional).

Ne pare, de aceea, normală şi binevenită desfăşurarea unui dialog critic în legătură cu încercările noastre, convinşi fiind că numai controversele de opinii pot lumina adevărul – ceea ce, în consecință, sperăm să se întâmple.

Universitatea Spiru Haret

I

NECONCORDANȚE, CONTRADICȚII ŞI ANTAGONISME ÎN SOCIETATEA DEMOCRATICĂ CONTEMPORANĂ

1. **Legea contradicției ca lege a domeniului vieții sociale**

Legea contradicției este considerată în dialectică drept lege generală a existenței şi cunoaşterii. Nu este o lege a gândirii – domeniu în care funcționează legea noncontradicției. La o privire mai atentă se poate reține ideea că natura contradictorie a fenomenelor este specifică tuturor sistemelor naturale şi sociale, ea desprinzându-se ca un tip de conexiune care tensionează orice fenomen, îl pune în situație dinamică, propulsându-l spre deschidere structurală – respectiv, îl predispune spre disipare. Pe temeiul constatării acestei dimensiuni propulsatorii spre schimbare pe care o provoacă fenomenelor această natură contradictorie (imanentă oricărei alcătuiri sistemice – şi orice entitate materială se arhitecturează sistemic), cercetătorii (căutătorii) de sensuri în adâncimea lucrurilor au conchis funcționarea generalizată în lumea obiectivă a unei legi a contradicției – apreciată, nu fără legitimitate, ca *nucleu al dialecticii* (de fapt, al dialecticii lucrurilor şi, prin extensie, şi al dialecticii ideilor).

Dar, pentru că preocupările dialecticienilor au fost de regulă cantonate predilect asupra dinamicii socialului (asupra cauzalității mişcării la nivelul social-umanului), s-a ajuns la formularea (îndeosebi de către marxişti-leniniştii moştenitori ai lui Hegel) acestei legi ca lege a unității şi luptei contrariilor – avându-se deopotrivă în vedere atât aspectul unității dintre contrarii (starea de dezechilibru a sistemelor), cât şi aspectul opoziției acestora (starea de echilibru a sistemelor), care, în planul vieții sociale, conduce la raporturi de luptă între categorii sociale, raporturi generate de opoziția de interese a acestora. Fapt ce pune în evidență o anume antropomorfizare a legii generale a contradicției – care, în fapt, este o lege mai generală, funcțională, cu particularizări în planul tuturor domeniilor existenței obiective (materiale şi sociale).

Universitatea Spiru Haret

Sunt încă multe nuanţări de făcut pentru a se evita o asemenea antropomorfizare şi cu atât mai mult pentru a surprinde specificitatea acţiunii contradicţiilor în natură, în societate şi, îndeosebi, în domeniul cunoaşterii (în care lupta de idei este, într-adevăr, motorul progresului). Dintre acestea reţinem câteva, cu precădere necesare de precizat pentru a întreprinde un demers explicativ, fie şi numai fenomenologic asupra vieţii sociale – mai ales a celei contemporane.

1. Propriu-zis, în natură nu funcţionează o lege a contradicţiei ci o *lege dinamică a contradictoriului* – sub forma unor neconcordanţe ce apar între laturi sau aspecte ale aceluiaşi fenomen, neconcordanţe ce apoi se adâncesc sau se atenuează în măsura în care fenomenele respective se află în stare preponderent entropică sau negentropică. Nu este, deci, vorba de nici un fel opoziţie contradictorie în asemenea cazuri şi, cu atât mai mult, de o luptă de contrarii, ci, cel mult, de o dinamică pulsatorie, în care anumite laturi ale fenomenelor au o evoluţie disproporţionată în raport cu starea de normalitate a sistemului aflat în stare de relativ echilibru. Raporturile contradictorii sunt specifice numai domeniului uman şi se manifestă dinamic, în funcţie de natura intereselor din perspectiva cărora oamenii intră în raporturi de această natură (contradictorie)[*].

2. Intervenind în raporturile dintre oameni şi decurgând din neconcordanţele obiective dintre diferite domenii ale socialului contradicţiile se manifestă nu numai între indivizi ci mai ales între grupuri sau comunităţi de oameni – în funcţie de interesele acestora –, manifestându-se variat, de la opoziţie la conflict, antrenând la limită şi raporturi de luptă deschisă între ei, în plan economic, sub aspect politic şi ideologic.

---

[*] Semnalăm că nu pot fi confundate raporturile contradictorii cu cele antinomice sau cu cele de polarizare în dualităţi structurale, raporturi care ţin de natura fenomenului (dând specificitate acestuia) şi nu se adâncesc sau atenuează şi cu atât mai mult nu se rezolvă. Atât relaţiile cu caracter antinomic şi cele de polarizare dual㠠de ordin structural, cât şi relaţiile contradictorii sunt obiective şi ţin de natura sistemului, dar ele nu se confundă – prima categorie de legi sunt legi generale de structură, iar legea contradicţiei este o lege ce intervine obiectiv în dinamica socialului şi are referinţă în structurarea raporturilor dintre oameni (nu numai la nivel individual ci îndeosebi colectiv – cu caracter grupal sau comunitar).

Universitatea Spiru Haret

3. În condițiile unor neconcordanțe între diverse laturi şi domenii ale socialului, starea specifică de „aproape de echilibru" a sistemului este deschisă spre o stare de „departe de echilibru", ce generează funcționarea unor raporturi tensionale între oameni (categorii sociale) care sunt purtătorii laturilor fenomenului social ce intră în divergență cu celelalte, ce-i sunt specifice. Ei fiind, astfel, în funcție de interese, provocați obiectiv în direcția adâncirii sau atenuării neconcordanțelor şi, ca urmare, în eliminarea acestora printr-o schimbare de ordin disipativ a sistemului aflat în stare de neconcordanță (respectiv, de „departe de echilibru"). Cu alte cuvinte, starea de neconcordanță obiectivă în plan social determină natura raporturilor contradictorii dintre oameni, opoziția sau lupta intersubiectivă a acestora (pentru a se antrena rezolvarea neconcordanțelor obiective ce le generează).

4. Aceste relații contradictorii dintre oameni (grupați categorial sau comunitar), manifestată tensional, se poate adânci până la structurarea unor antagonisme – ce reclamă cu necesitate o rezolvare radicală şi relativ rapidă, care, dacă nu se produce, „aruncă" sistemul în colaps – o criză sistemică distrugătoare structural, cu tendință de neantizare.

5. Rezolvarea contradicțiilor sociale, mai ales a antagonismelor spre care evoluează obiectiv acestea, este operată de oameni prin mijlocirea structurilor organizaționale ale societății – care intervin reglator în dinamica relațiilor sociale dintre oameni, reechilibrând starea socială aflată în neconcordanță şi, ca urmare, provocând trecerea de la situațiile sociale de „departe de echilibru" structural la situații de „aproape de echilibru". Este important de reținut, sub aspect metodologic, faptul că rezolvarea contradicțiilor se poate produce deliberat şi la timp de către factorul subiectiv (exercitându-se prin mijlocirea structurilor organizaționale), pentru a se evita şocurile existențiale – intrarea sistemului în fază de colaps – sau (dacă nu se conştientizează necesitatea acestei rezolvări deliberate) se ajunge la generarea unor situații revoluționare ce conduc inevitabil la declanşarea unor revoluții la scara întregului sistem (social).

Aceste din urmă modalități de rezolvare a contradicțiilor pot provoca (şi de regulă provoacă) perioade de reflux ale progresului (social), stagnări sau chiar dări înapoi în procesul evolutiv al vieții sociale. Unele revoluții pot genera perioade îndelungi de involuție socială, procese restaurații oniste şi pierderi irecuperabile de energie umană şi socială. Ceea ce denotă că factorul subiectiv trebuie să „stăpânească"

Universitatea Spiru Haret

procesul social, să rezolve contradicțiile la timp şi în concordanţă cu etapa de progres a societății, să condiționeze atenuarea acestora, evitându-se astfel adâncirea şi transformarea lor în antagonisme ce scapă de sub control, provocând perioade de haos în dinamica etapelor progresului – de natură să genereze şocuri existențiale de nivel sistemic în societate şi îndeosebi intrarea acesteia în repaus şi involuție economică, politică şi axiologică.

Epoca contemporană (secolul al XX-lea) a cunoscut avantajele funcționării optime a factorului subiectiv în dinamica vieții sociale, precum şi dezavantajele lipsei de funcționare optimizatoare a acestuia, ce au provocat, în primul caz, deschideri incomensurabile asupra evoluției liniilor progresului şi civilizației, iar în al doilea caz căderi existențiale şi valorice la fel de incomensurabile în toate domeniile vieții sociale.

Lecția pe care în această epocă (contemporană) omenirea a învățat-o este aceea că în privința acțiunii factorului subiectiv în viața socială într-o societate măcinată de contradicții sociale trebuie să se conştientizeze nevoia de luciditate şi dinamism acțional în direcția rezolvării acestor contradicții şi să nu se cedeze în fața spontaneității, preluându-se inițiativa prin strategii active de schimbare socială şi de perfecționare a acelor laturi sau domenii ale socialului intrate în neconcordanță cu interesele oamenilor, cu nevoia lor de realizare şi de personalizare. Asemenea strategii sunt cu atât mai necesare într-o perioadă în care societatea este marcată de un proces revoluționar permanent, în care ritmurile progresului se accelerează exponențial – ceea ce reclamă din partea factorului subiectiv (respectiv a structurilor organizaționale ale societății) nevoia de depistare permanentă a liniilor progresului, acțiunea conştientă în direcția obiectivării acestora, prin rezolvarea la timp şi cu deschidere spre nou a contradicțiilor care apar obiectiv în raporturile dintre oameni, ca urmare a dezvoltărilor şi schimbărilor ce se produc rapid în diverse domenii ale socialului.

Structurile organizaționale (de la asociațiile şi organizațiile politice şi civice până la sistemul instituțional de stat) au menirea şi rostul de a conştientiza şi dezvălui neconcordanțele, nepotrivirile şi decalajele dintre diverse domenii sau laturi ale economicului şi socialului, care au consecințe directe cu caracter contradictoriu şi, la limită, tensional în raporturile dintre oameni şi, corespunzător, de a preconiza măsuri cu caracter executoriu în direcția rezolvării acestor contradicții şi

Universitatea Spiru Haret

detensionării stărilor potențial conflictuale din societate pentru a nu se ajunge la situații revoluționare greu de gestionat fără pierderi sociale şi umane. Cu alte cuvinte, trecerea de la starea „departe de echilibru" la cea „aproape de echilibru" a sistemului vieții sociale să se facă sub control subiectiv, iar disiparea structurală să fie privită ca situație de normalitate în dinamica vieții sociale, ca o cale naturală de deschidere şi ieşire din limită.

2. **Specificitatea contradicțiilor în societatea capitalistă**

a. *Neconcordanțe şi contradicții sociale specifice capitalismului*

Contradicțiile în viața socială izvorăsc din neconcordanțe obiective şi subiective care apar în dinamica structurilor economice, politice şi ideologice (inclusiv din diferențele de opțiuni axiologice ale oamenilor). Neconcordanțele în plan obiectiv, structurate ca urmare a dinamismului mai pronunțat al unor laturi ale socialului, determină raporturi contradictorii între oameni în funcție de natura relațiilor de proprietate şi de repartiție, de carențele în mecanismele de funcționare ale structurilor organizaționale (îndeosebi ale celor care mijlocesc structurile de putere la nivelul sistemului social), de natura intereselor materiale şi spirituale ale oamenilor generate de neconcordanțele din sistem, de provocările progresului şi dinamica tablelor de valori, de contextele economice, politice şi ideologice internaționale, inclusiv de capacitățile de adaptare la nou ale oamenilor.

Aşadar, neconcordanțele obiective provoacă contradicții intersubiective (între indivizi, între grupuri sociale, între comunități umane). Cele mai importante opoziții contradictorii izvorăsc din deosebirile de interese, de țeluri şi idealuri de realizare care se manifestă sub aspect economic, organizațional şi politic, ideologic şi axiologic. Deosebiri care provoacă manifestarea unor tensiuni şi, mai acut, antagonisme, la rândul lor generatoare de stări conflictuale şi, la limită, situații revoluționare.

De regulă, neîmplinirile din infrastructură ale unei societăți, discrepanțele între laturi ale acesteia (respectiv între nivelurile de dezvoltare ale acesteia), provoacă perturbări la nivelul structural al sistemului economic şi, prin mijlocirea acestuia, şi la nivel suprastructural

Universitatea Spiru Haret

(organizațional şi ideologic), perturbări care se repercutează la nivel social prin generarea unor antagonisme în raporturile dintre oameni, de natură să negentropizeze ordinea socială şi, implicit, echilibrul dinamic de ansamblu al societății. Fapt ce impune din partea structurilor organizaționale de putere în stat o atentă eliminare a neconcordanțelor la nivelurile infrastructurale şi structurale ale societății. O atare reaşezare sistemică în ordinea materială şi spirituală presupune organizarea unui echilibru între laturile sistemului prin atenuarea neconcordanțelor în plan obiectiv şi a stărilor contradictorii la nivel subiectiv, ceea ce condiționează intrarea acestuia (a sistemului vieții sociale) într-o stare de normalitate – de echilibru şi deschidere.

Aceste discrepanțe şi înapoieri în domeniul infrastructural al societății se datorează lipsei unei politici investiționale coerente în dinamizarea unor sectoare economice de bază ale societății (cum sunt cele din domeniile industriale de vârf, din domeniile industriale prelucrătoare şi producătoare de materii prime şi energetice, din domeniul transporturilor – rutiere, feroviare şi maritime –, din domeniul producției de utilaje agricole şi îmbunătățiri funciare sau hidrotehnice, din domeniul ameliorării climaterice şi de habitat etc.). Ştiindu-se că asemenea neajunsuri de natură infrastructurală disfuncționează întregul ansamblu de sectoare industriale şi agricole, rentabilitatea procesului productiv la nivel sistemic în societate. Care, la rândul său, implicit, prin mijlocirea acestuia, afectează negativ nivelul şi modul de trai al oamenilor. Întreținându-se, în cele din urmă, şi adâncirea contradicțiilor din raporturile dintre oameni, dintre ei şi societate – cu consecințe imprevizibile în ce priveşte dinamica de ansamblu a vieții sociale.

Contradicțiile sociale generate şi de adâncirea deosebirilor dintre categorii sociale de oameni în domeniul proprietății, mai ales când acumularea de mari proprietăți (industriale, agricole, bancare, comerciale) se realizează pe căi ilicite, prin rapt economic, şantaj şi corupție. Ca urmare a acestor practici se adâncesc discrepanțele dintre proprietatea mică şi mijlocie şi marea proprietate, amplificându-se astfel procesul de polarizare socială – situație generatoare de antagonisme şi conflicte sociale cu urmări adesea imprevizibile. Se poate ajunge (şi s-a ajuns) la dominarea economică şi politică nu numai a unor state şi grupări de state ci şi la generarea unor fenomene contradictorii cu caracter antagonic la nivelul ansamblului vieții internaționale, prin dominarea politică a

Universitatea Spiru Haret

societăților de către grupuri restrânse de concerne şi companii transnaționale – care, în situații limită, recurg şi la politici de dictat sau, cel mai adesea, la subordonarea structurilor organizaționale destinate să gestioneze ordinea internațională. Acest fenomen şi explică, într-o mare măsură, internaționalizarea actuală a mişcărilor de protest împotriva politicilor de globalizare (mondializare) economică întreținute de marile puteri – politici care se extind (mijlocit) şi asupra domeniului politic al vieții sociale (încălcându-se, astfel, suveranitatea țărilor mici şi mijlocii).

Lipsa de echilibru în materie de repartiție, respectiv de distribuție a bugetului național pe diverse domenii ale activității economice şi sociale provoacă de asemenea mari dizarmonii sociale, generatoare de stări tensionale cu caracter de clasă şi chiar de natură comunitară. În această privință, subfinanțarea sectoarelor de educație şi instrucție, de cultură şi sănătate au ca efect slăbirea energiilor fizice şi creative ale oamenilor, scăderea puterii de acomodare la provocările actuale ale proceselor revoluționare de factură tehnologică şi informațională a categoriilor de bază ale societății, cele producătoare de bunuri materiale şi creatoare de valori. Situație care disfuncționează şi procesele manageriale de coordonare macrosocială. Şi, prin conexiune, în cazul favorizării (investiționale) a sectoarelor de forță (poliție, justiție, armată), la tensiuni sociale şi la diminuarea trăirii democratice, inclusiv la accentuarea tendințelor dictatoriale în exercitarea puterii.

Prin urmare, neconcordanțele la nivelurile de bază ale sistemului acțiunilor sociale, discrepanțele între diverse domenii ale acestuia, provoacă raporturi contradictorii la nivel social şi, la limită, antagonisme şi conflicte sociale ce disfuncționează societatea în ansamblul ei. Din această perspectivă, este cu atât mai nocivă social şi economic subfinanțarea agriculturii şi a sectoarelor industriei uşoare şi alimentare – din care izvorăsc tensiuni între mediul rural şi mediul urban, dintre lucrătorii din agricultură şi cei din industrie. Stimulându-se, astfel, un proces de imigrare a lumii rurale în centrele urbane – cu tot cortegiul de consecințe păgubitoare pentru viețuirea economică şi socială de ansamblu.

Desigur, într-o societate democratică, toate aceste practici de înlăturare a neconcordanțelor care au ca efect instituirea unei stări de echilibru economic şi social nu se exercită prin comandă ci prin funcționarea optimă a unor relații de piață, pe care societatea, prin

Universitatea Spiru Haret

structurile ei organizaționale, le poate condiționa – prin politici de facilitare (prin subvenții şi codificări normative) a unor sectoare prioritare şi de interes major pentru dezvoltarea economică şi socială echilibrată, scontându-se cote înalte de prosperitate a tuturor categoriilor populației. Statul, în această privință, are un rol important în gestionarea economică şi socială a comunității – în nici un caz nu-şi poate permite a fi un stat minimal.

Este de înțeles că factorul subiectiv (structurile organizaționale ale societății şi, în primul rând, cele care se exercită la nivelul puterii în stat) nu poate să-şi asume responsabilitatea de a evita şi desființa contradicții – ele ținând de dinamica vieții sociale –, ci de a depista la timp şi condiționa rezolvarea lor în conformitate cu tendințele progresului. Asemenea contradicții, având cauze obiective, fiind *contradicții ale creşterii*, care izvorăsc din neconcordanțe (generate obiectiv sau subiectiv) la scara fizionomiei de ansamblu a sistemului vieții sociale sau la diverse paliere ale arhitecturării acestuia, şi care apar în procesele de geneză ale noului, stimulând dinamismul vieții sociale şi măsurând discrepanțele care apar în aceste procese (de înnoire), se cer a fi rezolvate creativ de către factorul subiectiv (pentru a nu se transforma în antagonisme în raporturile dintre diverse categorii sociale de oameni). Factorul subiectiv are deci posibilitatea de a înlătura mecanismele care generează asemenea antagonisme şi de a facilita acțiunea unor factori obiectivi care le detensionează, stimulându-se, astfel, dezvoltarea economică şi socială în folosul procesului de realizare umană.

Nerezolvarea contradicțiilor – care conduc la antagonisme acute şi la reculuri de natură obiectivă în dinamica vieții sociale – are, după cum se poate deduce, efect negativ asupra condiției existențiale sociale şi umane. Fapt care reclamă din partea factorului subiectiv nu numai rezolvarea contradicțiilor ci şi deschiderea socialului spre o nouă ipostază contradictorie – şi aceasta, la rândul ei, generatoare de noi acțiuni de soluționare a contradicțiilor –, natura contradictorie a fenomenelor sociale fiind cauză permanent generatoare de progres şi înnoire umană, cărora le corespund niveluri mereu superioare de realizare.

Aşadar, nu teama de contradicții şi efortul de anulare a acestora trebuie să călăuzească acțiunea factorului subiectiv în dinamizarea obiectivă a societății, ci dezvăluirea şi rezolvarea permanentă a acestora, pe măsura apariției şi maturizării lor – conştientizarea efectului productiv

Universitatea Spiru Haret

al acestor contradicţii, dacă sunt depistate şi rezolvate la timp şi în concordanţă cu liniile generale ale progresului, constituind calea exercitării rolului factorului subiectiv în dinamica vieţii sociale.

b. *Istoricitatea manifestării contradicţiilor în capitalism*

În societăţile democratice contemporane, care funcţionează pe temeiul relaţiilor de piaţă şi în sistemul proprietăţii private generatoare de iniţiativă economică şi concurenţă stimulatoare de niveluri superioare de rentabilitate, acţionează neconcordanţele specifice şi provocări economice care pun în valoare o tipologie specifică de contradicţii sociale. Surprinderea acestor contradicţii reclamă din partea cercetării o analiză dinamică a vieţii sociale, în funcţie de etapele pe care le-a parcurs până în prezent economia de piaţă. În această privinţă, desprindem o primă etapă a capitalismului clasic, în care procesele economice se desfăşurau pe temeiul economiei *libere* de piaţă, o a doua etapă în care domină economia *socială* de piaţă şi o a treia etapă care se prefigurează a fi caracterizată prin funcţionarea unei economii (am spune) *socialiste* de piaţă[*].

Procedând sistematic, în raport cu etapizarea evoluţiei capitalismului ca orânduire economico-socială şi ca tip de civilizaţie, reţinem următoarele neconcordanţe de natură structurală, provocatoare de contradicţii sociale – ce au tendinţe de evoluare spre antagonisme.

[*] Termenul *socialistă* nu trebuie să şocheze, deoarece avem în vedere nu o economie socialistă de comandă, ci o economie socialistă de piaţă, una în care statul îşi asumă roluri din ce în ce mai active în controlul şi stimularea relaţiilor de piaţă, în condiţiile sporirii contribuţiei sale la exercitarea funcţionării unor echilibre economice şi sociale, în condiţionarea unor raporturi de protecţie socială şi în reglementarea drepturilor şi libertăţilor individului sau ale colectivităţilor umane (grupale şi comunitare). Un asemenea stat nu-şi pierde sau diminuează esenţa democratică, nu-şi diminuează mecanismele parlamentare de exercitare a puterii – întemeiate pe principiul pluripartidismului şi ale pluralismului ideologic şi politic (dimensionări ale vieţuirii democratice care dobândesc forme şi conţinuturi noi, deja aflate în curs de afirmare în lumea contemporană).

Universitatea Spiru Haret

α – În *capitalismul clasic*, apărut în condiţiile acumulării primitive a capitalului şi a unor relaţii economice reglementate exclusiv şi liber la piaţă, în care statul devine minimal, pierzându-şi orice rol în reglementarea acestor relaţii, apar neconcordanţe şi stări contradictorii: *între caracterul tot mai social al producţiei şi însuşirea privată a produsului social* pe criterii de proprietate (însuşire lipsită de orice control şi condiţionări organizaţionale), neconcordanţe exprimate într-o formă simplificată drept *contradicţii între muncă şi capital; între marea proprietate privat-capitalistă şi mica proprietate privată*, îndeosebi în agricultură – pe seama acumulării prin mijlociri de piaţă a micii proprietăţi de către marea proprietate – fenomen ce se numeşte în termeni socio-economici proces de concentrare a proprietăţii asupra mijloacelor de producţie (şi pământul constituind un asemenea mijloc); *între munca fizică şi munca intelectuală* – ca urmare a dependenţei acesteia din urmă de iniţiativa liberă a proprietarilor mijloacelor de producţie şi de capital – statul nemaifiind implicat în susţinerea cercetării şi creaţiei de valori într-o economie liberă de piaţă; *între sat şi oraş* – ca urmare a proletarizării generalizate a lucrătorilor din agricultură, deposedaţi de mijloace de producţie prin mijlociri de piaţă şi care sunt predispuşi spre o exploatare de tip capitalist care ia locul celei feudale marcată de fenomenul iobăgiei; *între interesele clasei politice* – recrutate exclusiv din rândurile sau cu susţinerea marilor proprietari – *şi majoritatea categoriilor sociale ale corpului social al comunităţii*, care nu are reprezentare parlamentară şi susţinere guvernamentală, devenind o populaţie tăcută, la discreţia structurilor organizaţionale cu caracter de stat.

Toate aceste neconcordanţe şi stări contradictorii generează manifestarea unor contradicţii deschise între burghezia industrială şi proletariat, între aristocraţia funciară şi ţărănime, între categoriile sociale deţinătoare ale marii proprietăţi şi participante la exerciţiul puterii şi intelectualitate, între populaţia rurală şi cea urbană – de fapt, în general, dintre categoriile restrânse deţinătoare de proprietate privat-capitalistă şi de capital şi categoriile largi ale maselor populare, deposedate de proprietate şi exploatate – predispuse treptat unui proces de scădere a nivelului de trai şi de înrăutăţire a calităţii vieţii. Situaţie ce generează în acel climat social o accentuată situaţie revoluţionară.

Pe acest fond contradictoriu al vieţii sociale, marcat de fenomene complexe de degradare a calităţii vieţii maselor de producători de bunuri

Universitatea Spiru Haret

şi valori, între cele mai nocive consecinţe asupra armoniei (echilibrului) edificiului social capitalist sunt: creşterea şomajului, amplificarea actelor de devianţă (morală, politică, juridică şi chiar estetică şi religioasă) şi a fenomenelor de alienare (de asemenea din perspectiva principalelor forme ale conştiinţei sociale), atingând limita înstrăinării omului, nu numai de munca sa ci şi de esenţa sa. Ca urmare a funcţionării acestor contradicţii şi forme de alienare producându-se, prin recul, creşterea funcţiilor represive ale statului şi, prin conexiune, accentuarea împotrivirii corpului social faţă de sistemul structurilor organizaţionale de stat.

Ca urmare a acestor fenomene de degradare socială, care accentuează situaţiile revoluţionare, sunt tot mai active mişcarea socialistă şi, *in extremis*, comunistă – mişcări care îşi asumă rolul de a declanşa conflicte de clasă şi, în cele din urmă, schimbări sociale radicale, în multe privinţe subordonate lozincii marxiste cu privire la „exproprierea expropriatorilor" şi, în consecinţă, a idealului leninist de „instaurare a dictaturii proletariatului". Asemenea mişcări au, deci, consecinţe imprevizibile asupra echilibrului social şi provoacă rupturi economice şi sociale care înlocuiesc orânduirea capitalistă, prin esenţa ei stipulatoare de vieţuire democratică şi de trăire în libertate, cu regimuri de dictatură totalitariste de factură comunistă, ce nu au nimic comun cu democratismul vieţii sociale şi, implicit, cu procesul de realizare umană.

Istoria ultimului secol al celui de-al II-lea mileniu a confirmat consecinţele posibile ale climatului social din societatea capitalistă clasică (dominată de acumularea primitivă a capitalului şi de concentrarea excesivă a mijloacelor de producţie în condiţiile funcţionării unui stat minimal), producându-se o serie de revoluţii proletare care au condus la regimuri socialiste de comandă ce şi-au propus construcţia comunismului (a unei societăţi în care omul încetează să mai fie scop ci doar mijloc al procesului social, fiind eliminate drepturile omului şi libertăţile individului din strategia realizării umane – acestuia fiindu-i obstrucţionată orice iniţiativă personală de ordin creativ în măsura în care i se oprimă drepturile la proprietate privată şi de participare la exercitarea puterii de nivel comunitar – aceste drepturi fiind rezervate exclusiv organismului de decizie şi conducere totalitară).

β – În *capitalismul contemporan.* Conştientizând perspectivele sumbre ce se deschid pentru împlinirea condiţiei umane în urma

Universitatea Spiru Haret

revoluțiilor proletare, însoțite de procese de construcție a socialismului de tip totalitarist sub auspiciile dictaturii proletariatului, în mișcarea socialistă din Europa occidentală de după cel de-al II-lea război mondial s-au desprins o serie de grupări (partide şi alte tipuri de organizații) social-democrate, care, alături de orientările neoliberale şi de cele creştin democrate au avansat alte soluții de rezolvare a contradicțiilor capitalismului, fără a se aştepta evoluția acestora spre antagonisme ce reclamă declanşarea unor revoluții proletare. Astfel, structurile organizaționale cu caracter de stat din această zonă europeană au preconizat un alt tip de capitalism, în care statul îşi asumă responsabilități şi atribuții de control şi intervenție în mecanismele economiei de piață, de natură să condiționeze aplicarea unor politici investiționale şi susținerea protecției sociale – pentru a se evita sărăcirea populației şi polarizarea excesivă a societății, precum şi creşterea şomajului însoțită de tot cortegiul de fenomene alienante şi deviante social. Ca urmare, a fost sprijinită formarea clasei mijlocii şi ameliorarea crescândă a nivelului de trai al populației, evitându-se instituirea unor situații revoluționare de nestăpânit organizațional. În acest fel au fost ameliorate decalajele economice şi cele privind calitatea vieții, statele (prin structurile lor organizaționale) intervenind în gestionarea fenomenelor de criză şi în funcționarea echilibrată a tuturor ramurilor economiei naționale, inclusiv a nivelurilor de proprietate. S-a redus, în consecință, funcționarea statului minimal şi economia *liberă* de piață, trecându-se treptat (dar organizat) la economia *socială* de piață.

Succesul unei asemenea strategii a fost răsunător, capitalismul generând condiții superioare ale obiectivării principiului democratic în toate domeniile vieții sociale. Pe acest fond strategic s-au constituit societățile democratice cu o economie dezvoltată şi o calitate superioară a vieții oamenilor din vestul Europei, America de Nord şi Asia de nord-est şi de sud-est.

Realizările deosebite în toate domeniile vieții sociale ale acestor state au demonstrat că alături de grupările politice neoliberale şi creştin democrate şi social-democrația s-a adaptat economiei de piață, a unei economii sociale şi nu libere de tip clasic şi, ca urmare ideologia socialistă de factură social-democrată s-a dovedit a fi superioară radical ideologiilor comuniste sau socialiste structurate pe pârghiile economiei de comandă.

Universitatea Spiru Haret

A devenit astfel posibilă rezolvarea contradicțiilor capitalismului clasic fără a se renunța la esența (democratică a) acestei orânduiri, prin *trecerea de la economia liberă de piață la economia socială de piață* și, corespunzător, prin creşterea rolului statului (renunțându-se la ideologia liberală a statului minimal) şi nu prin mijlocirea unor revoluții proletare care să conducă la instaurarea dictaturii proletariatului şi la construcția socialismului de comandă şi a comunismului. Aşadar, capitalismul contemporan nu numai că nu a încetat să servească procesul de realizare a condiției umane, ci a propulsat pe o treaptă superioară acest proces.

Istoria a confirmat superioritatea incontestabilă pentru realizarea condiției umane a strategiilor trecerii de la economia liberă de piață la economia socială de piață şi a infirmat insuccesul în această privință a strategiilor revoluțiilor proletare şi socialiste (de comandă). Ca urmare, în ultimele decenii am asistat la căderea comunismului şi, la triumful capitalismului în organizarea economică şi socială şi, prin mijlocirea unor procese revoluționare profunde, în toate țările foste socialiste (din Europa de răsărit, centrală şi de sud-est) s-au desfăşurat procese de reformare politică, economică şi socială în direcția trecerii de la socialism la capitalism – nu la capitalismul clasic întrerupt de experiența socialistă şi comunistă, ci la un tip nou de capitalism, marcat de principiul economiei sociale de piață şi de funcționarea la parametrii optimi a principiilor drepturilor omului şi libertății individului – garanția obiectivării acestor principii reprezentând-o instaurarea statului de drept.

*

Eliminarea treptată a neconcordanțelor între diferite domenii de activitate sau laturi ale procesului social şi rezolvarea contradicțiilor proprii primei etape a capitalismului prin trecerea la a doua etapă – trecere care s-a înfăptuit printr-un amplu proces revoluționar nu numai în ordinea politică ci şi cea economică şi axiologică (proces gestionat rațional şi responsabil de structurile organizaționale ale societății, în primul rând de stat), nu a însemnat eliminarea naturii contradictorii a vieții sociale şi instaurarea unei armonii generalizate şi liniştitoare social. Ci o trecere de la „departe de echilibru" a sistemului social la un nou proces de „aproape de echilibru", care nu este lipsit de contradicții şi de

Universitatea Spiru Haret

tendinţe de tensionare socială, evident de altă formă decât cele ce s-au manifestat în etapa anterioară.

De pildă, continuă să existe raporturi contradictorii între muncă şi capital – datorită cărora şomajul, atenuat şi aflat sub control în anumite limite (astfel încât să nu distorsioneze angrenajul social), nu încetează să se manifeste; continuă de asemenea să funcţioneze raporturi contradictorii între marea proprietate şi proprietatea mică şi mijlocie –, dar sunt gestionate atent prin stimularea unor facilităţi economice şi organizaţionale care să conducă la susţinerea şi dezvoltarea proprietăţii mijlocii (ceea ce conduce la creşterea considerabilă a clasei mijlocii – proces ce se repercutează prin adâncirea omogenizării sociale şi creşterea rentabilităţii economice în ansamblu); continuă în aceiaşi măsură să-şi exercite acţiunea contradicţii între clase şi categorii sociale – structura de clasă având însă altă configuraţie decât cea specifică în capitalismul clasic – aspecte contradictorii manifestându-se de această dată îndeosebi între clasa politică şi păturile largi ale corpului social; continuă şi o anumită neconcordanţă între interesele patronatului şi cele ale sindicatelor producătorilor şi creatorilor de valori – mişcările protestatare (inclusiv cele greviste) ale acestora din urmă având şi caracter de împotrivire faţă de stat; continuă, în fine, să se manifestă mişcări antisegregaţioniste sau separatiste de tip etnic – ceea ce înseamnă că nu sunt încă soluţionate problemele intercomunitare în interiorul statelor actuale; mai nou, au loc manifestări din ce în ce mai active de natură teroristă – ceea ce denotă existenţa unor situaţii contradictorii între diferite tipuri de civilizaţii şi opţiuni religioase (motivate însă economic şi politic) –, care degenerează în conflicte armate deschise; în ultima vreme acţionează activ raporturi contradictorii de tip regional – între diverse zone geografice aflate mai puţin în atenţia puterii centrale a statelor şi zonele preferenţiale dezvoltate economic (motiv pentru care devine din ce în ce mai acută nevoia de autonomie locală şi chiar de secesiune teritorială); sunt evidente în ultimele decenii şi conflicte între generaţii sau între entităţi comunitare (de rasă, sex, opţiune cultică – motivate evident de acţiunea unor grupuri de interese) – deşi democraţiile parlamentare actuale depun eforturi pentru atenuarea acestora; în statele federative acţionează tendinţe centrifuge ale unor componente ale acestora, în scopul dobândirii unor suveranităţii statale (şi aceste tendinţe au la bază uneori nu numai interese

Universitatea Spiru Haret

de ordin național ci şi interese economice care alimentează ocultic forțe politice separatiste).

Revoluția ştiințifico-tehnologică şi, în ultima vreme, cea informațională, funcționând în condițiile economiei sociale de piață, au provocat o atenuare a polarizării sociale, precum şi a raporturilor contradictorii dintre munca fizică şi cea intelectuală, dintre sat şi oraş – respectiv dintre munca în agricultură şi cea din industrie – accentuându-se procesul de omogenizare socială şi de echilibrare a componentelor sistemului vieții sociale. Toate aceste reaşezări ale proceselor contradictorii sunt condiționate direct de scientizarea tuturor domeniilor de acțiune socială, inclusiv cea administrativă şi managerială. Având ca efect şi condiționarea subiectivă a procesului de adâncire a democratismului vieții sociale şi politice şi, implicit, adâncirea procesului de integrare socială a individului – unul din efectele principale ale acestor condiționări fiind îmbunătățirea simțitoare a calității vieții, perfecționarea modului de viață al oamenilor.

Din aceiaşi perspectivă înnoitoare, provocată de revoluția ştiințifico-tehnologică şi informațională, creşte nevoia de personalizare umană şi de intelectualizare a muncii fizice – ceea ce conduce la atenuarea considerabilă a robiei inevitabile a muncii specifică în perioada capitalismului clasic – munca nemaifiind doar o formă principală de integrare socială a individului, în scopul realizării condiției sale existențiale, ci şi o modalitate superioară de personalizare a individului, de luare în stăpânire de către el a propriei condiții.

Toate aceste procese, după cum subliniam mai sus, conduc la accentuarea omogenizării sociale, dar nu exclud deosebirile de interese şi opțiuni valorice ale oamenilor (nu anulează condiția lor de subiect), nu dizolvă identitatea lor individuală şi comunitară, nu elimină nevoia lor permanentă de superiorizare a condiției lor umane, de obținere a unor grade mai înalte de libertate şi, corespunzător, de adâncire a trăirii democratice. Stări de lucruri care pun în evidență nevoia permanentă de depistare a contradicțiilor ce apar în viața socială şi de rezolvare a acestora în concordanță cu evoluția liniilor progresului.

Omul fiind totdeauna subiect, ființează permanent în spațiul unor năzuiri de realizare individuală şi colectivă, în contexte sociale mereu deschise spre reaşezare existențială şi valorică. El este permanent

Universitatea Spiru Haret

nemulţumit de sine şi de societate, de condiţia sa existenţială şi valorică, totdeauna caută perfecţiunea, dar niciodată nu o atinge în vieţuirea lui istorică, rămâne un animal raţional deschis spre perfecţionare şi înnoire, cu disponibilităţi creative mereu în afirmare – stare existenţială care-l menţine într-o lume contradictorie şi mereu în devenire, pentru el dialecticul fiind modul specific de a fi – ca individ şi societate.

γ – În *capitalismul viitor* – care se naşte în prezent, intră în contemporaneitate şi animă minţile vizionare cu mare deschidere strategică – un tip de capitalism pe care omenirea îl va parcurge în secolul al XXI-lea şi ale cărui premise sunt deja active de la începutul primului deceniu al secolului respectiv prin declanşarea unei grandioase revoluţii comunicaţionale care anunţă nu numai geneza unei societăţi informaţionale ci şi una a cunoaşterii – revoluţie care schimbă din temelii condiţia existenţială şi axiologică a umanului.

Accentuarea unora din contradicţiile capitalismului contemporan conduce la constatarea că metodele de rezolvare a acestora nu mai dobândesc eficienţă, mai ales în contextul declanşării spectaculoase după anul 2000 a unei revoluţii comunicaţionale suprapusă celei informaţionale aflate în plină desfăşurare, anunţă intrarea capitalismului contemporan într-o nouă etapă – pe care am denumi-o a *economiei socialiste de piaţă*. Căreia evident îi vor fi specifice alte tipuri de neconcordanţe şi contradicţii sociale, ce vor stimula noi şi tot mai accentuate eforturi de depistare şi rezolvare a acestora, fapt ce va antrena noi direcţii de progres ale vieţii sociale. Legea contradicţiei fiind o lege fundamentală a devenirii sociale şi progresului.

În primul rând, ca urmare a proceselor revoluţionare cu caracter informaţional şi comunicaţional ritmurile de modernizare şi de schimbare a echipării tehnice şi tehnologice a proceselor productive vor fi accentuate într-o asemenea măsură încât vor deveni prioritare activităţile creative. Lucrătorul industrial de bază va fi om de ştiinţă, cercetător de înaltă calificare profesională. Astfel încât scientizarea procesului de producţie va pune în prim-planul strategiei dezvoltării munca intelectuală. Munca fizică – necesară fiziologic şi biologic – va rămâne tot mai mult în răspunderea activităţilor de *loisir* şi va fi clasificată în sfera serviciilor.

În al doilea rând, pentru a dispune de capacitatea de exercitare a unor politici investiţionale şi de schimb majore, în vederea dezvoltării

Universitatea Spiru Haret

armonioase a edificiului social, statul va cunoaşte o consolidare progresivă – dispunând şi de cuantumuri substanţiale de proprietate asupra unor mijloace de producţie – îndeosebi în sectoarele cu caracter strategic. Proprietatea de stat funcţionând ca un suport material al creşterii rolului statului în economie şi în întreaga viaţă socială, îndeosebi în influenţarea economiei de piaţă şi a raporturilor de concurenţă, astfel încât acestea să nu provoace fenomene de accentuare a polarizării sociale – cu efecte contradictorii dintre cele mai pronunţate în raporturile sociale.

În al treilea rând, prin metode moderne de asociere şi cooperare sau prin metoda concesiunii rentiere vor avea loc procese de comasare a micii proprietăţi asupra pământului şi mijloacelor de producţie în agricultură în unităţi productive mari şi de randament ridicat – cu capacităţi sporite de tehnicizare şi perfecţionare tehnologică a muncii agricole.

În domeniul proprietăţii va cunoaşte o mai mare extindere proprietatea publică – de grup sau comunitară –, cu rol de a sprijini proprietatea privată individuală şi de a constitui o rezervă pentru susţinerea unor politici investiţionale cu caracter local sau regional, îndeosebi în domeniile prioritare ale infrastructurii.

În al patrulea rând, se vor produce adânci revoluţionări în stilul şi metodele de funcţionare a structurilor organizaţionale, inclusiv de nivel microsocial. Deja, ca urmare a aplicării tehnologiilor de vârf la nivel comunicaţional şi, în aceeaşi măsură, a practicării pe scară generalizată a informatizării în funcţionarea mecanismelor aparatului administrativ organizaţional, se produce o adâncă reformare în administraţie, cu reduceri masive de personal în acest domeniu de activitate, în condiţii de limitare la maximum a birocratismului – eliberându-se astfel un mare potenţial de forţă de muncă disponibilă pentru sectoarele productive şi al sectorului serviciilor la nivelul economiei de ansamblu a societăţii.

În al cincilea rând, tehnicile actuale ale internetului schimbă deja din temelii natura raporturilor sociale, calitatea şi cantitatea informaţiilor, mijloacele de informare la nivel global, pregătind condiţiile genezei lui *homo universalis* – a tipului de om care situează la nivel planetar condiţia sa umană, nevoia de libertate şi opţiunea valorică. În consecinţă, se vor schimba radical aspiraţiile de realizare ale omului, nevoia lui de afirmare conştientă de sine la nivel colectiv şi ca fiinţă creatoare.

Universitatea Spiru Haret

Toate acestea vor avea ca efect revoluționarea profundă a calității vieții, dar nu va elimina ceea ce este generic în natura umană – nevoia de adâncire a democratismului în viața socială, nevoia de problematizare şi de participare, nevoia situării omului (la nivel individual şi colectiv) în relație contradictorie cu sine şi cu societatea, nevoia lui de nonconformitate (cu efect creativ), de asumare de risc pentru comunitate, nevoia de dobândire a unor grade superioare de libertate în raporturile lui ca subiect cu obiectivitatea, nemulțumirea de sine şi de societate. Toate aceste nevoi fiindu-i specifice omului şi condiției lui, asigurându-i prezența sa singulară în univers. Ca fire contradictorie, omului capitalismului viitor (care deja se manifestă în contemporaneitate), trăitor într-o societate organizată pe temeiul economiei de piață (care-i menține interesul sporit pentru creativitate şi spirit de competitivitate), nu-i dispare niciodată interesul pentru eficiență în toate domeniile lui de activitate, nevoia de confruntare cu natura contradictorie a lumii lui, specifică însă epocii şi nu revolută.

Prin urmare, societatea capitalistă viitoare (avem în vedere un viitor apropiat) va cunoaşte, ca urmare a dinamismului vieții sociale, noi nepotriviri şi neconcordanțe în alcătuirea eşafodajului său de laturi şi domenii acționale şi relaționale, care vor genera noi contradicții sociale şi, de ce nu, chiar posibile antagonisme – ce vor reclama inevitabile eforturi din partea factorului subiectiv (în primul rând al structurilor organizaționale cu caracter de stat) pentru depistarea şi rezolvarea lor în conformitate cu liniile progresului specifice epocii.

Vor acționa în continuare raporturi contradictorii specifice economiei capitaliste: între nivelurile de dezvoltare ale unor sectoare productive şi cuantumul şi modalitatea repartiției venitului național în favoarea marilor companii industriale şi financiare şi în defavoarea producătorilor de bunuri şi valori – raporturi (contradictorii) generate de acțiunea legii profitului maxim şi de intervenția acestor companii în dinamica economiei de piață (dar, la urma urmelor, această contradicție are caracter generativ asupra progresului economic); se pare că în condițiile în care vor fi în continuare avantajate din punct de vedere economic sectorul serviciilor (îndeosebi al comunicațiilor), sectorul activităților manageriale şi de prospectare, la care se adaugă în această nouă etapă activitățile cognitive şi de creație valorică, se prefigurează a fi încă o vreme dezavantajate din punct de vedere al considerării sociale şi

Universitatea Spiru Haret

al susținerii materiale – mai ales în țările de categoria a doua, în ce privește nivelurile dezvoltării economice; se vor menține în continuare contradicțiile dintre intelectualitate și categoriile sociale angajate în sectoarele de forță (armată, poliție, justiție) și administrație; în contextul în care capitalurile financiare și bancare, având în continuare un rol dominant în stimularea progresului economic al societății, se vor bucura, justificat, de sprijinul statului, vor funcționa raporturi contradictorii între acestea și capitalurile industriale (lucrurile se vor complica cu atât mai mult cu cât aceste specii de capitaluri se împletesc); în continuare, clasa mijlocie – în măsura consolidării ei – se va raporta contradictoriu la clasa marilor proprietari și va antrena în acest proces toate categoriile de producători și creatori de valori – din acest ansamblu social de categorii sociale mijlocii, tot mai active împotriviri față de clasa politică și puterea de stat manifestă cadrele didactice, cadrele medicale și sanitare, cercetătorii științifici și, nu mai puțin, masele de pensionari; pe măsura intelectualizării activităților fizice (din industrie, agricultură), proces accentuat în care va cunoaște o pondere sporită munca calificată superior (dispare cu acest prilej munca necalificată în procesele productive și creatoare de valori), ajungându-se la cvasigeneralizarea învățământului universitar (nu numai liceal), nonconformismul se va accentua, precum și odată cu aceasta raporturile contradictorii față de structurile puterii și față de rânduielile sociale existente vor deveni forță motrice principală în dinamizarea vieții sociale.

În general, odată cu deschiderea spre nou, se va accentua și interesul pentru calitatea vieții, care va deveni un obiectiv prioritar în exercițiul critic (practic și teoretic) al oamenilor, conștientizați de valoarea lor și de nevoia de personalizare și realizare aici și acum – și nu la calendele grecești. Omul de azi are un nivel superior al conștiinței de sine – este pe deplin conștientizat că este scop și nu (numai) mijloc al procesului social. Din acest punct de vedere, în cadrul superior în care se desfășoară democratismul vieții sociale, participarea la putere va deveni o constantă a condiției umane și, ca urmare, omul se va lupta să-și exercite acest drept – sub acest aspect întrevedem o evoluție a parlamentarismului și o sporire a aportului societății civile în funcționarea puterilor legislativă și executivă.

Ceea ce socotim a fi esențial de subliniat privitor la mecanismul contradicțiilor într-o economie socialistă de piață, în care acționează legea

Universitatea Spiru Haret

profitului maxim, legea cererii şi ofertei, legea concurenţei, este faptul că economia se va dezvolta pe temeiul criteriilor de competitivitate., iar legea repartizării bugetului de stat se va înfăptui exclusiv în raport cu nevoia de eficienţă în întregul economiei naţionale şi a unui echilibru social de natură să evite disproporţiile şi neconcordanţele ce atrag după sine scăderea nivelului de trai al populaţiei. De asemenea, legea repartiţiei venitului naţional după muncă şi proprietate, precum şi după aport social, vor conduce la sporirea considerabilă a rolului statului în gestionarea echilibrelor economice şi sociale, tendinţele anarhice (specifice capitalismului sălbatic) şi antagonismele acute diminuându-se simţitor, deschizându-se astfel curs liber acţiunii legii contradicţiei în concordanţă cu cerinţele progresului şi ale procesului de realizare umană. Libera iniţiativă va fi pusă mai accentuat ca până acum sub control social, control care nu va pune piedici iniţiativei private şi nevoii de acumulare, ci le va stimula obiectivarea în interesul nu numai al individului, ci şi a întregului social. O asemenea stare de lucruri caracterizează, în ultimă instanţă, esenţa democratismului vieţii sociale într-o viitoare, dar apropiată societate capitalistă.

În condiţiile proceselor actuale de mondializare economică – inevitabil însoţite de tendinţe de omogenizare în domeniul dezvoltării fiecărei ţări supuse acestor procese – se menţin încă multă vreme unele diferenţe între nivelurile de dezvoltare (economică şi socială) a acestor ţări, atât în ce priveşte domeniul progresului economic, cât şi, mai ales, în domeniile vieţii spirituale şi a stilurilor de viaţă şi de creaţie sau opţiune valorică, diferenţe care pot provoca (şi provoacă activ în prezent) raporturi contradictorii pe plan internaţional. Care uneori evoluează spre antagonisme generatoare de conflicte (nu numai economice ci şi politice) – uneori aproape de neînţeles la o primă constatare. Asemenea stări contradictorii influenţează tipologia şi dinamica contradicţiilor interne din fiecare ţară.

Asemenea raporturi contradictorii cu caracter internaţional – toate cu suport economic în cele din urmă – sunt mult amplificate de lupta actuală dintre polii de putere la acest nivel (internaţional), ce se desfăşoară în forme de manifestare noi, dar de fapt au în vedere tendinţe – de mai veche sorginte – de cucerire de noi pieţe de desfacere şi de acaparare de surse de materii prime (de regulă cu caracter strategic). Noutatea constă mai ales în faptul că se invocă, pentru a se justifica

Universitatea Spiru Haret

asemenea acţiuni, principiile libertăţii individului şi drepturilor omului, instaurarea democraţiei şi păcii în viaţa internaţională. Pe acest fond se accentuează în prezent şi lupta împotriva terorismului internaţional şi a tuturor mişcărilor secesioniste (calificate ca acţiuni potrivnice ordinii de drept şi păcii interne şi internaţionale). Important de reţinut este faptul că cea mai mare parte din aceste tensiuni internaţionale sunt întreţinute de marile puteri – cu sprijinul unor ţări mici şi mijlocii (aflate sub influenţa acestor mari puteri), dependente (direct sau indirect) de acestea (uneori grupate în alianţe internaţionale).

Nu ne angajăm la o analiză mai de detaliu a dinamicii relaţiilor internaţionale actuale – măcinate de contradicţii şi antagonisme uneori acute, care ne-ar permite o mai nuanţată apreciere asupra legitimităţii multora din tensiunile existente sau care se anunţă a se produce în viitorul apropiat. Reţinem însă atenţia asupra unei chestiuni de principiu. Trebuie înţeles că instaurarea unei noi ordini internaţionale nu înseamnă deloc instaurarea unei armonii universale – care nu este însă diferită de cunoscuta *pax romana* de altădată – din care să dispară orice factor negentropic. Orice echilibru (dacă este teoretic posibil) este relativ – în subiacenţa sistemului (oricum pluralist dacă ne referim la cel internaţional) funcţionează tensiuni generatoare de procese de disipare (schimbare structurală). Astfel, încât, aşteptarea momentului unei păci universale este o utopie, de fapt o iluzie (cu efecte imprevizibile pentru viaţa internaţională). În această ordine de idei, adăugăm faptul că dacă se doreşte atingerea unui prag absolut liniştitor în materie de raporturi internaţionale, apare necesitatea găsirii unui garant (o forţă, în cele din urmă armată, care să asigure pacea) al acestui echilibru., iar dacă funcţionează, un garant este absolut sigur că apar subiectivisme (cum de altfel s-au petrecut lucrurile în viaţa internaţională a ultimelor decenii şi cum deja se petrec se pare cu atât mai activ în prezent, iar viitorul este cu precădere deschis în această privinţă). În asemenea cazuri hotărăşte majoritatea –, dar nu întotdeauna ea este un criteriu raţional de ordine.

Cu alte cuvinte, doar conştientizarea relativităţii echilibrului şi aşezarea în deschidere, totdeauna motivată de o dinamică contradictorie, reprezintă o atitudine lucidă în raport cu dialectica vieţii internaţionale. Cu atât mai mult cu cât în acest domeniu nu funcţionează doar raporturi contradictorii între puteri economice şi politice sau între ţări aflate în alternativă cu regimuri politice şi rânduieli economice şi sociale diferite

Universitatea Spiru Haret

(capitalismul nu a pătruns în toți porii societăților contemporane, sau dacă a pătruns prezintă particularități distincte), ci şi între civilizații – acestea având ca temei paradigme axiologice (matrice stilistice) total diferite, care decurg din opțiuni valorice (filosofice, morale, juridice, religioase, politice şi chiar estetice) cu totul diferențiate (uneori ireconciliabile). Diversitatea naşte contradicții, iar acestea generează stiluri de trăire şi atitudini contradictorii față de viață şi de moarte, față de realizarea umană şi împlinire socială.

Cu toate că nevoile oamenilor de proprietate, de putere, de statut şi rol social, de libertate şi responsabilitate, de personalizare şi de realizare de sine, nevoi care țin de natura umană generică, sunt servite major de rânduielile socioeconomice capitaliste, obiectivarea lor limitând fenomenele de alienare şi fetişism, în etapa viitoare spre care evoluează capitalismul nu vor înceta să se manifeste asemenea forme dereglatorii ale condiției umane, ele vor cunoaşte însă forme şi tendințe noi de manifestare – ele ținând de asemenea de natura umană generică. Ceea ce va reclama în continuare eforturi ale structurilor organizaționale de a le limita prin acțiuni eficiente de dezalienare, îndeosebi ale celor cu caracter educațional de stat sau public şi ale celor aparținând societății civile.

Întrucât, indiferent de etapa dată a procesului istoric (şi în aceeaşi măsură a istoriei capitalismului), munca rămâne o constantă a procesului de realizare a condiției umane, ea constituind statutul ontologic (de fapt, ontic) al umanului, exercitarea ei nu provoacă doar un proces de integrare socială şi de realizare a umanului ci şi fenomene de alienare. Întrucât, în condițiile în care ea nu este apreciată şi recompensată corespunzător de către societate, fiind practicate fenomene de exploatare a forței de muncă, şi desconsiderată moral şi juridic, munca generează înstrăinarea omului de societate. Stare de lucruri ce condiționează şi alienarea omului de esența sa, de sine însuşi, ajungându-se la limită la un efect contrar exercitării ei, respectiv la exercitarea ei numai din necesitate, nu şi din libertate – ceea ce determină ca ea (munca) să constituie şi o modalitate de alterare a condiției umane şi să contribuie la transformarea ei (a muncii) într-un factor de înrobire şi de înjosire umană. Situație ce se poate produce nu numai în ce priveşte exercitarea muncii fizice (pe care oamenii o vor conştientiza în viitor ca factor de întreținere a sănătății şi de asigurare a integrității fiziologice şi psihologice a umanului), ci mai ales (în viitor) a muncii intelectuale, a celei care provoacă un consum nervos

Universitatea Spiru Haret

deosebit şi condiţionează prin exercitare peste o anumită limită o degradare anume a normalităţii fiziologice şi psihologice prin alunecarea în patologic.

Viitorul va cunoaşte asemenea dezechilibre fiziologice şi psihice ale oamenilor şi vom asista la procese de dereglare a umanului. Avem de-a face cu o situaţie contradictorie de care trebuie să se ţină seama, întrucât – după cum se ştie – împletirea muncii fizice cu cea intelectuală şi exercitarea acestora în limitele în care ele înnobilează şi nu înrobesc şi degradează pe om reprezintă o latură importantă a condiţiei umane. Asistăm, de exemplu, deja în prezent la ceea ce am denumi, o robie a internetului, care diminuează nevoia omului de lectură, de asimilare a unor cunoştinţe şi valori autentice, a unor deprinderi intelectuale necesare unei bune condiţii de viaţă, nevoia de efort fizic şi chiar de loisir – ceea ce evident degradează psihologic, fiziologic şi, în cele din urmă, axiologic şi sociologic. De aceea, structurile organizaţionale, nu numai de stat ci şi ale societăţii civile, vor trebui să acorde o atenţie sporită formării omului ca fiinţă creatoare, estimatoare şi asimilatoare de valori superioare, pregătită din ce în ce mai activ pentru problematizare şi personalizare de sine – altfel, revoluţia informaţională şi cea comunicaţională ce se produce astăzi vor avea efecte contrarii pentru procesul de realizare umană.

Asemănător de surprinzătoare efecte contradictorii pot fi mijlocite şi în cazul obiectivării – din perspectivă democratică – a nevoii omului de libertate în societatea viitoare ce se configurează deja în condiţiile actualelor revoluţii ştiinţifico-tehnologice, dublate de revoluţii informaţionale şi comunicaţionale aflate în curs de amplă desfăşurare. Cu toate valenţele democratice ale capitalismului contemporan, ce în esenţa sa prilejuieşte omului exercitarea la nivel de maximă eficienţă a ipostazei lui de fiinţă creatoare şi fiinţă liberă, libertatea se pare că a devenit deja nu numai o valoare obiectivă social şi uman ci şi o carenţă care alterează condiţia umană – în ce priveşte practicarea unor raporturi dintre om şi societate, şi, mai ales, în practicarea unor raporturi dintre oameni şi natură. Nu totdeauna oamenii, uneori şi structurile organizaţionale ale societăţii, înţeleg sensurile conceptului de limită în manifestarea libertăţii. Şi întreprind – din păcate şi în cunoştinţă de cauză – acţiuni din libertate ce dereglează mediul social şi natural de existenţă. Se manifestă lipsă de responsabilitate în ce priveşte exercitarea dreptului la libertate în raporturile internaţionale şi în dialectica vieţii interne, în direcţia

Universitatea Spiru Haret

raporturilor omului cu el însuşi (desconsiderându-se dimensionările care-i arhitecturează natura sa de fiinţă socială şi nu numai de fiinţă naturală). Şi culmea, toate aceste acţiuni paradoxale se exercită în numele dreptului la democraţie, la libertatea de decizie şi de exercitare demiurgică.

Este cu totul de neînţeles rezistenţa faţă de atenţionarea pericolului de aliniere a unor coduri normative ce reglementează dreptul la libertatea de acţiune în viaţa internaţională – mai ales cu caracter ecologic şi megasociologic (cele care reglementează raporturi internaţionale). Şi organismele internaţionale sunt neputincioase în această privinţă, manifestând destulă ineficienţă în reglementarea unei ordini raţionale în raporturile societăţilor contemporane între ele şi în raporturile acestora cu mediul natural de existenţă al civilizaţiei umane.

Unde se poate ajunge în reglementarea unei ordini raţionale în ce priveşte conservarea existenţei umane (sociale şi naturale) se poate întrevedea. Să nu se ajungă cumva ca această etapă de dezvoltare a societăţii capitaliste, ce se înfiripă încă de pe acum, să fie şi ultima a umanităţii!

Problema principală (cardinală), care se pune astăzi, a conservării condiţiei umane, este aceea de a fi sau a nu fi. Iată un ghem de contradicţii (deja întrevăzute ca antagonisme) ce se anunţă deja pentru contemporaneitate şi nu numai pentru viitorul democraţiei capitaliste – contradicţii care generează destul de active (prea accentuat active) procese de alienare a omului de esenţa sa (paradoxal, prin excesul de creativitate, de libertate, de democraţie şi de răspundere a omului faţă de propria condiţie – dimensiuni izvorâte din esenţa unei democraţii capitaliste).

Pot fi supuse atenţiei şi fenomenele contradictorii pe care le generează opţiunea actuală pentru alte valori: dreptatea, binele, frumosul, adevărul, sacrul. Istoria a dovedit caracterul paradoxal pentru om a opţiunilor sale valorice (care totdeauna au izvorât din calitatea omului de subiect şi agent), dar condiţiile revoluţionărilor contemporane (avute în vedere mai sus) ridică consecinţele neînţelegerii naturii contradictorii a umanului şi socialului la nivelul unor praguri existenţiale de netrecut. Trebuie să se reţină adevărul că dincolo de om, pentru el nu mai există altceva.

Universitatea Spiru Haret

3. **Natura contradicțiilor în etapa actuală de tranziție de la socialism la capitalism**

a) *Precizări teoretico-metodologice şi caracterizări ale conținutului şi împlinirilor acestei etape*

De la bun început se impune precizarea că această tranziție are ca țel trecerea la capitalismul contemporan, nu la cel clasic de unde a început întreruperea de către socialism a evoluției istorice naturale a capitalismului în țările din răsăritul, centrul şi sud-estul Europei după cel de-al doilea război mondial. În etapa actuală de tranziție, în aceste țări se are în vedere (ar trebui, dacă forțe retrograde nu ar denatura procesul respectivei tranziții) trecerea de la economia socialistă de comandă la economia socială de piață – la una deschisă însă spre o etapă superioară către care se îndreaptă în anumite privințe capitalismul contemporan (pe care majoritatea ideologilor acestuia o recunosc sau nu), respectiv spre o economie socialistă (am denumi-o noi) de piață. Una în care statul intervine activ în gestionarea echilibrelor economice şi sociale, asumându-şi rolul de a funcționa activ ca factor (subiectiv) principal al procesului de realizare (generalizată) a condiției umane – în virtutea democratismului şi umanismului pe care le impun etapa actuală a procesului istoric.

Posibilitatea statului de a interveni ca factor în procesul de realizare umană este asigurată obiectiv de posesia unor pârghii economice adecvate (deținerea unui cuantum de proprietate asupra mijloacelor de producție, cel puțin a celor cu caracter strategic) şi mijlociri organizaționale specifice (ceea ce presupune perfecționarea mecanismelor de decizie, de execuție şi de gestionare juridică şi morală a comportamentelor umane) în condițiile perfecționării principiului separației puterilor în stat şi ale participării tot mai active, la exercitarea puterii, a societății civile.

Pentru a fi înlăturate orice confuzii şi anumite opinii speculative, menționăm încă o dată că economia „socialistă" de piață este una capitalistă şi nu socialistă de comandă., iar în funcționarea mecanismului organizațional al puterii (în stat) acționează – perfecționându-se – parlamentarismul democratic (alcătuit pluralist), bazat pe principiul separației puterilor şi, de asemenea, pe principiul respectării libertății individului şi a drepturilor omului. Un asemenea stat este conceput, în

Universitatea Spiru Haret

tradiţiile ideologice moderne ale mişcării socialiste şi social-democrate europene, ca reprezentând interesele întregului corp social şi nu are nimic comun cu statul socialist de dictatură a proletariatului – conceput de mişcarea comunistă internaţională, mai ales de factură marxist-leninistă de sorginte bolşevică.

Odată stabilit specificul etapei care se deschide în prezent în evoluţia rânduielilor sociale capitaliste şi, în consecinţă, specificul particularităţilor perioadei de tranziţie la capitalism în regiunile geografice ale Europei în care au funcţionat societăţi socialiste întemeiate pe economie de comandă, ne putem angaja să punem în discuţie natura contradicţiilor acestei perioade. Referinţa noastră în această privinţă are ca reper experienţa construcţiei capitalismului post socialist în România – una din ţările europene cel mai puternic marcată de funcţionarea economiei de comandă şi de consecinţele pe plan social şi uman ale acesteia.

Prima precizare care se impune în această privinţă este aceea că tranziţia în discuţie în România a avut şi are încă un profund caracter revoluţionar – afirmat încă din momentul răsturnării vechii puteri (dictatoriale) de stat şi continuând cu transformările care au avut loc ulterior: în ceea ce priveşte schimbarea caracterului proprietăţii (privatizarea proprietăţii de stat şi cooperatiste); instaurarea statului de drept (trecerea imediată la un regim parlamentar pluripartidist şi, pe această bază, schimbarea treptată a tuturor codurilor normative (politice, juridice, administrative) corespunzător principiilor democratice specifice acestei epoci; trecerea de la economia de comandă la economia de piaţă; iniţierea unor modernizări (de fapt, revoluţionări) la nivelurile educativ şi axiologic şi nu mai puţin ideologic (în această direcţie s-a instituit un pluralism ideologic desfăşurat de la viziuni social-democrate până la viziuni liberale – şi acestea dispuse într-un evantai larg: de la extrema stângă la extrema dreaptă). În domeniul organizaţional-administrativ s-a procedat la schimbări de conţinut (sub aspect instituţional) şi s-au extins activităţile manageriale – acestea, la rândul lor, beneficiind de o logistică modernă.

De-a lungul celor şaptesprezece ani de la răsturnarea vechii puteri (dictatoriale) s-au obţinut rezultate vizibile în ce priveşte instituirea economiei de piaţă, în deschiderea unor orizonturi de funcţionare a legilor concurenţei, ale cererii şi ofertei, competitivităţii, ale profitului maxim –

Universitatea Spiru Haret

legi care decurg din această economie –, parcurgându-se trepte importante ale tranziției la capitalism.

Toate aceste schimbări (revoluționare) au permis admiterea țării noastre în Consiliul Europei, în N.A.T.O. şi a legitimat cerința imperioasă a țării noastre de a intra în Uniunea Europeană şi de a consolida raporturile de parteneriat cu țări capitaliste dezvoltate ale lumii contemporane. De asemenea, interesele companiilor internaționale de a investi în economia românească şi de a desfăşura relații de afaceri cu companii româneşti au crescut în ultima vreme, participarea acestora din urmă la schimburi internaționale de mărfuri cunoscând din această cauză o apreciabilă afirmare. În aceeaşi măsură s-au intensificat schimburile culturale, diplomatice şi politice, participarea la viața internațională.

b. *Neconcordanțe şi distorsiuni economice; discrepanțe şi disproporții sociale*

Asemenea realizări de principiu în procesul tranziției, datorită unor condiționări obiective şi subiective – interne sau de sorginte externă – n-au putut evita apariția unor mari neajunsuri, a unor neconcordanțe flagrante între diverse domenii ale economiei, a unor dări înapoi şi favorizări de speculă şi ilicit, care, în multe privințe, au ruinat economia națională. S-a produs – cu bună ştiință (nu fără influențe oculte) – o accentuată dezindustrializare economică, o ruinare de neiertat a infrastructurii tehnice a economiei naționale, o scădere irațională a rezervelor de materii prime şi energie, a potențialului ei obiectiv, datorită cărora, într-un termen scurt, dintr-o țară în curs de dezvoltare, România a devenit o țară slab dezvoltată economic şi social.

Acest recul economic s-a produs datorită unor privatizări neinspirate şi frauduloase a bazei ei tehnico-materiale – s-au privatizat, fără răspundere, întreprinderi industriale rentabile la prețuri derizorii, s-au privatizat rezerve de materii prime de mare interes pentru întreaga economie (producția industrială ajungând să depindă de factori economici externi), s-a procedat sistematic la deposedarea statului de orice proprietate asupra unor mijloace de producție, care i-ar fi permis să regleze procesele de ordin macroeconomic, aproape desființându-se şi rezervele de stat din sectoarele economice cu caracter strategic. Ridicolul constă în faptul că uneori asemenea rezerve au fost „privatizate" în

Universitatea Spiru Haret

folosul unor companii străine nu numai private ci şi de stat (ceea ce nu reprezintă de fapt o privatizare ci o cedare altui stat a unor sectoare importante ale averii statului român).

Aproape că s-a adeverit lozinca exprimată cândva, este adevărat demagogic şi populist, de către unele categorii ale populaţiei muncitoare potrivit căreia „să nu ne vindem ţara" (unor companii străine care n-au nici un interes în progresul economic şi social al României, fiind interesate exclusiv în obţinerea profitului maxim). La această cedare altor state a avuţiei statului român (pentru că aceasta nu înseamnă privatizare) se adaugă şi faptul că în contractele de privatizare cu companii străine n-au fost prevăzute condiţionări şi clauze –lipsirea acestora s-a petrecut şi în contractele cu investitori români – care ar fi trebuit să avantajeze creşterea economică în condiţiile consolidării proprietăţii private şi a intrării în funcţie a economiei de piaţă. Nemaivorbind de faptul că în procesul privatizării marilor unităţi economice de stat s-au practicat preţuri modice, substanţial mai scăzute decât costurile reale ale mijloacelor de producţie privatizate. Păcatul constă şi în faptul că nu s-au prevăzut nici un fel de norme de penalizare a celor care au avut mandatul privatizării şi au acţionat în defavoarea interesului economic naţional – fără nici un fel de răspundere.

De pe urma multor asemenea privatizări, total neavantajoase pentru economia naţională, s-au acumulat, de către cei desemnaţi a le efectua, sau de cei care au beneficiat de acestea, averi fabuloase – în dispreţul cerinţelor economiei naţionale de a se consolida pentru a intra în relaţii capitaliste de piaţă. Dezastrul produs – cu bună ştiinţă – în domeniul echipării industriale a economiei s-a produs, în bună parte, în numele tezei formulate de un lider naţional al unui partid de guvernământ din perioada de tranziţie potrivit căreia (încă atunci, cu peste un deceniu şi jumătate în urmă) „industria românească este un cimitir de fiare vechi." Nu s-a încumetat nimeni până acum să dezvăluie substratul ocult al acestei afirmaţii şi încă se mai menţine (nu fără servirea unor anume interese) o atare mentalitate.

În agricultură lucrurile se prezintă şi mai grav. Fărâmiţarea excesivă a terenurilor agricole – potrivit principiului retrocedării acestora, comasate în procesul socializării prin cooperatizare forţată a agriculturii – a condus la practicarea unei agriculturi de subzistenţă, specifică unor relaţii de tip feudal în mediul rural, gospodăriile ţărăneşti nefiind capabile

Universitatea Spiru Haret

să practice o cultivare modernă a pământului din moment ce în cea mai mare parte nu depăşesc o suprafaţă de două hectare. Desfiinţarea marii proprietăţi în agricultură printr-o astfel de privatizare a condus la scăderea substanţială a nivelului producţiei agricole, favorizându-se totodată totala distrugere a amenajărilor agricole, eliminarea tehnicilor şi tehnologiilor de vârf în economia agricolă, randamentul muncii în acest domeniu nedepăşind stadiul economiei naturale din perioada ce a precedat procesul de geneză al schimburilor de mărfuri. Cu acest prilej, privatizarea a condus şi la scoaterea din circuitul cercetării agricole a staţiunilor experimentale, a unităţilor de maşini şi tractoare (de unelte agricole în general). Orice iniţiativă de practicare a cooperativizării şi deci a conservării unor unităţi agricole mari, de stat sau private, a fost descurajată şi acuzată de tendinţa de păstrare a unor sechele ale comunismului, stimulându-se doar o cultivare a pământului la nivelul micii (excesiv de mici) producţii – în asemenea condiţii nefiind practicată în agricultură o activitate productivă calificată şi nici tehnologii ştiinţifice avansate. Practic, economia agricolă românească a fost deteriorată considerabil, redusă la coordonatele antebelice (trebuie însă ţinut seama de faptul că în acea perioadă existau în agricultură şi mari proprietăţi private – moşii şi proprietăţi agricole puternice cu statut de fermă, acum numărul acestora fiind aproape neglijabil).

Ce influenţă a avut acest nivel al agriculturii de subzistenţă asupra nivelului economiei de ansamblu nu este greu de perceput. Şi dacă se adaugă la aceasta nivelul foarte scăzut al producţiei industriale se poate deduce cu uşurinţă gravul impas în care se află în prezent economia naţională – încă incapabilă să prilejuiască un nivel de venit pe cap de locuitor, după 17 ani de democraţie, egal cu cel existent înainte de revoluţie (1990) – nivel şi atunci grevat de o criză puternică de sistem a economiei naţionale.

La fel de redus este şi nivelul de tehnicitate şi randament şi în alte sectoare de activitate: în industria uşoară şi alimentară, în transporturi, în turism, în sfera serviciilor. Sectoare întregi ale cercetării ştiinţifice au fost desfiinţate sau reduse sub orice limită de rentabilitate, economia României fiind poziţionată astăzi în rândul ţărilor înapoiate, scăzând sub nivelul multora care se situau în urma ei înainte de revoluţie.

Datorită acestor rămâneri în urmă şi involuţii, la care se adaugă şi consecinţele unei privatizări nechibzuite, a scăzut mult capacitatea

Universitatea Spiru Haret

investiţională a ţării (statului) în infrastructură, în învăţământ şi cultură, în sănătate, în domeniul protecţiei sociale şi în subvenţionarea cu cheltuieli financiare a unor sectoare de interes major în plan economic şi social (îndeosebi a celor de interes strategic), în cele din urmă în redistribuirea venitului naţional la niveluri decente, scăzând simţitor nivelul de trai şi calitatea vieţii populaţiei.

Toată această gamă de neajunsuri în plan economic – cu reflex direct la nivel social – se datorează în mare măsură slăbiciunilor factorului subiectiv, a necompetenţei şi intereselor de grup ale clasei politice – care nu a înţeles sau nu a vrut să înţeleagă mecanismele tranziţiei, a fost marcată de politicianism şi demagogie, de influenţa unor interese străine (oculte), ca şi de cultivarea unor interese personale şi de grup, în cele din urmă potrivnice nevoii acute de progres în economia naţională românească. Ajungându-se totodată şi la o ruptură evidentă între aparatul legislativ şi cel executiv, în măsură însemnată şi de cel juridic – fenomene ce au afectat grav prin consecinţele lor nevoile traiului decent al majorităţii populaţiei. Obligată să practice acţiuni deviante şi de haiducie, de ocolire şi încălcare a normelor economice şi juridice, nemaivorbind de cele morale, pentru a-şi asigura un nivel acceptabil de viaţă. Sărăcirea este un fenomen generalizat, în condiţiile în care grupuri restrânse de mari proprietari de mijloace de producţie şi de capital s-au îmbogăţit fără măsură – în disprețul total al majorităţii populaţiei, al clasei mijlocii şi al claselor producătoare. România a devenit, astfel, o ţară „bananieră", în care categorii mari de oameni trăiesc fără speranţă.

Se încetăţeneşte convingerea că munca (creatoare) nu-l împlineşte pe om, că personalizarea individului şi profesionalizarea în activităţi creative a individului nu-i este de nici un folos, nici lui nici comunităţii, că niveluri mai importante de proprietate se dobândesc numai prin afaceri – şi acestea oneroase. Categorii însemnate de oameni (cadrele didactice, cadrele medicale şi sanitare, creatorii de artă, cercetătorii, funcţionarii din administraţie) trăiesc la limita decenţei, nu sunt remunerate corespunzător aportului social, în nici un caz nu sunt stimulate să se profesionalizeze superior şi să manifeste spirit de responsabilitate. La polul cel mai scăzut al calităţii vieţii sunt pensionarii şi persoanele cu dizabilităţi. Tineretului i se retează orice orizont de realizare – nu numai prin acumularea de proprietăţi care să-i asigure o anume independenţă ci şi prin acces la exercitarea dreptului la muncă şi la

Universitatea Spiru Haret

promovarea pe scară socială. Motive pentru care s-a ajuns la concluzia că doar prin emigrare se poate împlini asemenea cerințe legitime.

În contrapondere a crescut tagma profitorilor revoluției şi a tranziției, a jafului pe seama economiei naționale, a sporit, prin contrast, categoria oamenilor de prisos. Se mențin cote înalte de şomaj, de nesiguranță a locului de muncă, de lipsă de perspectivă sub aspectul asigurării unui statut şi rol în societate pe bază de competență profesională şi venit. Mai ales sub presiunea nepotismului, a promovării clientelare, a relațiilor de cumetrie şi de practicare a promovării la niveluri organizaționale superioare pe bază de criterii politice – astfel încât manageriatul întregii structuri instituționale este asigurat prin selecție pe baza unor asemenea criterii (şi nu pe criterii de competență şi responsabilitate).

De aceea, şi ca urmare a tuturor acestor precarități ale vieții sociale, a scăzut simțitor simțul de încredere şi de responsabilitate al populației în democrația actuală din România, se amplifică treptat simțământul deznădejdii generalizate față de viitorul țării şi al trăirii decente – capătă legitimitate sloganul că „se descurcă cine poate". Astfel se explică în mare măsură atitudinile nostalgice ale prea multora față de condiția vieţuirii în socialism, față de calitatea vieții într-o asemenea orânduire socială. După cum remarcam mai sus, nici până în prezent nu s-a ajuns la nivelul de venit pe cap de locuitor şi ca nivel al rentabilității economiei pe care l-a atins economia românească de comandă în perioada de dinainte de revoluție. Ceea ce este un nonsens şi, la urma urmelor, revoltător dacă privim lucrurile din perspectiva trecerii de la dictatură la democrație. Cu atât mai mult cu cât în anii din urmă ai dictaturii economia socialistă (de comandă) intrase într-o criză adâncă – aproape de sistem.

Adâncirea actuală a fenomenelor de criză, de această dată într-o democrație capitalistă, a atins cote îngrijorătoare nu numai în industrie (au apărut pe harta României multe centre urbane care, datorită faptului că au fost macroindustriale, au acum un aspect dezolant, cu un şomaj cronic generalizat şi fără perspectiva de a intra în circuitul industrial) şi în agricultură (cu zone mari de teren agricol degradat, cu porțiuni mari necultivate sau cu productivitate extrem de scăzută), ci şi în industria alimentară şi uşoară (predomină produse de import de categorie inferioară, mărfuri cu un procent ridicat de deteriorare şi de calitate

Universitatea Spiru Haret

discutabilă, uneori cu un grad ridicat de nocivitate pentru sănătatea oamenilor). Criza se manifestă grav şi în sectoarele medical şi sanitar (a scăzut calitatea ocrotirii sănătății), în învățământ şi educație, în cercetare şi în creația de valori. Principala cauză a tuturor acestor aspecte de criză se datorează subfinanțării cronice şi managementului defectuos, într-o mare măsură şi datorită politicilor de reformă prost concepute (uneori s-a renunțat la tradițiile româneşti valoroase în aceste domenii, prevalând soluționări de împrumut, fără a se ține cont de specificul experienței şi psihologiei spirituale româneşti).

La toate acestea se adaugă şi politica defectuoasă de repartizare a bugetului național pe sectoare de activitate economică şi socială. De exemplu, se repartizează părți neînsemnate din buget pentru învățământ, pentru educație, cultură, cercetare, sănătate şi, în schimb, se repartizează fonduri financiare importante sectoarelor de forță (armată, justiție, poliție) şi nu mai puțin administrației clientelare la nivelul structurilor puterii – lăsându-se impresia că se doreşte consolidarea unui stat polițienesc.

Față de aceste provocări la adresa ordinii economice şi sociale din partea factorului subiectiv (a clasei politice şi, în parte, a celei juridice), care au condus la o stare de haos în toate sectoarele de activitate materială şi spirituală, românilor li s-a încetățenit părerea că trăiesc într-o societate în care domină dictatura banului – dreptatea, încrederea, cinstea, prietenia şi considerația individului se dobândesc prin mijlociri băneşti, dacă nu într-o mare măsură pe baza peşcheşului şi comisionului (cine nu are posibilitatea să contribuie cu astfel de adaosuri financiare la viețuirea normală nu mai are loc în societate, nu-şi găseşte rostul şi nu poate trăi decent, este bun de suportat toate relele condiției umane).

Contribuie hotărâtor la întreținerea decalajului dintre săraci şi bogați şi la deteriorarea stărilor de spirit ale populației, corupția – care a atins grade de manifestare de nedescris. Ceea ce doare social cel mai mult este însă nu mica corupție (generalizată din păcate şi în parte explicabilă prin gradul de sărăcire al populației) ci marea corupție, a potentaților care stăpânesc verigile sistemului organizațional al statului, începând de la nivelul cel mai înalt.

Are loc un jaf organizat la scara întregii economii naționale, ilicitul şi lipsa de penalizare a vinovăților de acest nivel a atins cote alarmante – astfel încât orice însărcinare organizațională este privită cu suspiciune şi neîncredere, apreciată ca soluție în acumularea fără

Universitatea Spiru Haret

acoperire în muncă şi responsabilitate. Nu există verigă a aparatului organizaţional – selectat pe criterii clientelare de factură politică – care să nu fie susceptibilă (din păcate pe bună dreptate) de căpătuire şi de înfruptare pe căi necinstite din averea statului şi a proprietăţii publice. Asistăm, deci, la o profundă criză morală, la un derapaj aproape generalizat de la bunele moravuri şi de la conduita cetăţenească normală.

Din aceste motive şi interesul cetăţeanului pentru bunul public, pentru mediul ecologic de existenţă (neglijat total de marii acaparatori de bunuri şi valori materiale – care pentru acumulări de ordin financiar distrug premeditat tot ce-i înconjoară), precum şi interesul responsabililor din structurile organizaţionale de stat pentru întreţinerea acestui mediu (care se degradează grav) este minor şi chiar nul. Punându-se astfel în discuţie civilizaţia actuală românească în toate modurile ei de manifestare – de la mediul ecologic până la mediul valoric. Paradoxul constă în faptul că prin lipsa ei de atitudine potrivnică acestor stări de lucruri, populaţia românească este de acord cu starea de decădere la nivelul civilizaţiei. Aproape s-a intrat în neputinţă comunitară de vieţuire normală şi, cu atât mai mult, prosperă. S-a ajuns la o situaţie paradoxală pe care unii o apreciază interogativ: la ce serveşte trăirea democratică într-o economie de piaţă din moment ce condiţia individului (şi a comunităţii) se înrăutăţeşte progresiv?

Este evident că nu economia de piaţă e de vină, ci accentuarea unor vicii (aproape patologice) ale celor din clasa politică desemnaţi să gestioneze managerial trăirea economică şi socială a românilor, interacţiunea dintre om şi natură, la urma urmelor procesul românesc de realizare umană. Incompetenţa şi lipsa de profesionalism organizaţional, tendinţa de îmbogăţire personală fără scrupule pe seama avuţiei naţionale, reaua credinţă şi dezinteresul faţă de interesele populaţiei, viclenia fără margini în conduita managerială a reprezentanţilor clasei politice, reprezintă carenţe principale ale comportamentului majorităţii celor înregimentaţi în această clasă. În mentalitatea generală a oamenilor s-a încetăţenit convingerea că a face politică echivalează cu a face bani, a acumula averi, a te chivernisi fără principii şi fără răspundere. Şi atunci ne putem întreba cum se explică lehamitea ce i-a cuprins pe cei mai mulţi din participanţii activi la producţia materială şi la creaţia de valori, respectiv pe cei prin efortul cărora trăiesc toate celelalte categorii ale populaţiei.

Universitatea Spiru Haret

c. *Contradicţii şi antagonisme sociale*

Neajunsurile provocate obiectiv şi subiectiv în structurarea tuturor eşaloanelor sistemului social global, neconcordanţele dintre acestea, respectiv dintre diferite sectoare ale producţiei materiale şi îndeosebi efectele acestora la nivelul şi modul de trai al populaţiei generează raporturi contradictorii în plan social – între diferite categorii ale populaţiei şi între acestea şi sistemul organizaţional al societăţii, îndeosebi de stat.

Ca urmare a polarizării din ce în ce mai pronunţate a societăţii – în democraţiile capitaliste dezvoltate fenomenul respectiv este diminuat prin dezvoltarea clasei mijlocii – şi în consecinţă a sărăcirii majorităţii populaţiei s-au acumulat *contradicţiile dintre o pătură subţire de îmbogăţiţi peste măsură ai tranziţiei şi categoriile sociale productive şi creatoare de valori*, supuse unor constrângeri materiale şi morale din ce în ce mai pronunţate de administraţia de stat şi de patronate (prin politici fiscale, taxe şi accize, unele de tipul celor pe viciu).

În aceiaşi situaţie contradictorie cu păturile excesiv de avute se află şi clasa mijlocie (câtă există, deoarece statul nu prea este dispus să-i faciliteze formarea), tot mai împovărată financiar şi fiscal, supusă unui proces de restrângere tot mai accentuat, fapt ce provoacă tot mai manifeste distorsionări funcţionării relaţiilor de piaţă şi rentabilităţii de ansamblu a economiei naţionale (ştiindu-se bine ce rol joacă această clasă în prosperitatea societăţilor capitaliste dezvoltate din centrul şi vestul Europei, din America de nord şi zonele estice ale Asiei).

Se manifestă deja un ghem de *contradicţii între clasa politică şi majoritatea populaţiei*. Motivate de două principii: pe de o parte, faptul că această clasă s-a transformat într-o clasă de oameni de mari afacerişti dintre cei mai oneroşi, deoarece în cea mai mare parte s-au îmbogăţit peste noapte prin corupţie şi fraudă; pe de altă parte, pentru că, fiind călăuziţi de interese personale şi de grup în discordanţă cu cerinţele procesului social, operează decizional şi executiv potrivnic intereselor corpului social – pe seama manipulării căreia s-au căţărat la niveluri organizaţionale superioare.

Menţionăm că o bună parte dintre membrii sau grupările de interese din clasa politică au beneficiat de sprijinul nu dezinteresat al unor reprezentanţi ai societăţii civile (şi ei chivernisiţi prin manipulare sau prin

Universitatea Spiru Haret

servirea unor interese oculte şi alogene) – care la noi nu este mandatată de vreo categorie socială de producători şi creatori de valori din rândurile populației, nu apără interesele acestora. Este un fapt de notorietate că şi aceşti elitişti, autointitulați reprezentanți ai societății civile (avem în vedere doar pe majoritatea acestora), practică corupția şi şantajul, având totodată şi statutul de întreținuți ai unor forțe străine de interesele şi nevoile populației.

Am putea reține şi o anume *contradicție între majoritatea populației* şi (am putea spune) *clasa juridică* – mulți dintre membrii acesteia îmbogățiți la fel de fără măsură, oricum pe căi îndoielnice nu pe baza retribuției salariale pe care le-o acordă statul. Răul cel mai mare constă în faptul că nu li se cere acestora socoteală asupra metodelor de îmbogățire (care oricum nu sunt licite), iar reprezentanții clasei politice au decis (în condițiile în care au deținut puterea) să le acorde juriştilor o retribuție bănească peste limita bunului simț (primesc salarii de multe zeci de ori mai mari decât celelalte categorii de bugetari – din învățământ, sănătate, cultură, cercetare, din sectoarele productive direct ale economiei naționale). Este discutabilă, în aceeaşi măsură, şi taxa de timbru (cuantumul ei) care reprezintă o zeciuială de tristă tradiție. Nu se justifică această taxă (îndeosebi mărimea ei) din moment ce categoriile de juriști sunt retribuite din bani publici (pentru serviciile pe care le efectuează populației). Cu atât mai mult lasă de dorit activitățile avocățeşti ce sunt remunerate de către populație la sume astronomice, în disprețul total al ideii de dreptate (statul neexercitând nici un control în această privință) – astfel încât bietul contribuabil este pus în situație să nu mai ceară dreptate, să nu mai apeleze la serviciul justiției. Aceleaşi mențiuni pot fi făcute şi în legătură cu activitățile notariale, exorbitant de scumpe, deşi sunt de strictă necesitate, care nu semnifică altceva decât o jecmăneală a bietului contribuabil cu buna ştiință a statului (ca şi cum statul ar fi numai al unora nu al tuturora).

Această cârdăşie dintre politicieni şi juriști, aproape de neînlăturat, apasă mult asupra condiției materiale şi morale a oamenilor din clasele majoritare, stârnind din partea populației o adevărată repulsie şi ură – considerându-i pe juriști a face parte din „tagma jefuitorilor". Din moment ce dreptatea se obține pe bani (pe bani mulți) este de înțeles că beneficiază de ea cei cu bani. Se ridică pe bună dreptate întrebarea în aceste condiții: în

Universitatea Spiru Haret

ce constă democrația în economia de piață? Valențele ei realizatorii sunt benefice numai pentru privilegiați, iar pentru „pălmaşi" nu?

În mediul rural, *majoritatea clasei țărăneşti trăieşte sub nivelul decenței*. Nu numai pentru că marii fermieri îi concurează neloial în relațiile de piață, ci şi pentru că nu s-au găsit până în prezent forme viabile de asociere a acestora de natură să confere o rentabilitate sporită muncii în agricultură şi zootehnie. În plus, lipsesc sisteme potrivite de susținere de către stat a agriculturii – cum se petrec lucrurile în țările dezvoltate. Nu se acordă facilități (sau se acordă minimal) celor care participă cu produse la piață sau celor care încearcă modalități moderne de lucrare a pământului – şi atunci când asemenea facilități se acordă, se manifestă multă birocrație în repartiția fondurilor sau acestea se acordă după criterii subiective. Sunt în totală ruinare viticultorii, pomicultorii, apicultorii, crescătorii de vite şi îndeosebi de oi, agricultorii din zona montană. Nu au piață de desfacere asigurată a produselor, statul nefacilitând politici de investiții pentru susținerea acestor activități şi de susținere a sectorului de schimburi de produse în aceste domenii. Acestea sunt motive suficiente pentru ca țărănimea să nu privească (cum ar trebui) cu încredere tranziția la economia de piață capitalistă (căreia ei nu-i pot face față).

Revolta țăranilor, deocamdată manifestată surd şi în tăcere, se îndreaptă împotriva statului nu asupra unei clase, ei au de reproşat (fără speranță) organismelor centrale şi locale de decizie, reprezentanților puterii, îi sperie politicile liberale şi manifestă reținere față de inițiativele novatoare în direcția exercitării regulilor de piață, ce le pare a-i dezavantaja economic şi moral.

Situația contradictorie dintre clasa țărănească şi structurile de putere ale statului generează incompatibilități ideologice şi politice, întrețin o stare tensionată ce conduce la manifestări deviante (economic, juridic şi moral) şi la atitudini alienante în raporturile cu statul, greu de gestionat şi de înlăturat din perspectiva guvernării eficiente a proceselor de reformă în mediul rural. Este paradoxal că, după o tranziție de peste un deceniu şi jumătate de trecere de la economia de comandă la economia de piață nu a dispărut paternalismul din conştiința țărănească. Prea mulți se întreabă: ce ne-a dat nouă guvernul, cutare sau cutare şef organizațional din structurile centrale ale statului (din executiv, legislativ, de la

Universitatea Spiru Haret

preşedinţie etc.)? Motiv pentru care aşteaptă un salvator, o grupare de justiţiari în organismele centrale de stat, cu putere dictatorială în spiritul întronării dreptăţii şi ordinii, capabilă să pună capăt haosului economic, juridic, politic şi moral actual din societate. Este de înţeles că, în aceste condiţii, conştiinţa democratică la nivel comunitar lasă de dorit şi, corespunzător, că nevoia nu numai de reformă ci chiar de revoluţie în planul mentalităţilor (nu numai a multora din clasa ţărănească ci şi din alte categorii de producători) se impune cu imperioasă necesitate.

Total nemulţumită de condiţia ei de viaţă este şi intelectualitatea – în afara unor cercuri de elitişti care s-au autointitulat reprezentanţi ai societăţii civile şi ai truditorilor din domeniile creaţiei de valori, aceste cercuri considerându-se a fi (a reprezenta) posesori ai conştiinţei înaintate în viaţa socială din România contemporană. Categorii întregi de intelectuali (cadre didactice, cercetători şi oameni de ştiinţă, oameni de cultură în general, cadre medicale şi sanitare, o însemnată categorie de lucrători din administraţie, ingineri şi tehnicieni şi, în general, categoriile de creatori de valori) sunt prost retribuite – sub limita traiului decent – şi sunt socotiţi bugetari de mâna a doua. Prima mână constituind-o lucrătorii din sectoarele de forţă (armată, justiţie, poliţie, lucrători din sfera serviciilor de informaţii), retribuite nemăsurat de mult faţă de ceilalţi bugetari. Stare de lucruri care situează intelectualitatea în raporturi de opoziţie contradictorie nu numai faţă de clasa politică ci şi faţă de structurile organizaţionale ale statului – nu numai din punct de vedere existenţial ci şi valoric.

Munca „productivă" (creatoare) în domeniul valorilor nu mai este considerată ca specie acţională superioară – având semnificaţie din acest punct de vedere doar activitatea în domeniul afacerilor, activitatea politică şi juridică – respectiv activitatea în serviciul organismelor de represiune şi de ordine. Această stare de spirit trebuie să dea de gândit polisului românesc, dovedind – ceea ce este total de nedorit – că economia capitalistă de piaţă nu favorizează realizarea umană după efort creativ şi responsabilitate ci după criteriul exclusiv al posesiei de mijloace de producţie, de participare la activităţi represive şi de ordine (evident şi acestea sunt absolut necesare într-o societate democratică, dar nicidecum prioritare şi de o consideraţie superioară celorlalte activităţi care au efect cauzal asupra progresului şi civilizaţiei).

Universitatea Spiru Haret

Această stare de lucruri pune la îndoială superioritatea relațiilor de producție capitaliste față de cele socialiste anterioare – părere inacceptabil de luat în considerație într-o societate capitalistă contemporană ce se vrea a se înscrie în direcția respectării drepturilor omului (dintre cele fundamentale, cum ar fi: dreptul la educație, la justiție, dreptul de participare la decizie, dreptul la sănătate şi la viață, dreptul de realizare de sine după gradul de obiectivare a disponibilităților creative, după aport social şi spirit de responsabilitate) şi a libertății (reale şi nu mediate represiv) a individului.

Socotim a fi de resortul unei situații limită şi cu totul de neacceptat pentru o societate democratică revolta intelectualilor (a unor categorii ale acestora), manifestată nu numai prin împotriviri de factură ideologică şi axiologică, ci şi prin greve şi demonstrații – lucru ce s-a petrecut în anii din urmă. Dacă intelectualii se împotrivesc violent înseamnă că societatea este neconformă liniilor actuale ale progresului şi civilizației – ceea ce trebuie să dea serios de gândit regimurilor puterii democratice. Nevoia de reforme din temelii a acestor regimuri este, deci, imperioasă – pentru a nu se compromite esența democratică a orânduirii capitaliste.

Dintre categoriile sociale cele mai năpăstuite din punct de vedere financiar, *pensionarii* ies în evidență. În sensul unor niveluri de compensație bănească mult sub nivelul salariului mediu şi chiar minim pe economie (şi aşa nepermis de scăzut); în privința diferenței uriaşe între pensiile militarilor, juriştilor şi polițiştilor (care beneficiază de adaosuri speciale de la ministerele de resort – ca şi cum acestea n-ar proveni din banul public) şi pensiile lucrătorilor din producția materială şi de valori sau ale cadrelor didactice şi medicale, ale cercetătorilor şi oamenilor de ştiință şi de cultură; datorită menținerii încă a unor inegalități între categorii asemănătoare de pensionari. Practic, pensionarii trăiesc sub nivelul decenței, nu li se asigură facilități suficiente în domeniul ocrotirii sănătății, aproape nu se bucură de considerație morală din partea societății – de parcă ar trăi parazitar. Pentru toate aceste motive au fost organizate greve ale pensionarilor (fenomen nemaiîntâlnit în societățile democratice, şi ceea ce este de mirare în România există o asociație a pensionarilor (care se intenționează a se transforma în partid care-i reprezintă în raporturile contradictorii cu organismele de stat).

Universitatea Spiru Haret

Sunt şi alte nenumărate raporturi contradictorii pe plan social, întreținute dintr-o mentalitate absolut condamnabilă a instanțelor guvernamentale – care afirmă că sunt prea mulți pensionari în raport cu numărul angajaților retribuiți din bugetul de stat. Mai întâi, pensionarii au contribuit o viață la asigurarea fondului național de pensii, nu sunt ei de vină pentru faptul că numărul lor este, artificial, prea mare. În acest sens, statul a efectuat pensionări înainte de termen şi a eliminat prin şomaj categorii mari de lucrători activi. Tot statul, prin aportul guvernanților fără răspundere, a efectuat retribuții pe nemuncă în ipostază de compensații pentru cererea de a fi eliberați din producție – respectiv concediați – sau a efectuat plăți pentru servicii care nu au motivația necesară în interes național. Sunt, de asemenea, multe cheltuieli bugetare nejustificate.

De exemplu, de ce sunt suportate de la buget fonduri financiare pentru partidele politice? De ce statul angajează cheltuieli însemnate de valută pentru întreținerea unor contigente militare şi de poliție în conflicte internaționale care nu ne privesc? La ce servesc românilor cheltuielile de asemenea uriaşe ale corpului diplomatic şi ale unor contigente de demnitari pentru deplasarea în străinătate fără acoperire în rezolvarea unor probleme de stat absolut necesare (multe asemenea deplasări au doar finalitate turistică)? De ce trebuie să plătească generațiile actuale ale poporului român despăgubiri şi alte facilități pentru nechibzuințele în acțiunile reprobabile (de expropriere şi naționalizare) ale unui stat anterior care nu le reprezenta interesele?

Culmea nedreptății este aceea că sunt despăgubiți doar vechii mari proprietari de imobile şi mijloace de producție şi de averi financiare considerabile – deposedați, este adevărat pe nedrept de asemenea averi şi proprietăți –, dar nu sunt despăgubiți – cum ar fi drept – toți membrii activi ai societății româneşti, care au fost exploatați de statul socialist, nefiind remunerați după cantitatea şi importanța muncii lor aproape cinci decenii (în vederea susținerii unor cheltuieli absolut potrivnice realizării lor şi efectuate în vederea oprimării lor fără margini), din care cauză nu au putut acumula nimic? Pe ei cine îi despăgubeşte?

Mulți dintre pensionari, de vârstă înaintată, cărora li se aplică hotărâri judecătoreşti (luate în baza unor legi nedrepte) de scoatere din posesie a unor locuințe (în care au locuit decenii prin repartizare şi între timp le-au plătit statului în conformitate cu legea) şi privați de anumite

Universitatea Spiru Haret

drepturi (de proprietate) sunt acum lăsați pe drumuri, puşi în situația de a-şi pune capăt zilelor. De ce să plătească ei, uneori cu viața, astfel de nereguli în legătură cu dreptul de proprietate? Se înlătură o nedreptate (făcută de regimul politic al altor generații) cu o altă nedreptate (exercitată asupra generației noastre)

Ne întrebăm, de ce n-ar fi justificate – pe baza acestui tip de *restitutio in integrum* – să se despăgubească prin retrocedare şi proprietățile românilor din secolele anterioare (deținute privat sau în devălmăşie) de către tot felul de venetici (interni şi externi), cum sunt cele acaparate de fanarioți în Țările româneşti şi de grofi în Transilvania, sau de către diverşi reprezentanți ai unor clase avute de odinioară care au deposedat pe căi îndoielnice şi matrapazlâcuri avocățeşti (până în secolul al XX-lea) proprietățile unor truditori ai pământului – lăsându-i în „sapă de lemn". Ştiindu-se, deci, bine cum s-au acumulat multe din averile acum retrocedate abuziv.

În nici o țară fostă socialistă nu s-a procedat la o astfel de retrocedare, despăgubirile au fost modice şi s-a rezolvat chestiunea retrocedării de la începutul procesului revoluționar, fără executări judecătoreşti şi scoateri din locuințe, fără lăsare pe drumuri a unor însemnate categorii de oameni – care nu din vina lor şi-au procurat şi au locuit în imobile expropriate cândva abuziv. Mai ales în condițiile în care unii din cei ce revendică asemenea drepturi le susțin prin practicarea unor chichițe avocățeşti, dacă nu prin corupție directă.

După cum se vede, numărul celor nemulțumiți şi revoltați împotriva unor nedreptăți crase, al celor care şi-au pierdut încrederea în capacitatea structurilor organizaționale de stat de a le mijloci realizarea condiției lor într-o economie de piață, de a beneficia de avantajele unor rânduieli democratice este destul de mare. Se vede acest lucru prin prezența în ansamblul locuitorilor României a celor care nu mai au încredere în actualele regimuri postrevoluționare şi nici nu întrevăd vreo rezolvare a nevoilor lor în viitorul apropiat – socotind că țara s-a aventurat pe căi greşite. Contradicțiile între diferite categorii sau pături sociale sunt tot mai accentuate şi există pericolul ca acestea să se adâncească transformându-se în antagonisme – care, după cum se constată, nu sunt conştientizate de clasa politică sau dacă sunt receptate se judecă prezenteist: „după noi potopul".

Universitatea Spiru Haret

Dincolo de contradicțiile dintre diverse categorii sociale, care deocamdată nu au alunecat în antagonisme, principalele instanțe către care se îndreaptă toate împotrivirile şi manifestările de protest ale populației sunt organismele de stat (în care puterea aparține preponderent, reprezentanților categoriilor sociale avute sau în curs de îmbogățire, chipurile, deoarece numai aceştia ştiu să facă bani şi, ca atare, să gestioneze treburile la nivel macrosocial). De regulă, prin politici fiscale şi facilități speciale (scutiri de impozite şi taxe) reprezentanții puterii favorizează pe marii proprietari de mijloace de producție şi de averi imobiliare şi financiare, cercurile de afaceri care ating interesele de stat şi ale populației, întreține şi o anume continuitate a marii corupții şi promovează costuri ale cheltuielilor de întreținere ale populației sub orice limită a decenței – folosind motivul alinierii la Europa vestică, motiv care în cea mai mare măsură este nereal.

Statul duce o politică fiscală înrobitoare pentru populație, în beneficiul doar al păturilor avute, practică impozite, taxe şi accize pe care nu le poate suporta populația, condamnând categorii sociale însemnate la mizerie şi devianță. De aceea, majoritatea populației revendică de la stat o viață mai bună, o aşezare structurală înnoitoare a societății. S-a creat un fetişism organizațional periculos, iar ca răspuns puterea înăspreşte raporturile de asuprire, stimulează activitatea ministerelor de forță (justiția, poliția, organele de control financiar) pentru a combate manifestările deviante – pe care societatea în sărăcie generalizată nu le poate evita –, fără să fie afectate cauzele care produc asemenea manifestări. Datorită cărui fapt grevele şi demonstrațiile de împotrivire se țin lanț, evidențiind fenomenele de criză politică şi economică la care s-a ajuns în societate, derogările de la ordinea de drept.

S-a ajuns practic la situația că organele de stat nu mai reprezintă populația, scopul multora din reprezentanții acestora fiind obiectivarea setei de putere şi înavuțirea personală. Au apărut elemente de disoluție instituțională a puterii de stat, în care oamenii de cultură şi specialiştii în economie şi în activități manageriale nu mai ajung la decizie, nu li se iau în considerație opiniile şi sugestiile, iar autoritatea statului nu mai funcționează eficient. Au apărut fenomene ce se acutizează în direcția crizei de autoritate a statului – ceea ce anunță o inevitabilă situație revoluționară.

Universitatea Spiru Haret

Este îmbucurător şi totodată tonic faptul că populaţia (în marea ei majoritate) nemulţumită existenţial şi valoric astăzi are deplina convingere că soluţia ieşirii din criză nu este aceea de a se reîntoarce România la dictatură şi la economia de comandă – ceea ce dovedeşte o redutabilă maturitate politică a corpului social românesc –, cu excepţia unor pături subţiri de nostalgici ce nu s-au adaptat la condiţiile noii orânduiri ce se înfiripă ireversibil. Majorităţii populaţii îi repugnă socialismul, nu-l mai acceptă şi i-a înţeles carenţele de fond.

Soluţia ce se impune, în psihologia actuală a poporului român, este aceea de a se rezolva contradicţiile care se manifestă astăzi prin înlăturarea neconcordanţelor şi nepotrivirilor din structura economiei naţionale şi a ordinii sociale, a disproporţiilor şi inechităţilor flagrante din repartizarea venitului naţional şi din repartizarea fondurilor bugetare, a retribuţiilor diferitelor categorii de bugetari, prin înlăturarea subiectivismelor şi incompetenţei în gestionarea problemelor economice şi sociale ale procesului de construire a unei economii moderne de piaţă, cu toate trăsăturile pe care i le impune o strategie a dezvoltării într-o etapă actuală de progres şi civilizaţie. Această înţelegere de către majoritatea populaţiei a sensului proceselor actuale de dezvoltare a devenit o convingere fermă şi poate constitui o premisă-temei a strategiilor actuale ale dezvoltării – ce nu mai întâmpină astăzi în România nici o opoziţie.

Din toate aceste raţiuni, s-a generalizat de asemenea şi convingerea că statul va trebui să fie cu adevărat de drept (în faptă nu numai în vorbă), democraţia să fie autentică (şi nu doar mimată), libertatea să atingă cote superioare (să fie reală şi nu lipsită de condiţionări materiale şi morale), personalizarea individului (prin educaţie şi asimilare valorică) să fie asigurată şi să devină criteriu în promovarea valorilor, iar realizarea umană să dobândească realitate (şi să nu fie doar o aşteptare).

d. *Metode, mijloace şi căi de rezolvare a contradicţiilor*

Dezvăluirea contradicţiilor, a mecanismelor care deteriorează sistemul vieţii economice şi sociale nu reprezintă decât o etapă iniţială a procesului de redresare şi relansare a dezvoltării tuturor verigilor acestuia. Având în vedere nevoia de a conştientiza dificultăţile care împiedică manifestarea valenţelor constructive de care sistemul dispune, respectiv aceea de a disponibiliza condiţiile procesului de realizare umană,

Universitatea Spiru Haret

dezvăluirea contradicțiilor presupune şi găsirea căilor de soluționare a acestora, adoptarea metodelor şi folosirea mijloacelor corespunzătoare acestei soluționări, pentru a transforma astfel de contradicții cu efect distructiv în contradicții ale creşterii, evitându-se antagonismele şi tensiunile sociale dezechilibrante sistemic. Ceea ce înseamnă, într-o primă ordine de acțiune, nu preconizarea unor politici de restaurație integrală – ce s-au dovedit a nu da rezultate benefice pentru echilibrul social (avându-se ca țel fie rânduieli socialiste, fie rânduieli capitaliste depăşite istoric, specifice unui capitalism primitiv şi sălbatic) – ci a unor politici de redresare şi de relansare, de depăşire prin salt de la vechi la nou, la o societate cu adevărat democratică şi realizatorie pentru om.

Dintre liniile de acțiune în vederea rezolvării contradicțiilor în etapa actuală de viețuire economică şi socială în România, menționăm câteva, cu convingerea că nu sunt singurele – şi poate în această direcție ar avea rost organizarea unor dezbateri şi consultații de substanță, dublate de preconizarea unor criterii de referință pentru analiza funcționării factorului subiectiv în direcția edificării în România a unor rânduieli capitaliste de tip contemporan (nu anacronice), urmate şi de măsuri organizatorice cuvenite pentru o asemenea relansare a procesului dezvoltării.

1) *Susținerea unor politici viguroase de investiții*, cu precădere în domeniile infrastructurii şi în sectoarele economice cu caracter strategic. În acest cadru, sunt necesare crearea de facilități, inclusiv de factură normativă (legislativă), pentru atragerea de investiții străine. În această direcție sunt necesare şi politici eficiente de cheltuire cu chibzuință a fondurilor europene destinate dezvoltării infrastructurale a economiei naționale româneşti (acordându-se atenția cuvenită ca aceste fonduri să nu se risipească pe cheltuieli colaterale sau să slujească interese personale sau de grup ce nu au finalitate comunitară).

2) *Revitalizarea unor sectoare de activitate industrială în care România are veche tradiție*, în care avem şi disponibilitățile corespunzătoare de materii prime şi forță de muncă de înaltă calificare în domeniu. Nu trebuie să mai fie practicată dezindustrializarea – între care şi lipsirea economiei româneşti de industria grea, îndeosebi cea de materii prime şi constructoare de maşini. Nici o țară dezvoltată nu este lipsită de o asemenea bază industrială (modernizarea economică nu înseamnă lichidare).

Universitatea Spiru Haret

3) *Asigurarea unui fond de rezervă în domeniul proprietății de stat* – pentru a funcționa ca stat capabil să gestioneze prin pârghii economice economia de piață şi pentru a potența investiții în ramurile strategice ale economiei naționale. De exemplu, ni se pare nepotrivită privatizarea tuturor băncilor, a CEC-ului (care, de altfel, este o instituție bancară public-privată şi nu de stat – ceea ce face iresponsabilă şi pasibilă de penalizare juridică o asemenea privatizare, care de fapt este o naționalizare), a tuturor sectoarelor energetice, a întreprinderilor miniere, a tuturor stațiunilor balneare şi de agrement, a tuturor rezervelor de petrol şi gaze, a transporturilor, a rezervațiilor naturale etc. Toate aceste privatizări integrale a economiei țării reprezintă o greşeală conceptuală – ce poate fi calificată nu numai drept o neînțelegere crasă a intereselor de stat, ci şi expresia unor tendințe de trădare națională.

4) *Stimularea dezvoltării rapide a sectorului serviciilor şi a sectorului întreprinderilor mici şi mijlocii* – de mare interes pentru îmbunătățirea calității vieții, pentru facilitarea dezvoltării economiei în general şi pentru omogenizarea socială din perspectiva deținerii de proprietate privată asupra mijloacelor de producție. Întrucât serviciile ar putea acoperi atât nevoile marii industrii cât şi pe cele ale servirii populației, iar dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii ar putea determina apariția în România a unei puternice clase mijlocii – de natură să atragă în câmpul muncii un contingent numeros de populație (care acum şomează) şi să echilibreze raporturile de clasă în plan social.

5) *Corelarea mai bună a sectoarelor industriale (productive) ale economiei cu sectoarele comerciale (şi de schimb)*. În momentul de față numeroase cantități de mărfuri, îndeosebi agricole din mediul rural, rămân în afara pieței sau sunt desemnate planificat doar consumului. Fapt ce grevează asupra interesului pentru producție şi, implicit, pentru consum. Desigur, nu statul este chemat să constituie unități economice de schimb şi de comercializare a produselor, ci întreprinzătorii privați. Ei trebuie să fie însă stimulați şi cointeresați să se angajeze în asemenea activități. Deocamdată, întreprinzătorii mici şi mijloci, care ar putea mijloci asemenea activități, sunt înghițiți de povara fiscală şi de concurența neloială ce s-a înfiripat cu bună ştiință şi tolerare de către organele financiare – uneori nu dezinteresate de către reprezentanții organelor de stat;

Universitatea Spiru Haret

6) *Accelerarea procesului de transformare a țărănimii într-o clasă numeroasă şi prosperă de fermieri agricoli* prin sprijinirea procesului de cooperare şi asociere a micilor proprietari privați în unități productive (agricole şi animaliere) mari sau mijlocii, prin politici de susținere a rentei viagere sau pur şi simplu printr-o concentrare capitalistă a terenurilor agricole (şi eliberarea pe această cale a unei importante forțe de muncă în sectorul agricol). Altfel, în condițiile fărâmițării actuale a terenurilor agricole, nu se poate realiza nu numai o rentabilizare a agriculturii în termeni de contemporaneitate, nu se poate înfăptui nici modernizarea agriculturii şi ridicarea nivelului de trai al populației în mediul rural. Din această perspectivă, prin modernizare, se poate sconta şi urbanizarea mediului rural la propriu, adică integral (şi sub aspect economic şi sub aspect ambiental şi social).

Crearea unor asociații de proprietari de mijloace de producție s-ar putea recomanda şi în domeniul forestier şi de prelucrare a lemnului, deoarece în prezent, privatizarea fondului forestier, în multe cazuri (prin practici avocățeşti discutabile, favorizând uneori solicitanți fără drepturi juridice clare în această privință) a condus la scoaterea din fondul forestier național a mii de hectare de pădure (prin defrişare privată sau furt şi jaf organizat fără acoperire normativă) – ceea ce a condus la deşertizare, aducând grave prejudicii mediului ecologic național. În privința nevoii acute de conservare a mediului forestier nu trebuie să se îngăduie încălcări normative şi practica bunului plac în ce priveşte defrişarea pădurilor., iar în ce priveşte aplicarea metodei exproprierii în interes național trebuie să fie eliminată practica lipsei de despăgubire sau a despăgubirii sub nivelul prețurilor de piață (de regulă cad pradă acestor practici micile proprietăți forestiere, nu cele mari care au posibilitatea să se apere pe cale juridică).

Se creează inechități grave în această privință: se reconstituie proprietatea deținătorilor de mari suprafețe forestiere (atingând uneori niveluri de sute de mii de hectare), iar unora din micii proprietari (de la o jumătate de hectar, la câteva hectare) li se aplică exproprierea (fără despăgubiri) sau li se condiționează retrocedarea dacă au acte de proprietate din perioada de după 1945 (neluându-se în considerație actele de proprietate de dinainte de această perioadă). Oare proprietarii de mari fonduri forestiere au acte de proprietate numai din această perioadă? Cum

Universitatea Spiru Haret

se explică o asemenea discriminare? Nu este oare această practică un motiv absolut de întreținere voită a unor tensiuni sociale?

7) Dacă se va continua politica de retrocedare integrală – total irațională şi situată în contratimp cu legile devenirii –, să se aibă în vedere şi *retrocedarea plusprodusului muncii tuturor producătorilor de bunuri şi valori din anii socialismului*, furat de instituțiile totalitare ale acestui stat, nu numai ai posesorilor de proprietăți, ale celor expropriați de regimul comunist. Cu atât mai mult cu cât asemenea proprietăți au fost întreținute decenii şi salvate de deteriorare de actualii locatari sau posesori cu acte în regulă. Şi să se procedeze la retrocedarea – după cum am menționat – şi a averilor expropriate în alte perioade istorice, începând din feudalismul timpuriu până în capitalismul de dinainte de al doilea război mondial, exproprieri care au stat la baza multora din seria marilor moşii şi capitaluri care acum sunt în revendicare pentru retrocedare. Să fim convinşi că orice retrocedare este, până la urmă, pe lângă un act de dreptate şi un act de nedreptate istorică – cu efecte sociale imprevizibile la un moment dat. Mergând pe acest raționament, tot poporul român ar trebui să se bucure de o asemenea retrocedare. Dar, atunci, cine şi cum, din ce buget se poate proceda la o asemenea retrocedare?;

8) *Revederea la nivel esențial a politicilor actuale de reformare a sistemului de învățământ* – deoarece statul nu-şi poate lua răspunderea de a da curs de funcționare integrală în acest domeniu al legilor economiei de piață – cel puțin pe termen mediu, dacă nu şi lung. Sunt, de aceea, necesare subvenționări substanțiale de la buget în acest domeniu. Considerăm că metoda folosită astăzi fără discernământ de preluare a unor standarde şi tehnologii europene occidentale, fără a ține cont de tradițiile româneşti, lipsa de consultare cu specialiştii cu experiență managerială în domeniu în adoptarea de soluții reformatoare provoacă pagube sociale şi umane de neacceptat – cu consecințe negative pe termen lung.

Românii se integrează în Europa cu experiența lor – validată în timp şi apreciată pe plan internațional –, proba o constituie în acest sens potențialul înalt de profesionalitate de care dispune țara în prezent, căutat şi preferat de mulți întreprinzători din alte țări.

Ne exprimăm părerea că multe din cauzele provocării actualelor fenomene de criză şi decădere în învățământul de toate gradele şi în educație şi asimilare valorică se datorează faptului că fiecare echipă

Universitatea Spiru Haret

managerială din conducerea învățământului acționează reformativ la comandă politică şi îşi arogă dreptul – neracordat la nevoile de bază ale devenirii valorice româneşti – de a reforma cu orice chip, pierzându-se orice continuitate şi tradiție valoroasă.

La fel stau lucrurile şi în sănătate, cultură, în stimularea creației de valori – astfel, practicându-se managerial amatorismul şi lipsa de responsabilitate. Lăsarea integrală a acestor sectoare pe seama relațiilor de piață este o mare eroare – cei fără bani nu au dreptul la educație, la personalizare, la sănătate, deci la posibilitatea unui statut şi rol în societate după predispoziții native şi efort propriu. Nu se întâmplă acest lucru în nici o societate capitalistă democratică dezvoltată – ne întoarcem în această privință la capitalismul sălbatic de dinainte de cel de-al doilea război mondial. Prin urmare, ne îndepărtăm cu repeziciune de la condiția actuală a capitalismului – întemeiat pe principiile economiei sociale de piață.

9) Din toate aceste considerente, o importanță cu totul deosebită şi totodată urgentă o constituie *reformarea clasei politice* – care trebuie să conştientizeze mecanismele actuale ale dialecticii vieții sociale. Mai întâi, partidele actuale – din opoziție sau de la putere – n-au înțeles sau dacă da, s-au abătut total de la datoria de a pune la baza strategiei lor principiile economiei sociale de piață. Liderii lor (majoritatea) au practicat ideologii retardate în gestionarea treburilor statului, au folosit metode de corupție şi şantaj în acumularea (de către unii) a unor averi incomensurabile (din perspectiva stadiului actual al tranziției româneşti), au practicat decizii şi acțiuni executive nu numai neconstituționale, ci chiar – în unele cazuri – de trădare națională, în schimbul unor avantaje personale sau de grup, întrețin relații de colaborare cu cercuri economice mafiote, care, la rândul lor, au acumulat averi prin jaf şi şantaj din economia națională, prin „tunuri" financiare de proporții.

În procesul de reformare structurală a organismelor puterii legislative – care instituie norme de interes comunitar – este necesar să fie incluşi şi reprezentanți ai tuturor categoriilor corpului social – evident, recrutați din cadre cu pregătire superioară şi cu experiență în conducere. Într-un stat democratic eficient şi modern participarea, între altele, a intelectualității este absolut obligatorie – evident nu din tagma elitiştilor autointitulați ca reprezentanți ai societății civile.

Universitatea Spiru Haret

În legătură cu reformarea clasei politice, atragem atenția asupra faptului că o schimbare a tuturor membrilor acestei clase nu este posibilă şi nici necesară. Mai întâi, nu întreaga clasă politică este condamnabilă şi acuzabilă de neputință, lipsă de profesionalitate şi de responsabilitate, mulți membrii ei nu s-au dedat corupției şi chiverniselii personale. Apoi, nu se poate concepe şi nici proceda la o reformare doar prin schimbarea cadrelor şi după principiul rotării acestora (aşa cum gândeşte o anumită categorie de oameni neinițiați în mecanismele manageriale, mai ales de nivel macrosocial). Din această perspectivă, socotim normal ca în activitatea organismelor decizionale să fie angajați specialişti cu experiență – din toate categoriile sociale (respectiv, reprezentanți ai acestora) –, indiferent de vârstă, iar în organismele executive să fie selectați oameni de vârstă medie, cu capacități de muncă în deplinătatea forțelor (între 35-55 ani).

Reforma clasei politice mai presupune: acces mai mare la putere şi la contigentele de bază ale partidelor politice, a tineretului, a femeilor, a cadrelor cu experiență şi înaltă responsabilitate; renunțarea la clientelism şi relații de cumetrie; atragerea în colectivele de conducere ale principalelor instituții sociale şi partidelor politice – chiar dacă sunt în opoziție –, a unor specialişti în administrație şi management (tehnocrați) şi a unor reprezentanți ai tuturor naționalităților minoritare conlocuitoare.

Una din condițiile de eficiență ale activităților la nivel organizațional central este şi selectarea – cel puțin pentru aparatul birocratic – sau numirea în organisme de conducere şi de consiliere a unor cadre cu studii superioare încheiate (şi cu masterat sau doctorat în ştiințe sociale, politice şi administrative) şi cu o experiență testată la nivel local. Oamenii nu învață meseria de demnitar la locul de muncă (în parlament, în guvern, în alte organisme decizionale şi de conducere centrale). Conducerea este astăzi ştiință şi artă – nemaiexercitându-se „după ureche" sau printr-un „simț practic natural".

La fel de nedemocratică şi păgubitoare este, uneori, şi părerea – exprimată dintr-un profund simț nedemocratic – că numai cei care dispun de o anumită (mare) avere ar fi capabili să gestioneze economia şi treburile țării. Aceasta este o mentalitate la fel de îngustă ca şi mentalitatea comunistă de a promova la nivel decizional şi executiv în stat (uneori chiar la nivel judecătoresc) exclusiv reprezentanți ai clasei muncitoare (din rațiuni ale principiului dictaturii proletariatului). Condiția

Universitatea Spiru Haret

de selectare democratică a cadrelor la acest nivel este pregătirea şi experienţa organizaţională şi nu cuantumul de avere (ştiindu-se că, de regulă, abilitatea şi capacitatea de a acumula avere este exclusiv o preocupare privată).

În aceeaşi ordine de idei, considerăm că sunt mai preocupaţi de interese comunitare intelectualii (din toate domeniile culturii). La urma urmelor, „dictatura proletariatului" nu trebuie înlocuită cu o „dictatură a burgheziei" (ambele alternative sunt de factură unilaterală, dacă nu chiar totalitară), democraţia autentică nu este opera unei aristocraţii pe criterii de avere şi de experienţă în acumulare personală.

În sfârşit, dar nu în ultimă ordine de idei, sistemul modern democratic va trebui să înlesnească participarea la putere (şi la control social) a societăţii civile, a uneia autentice şi reprezentative şi nu a unor cercuri autoinstalate elitist, fără reprezentare în categoriile largi ale populaţiei. Ceea ce presupune şi o regândire a mecanismelor activităţii parlamentare şi guvernamentale, precum şi întărirea controlului social asupra activităţii acestora. Astfel încât răspunderea să fie dublată şi de responsabilitate;

10) Dată fiind legitatea rămânerii în urmă a conştiinţei sociale faţă de existenţa socială, precum şi a constatării că se manifestă nenumărate şi active forme de alienare şi fetişism – ce periclitează amploarea şi ritmul revoluţionărilor în mentalităţile învechite ale oamenilor –, cu repercutări directe asupra deschiderilor spre reformare şi schimbare socială şi economică, *socotim necesare măsuri riguroase din partea statului de drept privind exercitarea funcţiei sale educaţionale şi de personalizare a membrilor comunităţii*, având ca obiectiv dezalienarea şi defetişizarea conştiinţei (mentalităţilor) oamenilor. Una din direcţiile de contracarare a mentalităţilor învechite şi a confuziilor axiologice care persistă şi se şi amplifică în perioadele de tranziţie o constituie intensificarea activităţilor ideologice (să nu ne ferim de termenul de ideologie, pentru că se are în vedere o ideologie cu deschidere spre nou, cu caracter revoluţionar şi progresist, o ideologie democratică de tip capitalist, în spiritul economiei sociale de piaţă şi a obiectivării principiilor libertăţii individului şi drepturilor omului). În acest sens, statul va trebui să subvenţioneze substanţial activitatea educativă prin mijlocirea mass-mediei, prin politici editoriale şi de persuasiune, ghidată prin mijloace moderne de influenţare a mentalităţilor de factură

Universitatea Spiru Haret

psiho-spirituală. În nici un caz nu trebuie lăsată activitatea formativ educativă pe seama funcționării legilor de piață – deoarece lucrurile vor evolua negativ în plan spiritual şi moral. Se constată în această privință, dacă statul se complace în neutralitate din punct de vedere educațional şi ideologic, că se amplifică prostul gust, producțiile artistice rămân facile şi fără mesaj educațional (actualmente asistăm la o decădere axiologică periculoasă, generatoare de atitudini vulgare în comportament şi devianțe care frizează nu numai pierderea bunului simț moral al comunității româneşti ci şi pierderea tradițiilor culturii minore şi înflorirea atitudinilor şi mentalităților străine de condiția omului românesc).

Măsuri de aceiaşi natură trebuie preconizate şi în structurarea ariilor curiculare ale tuturor treptelor de învățământ – nu trebuie lăsat totul pe seama predării religiei în şcoli, nesocotindu-se discipline cu caracter socio-formativ cum sunt cele de filosofie, sociologie, etică, estetică, antropologie şi drept. Asemănător, nu trebuie desconsiderate cabinetele de psihologie şi pedagogie din şcoli, cele de orientare şcolară şi profesională. La fel, trebuie reactivate căminele culturale (îndeosebi la sate) şi casele de cultură, aşezămintele muzeale, inclusiv cele cu caracter demografic. Există o mare experiență în domeniu şi ne întrebăm de ce nu este folosită la capacitățile existente – pentru a se stimula promovarea şi asimilarea valorilor istorice şi naționale, a valorilor estetice şi etice superioare, a valorilor juridice şi politice (cu caracter patriotic şi internaționalist).

4. **Stări contradictorii în raporturile internaționale**

a. *Principale contradicții internaționale ale capitalismului contemporan*

Fără a ne angaja într-o dezbatere cu caracter analitic în privința surprinderii proceselor contradictorii care au loc în viața internațională, a raporturilor de forțe specifice etapei actuale, care reglează sau adâncesc astfel de procese şi, mai ales, a factorilor care le animă prezența activă, uneori chiar în stare de conflict, reținem doar două tendințe în evoluția proceselor internaționale în momentul de față, în raport cu care sunt generate sau rezolvate asemenea contradicții: mondializarea (globalizarea) economică şi integrarea politico-economică continentală sau zonală (integrarea europeană constituie cel mai potrivit exemplu în

Universitatea Spiru Haret

acest sens). Aceste două fenomene de integrare sunt necesare, beneficiind şi de conştientizarea corespunzătoare a popoarelor – atât a clasei politice de pretutindeni, cât şi a celorlalte categorii sociale, a corpurilor sociale din fiecare țară. Putem caracteriza aceste procese integratorii ca cele mai importante din istoria universală a umanității, cu efecte dintre cele mai pronunțate asupra condiției umane. Din această perspectivă, se reconfigurează paradigme spirituale şi mentalități ale oamenilor, sunt resemnificate sentimente psihosociale ale oamenilor – de tradiție, începând încă din epoca modernă – cum sunt: patriotismul şi naționalismul, internaționalismul şi cosmopolitismul, spiritul de toleranță şi deschiderea spre dialog (a valorilor şi ideologiilor), dimensionările psihologiei colective a popoarelor. Altfel se poate pune şi evalua problema contactelor dintre civilizații, dintre opțiuni cultice şi valorice în general. Omogenizarea spirituală (tendințele ei ivindu-se încă în condițiile instituirii spiritului de toleranță dintre culturi) şi morală a identităților naționale (mai ales în actuala epocă a internetului şi în genere a mijloacelor de comunicare de ultimă generație) se va accentua – atingându-se un stadiu al condiției umane pe care l-am aprecia drept condiția de *homo universalis* (o ipostază a umanului nevisată de înaintaşi, dar care va germina rapid în deceniile următoare). Secolul al XXI-lea va fi secolul acestui model uman.

Aceste tendințe de omogenizare spirituală a oamenilor, deja constituită în germene astăzi, deşi se vor accentua rapid, nu vor scoate societatea omenească din natura sa contradictorie – între planurile ei: economic, politic, axiologic. Dintre aceste aspecte contradictorii vom menționa câteva ce se manifestă deja în condițiile actuale.

În primul rând, acționează contradicții – care par a fi dintre cele mai active în măsura consolidării procesului de integrare – *între marile puteri şi puterile mici şi mijlocii*. Ele se manifestă cel mai adesea surd, dar generează tensiuni sociale în viața internațională. Categorii sociale însemnate nu văd cu ochi buni mondializarea, o apreciază a fi o modalitate de afirmare a unor tendințe de acumulare de către țările puternic dezvoltate pe seama țărilor mai puțin dezvoltate sau în curs de dezvoltare, de concentrare în mâini tot mai puține a unor rezerve de materii prime şi de importanță strategică. Revolta unor mase mari de oameni în această privință nu este – din păcate – neîndreptățită, chiar dacă

Universitatea Spiru Haret

mass-media o apreciază ca expresie a unei lipse de înţelegere a tendinţelor epocii, ca o revoltă care seamănă ca „două picături de apă" cu revolta muncitorilor împotriva maşinilor din perioada revoluţiei industriale.

Trebuie înţeles că noua ordine internaţională presupune, pentru a nu fi repudiată de popoare, o ordine care se degajă din procesul globalizării, marcată de un anume democratism, nu numai politic ci şi economic – adică să servească interesele economice ale fiecărei ţări şi nu doar intereselor unora, respectiv ale ţărilor mari şi puternic dezvoltate. Încă domină în acest proces de mondializare interesele marilor companii internaţionale, pe care şi le asumă, reprezentându-le, clasa politică din ţările dezvoltate – interese pe care le conştientizează tot mai mult masele populare largi din diferite ţări. Din această conştientizare izvorăşte revolta împotriva mondializării.

După cum se constată, acţionează încă activ, dar în forme schimbate, lupta pentru pieţe de desfacere şi pentru export de capital – procese de reîmpărţire a acestor pieţe încă funcţionează, ele conduc de fapt la întreţinerea în diferite zone ale lumii a unor conflicte şi războaie – de ce să nu afirmăm? – cu caracter imperialist. Asemenea zone de conflict (cald şi nu numai rece) se întâlnesc astăzi în Orientul apropiat şi într-o evidentă măsură s-au petrecut în zona balcanică a Europei.

După cum se constată cu uşurinţă, în ultima vreme stări conflictuale (în parte motivate şi de lupta pentru pieţe de desfacere) au apărut şi între SUA şi Europa unită, între acestea şi Rusia, sau India şi China sau Japonia, ţări care sunt pe cale să angajeze fenomene conflictuale, care deocamdată funcţionează în surdină.

În al doilea rând, se întrevede „la lumina zilei" încercarea de *reaşezare a polilor de putere la nivel internaţional*. Monopolismul american din ultimele decenii ale secolului trecut se cam apropie de sfârşit. Intră în acţiune pentru a se reaşeza polii de putere, Europa unită, Rusia, China şi se, pare că în perspectivă, şi India – ultimele două ţări aflându-se într-o perioadă de mare creştere economică (într-o perioadă de 4-5 ani aceste ţări vor avea un cuvânt greu de spus în politica mondială). În general, continentul asiatic se va situa în viitorul nu prea îndepărtat într-o altă ordine în ierarhia mondială a ţărilor dezvoltate (dacă avem în vedere şi o înţelegere – şi, de ce nu, o posibilă alianţă în perspectivă –

Universitatea Spiru Haret

între China, India, Japonia şi ţările sud-estului asiatic, respectiv zona „micilor tigrii" asiatici).

În al treilea rând, *integrarea europeană* în curs de desfăşurare schimbă nu numai faţa Europei ci şi a lumii. O Europă unită puternică are un cuvânt din ce în ce mai greu de spus în politica internaţională – fapt manifestat şi până acum, cu putere de intervenţie în politica şi a altor zone ale lumii (nu numai ca putere economică ci şi ca putere militară, împreună cu SUA). Cu toate acestea, în interiorul acestei unităţi se pare că se are în vedere menţinerea unor zone de categoria a II-a (a ţărilor de curând intrate sau care vor mai intra în Uniune). Cuvântul de ordine în această Uniune îl vor avea încă multă vreme ţările puternic dezvoltate (Germania, Anglia, Franţa, Italia, chiar şi Ţările de jos). Ele vor dicta regulile de comportament unitar înăuntrul pieţei comune şi chiar în raporturile politice internaţionale. Într-o măsură este şi normal acest lucru, dar în perspectivă se vor accentua contradicţii intercomunitare în aria europeană. Într-o mare măsură, unitatea politică în această Europă unită îl va avea Pactul nord-atlantic, în avantajul asigurării securităţii fiecăreia din comunităţile integrate, dar care, surd, generează încă de pe acum inechităţi provocate şi de nivelurile de dezvoltare economică diferenţiată în fiecare ţară.

Faţă de continuarea procesului de integrare europeană sunt şi rezerve. Unele ţări dezvoltate (dintre cele vestice) manifestă rezerve (motivate de prea mari eforturi financiare de integrare a ţărilor răsăritului continentului, suportate de către ţările vestice) – costurile suportate de această integrare părându-le de nesuportat şi afectând nivelurile economice din ţările proprii. Fapt ce nu poate să nu provoace anumite stări contradictorii la nivel intraeuropean şi după integrare.

Se adaugă la asemenea stări contradictorii şi faptul că uneori integrarea economică şi politică antrenează (sau unii au în vedere) şi o integrare valorică – fenomen ce atentează la identitatea psiho-spirituală a comunităţilor mai nou integrate – ştiindu-se bine că între psihologia spirituală vestică şi cea estică a Europei există mari deosebiri (în această privinţă). Şi psihologia balcanică prezintă note definitorii aparte (ce nu se aseamănă cu cele ale ţărilor nordice şi nici măcar cu cele ale ţărilor central europene). Dacă nu se ţine seama de asemenea deosebiri se vor accentua şi mai puternic stările contradictorii (diferenţele de ordin psiho-spiritual se

Universitatea Spiru Haret

reflectă prin deosebiri de concepere a calității vieții, ca stil de creație și receptare sau asimilare valorică, de concepere a idealului de viață, de conduită acțională și comportamentală – care dau o anume specificitate tipologiei umane, condiției umane spre care aspiră fiecare comunitate etnică). Vestul trebuie să înțeleagă bine acest lucru – nu se poate accepta, deci, o integrare psiho-spirituală, o aliniere tipologică în materie de trăire existențială și axiologică. Lucrul acesta este pus în evidență de multă vreme de antropologii, filosofii, psihologii și etnologii răsăriteni (la români, în această direcție și-au exprimat părerea argumentată în legătură cu specificitatea psihologiei românului față de cea a occidentalului o pleiadă de gânditori: C. Rădulescu-Motru, Dumitru Drăghicescu, Lucian Blaga, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica și alții[*].

În al patrulea rând, continuă dacă nu chiar se adâncește *conflictul dintre civilizații* – îndeosebi între civilizațiile creștine și cele islamice (respectiv, dintre cele europene și nord americane și cele din Orientul apropiat, îndeosebi arabe). În cursul istoriei, raporturile contradictorii dintre aceste civilizații au fost uneori mai active, alteori mai puțin manifeste. În ultima vreme, acestea s-au acutizat, declanșându-se stări deschise de conflict, cu caracter politic și militar (având însă la bază îndeosebi interese economice, fiind în dezbatere acapararea de rezerve de materii prime și piețe de desfacere).

Se cuvine a fi menționat faptul că țările industrializate în căutare de zone de influență întrețin în aceste zone state artificiale, folosesc

[*] Între altele, în psihologia popoarelor răsăritene și sud-est europene domină spiritual contemplativismul (de sorginte orientală), iar în psihologia popoarelor nordice și vestice ale Europei domină pragmatismul (primul de factură ortodox-bizantină, iar al doilea de factură catolic-renascentistă), dublate de un anume spirit colectivist (trăire și acțiune grupală) la estici și de un spirit individualist (ca trăire și acțiune eficientă) la vestici.

Conviețuiesc, deci, în Europa două mari specii culturale și psihologii spirituale. Noi, românii, avem avantajul că le practicăm pe amândouă, fiind situați valoric la o cumpănă a civilizațiilor, în care contemplativismul se împletește cu pragmatismul (acestea amendându-se reciproc), iar colectivismul (spiritul de cetate) cu individualismul. Ne-au influențat atât trăiri și ispite holist-orientale, cât și altele renascentist-occidentale. Așadar, vom rămâne noi înșine ca tipologie umană, deschiși deopotrivă spre cele două orizonturi spirituale: occidentale și orientale.

Universitatea Spiru Haret

animozități locale şi întreprind activități de sprijinire ilegală a diferitelor clanuri şi formațiuni tribale, „pescuind în ape tulburi.” Această goană a marilor puteri după sfere de influență şi piețe de desfacere îmbracă de cele mai multe ori un înveliş ideologic înşelător – chipurile, s-ar datora grijii pentru întronarea cu forța a unor rânduieli economice, sociale şi politice democratice, în numele cărui principiu se angajează alianțe cu regimuri dictatoriale sau monarhice de tip feudal. În asemenea cazuri, de fapt, nu se manifestă stări conflictuale între civilizații ci între puteri economice, nu funcționează decât la suprafață contradicții între paradigme axiologice de tip comunitar, ci stări contradictorii între societăți moderne acaparatoare şi societăți tradiționale înapoiate economic, dar posesoare a unor imense bogății naturale (îndeosebi petrol) şi, de aceea, predispuse sau forțate la subordonare economică şi politică.

Aşadar, promovarea (şi activarea) unor politici expansioniste ale marilor puteri, înveşmântate în sloganul străveziu al luptei pentru democratizare a unor regimuri totalitare şi, în consecință, pentru eliberarea (şi „civilizarea”) unor popoare sau despovărarea acestora de despotisme (de regulă, orientale) de mai veche sau mai nouă tradiție, reprezintă doar un paravan al unor interese oculte, bine determinate economic şi politic.

Se pune însă problema în termenii următori: democratizarea de tip occidental, izvorâtă dintr-o matrice stilistică specifică societăților industriale vestice, se potriveşte, oare, altor paradigme stilistice – în speță islamice? Nu cumva popoarele acestor civilizații vor trebui să-şi elaboreze modelul lor specific de democrație – aşa cum s-au petrecut lucrurile în Japonia şi în alte țări asiatice (de ce nu modele chinezeşti sau vietnameze), țări pe care nu occidentul „le-a învățat” să trăiască democratic sau să se înscrie într-un proces de democratizare? Din asemenea motive, nu credem că se vor sfârşi după cum cred vesticii procesele de reformare democratică în aria de răspândire a altor civilizații (orientale, în cazul aflat în discuție). Experiența de până acum a dovedit acest lucru. Ne întrebăm, de aceea, de ce vesticii nu înțeleg acest determinism stilistic al procesului democratizării, al modernizării economice şi sociale? Probabil că nu vor să înțeleagă, fiind orbiți de interese proprii care le întunecă spiritul de observație (mintea) şi logica lucrurilor.

În al cincilea rând, dar în continuarea celor relatate mai sus, – au apărut în ultimii ani, pe fondul unor stări conflictuale între civilizații,

Universitatea Spiru Haret

elemente determinante pentru declanşarea unor fenomene agresive dintre cele mai nocive pentru lumea contemporană, respectiv, *fenomenul terorismului internațional*. Acest fenomen are un caracter antagonic cu totul deosebit, contribuie hotărâtor la deteriorarea relațiilor internaționale pe multiple planuri. Populații total nevinovate de întreținerea climatului contradictoriu internațional cad victimă terorii – instalându-se în această privință o adevărată psihoză colectivă. Exploziile provocate de sinucigaşi în orice colț al planetei în numele unor organizații extremiste islamiste, ale unor ideologii religioase total intolerante față de alte opțiuni cultice (îndeosebi mozaice şi creştine), pândesc la tot pasul – din America şi Europa până în Orientul îndepărtat. Întreținute de grupări teroriste (islamice, dar nu numai – ne referim la grupări extremiste basce din Spania, la grupări catolice extremiste din Irlanda de Nord, la grupări mafiote din Italia sau Statele Unite, la grupări naționaliste din Cecenia, în Federația Rusă etc.), asemenea acțiuni țin în loc structurile organizaționale cu caracter de stat din toate țările, mai ales din cele angajate în acțiuni de democratizare în diferite zone ale lumii (cu precădere în Orientul Apropiat). Ca urmare, sunt organizate coaliții antiteroriste, acțiuni de demascare a filialelor acestor organizații teroriste în diferite țări, se întreține în plan ideologic şi psihologic activități demascatoare –, dar lucrurile nu sunt stăpânite.

Considerăm că împotrivirea față de asemenea acțiuni teroriste nu dă roade sigure dacă nu se acționează cauzal: dacă nu se renunță la politici neocolonialiste. Şi cum nu sunt retrase forțele armate din toate zonele de conflict create pe temeiuri aşa-zis democratice lucrurile par să treneze fără limită. Desigur, este indicată intervenția coaliților democratice, chiar prin forță armată, pentru a îndepărta regimurile dictatoriale de pe orice colț al planetei – în numele principiilor libertății individului şi drepturilor omului –, dar popoarele eliberate trebuie lăsate să-şi croiască singure o societate democratică, ele nu au nevoie de tutoriat agresiv şi armat din afară pentru a se democratiza. Din păcate, se practică politici intervenționiste nu dintre cele mai puțin dezinteresate în această privință. Dar, Vietnamul a dat o lecție europenilor şi americanilor sub acest aspect şi sunt pe cale de a da o asemenea lecție şi Irakul şi Afganistanul.

În al şaselea rând, *orice acțiune intervenționistă (mai ales armată) lasă urme grele, de neşters*, cu ecouri adânci (negative) în psihologia popoarelor. Ne referim în această privință la experiența

Universitatea Spiru Haret

petrecută nu demult în Balcanii de Vest (Iugoslavia). Era, în parte, legitimă nevoia de înlăturare a regimului dictatorial din această zonă europeană (de mare interes continental), dar, din păcate, facilitarea intrării într-o altă ordine s-a făcut cu urmări catastrofale (economic, politic, ecologic şi uman) pentru popoarele Iugoslaviei aflate în conflict de secesiune. De ce trebuia declanşat un război dintre cele mai nimicitoare asupra populaţiilor din Serbia şi zonele învecinate – cu care prilej s-a distrus întreaga infrastructură pe un areal balcanic de mari proporţii (s-au distrus spitale, şcoli, întreprinderi, drumuri şi poduri de mare interes economic şi social, chiar internaţional, s-au poluat mari suprafeţe geografice, s-a trecut totul prin foc şi sabie), au fost curmate vieţile a sute de mii de oameni (provocându-se un adevărat genocid). Se crede că sârbii sau alte popoare din zonă vor uita devreme asemenea lucruri? Acesta este costul democratizării şi secesiunii naţiunilor asociate în Federaţia Iugoslavă?

De unde izvorăşte dreptul asumat de marile puteri şi de organismele unor alianţe militare internaţionale de a rezolva prin forţă şi nu pe căi diplomatice şi prin acţiuni de înţelegere şi compromis asemenea stări conflictuale – de altfel, interne dintr-o ţară sau alta? Nu ne îndoim că şi în această conflagraţie au operat interese oculte – economice şi politice într-un fel tot de natură necurată (istoricii şi analiştii vor dezvălui cu certitudine aceste determinisme, într-un viitor mai puţin sau mai mult îndepărtat). Pentru a contrazice experimentul iugoslav, de fapt metodele rezolvării unor asemenea procese de secesiune în cadrul unor federaţii amintim exemple notorii, cum sunt Cehoslovacia şi Uniunea Sovietică. De asemenea, amintim că nu prin intervenţie armată străină au căzut dictaturile totalitariste din Europa centrală şi de răsărit, nu prin influenţă şi monitorizare externă se petrec reformări capitaliste în spiritul trecerii la economia de piaţă în civilizaţii orientale de mare tradiţie din Asia, cum sunt cele din China şi Vietnam. Amestecul străin totdeauna amplifică şi nu rezolvă contradicţiile (şi mai ales antagonismele).

b. *Modalităţi de soluţionare actuală a contradicţiilor în viaţa internaţională*

Toate şi multe alte asemenea contradicţii şi stări conflictuale internaţionale sunt deja conştientizate de cercuri politice din ce în ce mai largi –, dar clasele politice din ţările avansate economic se lasă greu convinse de un spirit raţionalist în această privinţă (mai ales cele din ţările capitaliste vestice). Este totuşi îmbucurător că realismul în politica internaţională domină tot mai mult. Soluţii ale rezolvării acestor contradicţii sunt cercetate într-un asemenea climat de înţelegere şi realism, marcat de

Universitatea Spiru Haret

nevoia perfecționării ordinii politice internaționale (și, de ce nu, și economice), perfecționare care înseamnă în multe privințe schimbare – de câteva decenii clamată, dar încă nerealizată, oricum încă în curs de realizare.

Este un fapt de constatat că în perioada economiei sociale de piață de tip capitalist, mai ales în ultimele decenii, s-a pus problema unei noi ordini internaționale, care să depășească tarele în materie de stare contradictorie acută din perioada anterioară a economiei libere de piață – ce au cauzat declanșarea a două războaie mondiale, precum și a multor războaie zonale (toate provocatoare de mari reculuri economice și politice și nu mai puțin axiologice). O nouă ordine de acest gen (internațională), călăuzită de principiile democratismului contemporan se impune însă acut în zilele noastre și devine posibilă odată cu reașezarea fenomenului de polarizare internațională într-o fază pluralistă (nu bipolară sau monopolară ca până acum), în contextul așa-numitei economii *socialiste* de piață. Care presupune consolidarea tuturor statelor democratice (cu fundamentele economice și politice corespunzătoare), astfel încât acestea să coopereze și să gestioneze în comun contradicțiile și chiar conflictele potențiale între diverse componente naționale și internaționale, într-o asemenea măsură încât să fie evitate sau reziliate asemenea conflicte și să nu se încălzească de așa natură încât să fie pusă în stare de criză ordinea internațională.

Deocamdată, companii private multinaționale au în subordonare eșaloanele de decizie și conducere ale sistemelor structurale organizaționale cu caracter de stat din diverse țări., dar atunci când ordinea de stat internă va fi călăuzită precumpănitor de principiile statului de drept, alta va fi configurația relațiilor internaționale. Nu-și va mai putea asuma o putere sau alta misiunea de a pune sub control ordinea internațională după voința și interesele ei proprii – stare de lucruri gestionată nu numai de o înaltă conștiință societară, ci și de funcționarea optimă a organismelor internaționale (de multe ori, astăzi, aflate la buna dispoziție a unora din marile puteri). Altfel vor fi rezolvate și contradicțiile dintre țările mari și cele mici și mijlocii (ca întindere și număr de populație sau ca putere economică și politică). Desigur, acesta este un ideal, dar premisele acestui fenomen au început să se manifeste în condițiile apariției la orizont a altor mari puteri decât numai cele existente astăzi, oarecum într-o lume deocamdată dominată de unipolarism de putere în viața internațională.

Universitatea Spiru Haret

II

DEMOCRAȚIA SPECIFICĂ SOCIETĂȚII CAPITALISTE CONTEMPORANE

1. **Sensurile ideii de democrație și condiționările trăirii democratice**

Democrația, ca modalitate actuală de organizare socială, în care se respectă principiile libertății individului și drepturilor omului, societatea propunându-și ca țel realizarea umană și înfăptuirea egalității de șansă în procesul de personalizare și de situare a omului în condiția sa specifică, se instituie programatic în lumea contemporană – constituind și obiectivul major al proceselor revoluționare care se desfășoară astăzi în această lume. Prin mijlocirea structurilor ei organizaționale, societatea asigură egalitatea tuturor membrilor societății în fața legii și securizarea individului, apărarea lui de orice agresiune și punerea lui în condiții optime de realizare după muncă și responsabilitate. În aceiași măsură, societatea le prilejuiește individului și grupurilor sociale posibilitatea participării la exercitarea puterii de nivel comunitar (în funcție de capacități și profesionalizare în acest domeniu), conferă (prin mijlocirea structurilor ei organizaționale) sancțiuni premiale sau penale membrilor ei pentru aportul depus la prosperitatea comunitară sau la alterarea condiției comunitare.

Trăirea democratică presupune și asigurarea climatului necesar manifestării sentimentului demnității și suveranității individului în relațiile lui cu ceilalți, cu mediul său social de existență. O astfel de trăire (democratică) exclude raporturi de exploatare și asuprire în raporturile dintre oameni, îmbogățirea unora pe seama sărăcirii altora, exercitarea unor atitudini sau acțiuni agresive pe plan intern sau extern, împiedicarea sau provocarea unor condiționări care să conducă la alterarea condiției umane a altora (indivizi sau comunități umane).

Universitatea Spiru Haret

Toate aceste condiționări sociale şi dimensionări ale trăirii democratice se înscriu în substanța actuală a principiului umanismului, din care decurg cerințele procesului de umanizare în actuala perioadă istorică de progres şi civilizație.

Scopul trăirii democratice este realizarea (autentică) omului ca om, ca ființă liberă şi responsabilă, ca personalitate şi ființă creatoare (agent), capacitat de a dispune (în limitele unei măsuri) de destinul propriu şi de condiția sa, de a se institui eficient ca subiect în raport cu obiectul (său existențial), *mijlocul* de care dispune societatea (comunitatea) pentru a potența o atare realizare umană fiind *statul de drept*. De aceea, făurirea acestui tip de stat reprezintă un obiectiv-țel al proceselor revoluționare de instituire a societăților democratice – cu atât mai mult în perioadele de tranziție de la economiile de comandă la economiile sociale de piață.

Nivelul de trăire democratică într-o societate este condiționat: de puterea economică (materială) de care dispune respectiva societate; de nivelul (gradul) de instituire şi consolidare a statului de drept; de gradul conştientizării de sine (individuală şi colectivă) a membrilor comunității care aspiră la o trăire democratică; de modalitatea înțelegerii trăirii autentice în libertate şi responsabilitate şi, în conformitate cu o asemenea trăire, de nevoia de realizare (individuală şi colectivă). Ştiindu-se că realizarea este mijlocită de aportul individului la prosperitatea comunității, că această prosperitate se înfăptuieşte istoric, că egalitatea (de şansă de realizare) presupune de asemenea istoricitate şi relativitate – fiind corelată cu inegalitatea şi măsurată de posibilitate, precum şi de faptul că libertatea interacționează cu necesitatea, normativitatea şi responsabilitatea.

Calitatea trăirii democratice presupune cumpănirea dialectică şi a raporturilor dintre drepturi şi datorii, dintre libertăți, permisiuni şi obligații. Ceea ce înseamnă că, din toate asemenea condiționări, rezultă o distanță între a avea şi a fi (a fi este temeiul de măsurare umană a lui a avea), între năzuire şi realitate (realitatea fiind posibilitate înfăptuită sau în curs de înfăptuire). Dintre principalele drepturi ale omului, de importanță definitorie pentru trăirea democratică fiind dreptul de proprietate şi dreptul de participare (la decizie şi conducere în acțiunea colectivității din care face parte individul) – din acestea decurgând şi

Universitatea Spiru Haret

celelalte drepturi democratice pe care le reclamă o viețuire demnă de substanțiere umanistă.

Remarcăm faptul că democrația nu mai este, astăzi, doar o năzuire a omului ci o realitate vie, una însă care manifestă istoricitate şi relativitate determinată, aflată în curs de adâncire şi permanentă deschidere, situată în dependență directă de liniile actuale ale progresului social şi ale înnoirii umane.

2. **Posibilitatea trăirii democratice în capitalism**

Dintre tipurile de societăți care au marcat istoria vieții sociale până în prezent, *capitalismul* s-a dovedit a fi modalitatea de orânduire economico-socială cea mai potrivită pentru generarea unor raporturi democratice între oameni. Tocmai pentru că în organizarea socială şi în condiționarea trăirii umane capitalismul îşi întemeiază configurarea ca orânduire pe asigurarea şi garantarea dreptului de proprietate privată şi a dreptului de participare la exercitarea puterii de nivel comunitar., iar structurile organizaționale cu caracter de stat în această orânduire (capitalistă) îşi asumă rolul de securizare a individului şi de potențare a realizării acestuia (la nivel individual şi colectiv).

Dar, orânduirea capitalistă nu este un panaceu al trăirii democratice. Deoarece, în anumite limite, şi în alte perioade istorice au fost încercate structurări democratice ale vieții umane – le-a lipsit însă fundamentele pentru generarea unor asemenea viețuiri şi, în primul rând, asigurarea drepturilor oamenilor la proprietate (privată) şi de participare (la decizie şi conducere). Totul limitându-se la caracterul luminat sau mai puțin luminat al structurilor centrale (uneori şi locale) de putere (economică şi politică). Limitări în ce priveşte trăirea democratică s-au manifestat şi în societăți de tip capitalist. Mai ales dacă ne raportăm la treptele anterioare de evoluție a acestui capitalism. Capitalismul nu asigură de la sine trăirea democratică (în toate dimensionările ei). Atâta vreme cât era marcat exclusiv de raporturi de exploatare, cât provoca inevitabile fenomene de polarizare socială şi de amplificare a proletarizării unor categorii largi ale populației, cât structurile lui organizaționale cu caracter de stat practicau raporturi de oprimare socială şi națională, cât erau generate şi întreținute fenomene de înstrăinare şi fetişism organizațional ş.a.m.d., capitalismul – cu toată stimularea

Universitatea Spiru Haret

inițiativei private şi a economiei libere de piață – nu oferea şansele unei autentice viețuiri democratice pentru masa populației. Un asemenea capitalism împiedica realizarea umană generalizată, remarcându-se a fi un capitalism primitiv (sălbatic) – prin natura sa cu caracter nedemocratic.

Este adevărat că libertatea de inițiativă privată în plan economic, garantarea şi ocrotirea proprietății private, economia liberă de piață – care presupun şi dreptul de exploatare (al bogățiilor naturale ale comunității şi a forței de muncă), pluralismul de orice natură (ideologică, religioasă, morală, estetică, alături de cel de natură economică) – stimulează dezvoltarea economică şi progresul de ansamblu al societății (al bazei ei tehnico-materiale şi economice, cărora le corespund structuri organizaționale adecvate, suprastructurile lor ideologice şi axiologice), de natură să condiționeze trepte superioare de trăire democratică şi de realizare umană., dar în condițiile statului minimal, caracteristic economiei libere de piață, respectiv fără controlul statului în mecanismele economiei generatoare de polarizare socială şi în susținerea unor politici de protecție socială (control pe care-l resping strategiile fundamentate pe ideologii liberale de tip clasic), se ajunge la o dare înapoi în materie de trăire democratică. Deschizându-se calea înfloririi unui capitalism „sălbatic", în care se stimulează: exploatarea fără limite; creşterea fenomenului de polarizare socială (adâncirea decalajului dintre bogați şi săraci); scăderea ritmului dezvoltării şi a capacităților investiționale în infrastructură (datorită şi privatizării integrale a întreprinderilor cu caracter strategic) determinate şi de scăderea capacităților de consum ale populației – ca urmare a înrăutățirii calității vieții şi, în aceiaşi măsură, a scăderii cererii în raport cu oferta capacităților industriale şi agricole.

Nivelurile scăzute ale bugetului de stat, care se reflectă negativ asupra posibilităților investiționale ale statului, conduc, pe de o parte, la amplificarea eforturilor fiscale ale populației (cu urmări degradante asupra nivelurilor şi modurilor de trai), iar, pe de altă parte, la diminuarea posibilităților statului de drept de a asigura respectarea drepturilor fundamentale ale omului: dreptul la muncă (prin politici forțate de creştere a şomajului); dreptul la instrucție şi educație, la cultură (prin scăderea alocărilor bugetare în această privință – cu repercutări negative asupra capacităților de participare la decizie şi conducere); dreptul la personalizare (eforturile sociale în această direcție fiind limitate financiar); dreptul la sănătate (prin scăderea posibilităților de susținere a

Universitatea Spiru Haret

ocrotirii sănătății şi de tratament medical); dreptul la egalitate şi dreptate (asigurarea egalității de şansă şi justiție fiind în întregime puse pe seama eforturilor financiare ale populației); dreptul la odihnă; dreptul la o viață demnă şi îndestulată valoric şi, în ultimă instanță, dreptul omului de realizare de sine – ceea ce periclitează îndeplinirea scopului principal al trăirii democratice, contribuind la transformarea acesteia într-o iluzie (utopie).

Ca efect al acestor limitări în materie de drepturi ale omului, sporeşte funcția represivă a statului (proclamat doar a fi stat de drept) – ceea ce favorizează creşterea peste limită a rolului autorității publice şi, implicit, facilitează intrarea în funcție a unor regimuri dictatoriale. Concomitent, se reduc capacitățile de apărare ale statului, are loc o slăbire a organismului social, sporesc fenomenele de înstrăinare, de devianță valorică şi normativă. Toate acestea înrăutățind calitatea vieții şi limitând posibilitățile de securizare a individului şi comunității.

Cu toate acestea, este indiscutabil, fie şi în aceste împrejurări, că deschiderile democratice operate de instituirea rânduielilor sociale capitaliste descătuşează carapacea absolutistă a rânduielilor feudale anterioare, oricât ar fi fost uneori de bine intenționate structurile lor organizaționale în ce priveşte deținerea şi exercitarea puterii (economice, politice şi ideologice), doar capitalismul eliberând omul de dependențele carcerizante de ordin economic şi social care-i îngrădeau libertatea şi inițiativa, condiția lui umană dominată de asuprire şi desconsiderare morală şi juridică. Deoarece, în astfel de rânduieli (feudale) democrația era de neconceput principial şi imposibil de practicat. Se ştie în această privință că democratizarea este o stare de trăire socială şi umană care ține exclusiv de revoluționarea rânduielilor feudale şi instituirea raporturilor economice şi sociale capitaliste, de direcțiile procesului de emancipare umană pe care aceste raporturi le determină, raporturi care marchează trecerea de la totalitarismele precapitaliste la democrație (mai bine zis, la prima treaptă de manifestare a acestuia sub auspiciile ideologiilor liberale – unanim apreciate a fi de factură umanistă).

Democrațiile de tip capitalist sunt, în principiu, opuse radical oricăror regimuri dictatoriale –, dacă ne raportăm la experiența secolului al XX-lea inclusiv şi, mai ales, regimurilor de dictatură a proletariatului – care generează rânduieli totalitariste de factură comunistă (în care omul

Universitatea Spiru Haret

devine exclusiv mijloc şi niciodată scop al procesului social). I se întrerupe omului dreptul la iniţiativă economică, la proprietate (privată), la participare reală la exerciţiul puterii, la libertate socială şi organizaţională (în contextul unipartidismului şi a oricărui pluralism ideologic), şi, în cele din urmă, la manifestare demiurgică (lipsindu-i omului condiţia de a se obiectiva şi nonconformist – respectiv, ca fiinţă responsabilă). Sub asemenea regimuri de factură comunistă, dictatura este apreciată ca democraţie, iar democraţia este mimată şi totdeauna însoţită de agresiuni (politice, juridice, ideologice – şi chiar morale şi istorice). Situaţie care face ca astfel de „democraţii" (de fapt, dictaturi de grup sau personale) să fie de nesuportat şi să se exercite doar prin mijloace represive. Din care cauză, ele (democraţiile socialiste – respectiv dictaturile de acest tip) renunţă la orice umanism, condiţia omului intrând sub domnia axiologică şi normativă a totalitarismului comunist, aflându-se sub auspiciile antiumanismului (nu atât teoretic, cât mai ales practic).

Superioritatea democraţiei capitaliste asupra oricăror forme ale aşa-zisei democraţii socialiste (de fapt regimuri de dictatură a proletariatului, practicate de regulă prin dictaturi de grup sau personale după lichidarea burgheziei şi a altor clase sociale socotite exploatatoare) este, aşadar, de netăgăduit – această superioritate decurgând din esenţa procesului democratic, din tipologia formelor de proprietate pe care se întemeiază, din natura relaţiilor sociale pe care aceste forme le generează, precum şi din tipologia suprastructurilor organizaţionale pe care le disponibilizează aceste relaţii.

3. **Dependenţa procesului de adâncire a democratismului de evoluţia orânduirii capitaliste**

Insistând asupra superiorităţii democraţiei capitaliste (faţă de „democraţia" socialistă), nu putem renunţa la nevoia de a o privi dialectic – în istoricitatea şi evoluţia virtuţilor ei umanizatoare. Este adevărat, totodată, că din unele puncte de vedere „democraţia" socialistă prezintă şi anumite avantaje faţă de democraţia capitalistă, îndeosebi faţă de cea primară – cea de tip sălbatec, exclusiv şi fără rezerve liberală de factură clasică. Avem în vedere o anume egalitate în materie de consum material şi valoric (evident, neraportată la calitatea şi aportul social al muncii individului), o anume reducere – cel puţin declarată – a şomajului şi

Universitatea Spiru Haret

asumarea de către societate a asigurării dreptului la muncă, eliminarea în mare parte a fenomenului de polarizare socială, gratuitatea învățământului şi a accesului la cultură şi odihnă, rezolvarea în cea mai mare parte a problemei locuințelor (bineînțeles, în condiții reduse de confort), asigurarea unei anume politici de facilități în ce priveşte ocrotirea sănătății şi în sfera serviciilor (este adevărat, la nivelul minimei necesități), rezolvarea – în limite ideologice şi politice de tip socialist – a problemei naționale, prin gestionarea unor raporturi de înțelegere şi conviețuire forțată între naționalități în cadrul statului național etc.

Într-adevăr, unele din aceste facilități în materie de soluționare a unor drepturi şi nevoi primare sunt periclitate – după cum am menționat – în societatea capitalistă de tip clasic, având acces la realizările de această natură (democratică) doar păturile sociale îmbogățite şi nu majoritatea populației, fiind vorba, de fapt, nu de democrație ci de o dictatură a sărăciei, majoritatea populației fiind privată de accesul la asemenea drepturi, motiv pentru care principiul democratic rămâne, în limitele sale generale, inaplicabil. De aceea, în societățile cantonate în limitele unui capitalism clasic, privatizarea, pluripartidismul politic şi pluralismul ideologic (şi axiologic), statul de drept şi accesul la exercitarea puterii nu sunt receptate la adevărata lor valoare pentru trăirea umană – ceea ce provoacă manifestarea unor sentimente nostalgice față de trecutul socialist din partea unor categorii ale populației – ceea ce conduce la manifestări deviante şi atitudini alienante, nocive condiției lor (umane), împiedicându-se astfel punerea în valoare a virtuților democrației şi ale economiei de piață.

De aceea, apare ca stringentă nevoia de perfecționare a tipologiei relațiilor sociale capitaliste, astfel încât democrația pe care acestea o generează să intre cu adevărat în funcție (să se apropie de autenticitate), umanismul ce se degajă din structurile democratice să fie nu numai teoretic ci şi practic. Respectiv, capitalismul să devină cu adevărat şi în toate dimensionările lui un *capitalism „democratic"* – ce se deosebeşte esențialmente de *capitalismul clasic*, apreciat pentru limitările lui în materie de realizare umană ca un *capitalism „sălbatec",* care determină prezența unor carențe în materie de trăire democratică, alterându-i vocația sa umanizatoare.

Universitatea Spiru Haret

Doctrinarii politici şi ideologii umanişti au formulat, încă de la începutul celei de a doua jumătăţi a secolului al XX-lea, soluţia construirii unei economii *sociale* de piaţă, de esenţă social-democrată şi creştin-democrată – în această direcţie s-au reformat în cele din urmă şi doctrinele liberale pe calea neoliberalismului, renunţând la practicarea economiei liberale de piaţă specifică capitalismului clasic. De fapt, s-au împrumutat din experienţa socialistă a epocii unele virtuţi socializatoare şi umanizatoare, evident desprinzându-le de esenţa ideologiei socialiste de natură comunistă, care dobândiseră finalizare practică în partea răsăriteană a Europei şi care, în cele din urmă, au evoluat în aria antiumanismului şi totalitarismului.

Economiei sociale de piaţă i se adaugă şi doctrina statului maximal (în limite democratice), în care statul de drept îşi asumă rolul de a gestiona iniţiativă liberă de piaţă, astfel încât aceasta să nu ducă la adâncirea fenomenului de polarizare socială. De asemenea, privatizarea trebuie concepută în limitele unei măsuri, în sensul păstrării unui echilibru între proprietatea privată şi proprietatea publică şi de stat – destinată să asigure un cuantum de capacitate a statului de a practica o politică investiţională dirijată (asigurată de deţinerea în proprietate a unui sector de activităţi industriale şi agricole, de transporturi şi comunicaţii, chiar şi din domeniul serviciilor) în domeniile infrastructurii şi ale unor sectoare economice de interes strategic, precum şi să întreprindă acţiuni de protecţie socială a unor categorii defavorizate ale populaţiei. În aceiaşi direcţie statul poate practica şi politici de susţinere a învăţământului, culturii şi sănătăţii populaţiei – astfel încât să dobândească viabilitate ideea de securizare a individului, de condiţionare de către societate a egalităţii de şansă în materie de realizare umană.

Ca urmare a maximizării atribuţiilor statului, dobândeşte consolidare şi procesul de dezalienare şi de descătuşare psihologică de fetişism a unor pături largi ale populaţiei – ceea ce conduce la creşterea nivelului de trai al populaţiei, la îmbunătăţirea calităţii vieţii. Ca o consecinţă a îmbunătăţirii calităţii vieţii are loc, natural, o scădere a funcţiilor represive ale statului şi, prin interacţiune, o consolidare a funcţiilor constructive ale acestuia. În acest context psiho-spiritual, sentimentele omului de mândrie naţională şi suveranitate cunosc o adâncire – cu efect şi asupra consolidării identităţii axiologice de nivel comunitar.

Universitatea Spiru Haret

În aceiaşi măsură cunosc o mai mare apreciere, pe măsura personalizării şi conştientizării de sine colective, sentimentele patriotice şi naţionaliste, manifestate în corelaţie cu cele de responsabilitate şi răspundere şi, din perspectiva acestora, se adânceşte conştientizarea nevoii de cooperare intercomunitară la nivel naţional şi internaţional, de respect şi considerare în relaţiile cu alte popoare. Ca urmare a acestor deschideri în relaţiile dintre popoare, devine posibilă în etapa actuală de dezvoltare a capitalismului şi aplicarea strategiei de integrare (nu numai de aderare) europeană – şi aceasta fiind o consecinţă a consolidării democratismului în viaţa internaţională.

Capitalismul clasic nu genera un climat democratic de tipul celui mai sus menţionat, prin natura sa principiile economiei libere de piaţă, deşi generatoare de vieţuire democratică, condiţionau importante închideri în această privinţă şi, în primul rând, provocau o polarizare socială adâncă, în funcţie de care realitatea democratică devenea o utopie pentru majoritatea categoriilor corpului social. De aceea, dacă privim din această perspectivă tranziţiile actuale de la socialism la capitalism în ţările din zona centrală şi răsăriteană a Europei, este de înţeles că nu spre un capitalism sălbatec năzuiesc popoarele din aceste ţări, ci spre un capitalism democratic – înnoitor faţă de cel sălbatec în toate privinţele (cu o economie socială şi nu liberă de piaţă, cu un stat de drept căruia să-i sporească rolul în guvernarea construcţiei economice şi sociale, capabil să sprijine competent înnoirile în materie de trăire democratică şi de realizare umană). Tranziţia nu înseamnă restauraţie, reîntoarcere la perioadele revolute ale capitalismului, de natura acelora care au precedat şi prilejuit trecerea involutivă la economia de comandă şi la o organizare socială şi politică fundamentată pe o ideologie totalitaristă de factură comunistă (la fel de nocivă pentru condiţia umană ca şi ideologia totalitaristă de factură capitalistă – pe care a cunoscut-o Europa îndeosebi în deceniile de mijloc ale secolului al XX-lea).

*

Se impune, prin urmare, o abordare istorică a capitalismului – tip de societate pe care l-a validat în toate dimensiunile sale în secolul al XX-lea. În raport cu acest tip de orânduire socială trebuie privită şi istoricitatea trăirii democratice. Astfel încât, am putea reţine cel puţin

Universitatea Spiru Haret

două trepte ale capitalismului până în prezent: capitalismul *clasic* – sălbatic şi exclusiv orientat de ideologii liberale; capitalismul *contemporan* – democratic şi orientat de ideologii social-democrate şi creştin-democrate. În ce priveşte ideologiile social-democrate am putea reține şi formularea de ideologii socialiste, dacă nu ar trebui să se precizeze diferențierea cuvenită față de socialismul de factură comunistă. De asemenea, pentru a se distanța de liberalismul clasic, majoritatea ideologiilor liberale contemporane adoptă soluții neoliberale – şi ele adaptate în anumite limite la principiile economiei sociale de piață.

Acest tip nou de capitalism – cel *democratic* – caracterizează țările dezvoltate occidentale (europene şi nord-americane) şi unele din țările est-asiatice. Înflorirea acestui model de capitalism a accentuat compromiterea socialismului ca modalitate de rânduire socială şi, în cele din urmă, a stimulat criza generalizată şi, în ultimă instanță, căderea acestuia – lăsându-se loc unor procese revoluționare tranzitorii de reconstrucție capitalistă. La fel cum, anterior, a cunoscut învechirea şi, în cele din urmă, dispariția capitalismul clasic, de esență liberală tradițională, în anumite țări dezvoltate economic – cu particularitatea că tranziția de la prima la cea de a doua etapă a capitalismului s-a produs fără răsturnări radicale în ordinea economică, politică şi socială, înnoirea democratică producându-se treptat şi fără costuri economice şi sociale.

Superioritatea capitalismului democratic asupra socialismului în materie de trăire democratică şi realizare umană (ca de altfel şi asupra capitalismului de factură clasic – liberală) a apărut evidentă în condițiile promovării în anii şaptezeci (ai secolului al XX-lea) a principiului libertății individului şi, în subsidiar, a celui privind drepturile omului (principii de mai veche tradiție, ființând încă din timpul revoluțiilor burgheze şi burghezo-democrate, dar care dobândesc substanța lor specifică în perioada actuală a capitalismului) şi, simultan, în condițiile afirmării accentuate a economiei *sociale* de piață – factori care au impulsionat major evoluția democratică şi desprinderea noului de vechi în materie de organizare economico-socială capitalistă.

În legătură cu termenul de „capitalism democratic", care acoperă realitățile capitalismului contemporan, ne exprimăm părerea că ar putea fi înlocuit şi cu termenul de „socialism democratic" – un fel de socialism de factură liberală şi nu comunistă, un socialism fundamentat pe principiile

Universitatea Spiru Haret

economiei de piaţă şi ale libertăţii de iniţiativă privată pe plan economic (posibilă în condiţiile existenţei proprietăţii private şi ale unei normativităţi care să ocrotească o asemenea proprietate). Nu întâmplător multe partide socialiste şi social-democrate europene promovează astăzi o ideologie socialistă întemeiată pe economia de piaţă, ideologii care se deosebesc radical de ideologiile socialiste de factură comunistă, adepte ale principiilor economiei de comandă.

O astfel de societate democratică, fie ea denumită capitalistă, fie socialistă, pe lângă promovarea principiilor economiei de piaţă în structurarea raporturilor economice, economia fiind concepută ca socială şi nu doar liberă, susţine şi nevoia statului de drept – disponibilizat în a aplica principiile libertăţii individului şi drepturilor omului cu atribuţii în gestionarea procesului economic şi în asigurarea unui echilibru social de natură să faciliteze posibilitatea unei trăiri democratice.

Un asemenea „socialism democratic", diferit radical de socialismul totalitarist, se întemeiază ideologic pe ideea democratismului autentic şi nu pe cea a dictaturii proletariatului (sau de orice fel, fie ea şi a majorităţii asupra minorităţii), având ca ţel realizarea umană şi nu edificarea unei societăţi suprapuse omului şi condiţiei sale.

Există, aşadar, o deosebire esenţială între socialismul „democratic" şi socialismul „dictatorial" – de natura deosebirilor dintre democraţie şi totalitarismele de orice fel, cu atât mai mult de totalitarismul comunist. De altfel, nu e de neexplicat de ce societăţile capitaliste dezvoltate contemporane sunt cel mai adesea apreciate ca societăţi democratice – fără a li se mai adăuga epitetul de capitaliste (fie şi numai pentru a fi deosebite de capitalismul clasic – în multe privinţe nedemocratic în manifestările lui reale, adesea deschizătoare şi de regimuri dictatoriale).

Caracteristic acestui model nou de socialism – pe care-l promovează ideologiile socialiste democratice contemporane[*] – este considerarea omului ca valoare scop, iar a societăţii ca valoare mijloc al procesului social – având ca atribuţie definitorie personalizarea şi

[*] Ideologii ale căror purtători în parlamentul comun al Comunităţii Europene sunt partidele socialiste şi social-democrate, adepte ale unui socialism democratic, care nu este altceva decât un capitalism bazat pe economia *socială* de piaţă – singurul tip de economie care poate genera rânduieli autentic democratice.

Universitatea Spiru Haret

realizarea condiției umane, stimularea unei trăiri umane autentic democratice. Sunt străine acestui capitalism, căruia i se asociază cu deplin temei atributul de democratic, o serie de tare ale socialismului de factură comunistă, cum ar fi: colectivismul comunist; totalitarismul de orice natură (care împiedică în principiu şi în fapt drepturile omului şi libertățile individului); promovarea unor interdicții dezumanizante în relațiile dintre individ şi societate; unilateralismul ideologic şi axiologic şi, nu mai puțin, înstrăinarea şi fetişismul organizațional; conformismul fără acoperire valorică; lipsa de inițiativă şi de creativitate; îngustarea şi chiar oprimarea năzuințelor individuale ale oamenilor de personalizare şi realizare de sine. Un asemenea „socialism" este identic, în substanța sa, cu capitalismul democratic, desemnând nu numai eliminarea limitărilor de principiu în materie de trăire democratică ale socialismului comunist ci şi eliminarea limitărilor în materie de trăire democratică ale vechiului (primului) capitalism. Motiv pentru care, după cum subliniam anterior, cea mai potrivită formulare a tipului de societate care se deosebeşte esențial de limitările în materie de democrație şi de realizare umană ale vechilor societăți (capitaliste şi socialiste) este aceea de „societate democratică" – societate care nu poate fi decât dezvoltată economic şi social şi deținătoare a unor niveluri superioare de progres şi civilizație, de înnoire şi trăire umană.

4. **Direcții de evoluție ale capitalismului contemporan şi perspective ale adâncirii procesului democratic**

Fiecare nouă etapă de evoluție a capitalismului, a orânduirii sociale bazată pe principiile economiei de piață, a fost provocată de declanşarea unor revoluții profunde în tehnica, tehnologia şi metodologia acționărilor umane – revoluții care au influențat mai profund şi mai complex ritmurile progresului decât oricare alte procese revoluționare anterioare epocii moderne. Astfel, începând din epoca modernă, fiecare revoluționare de acest fel a provocat creşteri spectaculoase în domeniul productivității muncii, modificări substanțiale în diviziunea socială a muncii, îndeosebi în ce priveşte raportul dintre munca fizică şi munca intelectuală – modificări care au avut un mare impact asupra fizionomiei economico-sociale a societății.

Universitatea Spiru Haret

Din această perspectivă, revoluția industrială a contribuit hotărâtor la făurirea capitalismului clasic (de regulă sălbatic), revoluția tehnică şi tehnologică a stimulat constituirea capitalismului democratic în secolul al XX-lea, iar revoluția informațională din ultimele decenii şi cea comunicațională la acest început de secol al XX-lea provoacă trecerea la o nouă fază a capitalismului, căruia îi sunt specifice nu doar creşteri în domeniul productivității muncii şi producției sociale ci şi procese rapide de mondializare economică şi de integraționalism politic (între popoare şi comunități umane ce locuiesc pe arii geografice întinse), cărora le corespund restructurări şi în ce priveşte tipologia civilizațiilor (îndeosebi în direcția omogenizării nivelurilor şi chiar a modurilor de trai) şi democratizarea vieții sociale.

În noua sa etapă a modelului capitalist de organizare economică şi socială, datorită procesului de mondializare economică, proprietatea privată se internaționalizează, se intensifică relațiile de schimb, nu numai de produse şi de capital ci şi în domeniul forței de muncă. Acest proces de internaționalizare economică va avea ca efect şi reaşezări în domeniile suprastructurale şi axiologice ale vieții sociale – cu repercutări în sfera relațiilor umane şi a mentalităților.

Ca reflex al revoluției informaționale şi comunicaționale sporeşte considerabil rolul muncii intelectuale, dobândeşte o importanță hotărâtoare în procesul social cercetarea ştiințifică, creația de valori, activitatea managerială (care implică o înaltă profesionalizare şi un nivel superior de muncă intelectuală) – toate acestea solicitând din partea agenților sociali o pregătire superioară (de nivel academic). Societatea însăşi transformându-se într-o *societate a cunoaşterii.*

Astfel de schimbări în tipologia acțiunilor sociale (scientizarea acestora) vor provoca modificări de optică şi în ce priveşte aria curriculară a procesului de învățământ, a metodelor şi tehnicilor acționale, concomitent cu generalizarea, la început a învățământului mediu, iar în perspectivă chiar şi a celui superior – în strânsă legătură cu nivelurile radical avansate de computerizare electronică şi de informatizare a proceselor acționale., iar ca urmare a informatizării şi perfecționării tehnicilor comunicaționale (de mare randament) se vor restrânge substanțial fenomenele de birocratism ce au însoțit până acum procesele de modernizare economică şi socială. Respectiv, va avea loc şi o

Universitatea Spiru Haret

simplificare până la limită a administrativismului ce caracterizează în prezent activitățile organizaționale.

Schimbările ce se anunță a se produce în ordinea economică şi socială în faza următoare de evoluție a capitalismului, provocate în mare măsură de revoluționările actuale de natură informațională şi comunicațională, au impact şi asupra direcțiilor de evoluție a manifestărilor principiului democratic – democratismul vieții sociale fiind astăzi supus unui proces adânc de reformare.

Între aceste direcții de reformare, socotim a fi de mare importanță şi *reconsiderarea principiului pluripartidismului* – considerat pe bună dreptate a fi soluția ideală de funcționare democratică a mecanismelor decizionale în societățile de tip capitalist. S-a observat însă, în ultima vreme, că nu există un control social eficient al societății asupra calității activității parlamentare şi chiar asupra principialității juridice de care dispun unii din actorii acestei activități. Ceea ce este cel mai afectat în activitățile parlamentare este *pluralismul ideologic* – ce ar trebui să fie funcțional la nivel decizional. În această privință, unele partide dețin un monopol ideologic la nivel parlamentar, folosind în această direcție diferite carențe constituționale sau făcând apel la diversiuni şi manipulări ale opiniei publice.

În general, partidele mai puțin reprezentate în parlament nu au cuvânt de ordine, nu li se iau în considerație opiniile – uitându-se că ele reprezintă un anume electorat, care are dreptul democratic de participare la decizie. De asemenea, se practică diverse tertipuri procedurale pentru a se forța decizii partizane – de cele mai multe ori în favoarea unor anumite grupuri de interese.

În lupta pentru putere, pentru deținerea majorității parlamentare, se practică metode populiste, se face apel la practici demagogice, la acțiuni diversioniste şi de şantaj, se evită înfruntarea liberă de idei, de programe politice şi soluționări strategice ale unor probleme pe care le reclamă corpul social de a fi rezolvate de structurile organizaționale cu caracter de stat. Neaderența unor partide politice la rezolvarea problemelor reale ale societății şi practicarea în interiorul lor a unor metode nedemocratice, provoacă o ruptură între corpul social şi partidism. Din care cauză participarea la scrutinele electorale ale populației este din ce în ce mai redusă – ceea ce face uneori (de prea

Universitatea Spiru Haret

multe ori) ca pentru câştigarea scrutinului electoral partidele care au acces la putere să nu întrunească votul majorităţii populaţiei. Stare de lucruri care afectează din start viabilitatea principiului democratic întemeiat pe actualul pluripartidism – care, de cele mai multe ori, nu asigură ideea democratică de bază a pluralismului social.

Atragem atenţia asupra faptului că nu pluripartidismul ca atare poate fi învinuit de carenţele actuale de reprezentativitate democratică în organele centrale de decizie într-o societate capitalistă, ci modalităţile reprobabile în care este practicat pentru a i se altera virtuţile democratice şi a se promova interesele oculte ale unor grupări politice – în orice caz nu ale majorităţii populaţiei.

O direcţie importantă a perfecţionării sistemului democratic este şi *reformarea clasei politice* – mai ales în ţările dezvoltate sau în curs de dezvoltare, recrutată exclusiv pe criterii de putere economică. Ceea ce i se reproşează acestei clase, în afara faptului că nu reprezintă interesele tuturor categoriilor populaţiei, este tendinţa de autonomizare, de desprindere de masa largă a populaţiei, pe care o dezavantajează la nivel decizional şi o desconsideră social. Uneori, lupta politică devine o luptă între clanuri politice (motivate de interese economice) şi nu între opţiuni organizaţionale pe temeiuri ideologice şi programatice.

La aceste deficienţe în acţiunea şi structurarea clasei politice se adaugă – în actuala modalitate de practicare a pluripartidismului – şi îngustarea treptată a rolului societăţii civile în viaţa politică. Motiv pentru care deciziile ce se iau la nivelurile centrale şi locale ale puterii nu răspund unor cerinţe reale ale populaţiei – uneori sunt chiar contrare acestor cerinţe. Din acest punct de vedere, deseori deciziile privitoare la politica externă şi chiar cele privitoare la mecanismele vieţii economice şi politice interne sunt contestate de masa populaţiei, adesea prin manifestări antiguvernamentale deschise.

Asemenea carenţe ale jocului politic, mult prea dependent de interese economice individuale sau de grup, alterează mecanismele vieţii democratice, compromit ideea parlamentarismului care funcţionează pe principiul pluripartidismului şi, în consecinţă, induc la multe categorii ale populaţiei ideea că însăşi economia de piaţă poartă în sine germenii unor rânduieli nedemocratice, democraţia fiind accesibilă în cele din urmă selectiv. Activitatea politică fiind de multe ori înţeleasă ca soluţie pentru promovarea intereselor personale, ca o cale de exercitare a participării la

Universitatea Spiru Haret

putere în vederea unei realizări individuale sau de grup – situație care îngustează simțitor funcționarea vocației comunitare a politicului. O atare situație de punere a politicului în slujba unor interese străine cetății, de multe ori potrivnice ei, caracterizează mai ales politicianismul specific țărilor aflate în perioade de tranziție de la socialism la capitalism, precum şi viața politică din regimurile aşa-zis „bananiere" din continentele aflate multă vreme sub dominație colonială şi neocolonială.

De aceea, în perioada următoare de evoluție a capitalismului se impun a fi asigurate condiții pentru limitarea (dacă nu chiar eliminarea) motivațiilor economice private sau de grup în obiectivarea accesului la putere (deci şi în angajarea partinică ce scontează un asemenea acces). Deoarece sunt prea numeroşi cei care se angajează politic (solicitând apartenența la un partid politic) pentru a-şi promova interesele proprii cu mai mare uşurință. Sunt încă prea mulți cei care trec de la un partid la altul, de la o ideologie la alta (de regulă din cele de opoziție la cele de guvernământ) pentru a nu-şi periclita interesele private şi a nu pierde prilejul de a participa la profitul ce-l asigură participarea directă la putere. Pe lângă lipsa de moralitate, acest traseism politic denotă limitări de fond în mecanismele procesului democratic, precaritatea umanismului ce se degajă din astfel de mecanisme.

Pentru a se evita asemenea dereglări ale mecanismelor vieții democratice, socotim necesară participarea la luarea deciziilor de nivel parlamentar, alături de reprezentanții partidelor politice, şi a reprezentanților altor categorii sociale decât cele ale căror interese sunt exprimate partidic, respectiv a unor exponenți ai societății civile. În această privință, avem în vedere organizațiile sindicale, asociațiile profesionale, de creație, culturale, ştiințifice, în general organizațiile neguvernamentale care au largă reprezentare în rândurile populației – şi nicidecum a unora dintre acestea cu caracter antistatal sau care sunt stipendiate material şi susținute organizațional din afară, inspirate de forțe oculte, interesate în provocarea unor disfuncțiuni ale vieții de stat şi în dereglarea mecanismelor democratice interne dintr-o țară sau alta.

În aceiaşi măsură considerăm necesar ca alături de reprezentanții partidelor politice, într-una din camerele parlamentului (de regulă în senat) să fie incluşi şi reprezentanți ai principalelor instituții naționale care se bucură de o înaltă apreciere din partea electoratului (armata, biserica, academiile de ştiințe, organizațiile culturale şi de creație de mare

Universitatea Spiru Haret

prestigiu, organismele de reprezentare ale mass-mediei – în general ai unor structuri organizaţionale care manifestă neutralism politic şi nu au înclinaţie partidică). Reprezentanţii acestor instituţii şi organizaţii să fie aleşi pe cale democratică şi nu numiţi birocratic şi, neapărat, să nu fie încadraţi în vreun partid politic.

Sunt în aceiaşi măsură necesare preocupări în direcţia stimulării *democraţiei participative.* Care constau în: consultări ale populaţiei prin practicarea metodei referendum-ului în luarea unor decizii cu caracter legislativ de importanţă majoră şi cu impact comunitar deosebit; preconizarea şi prezentarea unor dări de seamă periodice ale reprezentanţilor organismelor legislative, executive şi chiar judecătoreşti în faţa diferitelor categorii ale populaţiei; o mai amplă influenţare prin mijloacele mass-media în direcţia consolidării mecanismelor democratice în acţiunile exercitate de structurile organizaţionale cu caracter de stat (în condiţii de totală transparenţă); exercitarea unor modalităţi de control social a tuturor instituţiilor cu funcţii legislative şi executive. Toate acestea au în vedere o mai accentuată participare a societăţii civile la viaţa politică – ce nu mai poate fi lăsată exclusiv numai pe seama partidelor politice –, şi, implicit, o consolidare a democraţiei propulsată de statul de drept.

Pentru a fi reală şi eficientă democraţia participativă, este necesară desfăşurarea unei activităţi instructiv-educative la nivelul tuturor categoriilor populaţiei, începând cu tineretul şcolar, accentuându-se rolul educaţiei politico-organizaţionale în formarea cetăţeanului – avându-se ca ţel formarea unor aptitudini în domeniul activităţii organizaţionale şi chiar profesionalizarea unor cercuri largi ale populaţiei în acest domeniu, în vederea lărgirii bazei de recrutare a specialiştilor în asemenea activităţi, care să asigure o mai înaltă funcţionare a trăirii democratice. Democraţia nu se exercită spontan într-o societate (democratică prin esenţa ei) ci se învaţă, pentru a i se amplifica vocaţiile ei umanizatoare şi realizatorii., iar această învăţare trebuie să fie de competenţă statală nu lăsată numai în grija partidelor politice (cum se cam înţelege şi se practică în prezent).

Un loc aparte în complexul de condiţionări de care depind gradele superioare de eficienţă în funcţionarea mecanismelor democratice ale organismelor de decizie şi de execuţie în societăţile dezvoltate îl are *sistemul de recrutare şi promovare a cadrelor* care participă la asemenea activităţi organizaţionale şi administrative cu funcţii decizionale şi de

Universitatea Spiru Haret

conducere. Nu sunt suficiente criterii morale şi nici măcar cele de opţiune politică. Devin preponderente în acest stadiu de evoluţie democratică criteriile de competenţă – desigur dublate de cele de răspundere şi responsabilitate. De regulă, se apelează precumpănitor la criterii clientelare, exclusiv de partid sau de clan (şi acestea dictate de grupuri de interese). O asemenea logică a recrutării cadrelor funcţionează mai ales în societăţile de tranziţie (la capitalism) şi în cele în curs de dezvoltare sau slab dezvoltate.

Cu prilejul promovării tineretului şi a femeilor în organismele parlamentare şi guvernamentale, precum şi în cele judecătoreşti nu trebuie promovate persoane în curs de şcolarizare (medie, universitară şi post-universitară) – vârsta şi sexul nu sunt o virtute. Decât numai dacă au acoperire în grade superioare de profesionalizare – cu precădere în domenii socio-organizaţionale şi manageriale.

În aceiaşi ordine de idei, socotim necesar de a fi privite şi profesionalizarea pe domenii de specialitate acţională: nu este indicată soluţia ca activitatea militară să fie gestionată de un grup de politicieni fără experienţă şi pregătire în domeniu (militar); este total neinspirată ideea de a încredinţa problemele de ocrotire a sănătăţii şi de conducere a sectorului medical unor politicieni fără studii de specialitate; agricultura nu poate fi lăsată pe seama unor persoane de asemenea fără pregătire în domeniu; justiţia nu trebuie să fie manageriată de medici, economişti sau specialişti în alte domenii. Această problemă este nu numai una de competenţă ci şi de credibilitate.

În ce priveşte *stimularea democratică a autonomiei locale şi descentralizarea activităţilor organizaţionale* este necesară funcţionarea unor limite – astfel încât să nu se slăbească autoritarismul de nivel comunitar. Aceasta cu atât mai mult cu cât, uneori, autonomia administrativă sau organizaţională poate să evolueze spre un autonomism politic sau etnic dacă nu este practicată cu măsură (pe care o reclamă la nivelul esenţei vieţuirea democratică însăşi). Practicată fără limite, autonomia locală poate conduce la dizolvare comunitară sau la segregaţionism – variante ale diversităţii care nu au nimic comun cu spiritul democratic şi nici măcar cu cel societar contemporan. Diversitatea are rost numai în relaţie cu unitatea şi nu semnifică diviziune şi atomizare politică şi socio-economică sau administrativă în etapa actuală a capitalismului democratic.

Universitatea Spiru Haret

O asemenea logică (dialectică) a raporturilor dintre unitate şi diversitate funcţionează şi în *procesul actual de integrare zonală sau continentală* (de exemplu în contextul integrării europene). Şi în acest caz se pune problema unei anumite limitări de suveranitate statală, similară oarecum limitării de suveranitate a comunităţilor politice integrate într-un stat federativ şi, mai ales, confederativ. Integrarea în astfel de situaţii este de factură economică şi politică (şi se exercită în anumite limite), dar în nici un caz de natură culturală – se păstrează identitatea axiologică şi psiho-spirituală de nivel comunitar. În plus, structurile organizaţionale cu caracter de stat ale fiecărei ţări integrate îşi conservă şi exercită atribuţii comunitare în gestionarea vieţii economice şi politice interne – sub rezerva respectării unor coduri normative şi indicaţii praxiologice de ordin unional care emană de la un organism de decizie (parlament) unional, din care, proporţional cu numărul de locuitori, fac parte reprezentanţi ai tuturor entităţilor politice (naţionale) integrate. Ca atare, democratismul în vieţuirea tuturor comunităţilor integrate este nu numai garantat la nivel unional, ci şi potenţat de puterea economică şi de capacitatea de promovare în comun a unor interese în materie de prosperitate şi de realizare (democratică) a condiţiei umane.

O problemă aparte, necesară de dezbătut în condiţiile actuale de vieţuire democratică, are ca obiectiv *funcţionarea puterii judecătoreşti în cadrul sistemului democratic de ansamblu al societăţii*. S-a constatat în practica juridică faptul că puterea juridică este complet separată de puterile legislativă şi executivă – ceea ce în anumite limite corespunde esenţei democratismului într-un stat de drept. Această separaţie conduce însă, dacă este concepută mecanic, la un autonomism total al juridicului faţă de social, în general. Cu atât mai susceptibil de înţeles ca o abatere de la democratism dacă se ţine seama de faptul că reprezentanţii instanţelor juridice nu sunt aleşi de populaţia căreia juridicul trebuie să-i servească nemijlocit, ci se autoinstituie prin mijlocirea unor criterii proprii – uneori total neracordate voinţei (şi, deci, nevoilor de drept) ale populaţiei. Inamovibilitatea lucrătorilor din justiţie – care împart dreptatea – pare astfel a nu fi totdeauna şi în întregime justificată.

Guvernul dă seama de activitatea sa în faţa parlamentului, parlamentul dă seama de activitatea sa, periodic, în faţa electoratului, chiar preşedinţia statului este supusă procesului electiv şi, într-o anumită

Universitatea Spiru Haret

măsură, parlamentului, care-l poate destitui prin declanşarea unui referendum dacă încalcă grav prevederile Constituției, la fel cum preşedintele poate dispune dizolvarea parlamentului dacă nu se validează repetat un prim-ministru (care să-şi aleagă guvernul) numit de preşedinție. Numai justiția nu dă propriu-zis seama în fața nimănui de autoritatea sa – se supune doar unui control intern, respectiv unor organisme ale sale centrale, dar nu alese de populație. Ceea ce o face să nu mai fie în contact cu aceasta şi să nu răspundă de deciziile pe care le ia în materie de legalitate şi dreptate. Fenomen cu atât mai de neînțeles cu cât este retribuită de corpul social prin repartizarea unor fonduri de la un buget (mult prea numeroase față de cuantumul de retribuție a altor categorii de bugetari) adesea neîndestulător. La care se adaugă acumularea unor însemnate fonduri băneşti prin perceperea unei taxe de timbru juridic (mult prea mari – de nesuportat de majoritatea populației), astfel încât dreptatea se obține pe bani – populația mai puțin dotată financiar rămânând în afara dreptului la dreptate.

Trebuie făcut ceva în această privință: să fie desființată taxa de timbru juridic sau diminuată până la proporții modice; să fie supusă controlului parlamentar activitatea barourilor de avocați – care spoliază la maximum populația ce are nevoie de apărare; să se asigure un control de stat (nu numai juridic) asupra justiției – s-ar putea ca preşedinția să exercite acest rol în numele populației sau un organism neutru desemnat de preşedinție cu aprobarea parlamentului; să se participe la actul de judecată şi persoane din societatea civilă (punându-se în practică instituția juraților sau a asesorilor populari). În orice caz, starea discreționară uneori a tagmei justiției trebuie supusă unui control public (eventual de stat) şi găsite criterii de implicare a societății civile în actul judecătoresc, la fel cum ar trebui să intervină o asemenea societate şi în activitatea societății politice. Tocmai o astfel de intervenție ar fi o cale de adâncire a vieţuirii democratice în societățile bazate pe economia de piață în lumea contemporană.

Această a treia etapă a capitalismului (aflată într-un proces de rapidă constituire pe fondul tendințelor actuale de mondializare economică), cu repercutări spectaculoase şi în ordinea politică internațională, pune într-o nouă perspectivă şi tendința deja manifestată în ultimul timp de *limitare a birocratismului organizațional şi administrativ*,

Universitatea Spiru Haret

tendință amplificată de declanşarea revoluțiilor informațională şi comunicațională, de realizările nebănuite în tehnica şi tehnologia calculatoarelor. Care schimbă radical condiția agentului în procesele acționale, sporind considerabil coeficientul de activități şi problematizare umană şi, ca urmare, odată cu amplificarea muncii intelectuale în sistemul acțional de ansamblu, direcționează fizionomia societăților contemporane, după cum menționam anterior, spre instituirea unor societăți ale cunoaşterii. Asemenea societăți vor adânci procesul de omogenizare socială, privit din perspectivă nu numai tehnologic-acțională (prin creşterea considerabilă a muncii intelectuale), ci şi din perspectiva nivelului şi mai ales a modului de viață, a pregătirii profesionale de înaltă calificare, a nivelului de personalizare şi realizare umană.

Este de presupus că toate aceste transformări în ordinea calității vieții, determinate de transformările din plan economic şi social, vor avea urmări esențiale în ordinea condiției umane: reducerea generalizată a sărăciei; securizarea individului şi a comunităților umane; asigurarea reală (şi nu numai potențială) a drepturilor şi libertăților umane (evident considerate în istoricitatea şi variabilitatea lor, în funcție nu numai de tipologia psihologiilor comunitare, ci şi de tipologia deschisă a nivelurilor de conştientizare şi de cunoaştere a oamenilor). Democratismul autentic va deveni astfel o stare de fapt şi nu numai de drept, o realitate şi nu numai o tendință.

Un asemenea nivel de realizare umană şi socială – care, subliniem, ține de perspectiva care se deschide acum capitalismului democratic contemporan – nu trebuie să fie conceput abstract şi absolutist, ci doar din perspectiva egalității de şansă şi nu în afara unor diferențieri – adesea calitative între oameni şi chiar între comunități umane –, avându-se permanent în vedere că inegalitatea în materie de realizare şi trăire democratică va rămâne nu numai reală ci şi stimulatoare pentru motivarea angajării la fel de continue a omului ca agent şi nu numai ca subiect al procesului istoric.

Efortul creativ şi acțiunea eficientă, dublată de conştientizarea de sine a omului, condiționată de cunoaştere şi cunoştință de cauză, la fel ca şi spiritul de responsabilitate socială şi istorică (ce înscrie în arie relativă trăirea în libertate), reprezintă dimensionări esențiale ale omului trăitor într-o ordine democratică. La fel de specifice îi sunt omului, în trăirea democratică, nevoia de problematizare şi de apreciere (de sine şi de altul)

Universitatea Spiru Haret

şi, nu mai puțin, nevoia de proiectare ontologică (de plăsmuire şi apropiere de transcendent) de care ține esențial condiția sa de om.

Este de la sine înțeles că orânduirea capitalistă specifică secolului al XXI-lea nu are nimic comun – ca dimensionare socială şi umană – cu iluzoriul comunism stipulat a fi construit din perspectiva ideologiilor totalitariste comuniste anterioare, care l-au conceput ca sfârşit al istoriei, ca orânduire a libertății depline şi absolute a omului total, lipsit de tensiuni contradictorii şi de speranță permanentă de realizare superioară, de neîmpăcare şi nemulțumire de sine şi de societatea care-i potențează procesul de personalizare şi de împlinire ca om.

Capitalismul contemporan, cel specific secolului al XXI-lea, nu este nici raiul pe pământ, nici nu încheie ci deschide o nouă etapă în istoria umană, în care legea cauzalității, legea contradicției, legea devenirii structurată ca succesiune nelimitată de disipări structurale şi, nu în cele din urmă, legea hazardului şi a probabilității vor funcționa permanent, guvernând nu numai trecutul, prezentul, ci şi viitorul istoric – legea progresului (social) va fi totdeauna dublată (oscilatoriu şi nu într-o continuitate liniară) de legea înnoirii umane – căci îi va corespunde şi o permanentă trăire democratică şi tendință deschisă de realizare umană.

5. **Nuanțări conceptuale privitoare la natura evoluției capitalismului contemporan**

Capitalismul contemporan, definit ca un *capitalism democratic* – spre deosebire de cel clasic ce implică democratismul mai mult ca o posibilitate –, cu deschidere organizațională ce corespunde în principiu naturii umane de ființă liberă şi realizatorie de sine, comportă *istoricitate* şi *devenire* – trăsături niciodată încheiate ale procesului social. De aceea, ca tip de societate dinamică, trebuie privit totdeauna în desfăşurarea lui, fiind necesare, pentru a-i preciza esența, dezvăluirea atât a trăsăturilor fundamentale, cât şi a direcțiilor de evoluție, dintre acestea mai ales a înnoirilor pe care le suportă anunțând o anumită treaptă viitoare a devenirii condiției umane. Pentru că numai în raport cu realizarea acestei condiții poate fi apreciată fizionomia unei societăți, măsura în care socialul corespunde umanului. În consecință, pentru a caracteriza societatea capitalistă ce se deschide acum în relație cu nevoia de realizare a condiției umane vom încerca să surprindem unele nuanțări conceptuale

Universitatea Spiru Haret

ce caracterizează această deschidere. Care oricum, necesarmente, vizează şi direcţiile de evoluţie şi cerinţele majore ale trăirii democratice – specific definitorie a capitalismului contemporan.

1. Participarea la viaţa politică trebuie să fie şi va fi condiţionată de *competenţă* şi *responsabilitate* – acestea condiţionându-se reciproc. Competenţa (dobândită prin profesionalizare) se impune a fi avută în vedere nu numai la selectarea corpului funcţionăresc care serveşte sistemul structurilor organizaţionale ci şi, mai ales, la alegerea candidaţilor ce urmează a fi supuşi exerciţiului electoral – în vederea alcătuirii organismelor cărora li se încredinţează de către comunitate atribuţii decizionale şi de conducere, Cu alte cuvinte, cei care deţin puterea (în numele electoratului) trebuie să aibă competenţa de a o exercita competent. Aceleaşi cerinţe de profesionalizare le revin de îndeplinit nu numai celor ce ajung la putere ci şi celor din opoziţie – care urmăresc să cucerească puterea în condiţiile alternării democratice în exercitarea puterii (în stat). Profesionalizarea clasei politice este, astăzi, într-o societate capitalistă dezvoltată, o necesitate primară. Căreia i se adaugă responsabilitatea, dobândirea şi exercitarea simţului cetăţii, situarea la nivelul conştiinţei de sine colective. Ceea ce presupune din partea societăţii o prealabilă activitate instructiv-educativă pentru a se institui la nivel comunitar o nouă clasă politică – profesionalizată şi conştientizată de responsabilităţile comunitare ce-i revin.

Altfel s-au petrecut lucrurile până acum – mai ales în societăţile aflate în perioade de tranziţie la capitalism şi chiar în perioadele de tranziţie de la capitalismul clasic la cel democratic contemporan. Respectiv, în atare condiţii a avut acces la putere şi la jocul politic de facilitare a accesului la putere o clasă politică insuficient de competentă şi responsabilă, ce a putut fi manevrată în direcţia instituirii unor regimuri autoritare excesive, oricând pasibile de antrenat în direcţii dictatoriale, care favorizează instalarea unor organisme de decizie şi conducere pe criterii de familie şi de clan, de grupuri de interese instituite pe baze clientelare. Din experienţa ultimului secol s-a constatat că se petrec asemenea devieri organizaţionale cu caracter dictatorial ce au evoluat spre regimuri totalitariste dintre cele mai reprobabile – instituite prin folosirea unor procedee elective aşa-zis democratice (dar, de fapt, alienante şi manipulatorii).

Universitatea Spiru Haret

2. Privitor la esența capitalismului contemporan, îndeosebi a celui care se instituie în a treia etapă de evoluție a acestuia, formulăm unele considerații ce pot isca controverse, dar oricum ne luăm răspunderea de a le exprima, asumându-ne riscul de a fi contrazişi, credem nu atât cu argumente, cât din oportunism şi din preconcepere.

a. Dacă în cea de a două etapă a sa, capitalismul s-a bazat pe *economia socială de piață*, în etapa actuală (a treia) baza sa evoluează spre o *economie socialistă de piață*, în care democratismul atinge cote superioare de manifestare. În continuare, ne explicăm în această privință şi vom încerca să semnalăm motivele evoluției capitalismului într-o asemenea perspectivă („socialistă").

Experiența socialismului european răsăritean a compromis ideea de socialism, care la început a avut formal, pentru unii politicieni care nu i-au înțeles esența, o anume îndreptățire ideologică progresistă şi democratică, întrucât era semnificată în opoziție cu tarele capitalismului clasic (generator de exploatare şi asuprire pentru categorii largi ale populației) – motiv pentru care, ca modalitate de organizare socială, nici o rațiune umanistă nu o considera de respins deoarece nu se considera că ar exprima o tipologie de raporturi sociale înrobitoare uman şi potrivnică procesului democratic şi celui de realizare umană autentică.

De la începutul apariției doctrinei socialiste, în confruntarea ideologică de tradiție în epoca modernă şi, mai accentuat, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, această idee (de socialism) a cunoscut două forme: socialismul privit din perspectivă comunistă, care implică evoluția spre colectivism şi totalitarism în care să funcționeze economia de comandă; şi socialismul privit din perspectivă social-democrată, care implică evoluția spre o societate democratică în care principiul economiei de piață să constituie linia fundamentală de dezvoltare economică şi socială. Prima din aceste forme a funcționat în statele europene răsăritene în care s-a instaurat prin revoluție proletară dictatura proletariatului, cea de a doua din aceste două forme a funcționat în Occident şi în alte continente în care societatea era organizată capitalist, în care trecerea de la capitalismul clasic la cel democratic s-a produs printr-o continuitate treptată, gestionată organizațional – temeiul acestei treceri fiind transformarea economiei *libere* de piață într-o economie *socială* de piață. În această a doua etapă a capitalismului, statul încetează de a mai fi minimal în domeniul gestionării organizării şi dezvoltării economice şi

Universitatea Spiru Haret

sociale, asumându-şi funcţii comunitare în domeniile protecţiei sociale şi al politicilor investiţionale.

Exercitarea atribuţiei unui astfel de stat (neminimal) în gestionarea mecanismelor economice de piaţă a avut ca urmare atenuarea fenomenului de polarizare socială – specific etapei anterioare a capitalismului – şi dezvoltarea puternică a clasei mijlocii în societate – al cărei aport în consolidarea economiei de piaţă şi în ridicarea nivelului de productivitate a muncii şi a producţiei sociale a contribuit la ridicarea substanţială a nivelului de trai şi, totodată, a modului de trai al populaţiei, la creşterea capacităţii statului de securizare a individului din toate punctele de vedere, inclusiv ţinând seama de procesul de sărăcire şi de decădere axiologică.

În aceiaşi măsură în care intervine activ în stimularea dezvoltării economice şi sociale, statul îşi asumă şi o funcţionalitate accentuată şi în reglementarea vieţii democratice, iar societatea în care funcţionează un asemenea tip de stat este realmente democratică. Ea implică domnia legii, egalitatea de şansă, împletirea proprietăţii private cu cea publică şi de stat, personalizarea individului de către societate, realizarea individului prin deţinerea de proprietate, participarea la exercitarea puterii, prin muncă şi responsabilitate, prin capacitatea sa managerială şi prin conştientizarea de sine colectivă şi nu numai individuală.

Ceea ce înseamnă că, din punct de vedere economic şi social, din perspectivă organizaţională, societatea capitalistă este acum amendată de elemente socialiste (care ţin de cea de a doua semnificare a ideii de socialism, semnalată mai sus) şi nu mai este lăsată la discreţia spontaneităţii – o astfel de nouă societate fiind apreciată ca democratică şi configurată fizionomic în liniamentele actuale ale principiului umanismului. Se impune şi sublinierea că o asemenea societate nu poate fi instaurată în ţări slab dezvoltate economic şi social şi nici măcar în ţări în curs de dezvoltare. Deoarece vieţuirea democratică devine posibilă numai într-o ţară puternic dezvoltată economic şi social, înzestrată cu disponibilităţi nu numai virtuale ci şi reale de condiţionare a procesului de realizare umană.

Referindu-ne la faptul că într-o economie socială de piaţă statul îşi asumă atribuţii în gestionarea economică şi socială, este de înţeles că posesia de către stat a unui anume cuantum de proprietate este o noutate (raportată la capitalismul clasic) – din aceasta decurgând, de altfel, şi

Universitatea Spiru Haret

caracterizarea tipului de economie în care funcţionează un asemenea stat cu economie *socială* de piaţă. Asemenea proprietate (de stat) este în fond a întregii colectivităţi comunitare, are caracter de proprietate publică, de gestionarea ei răspunzând în numele comunităţii structurile organizaţionale ale statului. Între altele, şi această natură a proprietăţii de stat justifică aprecierea că ideea de socialism este compatibilă cu cea de capitalism, exprimând o anume tendinţă de evoluţie a capitalismului, care prilejuieşte atingerea nivelului de capitalism democratic – atribut care i se poate conferi cu deplin temei capitalismului contemporan din ţările dezvoltate.

Asemenea amendări socialiste ale capitalismului în condiţiile caracterizării actualului capitalism ca unul democratic se vor amplifica în condiţiile intrării capitalismului în a treia sa etapă. Împletirea dintre privat şi public în structurarea profilului economic al capitalismului, accentuată în perspectivă, prilejuieşte acestuia posesia atributului de democratic şi evoluţia sa spre un capitalism al economiei *socialiste* de piaţă. Respectiv, al unei societăţi capitaliste în care statul devine din ce în ce mai mult un mijloc determinant prin care societatea intervine în condiţionarea procesului de realizare umană. Evident că o asemenea societate capitalistă, prin natura relaţiilor sale de piaţă şi prin exercitarea atribuţiilor sale societare, se opune radical oricărui totalitarism: capitalist sau socialist.

O asemenea perspectivă de evoluţie a societăţii capitaliste – care se diferenţiază radical de capitalismul sălbatic din perioada clasică a capitalismului – a fost avută în vedere ca ideal de înfăptuire socială de organizaţiile politice socialiste şi social-democratice încă din secolul al XIX-lea, respectiv cele în care s-au înrădăcinat mişcările socialiste europene emanate doctrinar din concepţiile social-politice ale unor Ferdinand Lasale şi Karl Kautski, respinse, după cum se ştie, de doctrinele socialiste de factură comunistă practicate de aripa de stânga a socialismului european, promovată de Plehanov şi Lenin.

Este interesant de amintit că spre o asemenea variantă de socialism, am spune de dreapta, promovată astăzi de partidele socialiste şi social-democratice occidentale – la care se adaugă în prezent şi cele răsăritene şi sud-estice sau central europene –, aderă, în limitele cuvenite şi partidele neoliberale actuale din Occident. Ele pledează în favoarea

Universitatea Spiru Haret

unui capitalism democratic bazat pe economia socială de piață – o astfel de specie de economie de piață fiind revendicată accentuat şi de partidele creştin-democrate încă din primele decenii ale celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea.

În privința semnificării ideii de socialism, după cum se constată, sunt deosebiri radicale nu numai între ideologiile socialiste şi cele liberale sau creştin-democrate, ci şi între ideologiile promovate astăzi de partidele socialiste (şi social-democrate) şi cele comuniste (de sorginte bolşevică), doar ultimele optând pentru un socialism totalitarist de sorginte ideologică marxist-leninistă. Faptul că liberalismul a evoluat spre neoliberalism, iar socialismul a evoluat spre social-democratism – mai bine zis spre un capitalism democratic întemeiat pe economia socială de piață –, acreditează concluzia că apropierea dintre aceste ideologii (în materie de evoluție democratică), este confirmată de realitatea socială contemporană – care, pledând pentru o trăire democratică, respinge atât excesul de privatizare, cât şi excesul de colectivizare. Ca reflex al acestei realități (democratice), munca nu domină capitalul şi nici invers; în societățile capitaliste dezvoltate contemporane, scopul fiind realizarea condiției umane, atât munca, cât şi capitalul sunt factori de înfăptuire socială şi umană şi nu de înstrăinare şi oprimare. Primatul muncii (de fapt al creației) nu este posibil fără funcționarea eficientă a capitalului – ambii factori având virtuți realizatorii pentru om., iar statul, prin funcționarea optimă a sistemului său organizațional, contribuie la instituirea unui echilibru între inițiativa privată şi protecția socială, rolul său manifestându-se nu numai în plan economic şi social, ci şi în cultură, educație şi instrucție, în acțiunea de protecție, de apărare şi securizare individuală şi comunitară.

Din acest punct de vedere, *accentuarea minimalizării intervenției statului* facilitează apariția exploatării şi asupririi, prilejuind adâncirea polarizării sociale şi înrăutățirea nivelului şi modului de trai al populației majoritare – condiționând astfel fenomene de criză socială şi adâncirea situației revoluționare ce periclitează realizarea umană prin declanşarea unor rupturi în societate, provocând fenomene de confuzionism valoric şi decădere umană. Tot aşa *accentuarea maximizării intervenției statului* generează tendințe de totalitarism, disfuncționarea economiei de piață şi supra-dimensionarea autoritarismului până la limita evoluției spre dictatură – ceea ce, de asemenea conduce la alterarea condiției umane,

Universitatea Spiru Haret

respectiv, la provocarea nu numai a diminuării sensibile a calității vieții populației ci şi a decăderii valorice a omului din autenticitatea sa, eliminându-se obiectiv şi subiectiv trăirea democratică. Deci, *statul excesiv de minimal este tot atât de nociv pentru om şi societate ca şi statul excesiv de maximal*, aşa cum la fel de nocivă pentru realizarea condiției umane este economia liberă de piață sau economia de comandă. Cu particularitatea că prima deschide posibilitatea evoluției spre o trăire democratică, iar cea de-a doua închide iremediabil o astfel de trăire (democratică).

Rezultă că şansa opțiunii pentru o societate potențatoare de evoluție socială în direcția instaurării trăirii democratice şi a condiționării reale a procesului de realizare umană este una singură – şi anume, opțiunea pentru capitalism. Se explică în acest fel de ce țările care s-au desprins de socialismul economiei de comandă nu pot spera la o trăire democratică decât dacă se înscriu într-o tranziție de la socialism la capitalism. La un capitalism însă nu al economiei libere de piață ci la unul în care să funcționeze economia socială de piață – numai acest tip de capitalism fiind unul democratic.

b. Refuzul actual al termenului de socialism se explică – după cum am precizat anterior – prin nevoia de distanțare față de varianta socialismului totalitarist. Cu toate că în unele țări europene, mai ales nordice, s-a încercat o experiență socialistă – una însă care s-a fundamentat pe rânduieli sociale capitaliste, temeiul acestor rânduieli decurgând dintr-o economie de piață în care s-au intercalat condiționări sociale, fiind gestionată de stat şi stabilindu-i-se anumite limite de funcționare – astfel încât să devină reale valențele ei democratice şi umanizatoare. Treptat, principiul economiei sociale de piață a fost extins în toată aria geografică în care funcționau relații de piață capitaliste – îndeosebi după cel de al doilea război mondial. Această extensie a economiei sociale de piață a fost motivată de nevoia doctrinarilor şi a clasei politice occidentale de a contracara economia socialistă de comandă, de a argumenta superioritatea capitalismului în structurarea unei trăiri democratice autentice şi a unei mijlociri reale a realizării umane.

Un asemenea tip actual de societate capitalistă nu mai poate însă face față la provocările istorice actuale. Ea manifestă anumite limite în

Universitatea Spiru Haret

materie de realizare umană şi de trăire democratică – s-a împotmolit într-o multitudine de contradicţii care îi împiedică vocaţia democratizatoare şi umanizatoare. Mai ales în contextul declanşării unor revoluţionări de factură informaţională şi comunicaţională. Astfel încât societatea democratică viitoare va respinge (trebuie să respingă) extremismele de orice fel: de dreapta sau de stânga, naţionalismul extrem şi internaţionalismul exacerbat, dar şi patriotismul exacerbat, conservatorismul exacerbat, dar şi novatorismul exacerbat, respectiv şi ideologiile care promovează absolutizant fie discontinuitatea, fie continuitatea – ambele alternative conducând la deformarea procesului istoric în care stabilitatea se îmbină cu instabilitatea. Sunt de exclus, de asemenea, şovinismul şi izolaţionismul naţional, autoritarismul nemăsurat de orice fel, promovându-se (din necesitate) spiritul de toleranţă şi dialog, deschiderea spre viitor şi spre cooperare internaţională. Se îmbină mondialismul economic şi social în contextul garantării identităţii axiologice de nivel comunitar.

Asemenea modalităţi de înţelegere dialectică a manifestărilor sociale şi umane, care să excludă stările dilematice în materie de trăire şi simţire spirituală umană sunt reclamate expres de tendinţele actuale de mondializare economică şi de integrare politică, de universalizare a trăirii umane într-o colectivitate fără limite, departe de orice separatism şi izolaţionism. Stare de lucruri care reclamă o accentuare a socialului, o deschidere spre integrare a individului în colectivitate mult mai pronunţată decât până acum – trăire pe care numai prezenţa unor idei preconcepute ne împiedică să o numim *socializatoare* şi pe care o exprimă de multă vreme termenul de *socialism*, căruia îi corespunde construirea unei economii *socialiste* de piaţă. O asemenea economie nu presupune nici desfiinţarea proprietăţii private (ci doar împletirea ei cu cea publică şi de stat), nici anularea spiritului de iniţiativă şi de responsabilitate a omului (ci amplificare acestora), nici împiedicarea funcţionării legii cererii şi ofertei, a concurenţei, a liberului schimb, într-un cuvânt, o economie de piaţă. Cu particularitatea că în funcţionarea acestor legităţi obiective intervine mai activ – prin condiţionări organizaţionale – factorul subiectiv, respectiv statul de drept, un stat care-şi asumă responsabilităţi în gestionarea direcţiei de dezvoltare economică, socială şi umană a societăţii.

Universitatea Spiru Haret

Finanțarea unui asemenea stat, neminimal (nu minimal ca în capitalismul trecut), nu va anula, pentru că nu vor dispărea, tensiunile sociale şi stările contradictorii în raporturile economice şi sociale – putând fi evitate însă antagonismele şi situațiile conflictuale ce pot antrena instalarea unor fenomene de criză., iar dacă acestea apar, se rezolvă prin înțelegere şi cooperare, prin practicarea unor negocieri diplomatice raționale (dar responsabile), înscrise în limitele universului specific unor țării autentic democratice, prin practicarea unor reformări deliberate a acelor domenii ale socialului care au efect dereglatoriu la nivel sistemic. Putem afirma, din acest punct de vedere că în viitorul capitalism democratic se va constata o creştere a rolului factorului subiectiv în dezvoltarea obiectivă a societății. O atare implicare a subiectului în obiect fiind o necesitate exercitată din libertate – ceea ce ilustrează o evoluție a democratismului vieții sociale.

3. Din precizările efectuate privind specificul societății capitaliste contemporane, al cărui atribut definitoriu este democratismul şi accelerarea ritmurilor progresului (cu repercutări directe asupra procesului de înnoire şi realizare umană) şi din analiza conținuturilor proceselor revoluționare ce se petrec în momentul de față în lumea contemporană, rezultă că tranzițiile pe care le declanşează asemenea procese sunt de două feluri: trecerea de la socialismul de formă totalitaristă la capitalismul democratic şi trecerea de la capitalismul democratic actual la o societate democratică superioară, în care virtuțile capitalismului generat de economia de piață în materie de potențare a procesului de realizare umană sunt corelate cu virtuțile umanizatoare pe care le conferă acestei economii (de piață) reformările de factură „socialistă" (concepută din perspectiva democratică şi nu totalitaristă), rezultate din creşterea rolului statului în gestionarea proceselor economice şi sociale. Primul tip de tranziție se desfăşoară în țările răsăritene, central şi sud-est europene foste aparținătoare „lagărului socialist", dizolvat în ultimul deceniu şi jumătate al secolului trecut, iar al doilea tip de tranziție se anunță a se declanşa în perioada următoare în țările capitaliste dezvoltate. În ambele tipuri de tranziție la niveluri şi etape diferite, omul este conceput ca scop, iar societatea ca mijloc al procesului social, iar democratismul este constanta comună a fizionomiei organizării societății.

Universitatea Spiru Haret

Din acest punct de vedere, este necesar de înțeles că tipul de capitalism scontat a se constitui în țările foste socialiste este un capitalism democratic contemporan şi nu unul clasic – primitiv şi sălbatic, generator de inegalități flagrante în materie de realizare umană şi de alterări ale trăirii democratice. Tranziția în ambele forme de manifestare sugerate în raționamentele noastre presupune construcție şi nu restaurație. Restaurația are în vedere doar revenirea la economia de piață şi la posesia privată a mijloacelor de producție – deci, reaşezare în cadrul lor firesc a relațiilor economice şi sociale, eliberate de învelişul lor suprastructual de factură totalitaristă. Neînsemnând deloc revenirea la capitalismul sălbatic căruia îi era specific statul minimal şi spontaneitatea în mecanismele economice şi sociale, pe temeiul cărora se înrădăcinau practici nedemocratice şi diverse discriminări în relațiile dintre oameni.

Ideal ar fi ca modelul de capitalism spre care se aspiră în tranziția de la socialism la capitalism să fie nu numai unul democratic contemporan ci şi unul democrat viitor, cu o capacitate realizatorie şi umanizatorie sporită, respectiv un capitalism ce se instituie pe revoluționările informaționale şi comunicaționale ce se desfăşoară în prezent. Nu spre un capitalism al maşinii cu aburi, nici măcar spre unul al robotizării clasice sau numai al calculatorului electronic se îndreaptă omenirea astăzi, ci spre un capitalism al epocii internetului şi al mondializării economice cu efecte provocatoare asupra modelului uman şi a condiției umane încă greu de definit astăzi. Altă alternativă conceptuală în privința elaborării strategiilor dezvoltării în țările foste socialiste, în cele slab dezvoltate şi în curs de dezvoltare, le condamnă la o veşnică întârziere (rămânere în urmă) în raport cu nivelurile de dezvoltare din țările democratice puternic dezvoltate. Or, nu acesta este țelul integrării (europene, de exemplu) şi mondializării, al omogenizării nivelurilor de dezvoltare într-o lume democratică a viitorului (după cum se constată, nu prea îndepărtat). Aşadar, restaurația priveşte doar tipul de societate şi nu nivelul de dezvoltare al acesteia, în speță al capitalismului – acesta aflându-se, necesarmente, mai mult decât oricare tip de societate, în deschidere.

4. Asupra tipului de proprietate într-o etapă viitoare a capitalismului, problemă la care ne-am mai referit în paginile anterioare, considerăm necesar de subliniat două nuanțări. Mai întâi, nu sunt de bun augur extremismele: ori proprietate privată – deci capitalism –, ori

Universitatea Spiru Haret

proprietate colectivă (publică şi de stat) – deci socialism. Este adevărat că socialismul practicat ca orânduire socială într-o bună perioadă în secolul trecut a procedat la o colectivizare generalizată a proprietăţii asupra mijloacelor de producţie – şi s-a constatat impactul negativ pe care l-a avut o asemenea metodă asupra condiţiei umane. De asemenea, au fost evidente şi limitele din acest punct de vedere ale metodei absolutizării proprietăţii private în societăţile capitaliste de tip clasic – care, între altele, au condiţionat generarea statului minimal, realizarea umană fiind lăsată exclusiv pe seama spontaneităţii. Capitalismul contemporan a corectat în parte această unilateralizare, asumându-şi deţinerea de către stat a unui cuantum (variabil de la ţară la ţară) de proprietate asupra mijloacelor de producţie, îndeosebi în sectoarele strategice ale economiei naţionale. Procedând în acest sens la instituirea unei economii *sociale* de piaţă în locul economiei *libere* de piaţă specifică vechiului capitalism.

Pentru a se avansa spre o nouă treaptă de evoluţie a capitalismului – la cea denumită de noi specifică economiei *socialiste* de piaţă, cuantumul de proprietate de stat este necesar să sporească, astfel încât acesta, ca stat de drept, să-şi poată exercita rolul său de gestionare a proceselor economice şi sociale în vederea accentuării acoperirii nevoilor de protecţie socială şi de susţinere substanţială a investiţiilor în infrastructură şi în sectoarele strategice ale economiei naţionale. În vederea omogenizării (ca tendinţă şi nu în sens egalitarist) calităţii vieţii oamenilor şi a apropierii nivelurilor de dezvoltare între ţările integrate unional, ponderea proprietăţi de stat va trebui consolidată şi sporită – astfel încât statul nu doar să potenţeze formal ci să şi intervină real în procesul de omogenizare socială (din punct de vedere al calităţii vieţii), desigur modul de trai al oamenilor depinzând hotărâtor de obiectivarea capacităţilor creative şi de aportul social la progresul comunităţii al fiecăruia), sub acest aspect justificându-se atributul de *socialistă* a economiei de piaţă în această nouă etapă a capitalismului democratic. Etapă în care dreptul de proprietate şi de participare la exercitarea puteri a individului (după competenţă şi responsabilitate) sunt asigurate şi ocrotite exemplar.

5. O problemă care, din când în când, este ridicată pe primul plan al confruntării politice (şi nu numai ideologice) este cea a *reconsiderării dreptului de participare la viaţa politică*.

Universitatea Spiru Haret

Considerăm în această privință că trebuie procedat cu tact şi responsabilitate – nu totdeauna indivizii poartă vinovăția practicării unor rânduieli sociale socotite, pe bună dreptate, ca reprobabile în prezent, nu ei au impus tipul de raționalitate în raport cu care s-au structurat asemenea rânduieli. Pot fi supuşi oprobriului public (moral sau juridic) cei care sunt acuzabili de vinovății certe şi nu categorii sociale sau profesionale în bloc, inclusiv totalitatea profesioniştilor dintr-o anume ierarhie organizațională anterioară. Trebuie judecat omul pentru ce face şi gândeşte astăzi şi nu pentru ceea ce a făcut în trecut – nu totdeauna din voință proprie, ci, eventual, doar din conformism comandat şi controlat social (acțiunile de acest gen trebuie apreciate în limite rezonabile). Cu excepția celor care din inițiativă proprie şi din motivații reprobabile s-au angajat în făptuiri condamnabile. Lustrația aplicată generalizat nu însănătoşeşte organismul social, ci îl traumatizează grav şi îl sărăceşte negativ.

În aceeaşi ordine de idei, nu trebuie învinovățită generația actuală pentru comportamentele sale anterioare, izvorâte dintr-o altă raționalitate şi în conformitate cu alte coduri normative (juridice sau morale). În numele prezentului societar nu trebuie respins global trecutul societar, fie şi pentru faptul că şi prezentul are caracter contradictoriu, nu numai trecutul – doar paradigma stilistică a fost alta. Totul trebuie judecat în raport cu aportul sau nocivitatea unor conduite acționale în raport cu cerințele de realizare umană – cerințe izvorâte din table de valori diferite.

Fiecare societate sau regim politic din trecutul istoric are virtuțile şi limitele sale, mai mult sau mai puțin apreciate de contemporani, poate fi învinuită sau apreciată de urmaşi din perspectiva aportului la realizarea umană, dar nu mai poate fi reînviat trecutul şi nici corectat. Sub această rațiune, capitalismul sălbatic şi socialismul totalitarist țin de trecut, capitalismul democratic ține de prezent, iar societatea democratică viitoare, capitalistă în esența ei, dar amendată socialist (adică din perspectiva actuală de socializare a individului şi de personalizare şi realizare a lui de către societate) ține de viitor.

Deschiderea spre viitor trebuie să călăuzească, deci, orice strategie a dezvoltării, aplicabilă oricăreia din tranzițiile aflate în desfăşurare în lumea contemporană, inclusiv a celei de la socialism la capitalism în țara noastră. Din această perspectivă se cade a fi judecate prioritar conduitele oamenilor şi făptuirile lor nemijlocite.

Universitatea Spiru Haret

III

DEMOCRAȚIE – AUTORITATE – DICTATURĂ ÎN DIALECTICA ACTUALĂ A VIEȚII SOCIALE

Termenii de d*emocrație, autoritate, dictatură* exprimă o tipologie complexă de raporturi organizaționale ce configurează un organism social. Dacă termenii limită ai acestei triade, respectiv cei de dictatură şi democrație au referință în tipologii de raporturi sociale ce se exclud şi nu interferează între ele, termenul mediu, cel de autoritate, se referă la continuitatea triadei, intervenind în celelalte două, sugerând rigoarea unei ordini sociale, condiționarea stabilității organizaționale a unei societăți, manifestarea ei ca întreg, ca totalitate omogenă.

Simplificând problema (ordinii sociale) este de remarcat un adevăr de notorietate că *democrația* desemnează o ordine în care puterea de decizie asupra actului în procesul social o are majoritatea – în primul rând producătorii de bunuri şi valori şi lucrătorii din sfera serviciilor –, iar *dictatura* desemnează o ordine în care decizia aparține minorității, de regulă posesorilor principalelor mijloace de producție şi de capital şi managerilor acestora, care-şi arogă dreptul de a dispune de beneficiul ordinii unui organism social. Uneori, poziția de comandă a acestei minorități este asumată de grupuri restrânse ale corpului social, la limită reprezentate de un singur individ sau de un grupuscul al acestuia.

Este de dedus din configurația acestei scheme structurale, simplificate la maximum, a sistemului organizațional al societății că democrația avantajează clasele şi păturile sociale mai largi ale unui corp social, iar dictatura avantajează o categorie elitară din punct de vedere social a acestui corp şi funcționează în defavoarea populației majoritare – de regulă asuprite şi uneori chiar oprimate de către elita ce-şi asumă atribuții comunitare.

Într-o formulă aproape unanim utilizată în limbajul sociologic şi politologic comun, se poate reține ideea că opoziția dintre democrație şi

Universitatea Spiru Haret

dictatură este asimilată ca opoziție între democrație și aristocrație – indiferent dacă aceasta din urmă a intervenit oligarhic în istoria socială ca aristocrație sclavagistă, feudală, burgheză sau muncitorească, iar începând din epoca modernă, într-o variantă mai complexă, ca aristocrație burghezo-moșierească sau burghezo-democrată.

Asemănător, democrația a reprezentat atât puterea demosului (în accepție clasică), cât și puterea exercitată de pături largi ale populației, cuprinzând, începând din epoca modernă, de la reprezentanții clasei producătorilor de bunuri și valori, până la cei ai micilor proprietari de mijloace de producție, ai intelectualilor, funcționarilor și chiar ai unor segmente ale marilor proprietari – care-și asumă idealurile de realizare comună cu cele ale majorității corpului social. Exercitarea puterii majorității înfăptuindu-se organizațional pe cale parlamentară (selectată electiv prin funcționarea principiului pluripartidismului).

Configurația și aria de cuprindere a ceea ce s-ar numi forțele democratice într-o societate este, așadar, foarte elastică – fapt evidențiat cu atât mai mult în epoca contemporană, mai ales în condițiile în care atât democrația, cât și dictatura nu mai sunt atât de clasă ci, mai ales, fie una liberală sau social-democrată (și, eventual, creștin-democrată) în cazul democrației, fie una personală sau a unor grupuri restrânse de interese (de regulă care vin flagrant în contradicție cu interesele marii majorități a populației) în cazul dictaturii.

Situații de dictatură personală sau de grup au fost bine cunoscute în secolul al XX-lea, remarcându-se în această privință dictatura fascistă și dictatura comunistă (ne referim cu precădere la condiția social-politică a unor întinse zone de pe continentul european și a celor de răspândire a civilizației de tip european în alte continente – amerindian, asiatic, african). În afara acestor dictaturi de tip clasic ale secolului al XX-lea, în acest secol au mai coexistat și coexistă democrații și dictaturi (îndeosebi de tip asiatic, african, sud-american) și, în anumite limite, chiar europene, care fie s-au instituit în jurul unui autocrat de sorginte demagogic-populară, fie au înflorit prin deviață de la principiile democratice prin suprasolicitarea autoritarismului și izolarea grupului de putere de masa largă a populației.

Iar în ce privește democrațiile parlamentare ale secolului al XX-lea sunt de amintit cele în care s-au respectat principiile pluripartidismului în alegerea parlamentului (sau camerei reprezentanților) și în separația

Universitatea Spiru Haret

puterilor (în stat) şi ale economiei de piaţă şi liberei iniţiative, care au aplicat şi aplică – mai accentuat sau mai puţin accentuat – şi principiile libertăţii individului şi drepturilor omului, ale egalităţii în faţa legii şi egalităţii de şansă în materie de personalizare şi realizare umană. Cele mai avansate şi, în felul lor, model de trăire democratică fiind din acest punct de vedere democraţiile occidentale (vestice şi nord-vestice europene, nord americane şi, în ultima vreme, est-asiatice) care au asigurat popoarelor în care funcţionează niveluri înalte de dezvoltare economico-socială şi, corespunzător, tuturor membrilor societăţii, niveluri şi moduri superioare de viețuire în ceea ce priveşte personalizarea şi realizarea umană.

Apreciind situaţia organizaţională a societăţilor lumii contemporane, se constată că au cea mai mare răspândire democraţiile europene şi euroatlantice, iar numărul dictaturilor se află în restrângere accentuată (aceasta fiind, de altfel, o caracteristică a noii ordini internaţionale), fiind eliminate din Europa şi America de nord, precum şi din unele zone ale celorlalte continente. În mare parte, datorită triumfului aplicării principiilor libertăţii individului şi ale drepturilor omului în practica relaţiilor internaţionale. Problemele importante care se pun acum la nivel global sunt cele ale adâncirii democratismului parlamentar şi eliminării regimurilor dictatoriale de orice fel, precum şi cele privind crearea unor raporturi de egalitate în drepturi a tuturor naţiunilor şi naţionalităţilor şi, respectiv, pe acelaşi plan, cele ale sprijinirii procesului (obiectiv) de integrare (politică) zonală (în condiţiunile conservării identităţilor în plan spiritual şi valoric) şi de mondializare economică.

Funcţionarea comunităţilor zonale (continentală, în cazul Europei) este asigurată de structuri organizaţionale comune (ceea ce presupune un proces de limitare parţială a suveranităţii statelor integrate, în favoarea întregului comunitar în care acestea se integrează). Astfel încât, pe lângă parlamentele statelor integrate funcţionează şi un parlament comun – din dispoziţia căruia urmează să funcţioneze şi organisme executive şi judecătoreşti comune (unele deja existente), acestea exercitându-se pe aceleaşi principii democratice specifice lumii contemporane (în esenţă, principiile statului de drept).

Universitatea Spiru Haret

1. **Determinism stilistic în viețuirea democratică**

Tipul de democrație sau de dictatură depinde în mare măsură şi de anumite condiționări stilistice, de tipologia paradigmelor (matricilor) valorice ale fiecărei comunități umane. Această diferențiere funcționează nu numai la nivelul tipologiei civilizațiilor ci şi la cel al tipologiei comunităților etnice care practică acelaşi tip de civilizație. De exemplu, în materie de opțiune organizațională nu numai civilizațiile europene se disting de cele asiatice sau africane, dar şi în cadrul aceleiaşi civilizații apar diferențieri în funcție de determinismele stilistice ale diverselor comunități etnice. De exemplu, nu se poate gândi şi percepe o democrație românească actuală asemănătoare cu cea germană, franceză, rusească, maghiară sau suedeză etc. Deoarece în fiecare caz în parte operează alt determinism stilistic.

În general, pe măsură ce ne deplasăm spre vestul Europei, modelul de democrație al etniilor trăitoare în această regiune a continentului este marcat de *pragmatism* şi *pozitivism* în gândire şi acțiune. În timp ce, deplasându-ne spre est, se constată prezența unui *contemplativism* şi a unui *spiritualism*. Dacă în primul caz predomină ideologii cultice bazate pe un raționalism de sorginte scolastică, în al doilea caz predomină ideologii de sorginte mistică sau, în orice caz, mitologică orientală – fapt ce se manifestă, de pildă, prin gradul de religiozitate – mai ridicat în estul Europei şi mai diminuat în vestul ei.

Particularitatea constă în faptul că în zona europeană de trăire românească, unde civilizațiile de tip european vestic şi cele de tip european estic se întâlnesc, respectiv, cea de tip holist răsăritean, în care valoarea scop este comunitatea şi valoarea mijloc este individul, se întâlneşte cu cea de tip umanist apusean, în care valoarea scop este individul uman, iar valoarea mijloc este comunitatea (întregul comunitar). Din această cauză, la români, sunt accentuate în aria valorică, valori ca *patriotismul* şi *naționalismul* (uneori de factură *holistă*), alături de valori ca *individualismul* şi *raționalismul* (valori de factură *umanistă*). Primele dintre acestea decurgând dintr-o atitudine contemplativă (de factură răsăriteană), iar celelalte dintr-o atitudine pragmatică (de factură apuseană). De aici rezultă înclinația românului atât pentru contemplativism, cât şi pentru pragmatism – *la noi împletindu-se holismul şi umanismul în structurarea matricii stilistice* –, mai bine zis,

Universitatea Spiru Haret

românii optează pentru un pragmatism moderat sau pentru un contemplativism măsurat de un anume realism şi raţionalitate logică.

Această sinteză stilistică explică de ce democratismul românesc nu poate fi identic cu cel germanic, francez, suedez, american – pentru români având situare centrică (scop) atât omul (ca individ), cât şi comunitatea şi funcţionalitatea de mijloc, atât individual, cât şi totalitatea etnică. Chiar şi în condiţiile integrării europene (proces care se produce accelerat în aceste decenii de început al secolului al XX-lea), românii nu-şi pierd etnicitatea, spiritul comunitar şi înclinaţia spre contemplativ, spre identitate psiho-spirituală şi de factură holistă. De aceea, nu poate fi aplicabil modelul democratic suedez sau american sau de altă natură la procesul românesc de democratizare. Democraţia românească nu poate fi decât originală – tocmai pentru că teritoriul românesc este situat într-o zonă istorico-geografică de cumpănă a civilizaţiilor.

Dincolo de această particularitate românească a tipului de democraţie, determinat mai ales de sorgintea sa stilistică, în prezenta analiză se pune şi *problema* (mai generală într-o astfel de dezbatere) *raporturilor dintre model şi individualitatea concretă în care-şi găseşte aplicabilitate modelul*. Modelul este o abstracţie, o gândire mai mult sau mai puţin de factură transcendentistă. El se află în plan ideal, este o construcţie a minţii operată prin generalizare, pe cale inductivă. Nu poate fi socotită ca model o anumită experienţă de construcţie democratică în cazul aflat în discuţie. Pot fi luate în consideraţie ca reper anumite trăsături ale modelului experimentat într-o anume concretitudine. Astfel încât, totdeauna concretitudinea rămâne de domeniul specificităţii. Se manifestă ca un caz particular ce incubă o anumită originalitate. De aceea, orice democraţie socială reală implică particularizări în raport cu modelul şi solicită din partea celor care se angajează în a o edifica într-o ţară sau alta şi cu atât mai mult într-o civilizaţie sau alta, o accentuată creativitate.

În această privinţă, respectiv în legătură cu tipologia democraţiilor, este de semnalat *a fi cu totul nepotrivită tendinţa actuală de a extrapola modelul european de democraţie*, îndeosebi de factură apuseană, asupra unor procese de democratizare din alte tipuri de civilizaţie, cărora le sunt specifice alte determinisme stilistice (de exemplu, celor din Orientul mijlociu). Niciodată nu este de conceput a se institui în Afganistan sau Irak democraţii de tip vestic.

Universitatea Spiru Haret

Este de amintit că în matricea stilistică din civilizațiile islamice se concepe altfel relația dintre individ şi comunitate, inclusiv procesul general de realizare umană. Numai dacă se pornește de la constatarea acestei specificități stilistice se poate sconta eficiență în eforturile actuale (nu de puține ori cu totul neacoperitoare de opțiuni valorice umaniste şi raționaliste) de construire a unor raporturi democratice în zonele susmenționate ale Orientului mijlociu. Democrația autentică este imposibil de a fi instituită exclusiv cu forța şi numai din inițiativă externă. Fără voința internă nu este de conceput angajarea într-un proces istoric a unei comunități umane, fie ea şi politică nu numai etnică.

Prilej de a conchide *nevoia de abordare diferențiată a procesului de democratizare în condiții de diferențiere a civilizațiilor* îl constituie experiența chineză şi mai nou cea vietnameză de constituire a economiei de piață – cu toate derivatele ei în plan social şi uman. Holismul civilizației lor determină funcționarea principiului unipartidic în procesul democratizării, în contextul coexistenței economiei de piață cu economia de comandă. De altfel, şi experiența japoneză a demonstrat că se pot împleti principiul democratizării cu cel al holismului extrem, respectiv al unui individualism de tip european tipic cu un colectivism la fel de tipic asiatic, cu repercusiuni greu de înțeles în planul trăirii spirituale, morale şi juridice comunitare – aproape de invidiat din perspectiva mentalității individualiste europene.

Pornind de la aceeaşi experiență diferențiată în domeniul democratizării vieții sociale şi a construcției economiei de piață se poate concepe şi *varietatea modalităților de integrare economică zonală şi continentală actuală* (în acest context putând fi gândită şi integrarea nord-atlantică şi, respectiv, cea europeană).

Astfel de procese de integrare, care solicită diferențiere, au loc (şi mai ales ar trebui să aibă loc), de exemplu, în zonele centrale şi sud-estice ale Europei (şi, de ce nu, în perspectivă, şi în cele răsăritene). Diferențierile apar şi în acest caz în funcție de specificitatea paradigmei stilistice: nu se pot aplica aceleaşi coduri normative în procesul de aliniere (la ordinea juridică şi economică europeană) în fiecare țară care-şi propune ca scop integrarea. Situație constatată, de exemplu, în ce privește mecanismul nostru (românesc) de integrare – pragmatismul la români nu se poate dispensa de contemplativism (care solicită corelarea libertății

Universitatea Spiru Haret

individuale cu cea colectivă, conservarea identității psiho-spirituale de nivel comunitar).

În ce privește specificul viețuirii democratice, indiferent pe ce cale se realizează în epoca contemporană, este de reținut că *nu se recomandă conceperea în aceleaşi modalități a procesului democratic într-o țară unicomunitară din punct de vedere etnic* (chiar dacă în hotarele ei viețuiesc şi minorități etnice) *şi într-o țară federativă* (care cuprinde un conglomerat de națiuni sau popoare). Din această categorie, țări ca Rusia sau China, nu mai puțin şi India, cunosc (îndeosebi ultimele două) ritmuri de construcție economică de tip capitalist (cu toate consecințele sociale ce decurg din aceasta) nemaiîntâlnite şi (corespunzător) de modernizare a întregului complex infrastructural de natură să susțină cote înalte de progres social îi înnoire umană.*

În acest domeniu al democratizării vieții sociale, deceniile următoare vor cunoaşte reaşezări spectaculoase în ce priveşte structurile de putere la nivel internațional. Ceea ce va dovedi că *tipologia trăirii democratice nu se reduce în nici un caz la tipologia specifică spațiilor actuale euroatlantice*.

În aceleaşi condiții de specificitate, decurgând din identitatea determinismelor stilistice, se impune a fi apreciată şi *varietatea tipologică*

---

* În astfel de țări federative (în hotarele cărora locuiesc zeci sau chiar sute de etnii), situate în zone geografice foarte întinse, nu se poate renunța la centralism, la o anume autoritate nucleară ce pune în valoare tradițiile unipartidismului şi ale unui monolitism organizațional. Întrucât se consideră a fi producătoare de anarhie autonomia etnică locală şi descentralizarea administrativă dincolo de o anumită limită, a cărei depăşire se consideră a avea efect dizolvant. Viitorul va decide rațiunea acestui autoritarism specific federațiilor de popoare, inclusiv asupra tipologiei raporturilor dintre centralismul organizațional şi autonomismul organizațional şi, respectiv, a măsurii centralismului în aria sistemelor valorice şi de viețuire democratică. Europa însăşi, după integrarea tuturor țărilor care o alcătuiesc, va trebui să regândească această problemă – a raporturilor dintre unitatea continentală şi diversitatea componentelor ei – care, în momentul de față, năzuiesc spre conservarea identității psihospirituale.

Avem de a face, în astfel de situații, cu un autoritarism federal, pe care-l practică deja țările mari, cu întinderi teritoriale şi număr considerabil al populației, în care dependența economică şi politică (nu culturală) de centrul organizațional al federației are caracter necesar (pentru menținerea echilibrului interior).

Universitatea Spiru Haret

a regimurilor dictatoriale în epoca contemporană (expres, în secolul al XX-lea). În această privinţă şi socialismul (ca orânduire socială tipic totalitaristă) a cunoscut o mare diversitate. În nici un caz nu s-au asemănat, din punct de vedere organizaţional, socialismul asiatic cu cel cubanez sau cel sovietic cu cel iugoslav şi chiar cu socialismul românesc – care, la rândul său, a avut particularităţile lui, de exemplu, faţă de cel central-european. Deosebirea principală a decurs, în mare măsură, din tipologia diferenţiată a civilizaţiilor (respectiv, a matricelor lor stilistice). La români, spiritul de obşte, de esenţă holistă, a fost mai pronunţat decât cel individualist, de esenţă umanistă, fapt care a determinat prezenţa mai activă în România a unor tendinţe holiste, apropiate într-o anumită măsură de cele orientale. Lucrul care explică, în mare parte, şi particularităţile tranziţiei la capitalism din România, faţă de alte ţări foste socialiste din Europa centrală şi de sud-est.

Din sublinierea acestei diversităţi de aspecte ale vieţuirii democratice şi, respectiv, ale vieţuirii totalitare, se impune a conchide că *numai pe temeiul conştientizării diversităţii în materie democratic-organizaţională sunt întrunite condiţiile pentru a răspunde (mai de vreme sau mai târziu) la întrebarea: încotro se îndreaptă omenirea în general şi diversele ei civilizaţii în particular*?

Pentru a răspunde la o asemenea întrebare (cardinală în configurarea strategiilor actuale ale dezvoltării) este imperios necesară renunţarea la viziunile europocentriste tradiţionale asupra istoricităţii vieţii sociale (concepute ca panaceu în gândirea secolelor al XIX-lea şi, în mare măsură, şi în secolul al XX-lea), dovedite deja a fi neproductive şi chiar dăunătoare la nivel global pentru explicarea proceselor istorice.

2. **Semnificarea termenului de autoritate şi nevoia de autoritate în vieţuirea democratică**

Discernământ analitic se impune şi în ce priveşte s*emnificaţia termenului de autoritate şi a rostului autorităţii* în viaţa organizaţională de tip democratic.

La o primă vedere, criteriul autorităţii este specific regimurilor de dictatură, de accentuarea autorităţii până dincolo de orice limită depinzând viabilitatea şi consistenţa unei dictaturi.

Universitatea Spiru Haret

Democrația implică, de asemenea, drept criteriu primar de eficiență raporturile de autoritate., dar numai în măsura în care democrația să se poată manifesta ca ordine, ca adeziune la o ordine care asigură libertatea individului şi reglementează drepturile şi datoriile acestuia față de societate. Lipsirea de autoritate a unui sistem organizațional cu caracter democratic conduce la anarhie şi regres social, la o trăire societară în care fiecare se manifestă după bunul plac. Aşadar, *democrația fără autoritate are un efect dizolvant asupra trăirii comunitare*.

Organele alese democratic, din dispoziția cărora emană organul executiv al întregului social, dispun (cu necesitate) – în limite democratice riguros stabilite prin lege – de cuantumuri de autoritate de natură să asigure societății o anumită ordine şi coerență, precum şi de capacități de mobilizare a membrilor comunității în direcția înfăptuirii unor țeluri de realizare socială şi umană unanim şi în comun scontate.

Criteriul şi temeiul autorității este legea (juridică). Ea funcționează în condițiile unor rânduieli democratice în care are aplicabilitate principiul separației puterilor (legislative, executive şi judecătoreşti) şi principiul umanismului (care în societățile democratice de tip european sunt stabilite ca valoare-scop individul şi ca valoare-mijloc comunitatea). Amestecul politicului în funcționarea juridicului îi afectează acestuia funcționalitatea, ajungându-se la abateri de la substanța democrației, la practicarea arbitrariului în comportamentul membrilor comunității, favorizându-se factorii de putere – interesele private ale acestora – în detrimentul majorității. Ceea ce conduce la slăbirea încrederii în autoritatea publică., iar slăbirea autorității în raporturile democratice are ca efect disoluția acesteia şi, în ultimă instanță, disfuncționalitatea organismului social, fiind provocate dereglări ale procesului de realizare umană.

De aceea, *într-o democrație autentică este necesară funcționarea optimă a criteriului autorității*. Ceea ce presupune egalitatea tuturor în fața legii şi aplicabilitatea exemplară a legalității în comportarea şi acțiunea tuturor membrilor corpului social – dacă se poate din conştiință (din libertate) şi nu numai din obligație (din necesitate). Situație care implică prealabile acțiuni educaționale şi de conştientizare de sine la nivel colectiv a membrilor comunității, luarea la cunoştință de către aceştia a faptului că libertatea presupune normativitate, permisiunile incubă obligații în respectarea unor indicații normative ce decurg din principiul

Universitatea Spiru Haret

autorității. Deoarece democrația se trăieşte în măsura în care în prealabil se învață, ea nefiind un dat obiectiv, ci se asimilează şi se exercită subiectiv.

Problema care se pune în practicarea democrației este aceea a limitelor autorității – deoarece *aplicarea peste o anumită margine a autorității deschide calea intrării în acțiune a dictaturii*, a uneia nu numai a minorității asupra majorității comunitare, ci şi a majorității asupra minorității. Dictatura practicată de majoritate (de fapt, cea aplicată de structurile ei organizaționale care uneori se autonomizează excesiv, izolându-se total de baza ei socială) are consecințe oprimatoare din cele mai grave. Atât într-un fel, cât şi în altul, se ajunge la situația că individul sau microgrupul nu mai are unde să-şi ceară dreptatea, nu mai are unde să se poată plânge de încălcarea repetată a drepturilor sale (rămâne singur) – ceea ce îl înstrăinează iremediabil.

O atare situație este agravată de faptul că alegerea organelor reprezentative ale puterii de stat se exercită la intervale mult prea mari (patru sau cinci ani), iar aceste organe nu prea dau seamă de deciziile pe care le iau în fața parlamentului şi, cu atât mai puțin, în fața alegătorilor. În această privință, nu numai durata (prea lungă) la care se declanşează alegeri electorale afectează democrația, ci, mai ales, faptul că se practică prea des metoda asumării răspunderii guvernamentale şi nu se supun dezbaterii publice, nici măcar la nivel parlamentar, anumite indicații normative sau decizii cu efect comunitar. Trebuie reținut că o asemenea metodă are legitimitate numai în cazuri excepționale (în condiții de cataclisme naturale sau sociale) în care timpul de dezbatere şi dialog nu mai este posibil de amânat. De aceea, practicarea metodei asumării răspunderii guvernamentale pentru orice decizie cu caracter legislativ şi asumarea competenței în această privință a organului executiv poate fi cu drept cuvânt apreciată ca expresie a încălcării principiului democrației – în mod particular, ca subordonare a legislativului de către executiv (aceasta fiind o formă concretă de încălcare a principiului separației puterilor în stat). De asemenea, se procedează şi la evitarea metodei democratice a referendumului popular sau a dezbaterii publice în mass-media a unor decizii care au un puternic impact comunitar – ceea ce semnifică, în aceeaşi măsură, deficit de democrație şi, implicit, un comportament dictatorial (de fapt, iresponsabilitate şi lipsă de discernământ politic).

Universitatea Spiru Haret

În general, în practica organizațională a sistemelor democratice parlamentare se strecoară multe alte medieri şi condiționări care provoacă *abateri de la principiul democrației*. Au loc încălcări reciproce ale competenței puterilor – cu deosebire în țara noastră în etapa actuală: de către puterea executivă a puterii judecătoreşti, de către puterea executivă a puterii legislative, de către preşedinție a puterii executive şi chiar judecătoreşti, de către puterea juridică a unor atribuții ale celei executive etc. De asemenea, organele centrale ale puterii executive nu dau seama sistematic în fața puterii legislative de misiunea încredințată de legislativ în funcționarea mecanismului organizațional cu caracter administrativ; nu există o relație optimă între organele centrale şi cele locale ale puterii de stat; nu se practică corespunzător principiul autonomiei administrative locale şi teritoriale – menținându-se peste limită centralismul; în alegerea competențelor organizaționale se practică sistemul clientelar şi raporturile de cumetrie (rudenie); se recrutează candidați pentru demnitățile legislative şi executive persoane fără pregătire organizațională temeinică, fără experiență în domeniul de activitate ce i se rezervă de coordonat; nu se practică la nivelul cuvenit răspunderea managerială până la nivel ministerial – considerându-se că atribuția de manager macroorganizațional se învață la locul de muncă, trecându-se cu vederea efectele majore de nivel comunitar pe care le provoacă lipsa de profesionalism a unora cărora li se încredințează înalte munci de răspundere. Toate acestea determină dereglări majore ale sistemului democratic, compromițând substanța principiului autorității – minimalizarea sau maximalizarea acestuia până la instalarea haosului sau a rigidității organizațional-administrative – de natură să compromită ideea statului de drept.

Ca o expresie majoră a lipsei de profesionalism la nivel macroorganizațional, se acționează de pe o zi pe alta, nu există o strategie viabilă a dezvoltării economico-sociale pe termen lung, uneori nici măcar mediu, nu se ştie încotro evoluează România pe cale democratică şi care este modelul de călăuzire a efortului constructiv actual., iar dacă se încearcă elaborarea unor strategii asupra viitorului nu se ține cont că acesta nu este doar dat, ci este, într-o covârşitoare măsură, ales, iar alegerea nu se întemeiază numai pe motivații nomologice, ci şi pe motivații psihologice şi teleologice, la rândul lor condiționate de motivații axiologice. Se întreabă, oare, autorii de strategii ce vor românii? Ce aşteaptă şi ce speră ei să dobândească în perspectivă ca realizare

Universitatea Spiru Haret

(materială şi spirituală) individuală şi comunitară – în speță, ce nivel şi mod de trai vor ei să atingă, ținându-se cont de tradiții şi de configurația matricei lor stilistice? Nu cred că românii aşteaptă să trăiască neapărat ca germanii sau americanii – ştiindu-se câte neajunsuri conştientizate, au şi ei aceştia depăşit astăzi.

O anumită doză de contemplativism şi de reflexie mitică, aureolată de un umanism nezăgăzuit de pragmatismul exacerbat şi sărăcit de o spiritualitate pozitivă fără margine nu cred că vor fi eliminate vreodată din trăirea psiho-spirituală a românilor.

Avem convingerea că şi apusenii (de regulă saturați de pragmatism şi pozitivism) aspiră spre o trăire spirituală însoțită de contemplativitate şi mister, ei realizând sărăcia de spirit în care au ajuns prin călăuzirea de strategii marcate excesiv de pozitivitate şi rigorism normativ fără deschidere valorică – totdeauna provocatoare de înstrăinare şi defetism. Şi dacă lucrurile stau astfel, de ce noi românii ar trebui să le reproducem întocmai experiența istorică şi nu am amenda-o din mers, pentru a se evita o capcană istorică compromisă din punct de vedere umanist?

Românilor le repugnă individualismul exacerbat şi defetismul axiologic, ei nu pot renunța la o anume înfrățire cu natura şi la deschiderea spre transcendent, nu se împacă cu spiritul pozitiv carcerizant din punct de vedere psihologic, nu le oferă satisfacție psihologică şi axiologică normativitatea excesiv de riguroasă, care, în ultimă instanță, le îngustează sentimentul de libertate şi trăirea individuală.

3. **General şi individual în conceperea şi practicarea raporturilor democratice**

În altă ordine de idei, *trăirea democratică în libertate la nivel comunitar nu poate funcționa în condiții de presiune externă*.

Dorința de cooperare liberă şi neacceptarea dictatului sau a unor interdicții, respectiv disponibilizări din exterior în ce priveşte modul şi nivelul de trăire comunitară, a căror impunere indispune existențial şi stimulează fenomenul de înstrăinare, este legitimă. De aceea, reprezentanții organizaționali ai comunității nu trebuie să practice tactica supuşeniei, a lipsei de fermitate în relațiile internaționale şi nici chiar în relațiile care configurează ordinea continentală în care comunitățile

Universitatea Spiru Haret

europene aspiră să se integreze. *Înainte de a fi european, românul este român sau chiar mai mult* (oltean, muntean, ardelean, bănățean, dobrogean etc.). Generalitatea are sens numai în relație cu individualitatea, integrarea numai în relație cu diferențierea, ființa umană generică numai în relație cu omul concret, modelul abstract numai în relație cu realitatea vie, concretă.

Aşadar, *modelul de democrație socială contemporană se află în mintea noastră* şi nu este cantonat într-o experiență democratică concretă, trecerea de la model la concretul istoric presupunând aplicabilitate – modelul funcționând doar ca instrument (metodă) de acțiune şi nu ca obiectiv nemijlocit. În aceeaşi ordine de idei, modelul democratic european nu are aplicabilitate în alte tipuri de civilizație: islamice sau budiste orientale, precum şi africane sau amerindiene – acestora le sunt proprii alte modele, neapărat racordate la matricele stilistice ce le sunt specifice.

Asemănător de particularizat trebuie privite şi dictaturile sau regimurile exagerat de autoritare. Care nu pot fi aliniate tipologic şi socotite comune tuturor civilizațiilor. În acelaşi spirit trebuie privite şi procesele de schimbare care au loc în etapele de tranziție de la totalitarism la democrație şi de la monopartidism la pluripartidism, de la economia de comandă la economia de piață sau de la proprietatea colectivă la cea privată asupra mijloacelor de producție.

În legătură cu tipologia formelor de proprietate, reținem precizarea că proprietatea privată nu exclude proprietatea colectivă, ele se împletesc.

Referindu-ne în această privință nu numai la o experiență asiatică în care funcționează principiul unipartidismului (China, Vietnam), ci şi la situații de această natură în unele țări europene în care funcționează pluripartidismul (bineînțeles, cu particularitățile corespunzătoare), se pune, pe bună dreptate, întrebarea: este necesară renunțarea integrală la proprietatea colectivă (publică) în procesul de tranziție de la socialism la capitalism?

Se pun asemenea întrebări mai ales pentru caracterizarea procesului de tranziție din România în care s-a practicat şi se practică o privatizare integrală a proprietății de stat în economie, inclusiv în domeniile ei strategice (cum sunt sectoarele energetic, de comunicații, de transporturi, bancar), dovedite, de regulă, a fi profitabile. Probleme de acest gen se pun întrucât țările capitaliste de tradiție din Europa mențin şi stimulează astfel de proprietate (Franța, țările nordice, Austria, Grecia

Universitatea Spiru Haret

etc.). Dacă se privatizează tot (ne referim şi la întreprinderi cu caracter strategic), atunci pe ce căi mai poate acumula statul venituri la buget, necesare pentru investiţii majore în infrastructură (minerit, căi rutiere şi feroviare, eventual şi fluviale sau maritime, în transporturi şi comunicaţii, în domeniile energetic şi în cel militar şi de apărare, în domeniile îmbunătăţirilor funciare şi amenajărilor ecologice, inclusiv pentru evitarea calamităţilor naturale, pentru modernizarea bazei logistice a învăţământului şi educaţiei etc.)? Ştiut fiind, în această privinţă, că un asemenea efort financiar pentru investiţii în infrastructură nu se poate realiza numai din impozite şi taxe.*

Apreciem, din astfel de raţiuni, că asemenea practici (de privatizare integrală) a proprietăţii de stat, poate fi socotită o politică de trădare naţională. Cu atât mai condamnabilă dacă ne raportăm la nevoia de asigurare material-economică a procesului major de democratizare a vieţii sociale – ştiindu-se că democratismul în variantă liberală

* De pildă, nu considerăm (nu numai noi) a fi fost motivate de raţiuni bugetare (la nivel naţional) privatizarea serviciului naţional de telefoane (statului grec), privatizarea uzinelor de automobile de la Colibaşi – Piteşti (statului francez), privatizarea Distrigaz-sud din Bucureşti (statului francez), privatizarea unei bune părţi a Rompetrolului (statului austriac), a Băncii Comerciale Române (unui consorţiu bancar de stat austriac) – şi se are în vedere privatizarea în viitorul apropiat a Romgazului, a Casei de Economii şi Consemnaţiuni (chiar şi transformarea acesteia în bancă este discutabilă, dacă ne referim la rosturile şi funcţionalitatea acesteia în sprijinul garantării de către stat a economiilor modeste ale populaţiei majoritare). Adică, alte state capitaliste, de tradiţie, posedă întreprinderi proprii – cu o cuprindere şi dincolo de teritoriul ţării –, iar statul român nu-şi poate păstra astfel de unităţi economice (al căror profit să fie integrat bugetului naţional).

Asistăm, deci, la o politică – de ce să nu putem afirma – de „vindere a ţării", de transfer a profitului întreprinderilor sale cu caracter strategic economiei (şi bugetului) altor ţări. Cu alte cuvinte, asistăm la o înfeudare de bunăvoie a economiei noastre naţionale unor economii naţionale străine. O situaţie exemplară de acest gen s-a petrecut şi în legătură cu privatizarea peste limită a unei părţi însemnate din rezervele naţionale de petrol şi, implicit, de gaze naturale – motiv pentru care statul român nu mai poate interveni în politica preţului de cost a unor asemenea rezerve. Fapt care conduce la creşterea preţurilor la materiile prime de consum ale populaţiei peste orice suportabilitate. Cu efecte negative asupra nivelului de trai al acestei populaţii în general.

Universitatea Spiru Haret

responsabilă social şi, cu atât mai mult, social-democratică modernă, ţine de nivelul şi de cuantumul de putere economică a unui stat.

Există o legătură directă şi între sărăcia şi bogăţia de care dispune economia unui stat şi nivelul sau modalitatea de trăire democratică. În cea mai mare parte, tăria unei economii depinde de gradul de modernizare a infrastructurii (şi aceasta de cuantumul de investiţii din bugetul naţional)., iar de puterea economică a statului depinde şi cuantumul de protecţie socială practicată de acesta – ceea ce se repercutează direct, ca şi calitatea infrastructurii, în cuantumul nivelului de trai (cel puţin decent) şi în modul de trai (calitatea vieţii) al populaţiei. Ceea ce influenţează nemijlocit şi natura raporturilor democratice din societate, adâncirea acestora la nivelul atins astăzi în democraţiile specifice ţărilor dezvoltate economic.

Dimpotrivă, sărăcia şi puţinătatea investiţiilor de stat discreditează democraţia unei comunităţi statale şi creează premise pentru înflorirea corupţiei şi a fenomenului de înstrăinare, de decădere valorică – simptome care facilitează nevoia exacerbată de menţinere cu forţa a autorităţii – ceea ce alimentează alterarea democraţiei şi aventurarea pe calea dictaturii (evident, a uneia pe care am denumit-o a minorităţii organizaţionale asupra majorităţii corpului social).

*

Din perspectiva nevoii de consolidare a democraţiei, amintim şi de faptul că în practica democratică – cel puţin pentru civilizaţiile europene – *apare necesitatea de a se lua în consideraţie şi realizarea umană la nivelul omului concret* (şi nu numai la nivelul omului-masă). Sunt necesare nu numai evaluări statistice (medii) ale venitului pe cap de locuitor (aşa cum se procedează excesiv în socialism). Dezvoltarea economică trebuie să se măsoare în cuantumuri de nivel de trai şi în moduri de trai (superioare) pe care să le atingă toţi oamenii, respectiv toate categoriile populaţiei şi nu numai unele (privilegiate) în defavoarea altora. Ce fel de democraţie este aceea care nu asigură un nivel de trai decent majorităţii populaţiei, iar unele elite (economice şi politice) trăiesc în huzur şi lux exorbitant, de cele mai multe ori în dispreţul restului populaţiei? Sărăcia majorităţii în contradicţie cu bogăţia nemeritată şi nemotivată de muncă şi iniţiativă creatoare a altora generează fenomene de devianţă şi înstrăinare (economică, morală, juridică, politică şi chiar

Universitatea Spiru Haret

religioasă), determină greve abateri de la simţul civic – toate acestea compromiţătoare în materie de trăire democratică.

Un alt aspect al compromiterii avantajelor democraţiei şi superiorităţii economiei de piaţă, inclusiv a statului de drept, îl constituie şi popularizarea excesivă în mass-media a omului de afaceri şi a managerului, în general a celui care acumulează averi şi nu şi a producătorului sau creatorului de bunuri şi valori, a celui care dovedeşte spirit înalt de responsabilitate şi niveluri superioare de personalizare. Nu se ţine seama de faptul că aceştia din urmă formează baza corpului social al unei comunităţi, de efortul lor depinzând progresul de ansamblu al societăţii. Într-un stat democratic autentic, profesorii, medicii, cercetătorii ştiinţifici, creatorii de valori asigură niveluri superioare de dezvoltare şi de personalizare comunitară şi nu poliţiştii, juriştii şi militarii, respectiv organele de ordine, mai bine zis de represiune în multe cazuri, ştiindu-se că nu prin excesul de contribuţie a acestora se asigură autoritatea şi superioritatea unei democraţii autentice.

Conştientizarea acestui mecanism al superiorizării unei democraţii ar trebui să se oglindească şi în sistemul de retribuţie a bugetarilor sau a producătorilor din sectorul privat al economiei; nu mai puţin şi al considerării acestora din punct de vedere moral şi civic. În orice caz (dacă ne raportăm la o viеţuire democratică autentică) toţi salariaţii, indiferent de profil şi loc de muncă, trebuie consideraţi, în aceeaşi măsură, atât ca retribuţie materială (bănească), cât şi ca apreciere socială (desigur, în funcţie de aportul social şi de calitatea muncii, de nivelul de profesionalizare).*

* Lucru care nu se întâmplă tot mai accentuat în ţara noastră în etapa actuală (în care se consideră că tranzacţia de la socialism la capitalism s-a încheiat, iar democraţia s-a maturizat într-atât încât ni s-a acordat statutul de stat component al Uniunii Europene, integrarea ca atare urmând să se realizeze în anii următori). De exemplu, deocamdată funcţionează disproporţii nepermise de ordinul zecilor de ori în favoarea sectoarelor de ordine în privinţa cuantumului retribuţiilor salariale şi al pensiilor (la poliţie, justiţie, armată), faţă de angajaţii din domeniile sectoarelor productive (din economie, învăţământ şi educaţie, sănătate, cultură şi creaţie valorică şi chiar din administraţie). Disproporţia considerabilă de retribuţie între sectoarele amintite aproape că ne duce la concluzia că statul român ar fi unul poliţienesc şi agresiv (mai ales din punctul de vedere al ordinii interne).

Universitatea Spiru Haret

Ne referim în această privință la nevoia egalității de şansă în materie de realizare umană într-o societate democratică de nivel contemporan.

Asemănător ar trebui să stea lucrurile şi în ce priveşte repartizarea bugetului de stat pe sectoare de activitate – deseori fiind prejudiciate sectoarele de învățământ, sănătate, cercetare şi cultură. Se moşteneşte, în această privință, un anume reflex din societatea socialistă anterioară, în care activitățile din sectoarele de muncă în care se cheltuieşte preponderent energie intelectuală ar reprezenta domenii ale muncii neproductive (sau indirect productive). Cu deosebirea că, în timp ce în socialism munca depusă în domeniul producției materiale era apreciată preferențial, în condițiile capitalismului (evident, cel primitiv) se apreciază mai ales munca din domeniul ordinii şi apărării – ceea ce, evident, este o eroare (din perspectivă determinist-sociologică).*

Toate aceste discrepanțe (disproporții de neacceptat din punct de vedere democratic) favorizează adâncirea unor tensiuni sociale care pot atinge nivelul unor antagonisme sociale greu de gestionat. Categorii sociale din ce în ce mai largi dezlănțuie greve, manifestări potrivnice şi demonstrații ce alterează sistemul democratic de nivel comunitar şi, implicit, procesul de realizare umană, pun în discuție competența unor structuri organizaționale ale statului de drept în asigurarea egalității şanselor de realizare a tuturor membrilor comunității, în potențarea prosperității tuturora – unora nu li se pot asigura retribuții pentru un trai decent, iar altora (un cerc restrâns de membri ai comunității) li se potențează, prin salarii uriaşe (uneori mai mari decât ale demnitarilor de stat), acumularea de averi considerabile, de acelaşi nivel cu cele dobândite de marii capitalişti – adesea şi acestea constituite pe căi nu prea licite.

* O situație inadmisibil de nedemocratică o reprezintă (în România actuală) şi faptul că în societățile autonome cu capital de stat se acordă unor funcții administrative (directori şi şefii de secție) retribuții salariale şi prime sau sporuri astronomice şi, corespunzător, pensii la fel de irație nale, pornindu-se de la principiul autonomiei administrative. Unde ne situăm atunci în privința exercitării principiului democratic? În definitiv, din moment ce proprietatea în aceste unități economice este de stat (are caracter public), acesta ar trebui să intervină în domeniul retribuției, îndeosebi a managerilor (care se autofinanțează după bunul plac, deşi n-ar trebui să fie scutiți de răspundere managerială în condițiile în care societățile respective dau faliment sau sunt producătoare de pierderi financiare).

Universitatea Spiru Haret

De altfel, din esența democratică a statului de drept, decurge şi necesitatea (exercitată periodic) de a controla modul (licit sau ilicit) prin care au fost dobândite – uneori peste noapte – marile averi. Democrația autentică presupune respect şi apreciere pentru averile acumulate potrivit legii, în baza libertății de inițiativă într-o economie de piață – întrucât aceasta este calea principală a unei vieţuiri capitaliste prospere la nivel comunitar – şi intoleranță față de averile provenite pe căi ilicite şi corupție. Deoarece, se pare că, uneori, se acumulează pe această cale (a ilicitului şi corupției) averile şi ai multora din membrii cu funcții de răspundere ai clasei politice şi ai oligarhiei financiare care influențează şi întreţin structurile de putere.

Este, deci, nevoie de un capitalism curat, instituit liber pe temeiul funcționării economiei de piață şi în limitele ordinii de drept şi nu de unul alterat şi marcat de nerespectarea legii şi de fapte de corupție. Nu se poate tolera astăzi ceea ce se cheamă acumularea „primitivă" a capitalului, a unuia edificat în manieră „bananieră". Democrația care se configurează pe această cale (necurată) nu mijloceşte altceva decât o dictatură *sui-generis*. Deosebirea dintre o asemenea dictatură şi cea clasică constă în faptul că s-a constituit pe temeiul infirmităților trăirii democratice.

4. **Societatea politică şi societatea civilă în rânduielile democratice**

Adâncirea democratismului vieții sociale în etapa actuală pune într-o nouă lumină *problema raporturilor dintre partidele care participă la exercițiul puterii* (am spune, *societatea politică*) şi *societatea civilă*. Formal, societatea civilă participă indirect la orientarea deciziilor organelor de stat (statul politic) – participarea respectivă decurgând din mecanismul de funcționare al democrației sociale într-o societate modernă. În realitate, această participare este, însă, minimală. De regulă, puterea ține cont de opinia societății civile în funcție de circumstanțe, mai ales dacă aceasta nu intră în conflict cu interesele grupului de putere – neexistând expres prevederi constituționale care să reglementeze exercitarea în fapt a unei asemenea opinii. În democrațiile parlamentare sau prezidențiale actuale la exercițiul puterii participă numai partidele politice care întrunesc sufragiul electoral. Camerele parlamentului nu au reprezentanți ai societății civile – nici măcar cu vot consultativ., iar

Universitatea Spiru Haret

societatea civilă nu deține mijloace de influențare formală a administrației de stat – cu anumite excepții (instituția juraților în anumite democrații) nici justiția. Astfel întrucât clasa politică este practic autonomă într-o societate democratică de tipul celei actuale – în intervalul dintre sesiunile electorale această clasă este suverană în luarea deciziilor de interes macrosocial.

Lucrul acesta se petrece şi la nivel internațional – oligarhia organizațională internațională (compusă din şefii de stat şi de guvernare) nu ia în considerație protestele uriaşe ale unor categorii sociale largi ale populației din diverse țări (manifestând uneori nu numai împotrivire, ci şi chiar violență față de aceste categorii) în rezolvarea unor probleme privind guvernarea (monitorizarea) procesului obiectiv de globalizare (mondializare) economică, proces care, nu de puține ori, îmbracă şi un înveliş politic.

Această oligarhie nici măcar nu se consultă cu organismele societății civile la nivel internațional. Stare de fapt care pune în evidență o formă de dictatură a clasei politice la nivel internațional, constând în autonomizarea aproape integrală a acesteia față de masele largi populare în numele cărora acționează. Asemenea atitudini – de felul lor pline de aroganță, dacă nu chiar mai mult – pun în discuție valorile democrației în general, compromițând însăşi ideea de democrație şi acreditând ideea nevoii de dictat în guvernarea relațiilor internaționale.

Un alt tip de deficit de democrație îl oferă şi *reprezentativitatea unor organizați civic*e. Organizații care, deşi nu sunt reprezentate în legislativ, exercită o seamă de critici şi demersuri analitice, deşi uneori discutabile, asupra mecanismelor democrației de factură politică. Astfel de organizații nu reprezintă însă (aproape totdeauna) pe nimeni la nivel de masă, iau ființă şi funcționează prin autoinstituire, au caracter elitist, nu au mandat popular (nemaiamintind de faptul că uneori sunt susținute de instanțe oculte din interior sau exterior) în a se exercita în numele comunității şi, de regulă, manifestă partizanat politic – ceea ce le exclude din start din condiția de civitate.*

* În țara noastră, practic, aproape nu se ia în considerație societatea civilă. Doar de acțiunea sindicală se mai ține seama – şi aceasta în limite foarte reduse –, deoarece unii lideri sindicali se angajează şi ei în jocuri de interese. În afara sindicatelor, organizațiile civice care se agită la noi, este adevărat foarte mult, nu sunt reprezentative, nu exprimă opinia categoriilor largi ale populației şi în nici un

Universitatea Spiru Haret

caz a claselor producătoare ale acesteia, inclusiv a unor categorii însemnate de intelectuali şi lucrători din administraţie. Avem în vedere, de pildă, Asociaţia prodemocraţia, Grupul pentru dialog social, Societatea academică română ş.a.

Au aceste grupuscule reprezentanţi locali şi teritoriali, conducerea lor a fost aleasă democratic de jos în sus? Cine le susţine activitatea şi le stipendiază reprezentanţii? Se pare că sunt finanţate din afară şi totdeauna în schimbul promovării anumitor interese. În general, ale unor forţe sociale de dreapta. Mulţi din reprezentanţii acestor societăţi sunt „vântură lume" şi înregimentaţi unor organizaţii internaţionale oculte, străine de interesele corpului social românesc.

Se afirmă, fără temei, că asemenea asociaţii (pe nedrept calificate drept civice) ar reprezenta intelectualitatea. Nimic mai eronat. Corpul didactic, categoria largă a oamenilor de cultură, oamenii de ştiinţă, corpul medical, corpul tehnicienilor şi inginerilor, al economiştilor, alte categorii de creatori nu sunt reprezentante şi nu li se exprimă interesele de aceste grupuscule elitiste (care se consideră, fără temei, în acest fel), autoproclamate ca reprezentante ale societăţii civile. În schimb, acestea se manifestă foarte agresiv şi exercită presiuni asupra factorilor organizaţionali. Este de neînţeles de ce sunt suprasolicitate de către mulţi din reprezentanţii mijloacelor de comunicare mass-media.

Dintre organizaţiile civice care au reprezentativitate în rândul populaţiei şi se manifestă mai activ la noi pot fi exemplificate, după cum menţionam, sindicatele., dar ele nu sunt toate suficient luate în consideraţie de societatea politică (organismele puterii) în deciziile de nivel guvernamental, nu se ţine seama de opinia acestora nici măcar în negocierea contractelor de muncă pe ramuri şi domenii de activitate – îndeosebi în sensul că de cele mai multe ori se amână nejustificat încheierea acestor contracte şi, nu de puţine ori, respectivele contracte se încalcă.

De asemenea, nu pot fi apreciate a fi democratice tendinţele de aliere a sindicatelor (şi chiar participarea reprezentanţilor acestora) la diverse partide politice. Pe de altă parte, ne punem întrebarea: de ce nu sunt luate în seamă în actele decizionale uniunile de creaţie, societăţile ştiinţifice pe domenii de cercetare, diverse asociaţii profesionale – de educaţie, sportive, de femei, de tineret (neînregimentate politic)?

Stimularea formării unor asociaţii şi uniuni sau societăţi pe domenii de activitate productivă, creativă sau cultural-educativă, asemănător cum sunt asociaţiile patronale şi sindicale, ar fi necesar să stea în atenţia administraţiei de stat – având ca obiectiv stimularea participării societăţii civile în viaţa politică.

Poate ar fi potrivită reprezentarea societăţii civile în camera superioară a parlamentului (senat), precum şi a unor instituţii de mare impact asupra populaţiei (biserica şi armata). De altfel, este ştiut că prezenţa numai a partidelor politice în astfel de camere ale legislativului nu reprezintă întregul populaţiei.

Universitatea Spiru Haret

Din punctul de vedere al adâncirii democraţiei şi, în aceeaşi măsură, al depăşirii limitărilor în materie de practică democratică a parlamentarismului actual se impune – propunerea este deja susţinută larg în cercurile politologice internaţionale – preconizarea unor iniţiative cu caracter normativ care să prilejuiască creşterea ponderii influenţei şi chiar a gradului de participare a ceea ce am putea numi puterea civică la puterea politică în stat şi chiar în planul relaţiilor internaţionale. Participarea civicului socotim a fi necesară şi la decizia juridică (în acest sens apreciem a fi raţională instituţia juraţilor care funcţionează în Statele Unite ale Americii). S-ar putea astfel corija defectele de reprezentativitate în materie de decizie guvernamentală în soluţionarea unor litigii interne şi internaţionale, în preconizarea unor căi de rezolvare la nivel naţional şi global a unora din problemele omului contemporan.*

Unul din aspectele importante ale vieţii democratice decurge din *libertatea presei*. Cu condiţia ca mass-media să dispună de jurnalişti nu numai cu o bună pregătire profesională, ci şi cu un înalt simţ al responsabilităţii – realizat printr-o neangajare politică partizană şi prin răspundere faţă de cuvântul scris sau vorbit, dublată de o solidă şi cuprinzătoare informaţie asupra mecanismului concret al vieţii

* Ne întrebăm, de exemplu, cine i-a mandatat pe guvernanţii români să scutească de datorii (la nivelul unor sute de milioane şi chiar miliarde de dolari sau euro) unele ţări creditoare nouă de vreme îndelungată (Irak), să dispună încheierea unor litigii în materie de posesie a unor averi imobiliare româneşti imense în alte ţări, lăsate moştenire de înaintaşi ai noştri de excepţie (Fundaţia Gojdu în Ungaria)? Cine i-a delegat, de asemenea, pe guvernanţi să închidă litigiile privind unele posesiuni teritoriale româneşti peste hotare din dispoziţia unor pacte repudiate astăzi moral şi juridic în practica internaţională (cum ar fi pactul Ribentrop-Molotov) privind: raptul teritorial sovietic asupra Basarabiei şi Bucovinei de nord sau (în baza altor politici acaparatoare), raptul economic teritorial asupra Insulei Şerpilor şi a zonei maritime înconjurătoare? S-au consultat oare guvernanţii cu electoratul român în luarea unor asemenea decizii de interes comunitar major?

Din acelaşi punct de vedere, cine îi mandatează pe guvernanţi şi chiar pe parlamentari să preconizeze discriminări pozitive în practica rezolvării problemei naţionalităţilor în defavoarea populaţiei majoritare? De ce nu a fost implicată societatea civilă (şi anume, adevărata societate civilă)? Sau de ce nu s-a sesizat în acest sens mass-media, alteori mult prea activă în medierea unor fapte şi evenimente fără relevanţă la nivel comunitar?

Universitatea Spiru Haret

organizaționale şi asupra comportamentului persoanelor publice. Deficitul de informație şi de responsabilitate, de referință comunitară, partizanatul subiectiv şi speculația sterilă nu sunt de natură să asigure prestigiu organelor de media. De aceea, credem că se impune alcătuirea unui cod deontologic de factură jurnalistică. La rândul său, însoțit de un cod juridic ce coordonează (premial şi penal) activitatea jurnalistică. Respectarea acestor coduri având mare însemnătate pentru călăuzirea vieții democratice – având în vedere impactul uriaş pe care îl are presa asupra opiniei publice.

Nu credem că trebuie diminuată, însă, nu numai latura informativă (corectă, fără partizanat şi subiectivitate), ci mai ales latura formativă a exercitării mijloacelor mass-media, rolul acestora în formarea simțului critic şi al puterii de discernământ a populației în aprecierea evenimentelor şi făptuirilor politice de referință comunitară. Ideea principală care se degajă din practica media într-o societate democratică este aceea că presa (scrisă sau audio-vizuală) este un vector al călăuzirii funcționării statului de drept, un vehicul important al intervenției opiniei publice în reglementarea, în accepție democratică, a funcționării sistemului structurilor organizaționale ale societății. Din această perspectivă, presa poate fi apreciată ca „a patra putere" în stat şi, în ultimă instanță, tribună de manifestare activă a societății civile. De aici izvorăşte nevoia primară de echidistanță (față de partizanatul politic) în actul jurnalistic şi nevoia de militantism al lucrătorilor din presă față de satisfacerea nevoilor de realizare democratică a întregului corp social (militantism pe care l-au dovedit întotdeauna marile personalități din domeniul jurnalistic din țara noastră).

Sunt, desigur, şi oficine (cotidiene sau reviste) care promovează viziuni ideologice ale unor partide politice sau, în mod generic, ale unor forțe sociale de dreapta sau de stânga, naționaliste sau internaționaliste. Acestea nu au însă îndrituirea să mistifice adevărul sau să-l răstălmăcească. Au îndrituirea doar de a-i da o interpretare părtinitoare, dar nu de a distorsiona informația, de a o ascunde sau răstălmăci în funcție de interesul unor forțe politice, inclusiv a celor pe care le reprezintă. Tocmai de aceea cred că ar fi utilă o lege a presei sau prevederi în legislația curentă privind domeniul jurnalistic. Avem părerea că diferențierea în funcție de partizanatul politic ar putea consta doar în orientarea analizei unor evenimente cu caracter politic, în selectarea

Universitatea Spiru Haret

profilului tematic al fiecăreia din ediţiile jurnalelor sau revistelor, dar în nici un caz în ce priveşte comunicarea informaţiei asupra evenimentelor sociale sau politice. Este vorba de o anumită probitate morală şi civică. Abaterea de la această probitate reprezintă delict de presă – care trebuie să fie sancţionabil juridic.

Aşadar, *parti-pri*-ul unor oficine ale partidelor politice ar trebui să se manifeste doar la nivel formativ (ideologic) şi nu la nivel informativ. Din acest punct de vedere, prin prescripţie normativă cu privire la mass-media se interzice patronatului din domeniul jurnalistic să orienteze preferenţial demersul jurnalistic în ce priveşte dimensiunea sa informaţională, inclusiv şi pe cea formativă de nivel comunitar.

5. **Direcţii principale de acţiune în perspectiva adâncirii democraţiei vieţii sociale**

Sesizând toate aceste realizări şi neajunsuri în materie democratică, considerăm *necesar de acţionat în următoarele direcţii*:

a) S*porirea aportului organizaţiilor societăţii civile la exercitarea puterii în stat* – realizată nu numai prin influenţarea organismelor acestei puteri, ci şi prin participarea la structurarea respectivelor organisme – la nivel central şi local. Este necesară preconizarea unor procedee cu caracter normativ care să limiteze procesul de autonomizare a politicului în conducerea administrativă a societăţii.

b) *Sprijinirea structurii instituţionale a societăţii civile de către administraţia de stat* şi prevederea unor dispoziţii normative în această privinţă care să aibă în vedere *participarea civicului la construcţia de stat* şi la mecanismul de funcţionare a administraţiei acestuia.

c) *Perfecţionarea normativităţii în materie de exercitare a puterii*, astfel încât să se evite practicile actuale de încălcare a Constituţiei, mai ales în direcţia:

– *încetării amestecului unei puteri în mecanismul de funcţionare al altei puteri* (cel mai adesea a politicului în juridic, dar şi a executivului în legislativ), în discordanţă cu principiul separaţiei puterilor în statul democratic de drept.

– *eliminarea verigilor birocratice în funcţionarea administraţiei de stat* (la nivel central, teritorial şi local) şi, pe cât posibil, sprijinirea democraţiei participative (mai ales la nivel local);

Universitatea Spiru Haret

– *eliminarea oricăror inegalități în materie de răspundere juridică* şi, în consecință, eliminarea imunităților de orice fel şi la orice nivel organizațional în materie de răspundere juridică – toți membrii societății fiind egali în fața legii.

d) *Promovarea în programele acționale* (până la nivel guvernamental) *a intereselor şi idealurilor de realizare a tuturor categoriilor corpului social* – indiferent de sex, vârstă, opțiune cultică, clasă sau categorie socială, rasă, naționalitate. Sunt total neacceptabile şi inadecvate din punct de vedere democratic discriminările pozitive de orice fel.

În programele de dezvoltare trebuie să fie cuprinse acțiuni de realizare şi de *promovare organizațională pentru fiecare generație* – luându-se ca temei referențial aşteptările în materie de realizare decurgând din orizonturile axiologice şi teleologice ale acestora. În această privință, se recomandă a se avea în vedere diferențele de competență profesională, de nivelul de responsabilitate şi, implicit, de personalizare a membrilor societății, de aportul social al acestora. În funcție de astfel de criterii poate fi rezolvată şi problema încredințării unor atribuții organizaționale, inclusiv în organele centrale ale puterii, tineretului şi femeilor (ceea ce induce ideea că nu poate fi privită în sine, fără raportare la criteriile de mai sus, promovarea acestor categorii de membrii ai societății).

e) În legătură cu *selectarea cadrelor* (la toate eşaloanele sistemului organizațional al societății) se recomandă (eventual să se şi prevadă normativ) recrutarea prin concurs, avându-se ca reper niveluri corespunzătoare de competență şi responsabilitate. Această practică trebuie să intervină în selectarea cadrelor la toate eşaloanele sistemului organizațional – de la secretarul comunal până la secretarul de stat la nivel guvernamental. Comisiile de concurs să cuprindă jurişti şi specialişti în domeniul administrației şi în cel de specialitate, cu experiență organizațională – care să nu aparțină vreunui partid politic sau instanțelor organizaționale din disponibilizarea cărora se organizează concursul, pentru a se evita promovarea pe criterii clientelare sau preferențiale de vreun fel.

f) *Preconizarea atentă, cu acoperire normativă, a canalelor de comunicare între diferite eşaloane ale sistemului organizațional* pe verticala structurării acestuia, astfel încât să se distribuie riguros atât competențele, cât şi răspunderile. Iar dacă un petent reclamă o neregulă normativă cu caracter organizațional cu efecte existențiale, rezolvarea

Universitatea Spiru Haret

petiției să se facă de eşalonul organizațional superior, iar sesizarea să nu fie întoarsă la nivelul căruia i se atribuie neregula reclamată. Periodic să se dea seama de soluționările sesizărilor şi reclamațiilor față de structurile organizaționale cu caracter administrativ.

g) *Condiționarea în vederea înscrierii pe listele electorale şi angajarea în funcție de demnitar la nivel executiv de parcurgerea unor studii prealabile* de ştiințe juridice şi politico-administrative şi de absolvirea unor masterate şi doctorate în aceste domenii, în ştiințele socio-umane în general (economie, filosofie, sociologie, psihologie) şi mai ales în discipline cu caracter tehnologic în spațiul acestora (management, marketing etc.). Nu se recomandă includerea în aceste liste (electorale) şi pentru promovarea în funcție de demnitar, candidați fără studii sau în curs de efectuare a acestora. Trebuie reținut faptul că omul nu învață mai întâi acționând, ci acționează eficient după învățătură (mai ales dacă funcția este superioară: funcție de ministru, de parlamentar). Aceasta deoarece deficiențele în materie de competență ale unui demnitar au consecințe negative grave la nivel comunitar. La competența testată prin concursuri se adaugă şi o înaltă responsabilitate, ridicarea nivelului de conştiință până la cel de conştientizare de sine colectivă.

h) *Interzicerea totală a activității în domeniul afacerilor sau a participării la jocurile de bursă a demnitarilor de orice nivel* şi, corespunzător, penalizarea aspră a celor care exercită asemenea îndeletniciri – nu numai persoanele în cauză, ci şi membrii familiilor acestora. Deoarece, altfel, s-ar crea inevitabil conflicte de interese şi mijlociri ale unor modalități de îmbogățire prin deținerea la sursă de către demnitari a informațiilor privind procesele economice în desfăşurare.[*]

i) *Echilibrarea judicioasă a raporturilor dintre democrație şi autoritate* – astfel încât să se evite posibilitatea alunecării spre dictatură. Pentru a se evita o asemenea tendință, se impune educarea membrilor comunității în direcția asimilării şi internalizării conținuturilor valorice ale codurilor normative care funcționează în societate – în scopul determinării sensurilor autentice ale trăirii în libertate şi, în consecință,

[*] Stare de lucruri pe care guvernanții actuali din România (cvasitotalitatea demnitarilor de stat la nivel superior) o încalcă cu ostentație – numărându-se printre cei care obțin averi fabuloase în timpul legislaturii la care participă – ceea ce nu înseamnă altceva decât corupție *sui-generis*.

Universitatea Spiru Haret

luarea în considerație a unor limitări naturale şi sociale a nevoii de represiune în asigurarea ordinii sociale (fără ca această ordine să fie mijlocită prin forță).

În funcție de această nevoie de limitare a represiunii în menținerea ordinii, socotim necesară şi reconsiderarea actualelor modalități inechitabile de retribuire a lucrărilor din domeniul instanțelor de forță. Retribuția trebuie să fie echivalentă (respectându-se bineînțeles scara de valori) pentru toate speciile de bugetari – eventual să fie practicată însă metoda recompenselor pentru lucrătorii în domeniile ordinii care realizează acțiuni de excepție în combaterea fenomenului de devianță.

Socotim necesare, dacă se simte nevoia unor diferențieri în domeniul retribuției băneşti, să fie luate în considerație mai ales categoriile de producători şi creatori de valori (cei angajați în domeniile învățământului şi educației, sănătății, cercetării ştiințifice, activităților creative în general), pentru că de aportul lor acțional (creativ) depinde, în ultimă instanță, ritmurile progresului şi realizării umane.

j) Conceperea strategiilor acționale la nivel macrosocial se impune a se elabora în concordanță cu principiul umanist specific democrației de tip european – potrivit căruia *omul este valoare-scop, iar societatea este valoare-mijloc a împlinirii acestuia*. Astfel încât, omul concret, ca individ socializat, este temei referențial al trăirii democratice, omul real şi nu cel abstract (generic) sau omul masă, cel redus la o exprimare medie (statistică). Evident, în accentul pus pe individualitate în procesul realizării se are în vedere omul integrat social prin muncă şi responsabilitate, în schimbul cărora societatea îl personalizează şi îi potențează atribuțiile de subiect şi agent. Dacă un singur om este oprimat şi viețuieşte indecent – stare de fapt care-l împinge spre devianță – este vinovată societatea (comunitatea) şi, în primul rând, structurile ei organizaționale. Cu atât mai mare vinovăție o poartă aceste structuri în condițiile în care marea majoritate a populației unei comunități se zbate în sărăcie (şi este supusă unor acțiuni de oprimare de către clasa politică şi de către sistemul juridic – într-o societate doar formal apreciată ca democratică. Principalele căi prin care se manifestă oprimarea şi asuprirea într-o democrație este lipsirea oamenilor de loc de muncă şi dobândirea dreptății prin mijlociri pecuniare excesive din partea celor care o solicită pe cale juridică. În asemenea condiții, de fapt se încalcă dreptul la muncă şi dreptul la dreptate – drepturi specifice statului de drept, ele având rol

Universitatea Spiru Haret

determinant în procesul de realizare umană, condiționând instituirea dimensionările lui de bază.*

În condițiile înstrăinării de popor a clasei politice, ai cărei reprezentanți care pătrund în structurile organizaționale ale societății sunt ghidați în activitatea lor, în majoritatea cazurilor, de interese personale sau de grup, nu se poate vorbi de o democrație autentică. La aceasta se adaugă şi lipsa de competență a multora dintre reprezentanții clasei politice pentru activități organizaționale, nu de puțin ori manifestând şi lipsă de responsabilitate (colectivă şi istorică). Toate acestea legitimează pe bună dreptate concluzia că actuala democrație (ne referim îndeosebi la cea din România contemporană) este în multe privințe doar mimată şi speculată demagogic. Realitatea vie nefiind mult deosebită (ca atmosferă existențială şi axiologică) de starea de lucruri din timpul dictaturii şi totalitarismului comunist – nu de multă vreme apus. Ne referim, mai ales, la cuantumul nivelului de trai, la dinamica posibilităților materiale de viață ale oamenilor – care se înrăutățesc treptat. Nu se ştie (deşi unii ştiu bine, dar manifestă dezinteres) unde se va ajunge în această privință – statul nemaifiind suficient de capabil, deocamdată, să asigure membrilor comunității româneşti condiții decente minimale de viețuire. *Degeaba ai libertate dacă nivelul de trai este sub limită.*

*

* În practica statului român contemporan funcționează principiul: „dreptatea se plăteşte cu bani". Zeciuiala practicată în activitatea juridică (hulitul timbru juridic de zece la sută din valoarea bunului aflat în litigiu), costul exacerbat de ridicat al sprijinirii avocățeşti a celui care solicită dreptatea favorizează doar pe cei care dispun de bogăție materială să dobândească dreptatea, ceilalți fiind spoliați până dincolo de limită dacă se încumetă să ceară o atare dreptate. Oare magistrații nu sunt plătiți din banii publici (şi încă disproporționat de mult în raport cu alte categorii ale populației)? Dacă da, atunci de ce mai este nevoie de respectiva zeciuială?, iar avocații ar putea fi controlați de stat prin tarifare eficientă a activității lor – evident, în funcție de efortul şi calitatea muncii prestate. În opinia majorității populației, aproape că juriştii au devenit o castă privilegiată în societate care, de cele mai multe ori, manifestă dispreț față de alte categorii ale populației. Şi aceasta, în numele exercitării principiului separației puterilor şi al egalității în fața legii.

Universitatea Spiru Haret

Având în vedere atribuțiile statului ca purtător organizațional al societății în potențarea procesului de realizare umană, este de neînțeles de ce organismele noastre legiuitoare şi administrativ-organizaționale cu caracter excesiv continuă să deposedeze aproape integral statul de posibilități proprii de acumulare, privatizând toate sectoarele economice cu caracter strategic (în cea mai mare parte acestea nefiind de fapt privatizate, ci cedate altor state). Ştiindu-se bine că nevoia de investiții ale statului în infrastructură şi, de asemenea, nevoia de sprijinire a protecției sociale a categoriilor defavorizate ale populației nu pot fi asigurate fără existența unor pârghii de acumulare în structura bugetului de stat. Care stat – dintre cele de veche tradiție democratică din Europa – a procedat în acest fel? După cum am mai relatat, aproape că se justifică lozinca de la începutul procesului democratic din țara noastră: „nu ne vindem țara"? De fapt, nu ne-o vindem, ci o cedăm altora (avem în vedere, evident, proprietatea de stat în sectoare strategice ale economiei naționale) – din moment ce România contemporană aproape a devenit dependentă energetic, economic, în general, de economia altor state – fenomen specific economiei țărilor dependente colonial.

La toate acestea se adaugă şi politica fiscală dezastroasă (produsă prin egalizarea procentului de impozitare a veniturilor populației indiferent de cuantumul acestora), care favorizează păturile sociale avute şi defavorizează pe cele majoritare (sărace) – accentuându-se polarizarea socială specifică țărilor cu o economie capitalistă primitivă. În acest mod se îngustează treptat piața internă şi are loc, implicit, o accentuată incapacitate de participare a noastră la circuitul internațional de valori.

Ca urmare, se adânceşte şi procesul exportului forței de muncă şi, corespunzător, se produce şi fenomenul exportului de creativitate comunitară. În plus, după cum se cunoaşte, sărăcia populației atrage după sine sporirea corupției, amplificarea dobândirii de averi pe cale ilicită şi, peste toate acestea, adâncirea fenomenului de devianță (morală, politică, juridică, civică).

Prin urmare, sunt evidente *carențele sistemului nostru democratic şi ineficiența funcționării economiei de piață şi a statului de drept* – concepute în necunoştință de cauză (sau, mai bine zis, în cunoştință de interese personale şi în detrimentul celor comunitare) – grevată şi de o reformă înțeleasă sau practicată incompetent (manageriată de o clasă politică hrăpăreață şi iresponsabilă), ce nu are ca finalitate a

Universitatea Spiru Haret

acțiunii ei un nivel de trai mai bun, ci – la urma urmelor – înrăutățirea treptată a acesteia.

S-ar mai putea adăuga la aceste neajunsuri conceptuale şi de metodă şi altele în ce priveşte esența democratismului sistemului nostru organizațional, cum ar fi: privatizarea şi, de fapt, înstrăinarea unor nenumărate valori imobiliare care aparțin domeniului public; angajarea în acțiuni internaționale reprobabile din perspectiva interesului național; negocierea în defensivă a unor drepturi teritoriale ale României şi chiar a unor creanțe aflate în litigiu cu alte țări etc.

Rămâne, astfel, a fi actuale întrebările: încotro evoluează democrația noastră, principial concepută a izvorî dintr-o economie de piață şi din ideologia drepturilor omului şi libertății individului? Cui (căror categorii sociale) serveşte reformarea economiei noastre naționale şi modernizarea (mai mult reclamată decât înfăptuită) a acesteia? În ce măsură reformarea economiei (câtă s-a produs) se adânceşte în perfecționări sensibile de ordin calitativ în domeniul nivelului şi modului de trai al oamenilor?

Răspunsurile la astfel de probleme sunt necesare de dat fie şi numai pentru faptul că s-ar putea să asistăm la sporirea nevoii de autoritate – care, deşi justificată într-o democrație autentică, poate evolua şi spre tendințe de autoritarism – vecin cu dictatura şi totalitarismul.

*

Din cele analizate mai sus în legătură cu starea actuală a democrației în viața socială, a raporturilor dintre democrație şi autoritate şi, cu atât mai mult, din surprinderea unora din carențele democrației în procesul consolidării statului nostru de drept, rezultă că democrația contemporană prezintă numeroase neajunsuri şi, respectiv, limitări – fapt pentru care autoritatea unui organism social se menține încă prin numeroase pârghii nedemocratice. Ceea ce o face să nu atingă cote optime de funcționare de tipul celor care sunt prevăzute principial din punct de vedere teoretic. Sunt necesare nu numai perfecționări normative şi educaționale, ci şi o continuă reaşezare valorică şi o regândire a virtuților umanizatoare ale democrației, paralel cu trăirea ei autentică în corelație cu relaționarea dialectică a unității cu diversitatea şi, nu în ultimă instanță, cu natura particularizată a matricei stilistice specifice comunităților etnice şi civilizațiilor în care aceasta funcționează ca tip de societate.

Universitatea Spiru Haret

Altfel, pericolul evoluției autorității de factură democratică în spre una de factură dictatorială sau al alterării trăirii democratice şi deschiderii spre anarhie şi derapaj organizațional nu este înlăturat şi nici evitat. Deoarece democrația este un tip de ordine socială potențatoare de proces de umanizare şi realizare umană, iar procesele de înnoire umană pe care le provoacă, comportând elasticitate şi devenire, trebuie totdeauna să corespundă dimensionării problematicii umane, mecanismelor şi orizonturilor mereu în mişcare ale speranțelor de realizare umană, năzuințelor în raport cu care oamenii îşi înscriu opțiunile lor valorice.

Amintim încă o dată că democrațiile occidentale din țările cu tradiție în această privință şi cu niveluri superioare de dezvoltare economico-socială (motiv pentru care servesc de model pentru țările aflate în tranziție spre capitalism şi democrație) comportă ele însele amendări conceptuale şi normative (pe care ideologii acestor democrații le întreprind astăzi), între altele, în privința unei *mai bune influențări şi chiar participări a societății civile la mecanismele de factură politică a procesului democratic*. Ceea ce induce convingerea că un model al trăirii democratice nu-l reprezintă o anume democrație, fie ea şi superioară de astăzi, ci proiecția în abstract a modelului, dedus în mintea noastră din practica nemijlocită contemporană. Un atare model, situat dincolo de realitatea nemijlocită, presupune însă aplicabilitate *originală* – în contexte istorico-sociale şi stilistice concrete –, reclamând luarea în considerație în construcția democratică a determinismului axiologic şi teleologic (ce conferă identitate psiho-spirituală la nivel etnic şi comunitar) specific fiecărei țări angajată pe cale democratică. *În lumea contemporană sunt atâtea democrații câte modalități de edificare democratică se înfăptuiesc*. Se pot elabora (inductiv) tipologii de construcție democratică, acestea însă comportă particularizări nemijlocite. În acest sens se realizează şi democrația românească. Stare de fapt din care este deductibilă *nevoia de originalitate în construcția şi evoluția democratică*.

Universitatea Spiru Haret

IV

REVOLUȚIE ŞI PROCES REVOLUȚIONAR ÎN TRECEREA DE LA SOCIALISM LA CAPITALISM

1. **Delimitări conceptuale**

Discuțiile care se desfăşoară astăzi cu privire la caracterul schimbărilor care au avut loc în România la sfârşitul deceniului trecut (al IX-lea) nu au şansa să ducă la o explicație care să întrunească cerințele veridicității. Deoarece, fie pornesc de la criterii diferite de abordare a problemei, fie sunt animate de opțiuni valorice contradictorii, datorită cărora aceeaşi realitate este punct de pornire pentru o pluralitate de adevăruri (fiecare justificat în funcție de premisele de la care se angajează susținătorii acestora).

Sunt avansate mai multe ipoteze în această privință. Cea mai răspândită (dar şi controversată) este aceea că evenimentele din decembrie 1989, care au dus la căderea dictaturii comuniste personale a cuplului Ceauşescu, au avut caracterul unei *revoluții* – care a provocat înlăturarea de la putere a unui regim politic (comunist) şi instaurarea altui regim politic (democrat). Alte interpretări apreciază aceste evenimente ca pe o *răscoală populară* a maselor de oameni revoltați împotriva regimului de teroare şi asuprire (economică, politică şi ideologică), exercitat de vârfurile dictaturii asupra populației, care a dus la exasperare aproape toate categoriile corpului social. Al treilea grup de interpretări au opinat pentru aprecierea evenimentelor respective ca, *lovitură de stat* a conducerii armatei, cu sprijinul unor cadre din eşalonul al doilea al Partidului Comunist, împotriva cuplului prezidențial şi a cercurilor din jurul acestuia, respectiv a activului de partid din eşalonul întâi al respectivului partid unic de guvernământ. Această lovitură fiind posibilă de înfăptuit pe fondul nemulțumirii generalizate a populației, care a declanşat (oare spontan?) o răscoală antidictatorială (concepută anterior evenimentelor în cauză de câte o grupare de activişti de partid, pe ascuns dizidentă, şi de reprezentanți ai armatei, dar care nu s-a putut obiectiva

Universitatea Spiru Haret

datorită presiunii dictaturii), practic, la început împotriva cuplului Ceauşescu, dar după puţină vreme de la declanşare a dobândit caracterul unei mişcări cvasi insurecţionale împotriva regimului comunist.

Fiecare din aceste ipoteze beneficiază de argumente, de „cercetări" istorice şi politologice, de relatări şi mărturisiri ale participanţilor la aceste evenimente sau ale unor gânditori de cabinet care-şi construiesc explicaţiile pe o anume viziune ideologică – mai mult sau mai puţin mărturisită. Paradoxul constă în faptul că cei mai mulţi adepţi ai loviturii de stat (care resping cu înverşunare ideea de revoluţie în legătură cu evenimentele din decembrie 1989) sunt călăuziţi de ideologii de dreapta şi de centru dreapta, care fie nu au participat la evenimente, fie nu le-au înţeles premeditat semnificaţia din raţiuni întemeiate pe interese exterioare, adesea oculte.

În acest fel, se contestă legitimitatea forţelor ajunse la putere după răsturnarea vechii puteri, cu toate că este clar că alte forţe (din opoziţie) care să-şi asume asemenea competenţe nu existau la momentul respectiv (de fapt, forţele politice care să revendice dreptul de participare la conducerea de stat s-au încropit în România după aceste evenimente, începând din 1990).

Dincolo de toate acestea, înainte de a ne putem pronunţa asupra caracterului fenomenului schimbării de regim politic din decembrie 1989, socotim necesar de formulat câteva precizări de ordin conceptual şi metodologic, pe care le-am mai făcut cu ocazia elaborării celui de al treilea volum al *Tratatului de Ontologie* (publicat în 2004, în Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti), în capitolul intitulat: „Dialectica vieţii sociale".

Termenul de *revoluţie* desemnează (acoperă) fenomenul de schimbare socială (de structură) a unui domeniu al vieţii sociale – revoluţia putând fi politică, economică, organizaţională, ideologică, culturală, ştiinţifică, tehnică şi tehnologică, cognitiv paradigmatică, informaţională, comunicaţională. În această perspectivă, revoluţia reprezintă un proces de ruptură de profunzime în ordinea economico-socială – ea deschizând calea construcţiei altei orânduiri, purtătoare a altui tip de relaţii sociale, cu suprastructura corespunzătoare. De regulă, revoluţia socială începe cu revoluţia politică şi continuă cu procese revoluţionare în domeniul organizaţional al societăţii, care declanşează revoluţionări în

Universitatea Spiru Haret

domeniile economic şi ideologic (sunt posibile şi situaţii în care economicul precede politicul, de asemenea când organizaţionalul nou instituit condiţionează politicul şi, prin mijlocirea acestuia, economicul). În orice caz, politicul joacă un rol esenţial în declanşarea celorlalte revoluţionări, din care motiv uneori (din lipsă de rigoare conceptuală) se confundă revoluţia politică cu revoluţia socială în general, extinzându-se natura uneia asupra celeilalte).

În epoca contemporană (în secolul al XX-lea), revoluţiile politice le-au precedat pe celelalte (organizaţionale, economice, ideologice), fiind înfăptuibile fie brusc (pe cale insurecţională sau prin lovitură politică), fie treptat (pe cale parlamentară şi prin mijlociri elective), generând apoi transformări revoluţionare treptate, cu caracter reformator, în toate domeniile vieţii sociale şi determinând, în cele din urmă, schimbări structurale de ansamblu în fizionomia întregului sistem social, statuându-se noi rânduieli economice şi sociale, o perspectivă cu totul nouă de realizare a condiţiei umane. Cu alte cuvinte, revoluţiile politice, declanşând procese revoluţionare în toate celelalte domenii ale socialului, îşi săvârşesc misiunea prin făptuirea unei *revoluţii sociale de ansamblu*, iar aceasta deschide calea construcţiei altei orânduiri sociale (de regulă superioare celei pe care a negat-o dialectic).

Răscoalele şi loviturile de stat nu au ca finalitate schimbări de ordin structural, ele pot duce cel mult la schimbări de echipe guvernamentale sau remanieri ale acestora, la ameliorări politice şi în anumite cazuri, chiar la schimbări de regim politic –, dar în cadrul aceleaşi orânduiri sociale. Nu se angajează în schimburi structurale în domeniul relaţiilor economice şi sociale.

Revoluţiile politice presupun, dimpotrivă, înlăturarea de la putere a forţelor politice purtătoare ale vechilor orânduiri economico-sociale şi instalarea la putere a unor forţe politice care se angajează activ în declanşarea unor schimbări structurale în societate, care să conducă la instaurarea altor rânduieli sociale şi economice. Deci, revoluţiile politice au ca finalitate înfăptuirea unor revoluţii sociale. Dacă nu generează astfel de schimbări, simpla cucerire a puterii de către alte forţe politice nu semnifică desfăşurarea unei revoluţii sociale. Noile rânduieli instituite prin schimbare de regim politic au caracter revoluţionar numai dacă se înscriu într-un proces de schimbare a relaţiilor sociale care provoacă condiţionări favorabile procesului de înnoire şi realizare umană.

Universitatea Spiru Haret

Rezultă că nu orice schimbare de regim politic este o revoluție (politică), în aceiaşi măsură în care o răscoală sau o lovitură de stat nu conduce la o revoluționare profundă a societății (la toate nivelurile ei de arhitecturare), având ca finalitate, în cel mai bun caz, efecte reformatoare în cadrul aceluiaşi tip de rânduieli economice şi sociale. Revoluția politică atrage după sine revoluționări de ordin organizațional, care, la rândul lor, mijlocesc inițierea şi mandatarea unor procese de ordin economic şi axiologic. Ceea ce se traduce, în condițiile unor procese revoluționare de tranziție de la socialism la capitalism, prin necesitatea construirii (desigur treptate) a unui stat de drept care să semnifice revenirea la pluripartidism şi pluralism ideologic, pentru a se declanşa procese revoluționare în domeniile economic şi axiologic – menite să semnifice trecerea (de fapt revenire – nu în cerc ci pe altă bază, într-o contextualizare contemporană) la capitalism. Fără existența unui astfel de stat nu-i posibilă înfăptuirea acestei treceri, mai ales dacă se are în vedere un capitalism democratic.

În condițiile proceselor revoluționare care însoțesc revoluțiile politice în cursul tranzițiilor de la socialism la capitalism – ca de altfel şi în cazul altor tipuri de procese revoluționare de aceeaşi anvergură (care să declanşeze schimbări structurale în ordinea economică şi axiologică) –, restructurarea şi revoluționarea în domeniul economic presupune mai întâi schimbarea tipologiei proprietății asupra mijloacelor de producție şi asupra pământului, pe baza căreia se poate întemeia schimbarea relațiilor economice. În cazul acestei tranziții se are în vedere privatizarea şi înființarea de proprietăți private, de natură să condiționeze trecerea de la economia de comandă la economia de piață, şi, corespunzător, restructurarea bazei tehnico-materiale (care înseamnă modernizarea şi alinierea acesteia la cerințele socializării şi informatizării proceselor productive şi ale regulilor economiei de piață).

În aceeaşi măsură, sunt necesare reformarea *infrastructurii economiei* şi *dezvoltarea serviciilor, reformarea substanțială a agriculturii* (prin eliminarea fărâmițării terenurilor agricole privatizate şi organizarea unor mari proprietăți agricole, apte pentru folosirea unor tehnici şi tehnologii superioare a lucrărilor agricole şi zootehnice şi capabile să devină mari unități producătoare de bunuri de consum şi materii prime pentru industria uşoară şi alimentară), *lichidarea întreprinderilor industriale şi agricole nerentabile*, incapabile să facă față

Universitatea Spiru Haret

cerinţelor pieţei şi ale consumului modern, *sprijinirea constituirii întreprinderilor mici şi mijlocii şi a fermelor agricole şi zootehnice*.

În domeniile educaţiei şi culturii, se impun schimbări de ordin organizatoric şi de strategie în sensul: *creării unor unităţi private de învăţământ* (mai ales de nivel universitar şi postuniversitar), *de cercetare şi de cultură sau creaţie valorică; revederii de ansamblu a curriculelor programelor didactice şi a planurilor de învăţământ*, reducerea duratei studiilor şi perfecţionarea sistemului ciclurilor de studii în învăţământul universitar, reorientarea ideologică a planurilor de învăţământ şi eficientizarea planurilor de *cercetare* şi *de proiectare tehnologică, perfecţionarea tipologiei şi a conţinutului activităţilor culturale şi educative* – asigurându-se personalizarea şi profesionalizarea individului, astfel încât să devină un promotor al noi calităţi, în condiţii de libertate şi trăire democratică autentică, despovărată de fetişism şi înstrăinare.

În multe alte domenii de activitate (organizarea administrativ teritorială, protecţia şi ecologizarea mediului, ocrotirea şi educarea minorilor cu dizabilităţi, efectuarea unor măsuri de protecţie socială, de securizare a individului şi a comunităţii, reglementarea şi îmbunătăţirea serviciilor medicale şi de ocrotire a sănătăţii populaţiei) statul de drept trebuie să intervină activ pe cale legislativă şi executivă.

Un obiectiv important al activităţii statului de drept în etapa actuală a procesului social este sprijinirea şi condiţionarea desfăşurării actualelor revoluţii informaţionale şi comunicaţionale, din perspectiva cărora sunt revoluţionate toate celelalte domenii de activitate, inclusiv stilul de viеţuire, de acţiune şi de creaţie al oamenilor, fizionomia spirituală a omului contemporan – întrevăzându-se intrarea capitalismului şi a trăirii democratice într-o nouă treaptă de evoluţie.

Ideea conducătoare într-o analiză a semnificaţiei proceselor revoluţionare contemporane este aceea că revoluţia politică ce a declanşat procesul tranziţiei de la socialism la capitalism are ca obiectiv major construcţia statului de drept şi, prin mijlocirea acestuia, provocarea conştientă a unor schimbări radicale în celelalte domenii de activitate, inclusiv în profilul spiritual al oamenilor şi în condiţia lor existenţială.

Deci, revoluţia organizaţională la nivelul statului este precedată de o revoluţie politică (de răsturnare a vechii puterii şi instaurarea noii puteri) în vederea mijlocirii celorlalte linii de revoluţionare a societăţii. Fără o asemenea precedenţă nu este posibilă o revoluţie organizaţională

Universitatea Spiru Haret

(constituirea statului de drept). Cu alte cuvinte, numai o revoluție politică (nu o răscoală, oricât de largă sau de populară ar fi, şi cu atât mai puțin o lovitură de stat) poate declanşa constituirea statului de drept. De asemenea, revoluția politică poate fi violentă sau fără insurecție şi realizată printr-o succesiune de schimbări de ordin guvernamental, care în final să excludă de la putere elementele vechiului regim politic. Din acest punct de vedere, în contemporaneitate, toate schimbările care au condus la instituirea unei puteri democratice, indiferent dacă aceste instituiri au fost violente sau nu, au avut caracter de revoluție (politică), căreia i-au urmat procese (mai rapide sau mai lente) de făurire a statului de drept, făurire care la rândul ei a fost treptată şi nu s-a încheiat pe deplin o dată cu încheierea procesului de constituire a economiei de piață.

Ar mai fi de lămurit o problemă: indiferent dacă răsturnarea vechii puteri a fost sau nu violentă (prin insurecție sau pe cale paşnică) şi indiferent dacă schimbarea s-a produs printr-o răscoală sau lovitură de stat, ea are oricum caracter de revoluție – din moment ce a provocat schimbarea radicală a caracterului puterii, respectiv răsturnarea puterii dictatoriale şi instituirea unei puteri democratice, care şi-a asumat sarcina de a declanşa şi monitoriza un proces de tranziție de la economia de comandă la economia de piață. Această precizare face inutilă (şi scolastică) orice discuție în legătură cu caracterul schimbării politice care a precedat şi inițiat tranziția.

2. **Caracterul schimbărilor în ordinea politică a României în decembrie 1989**

În România, evenimentele care s-au petrecut în decembrie 1989, soldate cu răsturnarea cuplului dictatorial al familiei Ceauşescu, au avut semnificație de *revoluție politică* – o revoluție antidictatorială. La care s-a asociat şi, de fapt, a fost provocată de o mare răscoală populară, precum şi în anumite momente (după răsturnarea dictaturii), însoțită de o acțiune de forță exercitată de conducerea armatei şi unele cercuri asociate acestora. Cât de necesară şi cât de activă a fost această acțiune, şi cât de hotărâtoare a fost răscoala populară în provocarea schimbării radicale la nivelul puterii, nu credem că este important de precizat (în această privință discuția poate continua pentru a fi luminate unele fațete ale adevărului), de importanță esențială fiind doar faptul că forțele politice care au preluat

Universitatea Spiru Haret

puterea au provocat schimbări de regim politic sau provocări de natură structurală în societatea românească. De asemenea, prezintă interes ce coloratură politică şi ideologică au avut cercurile nou instalate la putere şi în ce măsură au avut în vedere, imediat sau nu, o restructurare de profunzime sau una de faţadă a societăţii. Hotărâtor rămâne de precizat ce măsuri au fost preconizate în perspectiva tranziţiei (la capitalism) şi mai ales ce transformări democratice care să ducă la instituirea unui stat de drept. Aceasta pentru că şi răscoala maselor şi deci revoluţia pe care ele au sprijinit-o s-a transformat foarte repede într-o mişcare revoluţionară anticomunistă – fapt care a determinat exercitarea unei presiuni în această privinţă asupra puterii nou instalate (sau în curs de instalare).

Dacă privim din această perspectivă lucrurile, evenimentele petrecute în România în decembrie 1989, care au dus la răsturnarea dictaturii (comuniste) au avut caracterul unei revoluţii antidictatoriale, care a dobândit, pe parcursul desfiinţării ei, caracterul unei *revoluţii anticomuniste* (de la lozinca agitată de răsculaţi „jos Ceauşescu" s-a ajuns la lozinca „jos comunismul!"), al cărei obiectiv asumat în primul rând (de către noua putere) a fost iniţierea unor transformări democratice ce trebuiau să conducă la instituirea unui stat de drept – stat care, sub presiunea maselor şi a multora din forţele politice, au creat condiţiile pentru declanşarea *tranziţiei de la socialism la capitalism*. Sub presiunea de jos (a maselor de răsculaţi şi a forţelor politice din opoziţie, precum şi a unor cuceriri ale forţelor politice ajunse la putere), primul obiectiv democratic asumat a fost democratizarea vieţii de stat – dobândirea libertăţii individuale, a dreptului de opinie, a dreptului de participare la viaţa politică, a dreptului de manifestare nonconformistă.

Manifestarea acestor drepturi a călăuzit procesul de coagulare a unor premise subiective (orientarea activităţii structurilor organizatoare ale statului) pentru iniţierea trecerii de la economia de comandă la economia de stat (proces care implica din start retrocedarea proprietăţilor abuziv confiscate sau naţionalizate de regimul comunist, privatizarea pe scară largă a mijloacelor de producţie şi lichidarea întreprinderilor neprofitabile, modernizarea tehnologică şi tehnică a proceselor productive, creşterea substanţială a productivităţii muncii şi a gradului de rentabilitate a întregii economii naţionale).

Evident că nu toţi liderii politici şi grupurile aliate lor aveau de la început clarviziunea necesară în ce priveşte caracterul revoluţionar al

Universitatea Spiru Haret

tranziției, respectiv dacă transformările democratice pe linie organizațională incumbau acestor noi structuri (organizaționale) rolul de a mijlocii (influența) trecerea de la economia de comandă la economia de piață. Au existat şi opinii contradictorii în ce priveşte legitimitatea privatizării generalizate şi a limitelor până la care să se procedeze la retrocedarea proprietăților abuziv confiscate (sau naționalizate) de regimul comunist (forțele politice de dreapta militau pentru o retrocedare integrală şi imediată, iar forțele de stânga pentru o restituire cu discernământ şi în anumite limite)., dar lucrurile s-au clarificat pe parcurs, constatându-se că întreprinderile de stat (industriale şi agricole), falimentate rapid şi cu bună ştiință necesitau intervenția financiară a statul pentru a le ține pe linie de plutire, ele fiind din ce în ce mai bugetivore şi mijloceau apariția unor mari „găuri negre" în ansamblul economiei naționale (mai ales, pentru că, pe lângă aceste întreprinderi, dintre cele mai mari, au înflorit numeroase întreprinderi private „căpuşe", care le înghițeau profitul, favorizând formarea unei pături private parazite care s-a îmbogățit pe seama scurgerii în bugetul lor a multora din veniturile întreprinderilor de stat – aceste întreprinderi „căpuşe", îndeletnicindu-se doar cu valorificarea producției marilor întreprinderi, au obținut mari profituri personale).

Pe de altă parte, s-au manifestat şi încercări ale unor grupări de stradă (destul de agresive), manipulate şi de forțe de dreapta, susținute şi din exterior, de a răsturna prin forță forțele politice ajunse la putere (deşi acestea fuseseră de curând validate electoral printr-un vot popular masiv), acuzate – prin absurd – de nelegitimitate democratică; au avut loc şi aventurări ale unor mişcări, de asemenea de stradă, mişcări de tipul „mineriadelor", care (deşi uneori se declarau a fi în sprijinul puterii), cu sau fără a înțelege rostul acțiunii lor, acționau de fapt împotriva puterii compromițând-o în „ochii" opiniei publice şi a cercurilor largi din străinătate, aruncând în derizoriu întreaga mişcare revoluționară ce s-a înfiripat cu greu într-o Românie secătuită de dictatură şi comunism. La urma urmelor, fie că acționau din dreapta, fie din stânga (sprijinite, în acest sens, de partidele politice şi de o anume societate civilă – total nereprezintativă în rândurile majorității populației şi, deci, nelegitimă în esențialitatea ei), aceste acțiuni de stradă pro sau împotriva puterii a avut, direct sau indirect, caracter contrarevoluționar sau, oricum, vizau răsturnări

Universitatea Spiru Haret

de regim politic (de unii apreciate ca revoluționare şi de esență democratică, iar de alții, dimpotrivă).

Ceea ce trebuie reținut şi luat în seamă este faptul că o preocupare de importanță a noii puterii (validată electoral în mai 1990), precum şi a opoziției a fost constituirea unei Adunări Constituante, având ca obiectiv pregătirea unei Constituții democratice (care a fost şi validată prin referendum popular) ce urma să definească caracterul statului român, structura lui organizațională şi mecanismele democratice ale exercitării puterii, să stabilească principiile democratice ale întregii legislații comunitare, să stabilească ca principii ideologice ale vieții politice şi sociale româneşti pluripartidismul şi pluralismul ideologic, principiul separației puterilor – în fapt şi nu numai de drept –, să declanşeze şi să călăuzească normativ procesul de tranziție de la economia de comandă la economia de piață. Este demn de semnalat că în virtutea acestei Constituții s-au petrecut în anii care au urmat alternări de partide la putere (de stânga şi centru stânga, pe de o parte, şi de dreapta sau centru dreapta, pe de altă parte, uneori şi coaliții mixte care au cuprins partide din ambele grupări), că, prin contribuția tuturor partidelor, s-au adus reaşezări şi îmbunătățiri de conținut în prevederile Constituției – în directă legătură cu evoluția tablei de valori şi nevoia de reglementare a unor noi obiective de construcție economică şi socială – ceea ce argumentează o dată în plus caracterul democratic al vieţuirii de stat în România.

În lumina prevederilor constituționale care legitimează instituirea statului de drept, perfecționat permanent din punct de vedere al legislativului, executivului şi al juridicului (asupra cărei perfecționări treptate nu ne vom opri aici) s-a trecut la un proces economic treptat de tranziție: în domeniul proprietății – prin schimbarea caracterului proprietății în urma privatizării şi a retrocedării proprietăților abuziv confiscate, ajungându-se la o pondere hotărâtoare a sectorului privat în economia națională; în domeniul relațiilor de schimb – s-a trecut de la economia de comandă, la economia de piață (pe cale economică şi nu prin dictat); în domeniul agricol – prin privatizarea întreprinderilor şi unităților agricole şi crearea unor ferme private puternice (este adevărat mult prea puține în prezent) cu caracter agricol şi zootehnic şi sprijinirea înființării unor asociații agricole private; în domeniul bancar – prin crearea, pe bază de inițiativă liberă, a unor bănci private şi prin privatizarea – aflată în curs – a unor bănci de stat; în domeniul producției

Universitatea Spiru Haret

materiale – prin modernizarea (şi anume limite) chiar informatizarea proceselor productive, a sporirii aportului producţiei în schimburile şi comerţul intervenţional, a reprofilării unor sectoare sau domenii industriale în funcţie de cerinţele pieţei; în domeniul educaţional şi în sectorul activităţii culturale – prin schimbarea fundamentului ideologic ale educaţiei şi învăţământului, al creaţiei valorice, prin organizarea reţelelor unităţilor de cultură şi a instituţiilor de educaţie, de învăţământ şi de cercetare; prin înfiinţarea unor unităţi private în sectoarele medicale şi de ocrotire a sănătăţii şi, respectiv, prin consolidarea şi mai buna manageriere a unităţilor medicale de stat; prin restructurări de factură conceptuală şi de organizare în sectorul societăţilor şi al industriilor de bunuri de larg consum etc.

În toate aceste sectoare (economic, industrial şi agricol, de educaţie şi cultură, de sănătate) au fost sprijinite trecerea la funcţionarea pe criterii de piaţă şi la reorganizarea lor structurală pe criterii de rentabilitate şi de interes social, organizându-se şi facilitarea activizării lor în vederea protecţiei sociale. În legătură cu susţinerea dezvoltării economiei naţionale şi îmbunătăţirea calităţii şi sectorului serviciilor către populaţie au fost făcute investiţii sporite de către stat (şi prin atragerea unor investitori străini) în infrastructura reţelei de drumuri, căi ferate, transporturi rutiere, feroviare, aeriene şi maritime, a unor căi de comunicaţie), în domeniul ocrotirii mediului şi ecologizării, în întreţinerea şi dezvoltarea reţelei instituţiilor de învăţământ şi cultură.

După cum se constată, s-au petrecut şi se petrec reformări majore în acţiunea socială a oamenilor, în profilarea pe ramuri de activitate şi mecanisme de funcţionare a structurilor organizaţionale de stat în toate aceste domenii de activitate. Astfel, în România a avut loc un proces revoluţionar de profunzime, care a marcat încheierea în linii generale a perioadei de tranziţie de la socialism la capitalism. Fapt pentru care ea este în prezent o ţară capitalistă democratică – ce întruneşte (ca fizionomie structural-economică, politică şi axiologică) condiţiile necesare (dar încă insuficient dacă ne raportăm la cerinţele integrării) pentru a se integra realmente în fapt, în uniunea europeană de ţări capitaliste democratice.

La aceste realizării de conţinut (revoluţionar), încheiate în linii generale la jumătatea primului deceniu al secolului al XXI-lea, au participat (în felul lor) toate forţele politice (partidele politice şi

Universitatea Spiru Haret

structurale organizaționale cu caracter de stat), toate instituțiile şi organizațiile neguvernamentale, întreaga populație. Desfăşurarea şi încheierea perioadei de tranziție nu ar fi fost posibilă fără revoluția politică din 1989. Care, după cum am mai menționat, a cuprins în desfăşurarea ei şi o răscoală populară (care a declanşat-o), precum şi elemente (apreciem noi, necesare şi justificate politic) de forță ale armatei, apreciate de unii ca lovitură de stat (militară).

Aşadar, în aprecierea transformărilor care au avut loc în România în ultimele aproape două decenii (mai exact, în aproape 18 ani) avem de-a face cu o *revoluție socială* (de amploare) căreia i s-au subordonat sistematic o *revoluție politică* (la rândul ei, cuprinzând o *răscoală populară* şi o lovitură de forță), un *proces revoluționar cu caracter organizațional*, un proces de aceeaşi anvergură cu *caracter economic* şi în anumite privințe (ca deschidere şi orientare valorică) unul *axiologic* – a căror finalitate o constituie *trecerea de la socialism la capitalism*.

Revoluția politică s-a structurat dintr-un moment inițial cu caracter de revoluție *antidictatorială*, căruia i-a urmat aproape imediat o revoluție *anticomunistă*, acestora urmându-le în mod firesc procese revoluționare în domeniile organizațional (privind făurirea statului de drept), economic (finalizat prin trecerea de la economia de comandă la economia de piață) şi, în anumite privințe, axiologic (inițiat în elementele lui de bază, dar, cum e şi firesc, aflat în plină desfăşurare şi adâncire). Toate aceste linii de revoluționări s-au suprapus şi împletit strâns, structurând sistemic înfăptuirea unei *revoluții sociale* structurate la nivelul sistemului vieții sociale, care a marcat trecerea, după cum am precizat, de la socialism la capitalism.

Pentru caracterizarea conținutului schimbărilor revoluționare petrecute în România în ultimul deceniu şi jumătate socotim necesar de formulat încă cel puțin patru precizări (din care, firesc, pot decurge şi altele, ce urmează a fi făcute cu alte prilejuri sau de către alți oponenți):

a) *Procesele revoluționare nu se încheie niciodată*, au caracter permanent. Este adevărat că dintr-o perspectivă determinată (de caracterul unei orânduiri sociale), procesul revoluționar de trecere de la această orânduire la alta se încheie odată cu împlinirea cerințelor etapei respective de tranziție, finalizându-se cu înfăptuirea unei revoluții sociale de

Universitatea Spiru Haret

ansamblu (la nivelul structurii întregului sistem social). Dar, înfăptuirea unei revoluții sociale declanşează o perioadă următoare de procese revoluționare, care se încheie cu realizarea obiectivului perioadei respective ş.a.m.d. Conchidem că, în realitate, are loc un *proces revoluționar neîntrerupt*, structurat în etape şi perioade de desfăşurare ce marchează o succesiune de revoluții sociale, astfel încât diacronia socială este ireversibilă şi continuă, fiind constituită din momente de discontinuitate revoluționară care se înscriu în traiectoria continuității dezvoltării. Se legitimează astfel, veridicitatea mult discutatului concept de *revoluție permanentă* – care se dovedeşte a nu fi o speculație ci o realitate vie.

Dacă raportăm această problemă a diacroniei obiective ireversibile (este adevărat, ea poate să implice în desfăşurarea ei şi perioade de reversibilitate relativă sau de întrerupere – care s-au petrecut în România şi în alte țări din orizontul estic al Europei prin instaurarea socialismului) la situația specifică din România ultimului peste un deceniu şi jumătate de transformări revoluționare se constată că:

– pe de o parte, se împletesc procesele revoluționare cu revoluțiile sociale (aceste procese structurându-se în ipostază de componente ale acestora). În acest sens, revoluția socială este declanşată de o revoluție politică (antidictatorială şi anticomunistă) şi s-a desfăşurat în continuare printr-o suită de etape ale unui proces revoluționar care, însumate progresiv până la o anume limită (măsură), au condus la împlinirea obiectivelor ei, marcând trecerea de la socialism la capitalism.

– pe de altă parte, procesul revoluționar înscrie în structura sa înfăptuiri revoluționare multiple pe plan organizațional, pe plan economic, pe plan axiologic. Ca urmare, un proces revoluționar se încheie odată cu încheierea unei revoluții sociale (în România, ambele se încheie aproximativ la limita instaurării generalizate a economiei de piață, odată cu consolidarea statului de drept şi, ca urmare, odată cu instituirea democratismului ca o constantă a vieții sociale).

b) *Încheierea procesului revoluționar al tranziției în România nu încheie suita transformărilor revoluționare*. Deoarece etapei actuale a capitalismului democratic, caracterizat prin economia *socială* de piață (este adevărat că în România, ea este mai mult liberă decât socială de piață, din care cauză capitalismul se află mai mult în prima sa fază, clasică şi aproape sălbatică), îi urmează cu necesitate perioada economică

Universitatea Spiru Haret

pe care am numi-o *socialistă* de piață. Perioadă în care statul îşi sporeşte aportul în stimularea dezvoltării şi consolidării economiei comunitare (naționale), în reglementarea prin pârghii economice a raporturilor de piață în favoarea avantajării tuturor categoriilor sociale ale populației. Aşadar, un proces revoluționar continuă cu alt proces revoluționar, elementul revoluționar fiind permanent.

În particular, în România, perioada de tranziție la capitalism se consideră a se fi încheiat (în linii generale), dar capitalismul nu a atins nivelul unei economii sociale de piață (liderii organizaționali români au avut în vedere cu precădere în atenție economia liberă de piață). Situație din care decurge necesitatea unor perfecționări de ordin strategic şi de natură ideologică în călăuzirea structurilor organizaționale de stat în materie de construcție economică (*socială* şi nu numai *liberă de piață*), de posesie totuşi de către stat şi a unor mijloace de producție şi a unor pârghii economice şi politice care să ducă la transformarea economiei libere în economia socială de piață. Cu alte cuvinte, să se ajungă la stadiul al doilea al capitalismului în România (renunțând la cel clasic – anarhic şi nedemocratic în fapt), asumându-şi într-o măsură convingătoare atributul de democratic – şi, ca urmare, alinierea la nivelul de viețuire capitalistă specific țărilor capitaliste dezvoltate din Uniunea Europeană.

Aşadar, procesul revoluționar românesc de trecere la capitalism nu s-a încheiat propriu zis (dacă ne raportăm la capitalismul contemporan), acesta trebuie să devină acum un capitalism democratic. În această perspectivă, este necesar imperios să continue perfecționarea şi consolidarea statului de drept – care trebuie să înceteze a mai fi un stat minimal. După cum se constată, din modul în care se petrec astăzi lucrurile în privința structurării proprietății asupra mijloacelor de producție (în care statul trebuie, pentru a nu fi minimal, să posede un cuantum de proprietate, cel puțin în sectoarele strategice ale economie naționale) şi în privința constituirii unui capitalism cu adevărat democratic, România se află încă departe de obiectivele pe care şi le-au luat liderii politici în materie de trecere la capitalism.

Ei continuă să privatizeze tot (bănci, CEC-ul) toate întreprinderile de extracție şi de prelucrare a petrolului şi gazelor, unitățile economice cu caracter strategic în general, spitalele, farmaciile, întreprinderile de transporturi şi comunicațiile, şi multe altele din proprietățile publice, îndeosebi terenuri şi unități publice. În acelaşi sens

Universitatea Spiru Haret

se caută căi mai optimizatoare pentru reducerea protecţiei sociale şi a investiţiilor în agricultură, în limitarea facilităţilor necesare în constituirea întreprinderilor mici şi mijlocii.

Prin urmare, până acum România a revenit la ceea ce fost înainte de comunism, la o economie liberă de piaţă şi la un stat minimal (care, în fapt, nu poate fi stat de drept în deplinătatea sensului acestui atribut de drept) Abia de acum încolo s-ar putea desfăşura un proces revoluţionar de trecere la un capitalism democratic contemporan. Cu alte cuvinte, de fapt şi într-o anume măsură şi de drept, procesul revoluţionar nu s-a încheiat nu numai în domeniul economic şi al relaţiilor sociale, dar nici în domeniul organizaţional. Ceea ce cu atât mai mult justifică nevoia de utilizare a conceptului de *revoluţie permanentă* şi a celui de *proces revoluţionar neîntrerupt.*

c) *Procesul revoluţionar românesc nu este încheiat nici în ceea ce priveşte restructurarea profundă a domeniului axiologic*. În strânsă legătură cu particularităţile conştiinţei sociale de a rămâne în urma dezvoltării existenţei sociale, încă domină mentalităţi învechite: încă ideea de libertate este conotată din perspectivă anarhică şi neistorică; încă se tânjeşte după echitarismul socialist şi continuă să funcţioneze în mintea oamenilor o mentalitate paternalistă; democraţia este înţeleasă în mod neautentic şi în opoziţie cu nevoia de autoritate; nonconformismul este opus conformismului normativ pozitiv; se manifestă cotidian fenomene de devianţă nu numai morală ci şi juridică, se mai practică intoleranţa religioasă şi etnică (la toate naţionalităţile) – în general se manifestă mult confuzionism valoric (politic, estetic, juridic şi chiar cognitiv şi ideologic). Într-o mare măsură este alterat simţul cetăţii (manifestându-se alterat sentimentele patriotice şi naţionalismul) şi al colectivităţii (compromis de semnificarea comunistă anterioară a acestuia), al răspunderii comunitare şi istorice.

Toate aceste minusuri se datorează şi persistenţei unor grave neajunsuri în activitatea educaţională şi formativ-axiologică, manifeste în funcţionarea, în primul rând, a unor structuri ale statului de drept însărcinate cu atribuţii educaţionale. Din această perspectivă, procesul de tranziţie de la socialism la capitalism, la urma urmelor la o societate democratică, nu s-a încheiat, iar revoluţia socială care favorizează acest proces nu şi-a obiectivat în măsură cuvenită misiunea şi atribuţiile.

Universitatea Spiru Haret

d) *O revoluție socială nu se încheie niciodată integral și nu este singulară*. Ea se împletește cu altele sau, cu atât mai mult, cu alte procese revoluționare, care țin de încheierea altor revoluți anterioare în diacronia istorică. Astfel: în revoluția română (de trecere actuală la capitalismul democratic) se mai împletesc sarcini ale revoluției burgheze de trecere la capitalismul clasic – cum ar fi revoluția industrială în agricultură (mecanizare lucrărilor agricole); revoluția – dacă se poate spune așa – în domeniul urbanizării mediului rural (în care domină încă rămășițe și mentalități feudale, care țin de civilizația specifică rânduielilor sociale precapitaliste); revoluția în domeniul amenajării funciare și teritoriale (mult rămas în urmă chiar și în legătură cu rânduielile capitaliste clasice); revoluția în domeniul cadastrării proprietăților funciare și asigurării proprietăților imobiliare etc.

În aceiași perspectivă, dar cu deschidere spre viitor, în revoluția care marchează trecerea la capitalismul democratic actual se includ și prevederi care țin de tranziția pe care capitalismul contemporan (al economiei sociale de piață) o preconizează în deschidere spre viitoarea etapă a acestui capitalism. Ne putem, din acest punct de vedere, referi la unele revoluționări necesare în România în condițiile integrării în Uniunea europeană, la revoluționări actuale de ordin informațional și comunicațional – care vor provoca schimbări existențiale de anvergură în condiția umană, în stilul de trăire, de creație valorică și de apreciere al oamenilor – greu de caracterizat (definit) în momentul de față.

De asemenea, în aceeași perspectivă, pot fi amintite și îmbinarea dintre procesele revoluționare ale construcției economiei libere de piață și cele ale economiei sociale de piață, ale construcției statului capitalist clasic cu cele ale construcției statului actual de drept – în care componența democratică presupune o adâncire semnificativă pe linie personalizatorie și umanizatoare, de natură calitativă în ce privește securizarea individului și a comunității, a extinderii democratismului la scara raporturilor internaționale, stimulate mai ales de procesul actual de mondializare economică. Apare, de aceea, necesitatea ca în tranziția actuală de la socialism la capitalism să se treacă peste (sau să se scurteze) anumite etape ale dezvoltării, să se treacă rapid de la stadiul de țară slab dezvoltată sau în curs de dezvoltare la stadiul de țară dezvoltată economic și social – fenomen condiționat de integrarea (de fapt, nu numai de drept) în Uniunea europeană și de participarea (deliberată) odată cu acestea, la procesul actual de mondializare economică.

Universitatea Spiru Haret

V

FACTORII ORGANIZAȚIONALI AI PROCESULUI REVOLUȚIONAR DE TRECERE DE LA SOCIALISM LA CAPITALISM

1. **Structurile organizaționale ca factor subiectiv al dezvoltării societății**

Structurile organizaționale reprezintă în orice societate factori mijlocitori ai proceselor de construcție economică şi socială sau ai celor de consolidare şi conservare a rânduielilor sociale existente. Orice acțiune umană este mediată de asemenea factori (organizaționali). De altfel, însăşi trecerea de la societățile naturale la societățile umane este mediată de structurarea acestor factori – astfel încât, geneza socialului este determinată de geneza structurilor organizaționale, pe care oamenii, pe măsura conştientizării lor de sine (a instituirii lor ca ființe sociale) şi le constituie, conferindu-le atribuții societare în procesul realizării lor de sine.

Astfel de structuri (organizaționale) intervin nu numai în configurarea viețuirii sociale, ci şi în dinamica acesteia, devenind un element constitutiv principal în arhitecturarea socialului ca domeniu al existenței – element ce reprezintă instrumentul prin mijlocirea căruia oamenii (ca factor subiectiv) intervin în mecanismul determinării obiective a socialului, adică a domeniului existențial specific lor la nivel comunitar.

În istoria societății umane, tipologia acestor structuri (organizaționale) a evoluat o dată cu succesiunea tipurilor de orânduire socială, perfectându-li-se mecanismele de funcționare. Dar, funcționarea optimă a acestor structuri (organizaționale) s-a produs în societatea modernă, concomitent cu instituirea principiilor democratice în exercitarea atribuțiilor lor în procesul de realizare umană – ele dobândind o pondere hotărâtoare în organizarea vieții sociale, devenind în cea mai mare parte structuri de stat, iar statul evoluând spre ceea ce s-a numit

Universitatea Spiru Haret

statul de drept. Un stat în care funcţionează domnia legii şi principiul separaţiei puterilor (legislativă, executivă şi judecătorească), iar modalitatea de selectare a celor care fac parte din corpurile legislative este electivă, prevăzută constituţional şi exercitată direct de către masa cetăţenilor (a tuturor celor care se bucură de dreptul de a alege şi de a fi ales ca membru al acestor corpuri legislative). Urmând ca organele legislative să numească pe membrii organismelor executive (guvernamentale), iar organismele judecătoreşti să fie alese democratic din corpul profesional juridic de care dispune comunitatea şi care dobândeşte (tot pe cale democratică) inamovibilitate.

Aşadar, în sistemul organizaţional cu caracter de stat fiinţează într-o ordine ierarhică riguroasă, organe legislative (consiliile locale, cele judeţene sau regionale şi parlamentul central), organe executive (guvernul central – care deleagă în fiecare judeţ prefecţii), organe judecătoreşti (judecătoriile, tribunalele, curţile de apel, curtea de casaţie – care funcţionează ca o curte supremă) – toate aceste eşaloane organizaţionale (arhitecturate piramidal) dispunând de organisme şi direcţii administrative (organizate pe secţii şi servicii de specialitate şi de consiliere) alcătuind împreună administraţia de stat.

Pe cât posibil, aparatul funcţionăresc al administraţiei de stat este profesionalizat şi beneficiază de autonomie faţă de politic, fiind selectat prin concursuri de competenţă profesională şi grade superioare de responsabilitate. În ce priveşte calitatea de magistrat şi condiţia de membru al unor organisme ierarhic structurate cu caracter juridic, participanţii la exercitarea puterii judecătoreşti beneficiază de inamovibilitate (în încadrarea în funcţii de răspundere pe scara organizaţională a juridicului), cadrele fiind selectate democratic de organisme specializate ale sistemului judecătoresc, cu aprobarea, după caz, a ministerului de resort al guvernului sau al şefului statului (preşedinte într-o democraţie parlamentară sau monarh într-o monarhie constituţională).

Şeful statului (preşedinte ales pe bază de sufragiu universal sau monarh printr-o continuitate dinastică), cu însărcinarea de a reprezenta statul în relaţiile externe şi de a coordona cele trei puteri în funcţie de dispoziţiile constituţionale (mediind raporturile dintre acestea), fiind moderatorul în faţa corpului social pentru funcţionarea organică a întregului mecanism al structurilor organizaţionale cu caracter de stat. În cazul preşedintelui, fie într-o democraţie parlamentară, fie într-o

Universitatea Spiru Haret

democrație prezidențială, alegerea se face pentru o perioadă determinată (de patru, cinci sau şapte ani – conform prevederilor constituționale). Şeful statului numeşte primul ministru şi aprobă guvernul la propunerea parlamentului, operează numirea sau revocarea miniştrilor de către şeful guvernului, promulgă legile propuse de parlament, acordă ordine şi medalii, are dreptul de grațiere a unor pedepse judecătoreşti, declară starea de necesitate a comunității de stat în condițiile ivirii unor dificultăți majore de ordin social şi natural, decide intrarea țării în situația de beligeranță cu alte țări sau alianțe de state – încredințându-i-se în această privință şi funcția de comandant suprem al forțelor armate.

Constituțiile țărilor cu regim democratic prevăd şi alte categorii de norme care asigură buna funcționare a întregului organism statal, în funcție de necesități şi situații nemijlocite ale viețuirii sociale – dispuse de organismele legislative în baza unor atribuții constituționale în cazuri de excepție. Constituțiile fixează, de asemenea, şi condițiile sau modalitățile de revocare din funcție a demnitarilor de stat – de la nivelurile de bază ale organismului de stat până la nivelul şefului de stat –, dreptul suveran aparținându-i poporului, masei largi de cetățeni a respectivei comunități de stat.

În funcție de caracterul statului (național, federativ, confederativ) se exercită şi alte specii normative de funcționare a mecanismului social – în baza corelării principiului unității administrativ-organizaționale cu principiul autonomiei locale (județene sau regionale şi comunale sau orăşeneşti). Din acest punct de vedere este abordabil şi complexul de raporturi dintre comunitățile naționale în cadrul unor federații sau confederații statale, astfel încât fiecare entitate națională să-şi conserve şi afirme identitatea psiho-spirituală şi capacitatea creativă sau aportul specific la viețuirea unională.

Din acest punct de vedere, menționăm că România este un stat național unitar, în care funcționează un singur parlament bicameral (camera deputaților şi senatul) şi un singur guvern, precum şi un singur sistem judecătoresc. În timp ce în statele federative sau confederative funcționează, după caz, mai multe parlamente şi guverne locale (dar un singur organism central judecătoresc) – toate acestea subordonate unui for decizional şi, respectiv, unui organism guvernamental central. Distribuțiile şi limitele de competență ale parlamentarilor şi guvernelor

Universitatea Spiru Haret

locale sunt prevăzute constituțional şi se exercită în conformitate cu prevederile normative de rang unional. De asemenea şi standardele calitative ale procesului acțional şi tipologia speciilor de activitate economică sunt prevăzute comun (la nivel unional).

Structurile organizaționale prin care se exercită puterea dispun de un evantai larg de instituții cu caracter economic şi social (întreprinderi din domeniul producției materiale, întreprinderi sau instituții cu caracter bancar, comerciale, de consultanță, instituții de învățământ şi educație, de cultură, instituții medicale şi de ocrotire a sănătății, întreprinderi de transporturi şi comunicații, instituții militare, respectiv de ordine şi de apărare internă şi externă, instituții şi centre de cercetare, de proiectare şi tehnologice), care au rolul de a pune în act politici de stat cu caracter economic, de instrucție şi educație, cultural-educative şi de ocrotire a sănătății, precum şi programe de sprijinire a creației de valori, de formare a conştiinței oamenilor în spiritul raționalității contemporane, de informare, personalizare şi responsabilizare a membrilor comunității de stat în raport cu cerințele procesului devenirii sociale şi ale celui actual de realizare umană.

Alături de această gamă variată de instituții de stat, colaborează la sprijinirea procesului acțional şi instituții şi organizații care nu au caracter de stat, dar au impact uneori determinant în dinamica vieţuirii sociale, reprezentând nemijlocit domeniul public sau privat al societății democratice. Funcționează în acest cadru: instituțiile şi întreprinderile private (productive, bancare, comerciale şi de schimb, de învățământ şi de cercetare, de creație valorică şi de cultură, de cult, medicale, sportive); fundațiile private sau publice (cu atribuții culturale, de educație şi învățământ, chiar economice şi cu caracter productiv); asociațiile (profesionale, culturale, de creație); partidele politice (care participă sau care aspiră să participe la exercitarea puterii de stat), ce dispun ele însele de structuri instituționale destinate să le faciliteze cucerirea, participarea sau conservarea puterii (în stat) în vederea obiectivării unor programe politice şi strategii ale dezvoltării.

Toate aceste structuri organizaționale, de stat sau private, alcătuiesc, ceea ce se cheamă generic, *factorul subiectiv*. Prin mijlocirea activității lor, oamenii intervin eficient nu numai în raporturile lor acționale ci şi în dinamica raporturilor dintre ei – ele fiind mijloace producătoare de eficiență (individuală şi colectivă) în raporturile lor cu

Universitatea Spiru Haret

natura şi cu societatea. În afara folosirii unor asemenea mijloace (organizaționale), oamenii nu se instituie social, nu depăşesc stadiul lor natural de existență. În acest sens, structurile organizaționale mediază trecerea de la societatea naturală la societatea umană, condiționează instituirea calității omului de ființă socială. Ceea ce înseamnă că trecerea de la determinismul natural la determinismul social este condiționată (cauzal) de intervenția factorului subiectiv la dinamica obiectivă a dezvoltării, iar factorul subiectiv îl reprezintă tocmai aceste structuri organizaționale – pe care oamenii la început şi le-au constituit exclusiv din necesitate, iar treptat, pe măsura progresului în procesul devenirii sociale, le-au configurat din libertate, conştientizând funcția lor determinantă în procesul realizării lor de sine (individuală şi colectivă).

Dintre organizațiile care configurează sistemul organizațional al societății, cele mai importante în exercitarea acțiunii factorului subiectiv în direcția stimulării dialecticii obiective a vieții sociale şi îndeosebi în funcționarea sistemului puterii în stat sunt *partidele politice*. În sine, ele aparțin domeniului suprastructurii vieții sociale, dar prin acțiunea lor se exercită puterea în stat – adică acea componentă a socialului prin mijlocirea căreia se iau decizii de nivel macrosocial şi se execută acțional astfel de decizii de referință comunitară. Partidele sunt structurate pe baza unor concepții ideologice şi acționează în virtutea unor programe politice cu caracter grupal sau comunitar privind strategia şi mecanismele de funcționare a administrației statului, pe care aspiră să le obiectiveze în condițiile în care acaparează sau participă la putere.

Pentru a dobândi accesul la putere, partidele intră în raporturi contradictorii între ele, călăuzite de ideologiile ce decurg din interesele grupurilor sociale pe care le reprezintă, dreptul de participare (la putere) fiind decis pe cale electorală (prin vot). Astfel încât, unele din partidele politice participă la exercitarea puterii, în funcție de ideologiile şi programele politice de care dispun în vederea structurării strategiilor pe care statul le obiectivează acțional, iar altele funcționează în opoziție, exercitându-şi rolul de a corecta acțiunile de nivel sistemic ale celor de la putere, de a supune permanent exercițiului critic conduita macrosocială a acestora – în scopul răsturnării regimului politic de putere existent şi cucerirea şi respectiv participarea lor la putere. Astfel „lupta" politică

Universitatea Spiru Haret

dintre partide se constituie ca factor cauzal în dinamica vieții de stat, este – în ultimă instanță – motor al dinamicii vieții sociale.

De aceea, *partidismul* este o pârghie a procesului social într-o societate democratică. Începând din epoca modernă el reprezintă singura modalitate (cunoscută până în prezent) de funcționare a pluralismului ideologic în dinamizarea organismului social – în care opțiunea (ideologică) sau mecanismele de exercitare a puterii în stat sunt decise de întregul corp social (de totalitatea categoriilor sociale). Întrucât partidele politice reprezintă interesele diferitelor categorii de oameni ale acestui corp (social), lupta dintre ele pentru participarea la putere emană din arealul acestor interese. Astfel, un partid sau altul, cu o ideologie specifică, ajunge la putere numai dacă întruneşte opțiunea electoratului, exprimat (cu o anume periodicitate) prin vot (universal şi direct în epoca contemporană). Se asigură pe această cale democratică linia de dezvoltare economică şi socială pe care şi-o doreşte şi şi-o asumă electoratul – liber şi fără nicio mediere străină. Datorită acestui fapt (al alegerii pe cale democratică a căii de dezvoltare), existența partidelor şi a luptei politice (dintre acestea, având ca țel participarea la putere în stat) este o necesitate într-o societate democratică.

Există, după cum se poate deduce, o legătură strânsă între pluripartidism şi pluralism ideologic într-o societate democratică, pluralism care, la rândul său, mijloceşte ajungerea la putere (la gestionarea treburilor statului) a acelor forțe politice care întrunesc voința electoratului (respectiv, a populației unei comunități de stat care beneficiază de drept de vot – acordat fiecăruia dintre membrii comunității care dispune de calitatea de cetățean şi întruneşte condițiile necesare participării la vot).

Dacă statul este gestionat de o putere aleasă democratic, această putere exercitându-se în baza principiului separației puterilor (legislativă, executivă şi judecătorească) şi a principiului egalității tuturor membrilor comunității de stat în fața legii (indiferent de naționalitate, vârstă, sex, opțiune cultică şi nivel de personalizare, de apartenență grupală), la care se mai adaugă ținând de esența democratismului contemporan şi funcționarea în baza principiului umanismului, respectivul stat este legitimat astăzi a fi un stat de drept.

Universitatea Spiru Haret

Legitimarea acestui tip de stat este posibilă în contextul funcționării – fără nicio îngrădire – a economiei de piață. Economie care asigură funcționarea producției şi a schimbului de mărfuri în condiții de obiectivitate, de acoperire pe bază de criterii socialmente necesare a eforturilor creative ale oamenilor în procesul integrării lor sociale prin muncă şi aport social. Dintr-o asemenea modalitate de funcționare a schimburilor de mărfuri şi de valori rezultă stimularea directă a capacităților de inițiativă ale oamenilor şi interesul lor pentru acumulare de mijloace de producție şi de capitaluri (în vederea creşterii posibilității de participare cu profit la piață) şi pentru sporirea sau exercitarea eficientă a energiilor creative (de asemenea, în vederea sporirii gradului de rentabilitate a obiectivării acestor energii în raporturile de piață).

Legătura dintre democrație şi capitalism – ca orânduire bazată pe economia de piață (străină total de economia de comandă care generează totalitarismul politico-economic şi ineficiența economică şi socială) – este nu numai dovedită de evoluția societăților contemporane în vremea din urmă ci şi de nivelurile superioare de realizare umană în rânduielile sociale capitaliste – rânduieli în care principiile libertății individului şi drepturilor omului au devenit o conotație care ține de esența acestor rânduieli.

În vederea conservării unor astfel de rânduieli (capitaliste, constituite în baza principiului economiei de piață), generatoare de profitabilitate economică şi socială şi cărora le sunt specifice condiții de manifestare a statului de drept ca expresie a democratismului vieții sociale – un democratism natural şi nu artificial constituit şi de fațadă (cum era cel clamat de doctrina socialismului ştiințific ca fiind specific rânduielilor socialiste) – devin necesare pluripartidismul şi pluralismul ideologic în organizarea şi funcționarea democratică a vieții de stat. Evident, în această ordine de idei, că monopartidismul (partidul unic) este total incompatibil statului de drept şi, în consecință, vieții democratice – numai socialismul ca tip de orânduire socială beneficiază de un asemenea monopartidism, decurgând cu necesitate din economia de comandă pe care se sprijină o asemenea rânduire socială, pentru care omul nu este scop ci doar mijloc al construcției sociale, individul fiind subordonat colectivității în materie de realizare şi de împlinire ca om.

Universitatea Spiru Haret

După cum am arătat, într-o societate capitalistă democratică, implicându-se direct în exercitarea puterii, deşi sunt structuri organizaţionale cu caracter grupal, partidele dobândesc funcţii comunitare. Precizăm că asemenea funcţii au nu numai partidele care participă la putere ci şi partidele din opoziţie. Vocaţia sistemică de nivel comunitar a acestor partide rezidă în faptul că ele practică un exerciţiu critic la adresa celor de la putere şi se pregătesc – restructurându-şi programele politice – pentru cucerirea puterii. Din care cauză au necesarmente nevoie de a lua în consideraţie interese comunitare şi ţeluri de înfăptuire ale întregului corp social.

Rezultă că în procesul de gestionare a direcţiilor dezvoltării unei comunităţi de stat (politice) se manifestă o interacţiune între stat şi partidele politice şi, prin intermediul acestora, cu celelalte structuri organizaţionale ale societăţii care nu au caracter de stat şi nici politic. Aceasta, deoarece partidele mobilizează, în procesul promovării programelor lor economice şi politice, şi diverse alte organizaţii şi asociaţii ce fac parte din societatea civilă: sindicatele, patronatele, organizaţiile şi asociaţiile profesionale, asociaţiile culturale şi de creaţie, diferite alte organizaţii neguvernamentale etc. Astfel încât toate tipurile de organizaţii şi asociaţii ale diverselor grupuri sociale, etnice, chiar şi cele economice, juridice, religioase, care au preocupări directe sau indirecte de ordin politic şi social, intervin în rezolvarea treburilor cetăţii – în funcţie de domeniile lor specifice de activitate. Societatea beneficiind, în cele din urmă, de un sistem unitar de structuri organizaţionale care mediază procesul de integrare socială a oamenilor (prin muncă, prin participarea la creaţia valorică, prin promovarea unor opţiuni de nivel comunitar nu numai la progresul de ansamblu al societăţii ci şi, indirect, la exercitarea puterii), deciziile majore care se iau la nivelul centrului de putere reprezentându-le într-un fel sau altul interesele şi opţiunile valorice.

Acest sistem de structuri organizaţionale (în centru cărora se află partidele politice) are rolul de mijloc al acţiunii sociale. Împreună cu concepţiile ideologice care le animă acţiunile constituie domeniul suprastructural al sistemului vieţii sociale, domeniu care interacţionează cu domeniile structurale şi infrastructurale ale acestuia. Ceea ce înseamnă că în structura sistemului de ansamblu al societăţii interacţionează subiectivul cu obiectivul, existenţa socială (cuprinzând şi suprastructura organizaţională şi ideologică) a oamenilor constituindu-se dintr-o

Universitatea Spiru Haret

îngemănare organică cu ceea ce generic se apreciază a fi conştiinţa lor socială (ideile, concepţiile, doctrinele, precum şi stările afective şi de voinţă, mentalităţile şi reprezentările oamenilor asupra existenţei şi acţiunii lor realizatorii de sine la nivel individual şi colectiv). Supra-structura, în acest complex social sistemic, are nu numai statutul de dat (obiectiv) ci şi de factor (subiectiv) al devenirii acestui complex social sistemic.

Privite din acest punct de vedere (al statutului lor de dat şi factor al structurării şi devenirii vieţii sociale), structurile organizaţionale mijlocesc instituirea şi devenirea condiţiei umane, ele neputând lipsi dintr-o societate umană fără a afecta vieţuirea omului ca fiinţă socială – ele sunt totdeauna premisă şi expresie a socialului şi, implicit, a umanului. De aceea, prezenţa şi acţiunea structurilor organizaţionale măsoară gradul de civilizaţie a unei comunităţi umane, nivelurile de eficienţă atinse în acţiunea realizării de sine a respectivei comunităţi. Astfel se explică interesul major al comunităţilor umane pentru perfecţionarea structurilor organizaţionale, prin mijlocirea obiectivării cărora se ating anumite niveluri de progres şi de civilitate într-o comunitate umană.

Referindu-ne la societatea capitalistă, prin perfecţionarea structurilor organizaţionale se are în vedere: eficientizarea tuturor verigilor statului, aşezarea acestora pe temeiuri democratice din ce în ce mai accentuate; perfecţionarea mecanismului de funcţionare a pluri-partidismului în exercitarea puterii; corelarea din ce în ce mai organică a structurilor societăţii politice cu societatea civilă; respectarea integrală a principiului separaţiei puterilor concomitent cu adâncirea controlului social asupra funcţionării acestor puteri – într-un cuvânt, consolidarea statului de drept şi a funcţiilor acestui stat în aria de aplicare a principiilor libertăţii individului şi respectării drepturilor omului.

Problema prezenţei unor structuri organizaţionale într-o societate democratică nu se poate pune, deci, în termeni de da sau nu. O asemenea alternativă a mai practicat-o ideologia comunismului ştiinţific (de factură marxist-leninistă tradiţională), în sensul că se previziona dispariţia statului în comunismul deplin şi, odată cu aceasta, a oricăror structuri organizaţionale cu vocaţie sistemică de nivel comunitar (inclusiv a partidelor politice, care, între timp, fiind vorba de partidul unic, s-ar fi

Universitatea Spiru Haret

lărgit până la limita cuprinderii întregului popor – ceea ce i-ar condiționa dispariția ca structură organizațională cu caracter de grup).

Motivația dispariției statului şi a celorlalte structuri organizaționale interesate de treburile cetății era aceea că nivelul de conştiință de sine colectivă a oamenilor va progresa într-atât încât nu va mai fi nevoie de structuri organizaționale care să mijlocească exercitarea acțiunii oamenilor de integrare socială şi de stăpânire de sine în raporturile dintre ei şi societate. Se va ajunge, deci, la o societate a libertății depline (absolute) şi a omului total (lipsit de orice înstrăinare şi interese individuale şi de grup). Utopismul unor asemenea previziuni este nu numai evident ci şi în totală discordanță cu înțelegerea ştiințifică a umanului şi a condiției sale specifice în univers.

Ca şi utopismul ideologiei comunismului ca tip de societate, la fel de iluzorie şi fetişizantă e şi concepția potrivit căreia deşi nu se pune problema eliminării statului şi a celorlalte structuri organizaționale din configurarea sistemului vieții sociale, în totalitatea lor aceste structuri vor cunoaşte un proces de încetinire a funcționării lor ca factor al dinamicii obiective a socialului. Pe asemenea linie de interpretare se înscrie şi doctrina liberală tradițională a statului minimal – lăsându-se totul (în ce priveşte dinamica vieții economice şi sociale) pe seama economiei libere de piață – doctrină combătută şi amendată nu numai de ideologia social-democrată şi de cea creştin-democrată, ci şi, în anumite limite, şi de neoliberalismul contemporan, prin preconizarea economiei sociale de piață. Adevărul ştiințific este acela că nu există societate umană dezvoltată echilibrat şi în spirit democratic şi umanist fără structuri organizaționale (formale şi informale) solid constituite şi activ-funcționale – din aria cărora distingându-se statul, care este el însuşi un complex organizațional, respectiv instituțional, de acțiunea căruia depinde hotărâtor exercitarea rolului factorului subiectiv în dezvoltarea vieții sociale, având ca finalitate ultimă realizarea condiției umane.

Dezbaterea nu se poate pune, deci, în termeni dacă structurile organizaționale, în speță statul, intervine sau nu (ca expresie a exercitării rolului factorului subiectiv) în dinamica societății contemporane, ci în termeni de ce fel de structuri organizaționale dispune astăzi societatea, ce mecanisme de funcționare sunt specifice acestora şi în ce fel pot fi ele adecvate nivelului de progres (social) şi de realizare umană atinse de

Universitatea Spiru Haret

societatea contemporană deschisă spre viitor (în etapa următoare de dezvoltare a capitalismului democratic)?

În asemenea perspectivă, ne putem şi noi întreba care sunt direcţiile de perfecţionare a structurilor organizaţionale în capitalismul contemporan, încercând să surprindem unele dintre acestea.

2. **Direcţii de perfecţionare a tipologiei şi mecanismelor de funcţionare ale structurilor organizaţionale în societatea democratică contemporană**

Meditând asupra proceselor organizaţionale în etapa actuală de dezvoltare a societăţilor în care acţionează economia de piaţă, desprindem următoarele direcţii de evoluţie a acestora:

În primul rând, *are loc o consolidare a statului de drept* – în care acţionează domnia legii şi, corespunzător, egalitatea oamenilor (indiferent de naţionalitate, rasă, sex, opţiune cultică şi nivelul de asimilare valorică) în faţa legii. În această privinţă, indiferent de poziţia pe care unii membrii ai comunităţii de stat o au în ierarhia organizaţională a societăţii, de nivelul posesiei de avere (mobiliară şi imobiliară), de gradul de profesionalizare şi manifestare ca persoană publică, sunt egali între ei în raport cu respectarea legii, stare de fapt care de drept este asigurată de Constituţie şi de natura democratică a legislaţiei pe care o propun camerele parlamentului în materie de conduită socială a oamenilor. Egale sunt şi criteriile de apreciere, precum şi cele de penalizare juridică a comportamentelor deviante, a acţiunilor de corupţie şi fals în actele publice sau de acumulare de bunuri pe căi ilicite şi, la limită, a actelor de trădare naţională.

Egalitatea ca valoare are în vedere şansele de realizare umană şi de personalizare şi nu anulează inegalitatea care rezultă din diferenţierea de efort creativ şi de aport social la progresul de ansamblu al comunităţii, inegalitate care mijloceşte procesul de individualizare a oamenilor, de asigurare a identităţii lor în procesul de realizare. De aceea, egalitatea nu înseamnă egalitarism, uniformizare şi masificare nediferenţiată în împlinirea omului ca om. Diversificarea şi particularizarea procesului de înnoire şi realizare umană reprezintă obiectivul democratic major al realizării umane într-o democraţie autentică, diversificare rezultată din modalităţile particulare de creativitate şi de activitate creatoare a

Universitatea Spiru Haret

oamenilor. Din acest punct de vedere, sistemul organizațional al societății este necesar să găsească criterii de apreciere corespunzătoare a obiectivării prin muncă şi aport social a oamenilor ca individualități, prin inițiativă şi putere de risc personal în procesul integrării lor sociale, al socializării şi universalizării.

În al doilea rând, prin prevederi constituționale şi reglementări de ordin legislativ este necesar *să se perfecționeze mecanismele de funcționare a partidelor politice şi a unor alianțe dintre acestea, în exercitarea puterii la nivel parlamentar şi guvernamental*, stimulându-se, în limite cuvenite în această privință şi participarea sporită la nivelul puterii unor partide din opoziție – parlamentare sau chiar neparlamentare. Din acest punct de vedere, s-ar atinge cote superioare în funcționarea politicului în dinamizarea proceselor sociale, sporind răspunderea şi responsabilitatea tuturor factorilor politici în dinamica vieţuirii sociale – întrucât fiecare partid reprezintă o categorie socială de oameni.

În al treilea rând, sunt necesare *reglementări de ordin legislativ care să înlesnească participarea la exercitarea puterii, desigur în limitele cuvenite, şi a societății civile* – fie şi numai prin vot consultativ. Aceasta având reprezentativitate în masa populației şi funcționând din dispoziția acesteia. Deocamdată, societatea civilă organizează numai dezbateri asupra realizărilor şi neajunsurilor acțiunii societății politice, influențând-o exclusiv indirect, fără să-şi asume vreun risc (responsabilitate) cu repercutare la nivelul polisului (cetății).

Participarea civicului la acțiunea politicului trebuie să fie condiționată de faptul ca aceasta să aibă reprezentativitate în masa populației şi să nu fie susținut de forțe oculte, din afară sau din interior – interesate într-o anume evoluție politică, totdeauna izvorâte din interese de grup, de regulă străine de interesele majore ale populației comunității de stat în cauză. Este exclusă, din acest punct de vedere, manipularea şi diversiunea sau şantajul (practicat de către vreun grupuscul autointitulat civic).

În al patrulea rând, departamentele cu însărcinări educaționale şi de pregătire politico-administrativă ale statului (şi nu numai ale partidelor politice) este necesar să organizeze *cursuri de pregătire şi de perfecționare a cadrelor destinate să participe la mecanismele sistemului structurilor organizaționale în domeniile managementului administrativ- organizațional* şi ale dreptului constituțional şi legislației economice, în domeniile informațional şi de comunicații moderne (prin mijloace

Universitatea Spiru Haret

electronice şi digitale de ultimă generaţie, precum şi ale unor tehnologii de vârf în domeniu), pentru a spori considerabil, la cerinţele actuale, activitatea organizaţională şi administrativă a statului, căruia trebuie să i se amplifice funcţiile constructive în materie de edificare socială şi umană. Se va avea în vedere şi faptul ca nici un candidat la alegere (în funcţie decizională) şi nominalizare (în funcţie organizaţională) să nu fie dispensat de o asemenea pregătire postuniversitară – dorinţa de implicare în politică nu este suficientă fără putinţă şi competenţă.

În al cincilea rând, statul, prin organele puterii, va trebui să aibă în vedere (şi deja are în vedere în nenumărate cazuri) *stimularea constituirii unor structuri organizaţionale fără caracter de stat*, care să reprezinte diferite ţeluri şi interese ale populaţiei, diferite de ale grupărilor politice – prin facilitarea creării şi activităţii unor fundaţii, a unor asociaţii şi organizaţii neguvernamentale, cărora li se acordă calitatea de persoană juridică, şi care să-şi elaboreze autonom coduri normative de funcţionare, dar în baza unei legislaţii emanată din Constituţia ţării. Pornindu-se de la ideea coabitării sau conlucrării unor structuri organizaţionale de stat cu cele private (cu reprezentare colectivă) în interesul întregii populaţii, deci inclusiv şi a funcţionalităţii statului. Aceste asociaţii şi organizaţii neguvernamentale trebuie să îşi asume roluri din ce în ce mai active în dinamica vieţii sociale, statul beneficiind de aportul lor în guvernarea de ansamblu a societăţii.

În al şaselea rând, dată fiind funcţionarea economiei sociale de piaţă în etapa actuală a capitalismului democratic, *statul trebuie să îşi amplifice cuantumul de proprietate asupra mijloacelor de producţie în ansamblul economiei naţionale*, trecând în răspunderea sa sectoare strategice importante ale acesteia, lărgindu-şi totodată şi baza de impozitare – de regulă pe criterii progresive – şi practicarea unor taxe (inclusiv pe valoarea adăugată) şi accize (cu discernământ şi nu abuziv stabilite). *Sub toate aceste aspecte statul trebuie să înceteze treptat să mai aibă un rol minimal în gestionarea avuţiei naţionale* asumându-şi şi atribuţii de coordonare a proceselor economice (de ansamblu) şi sociale, într-o anume măsură şi a economiei de piaţă – în vederea îndeplinirii obiectivelor sale în materie de protecţie socială şi de facilitare a unor sectoare economice de interes naţional, inclusiv de stimulare a întreprinderilor mici şi mijlocii a căror pondere în economia naţională asigură niveluri şi moduri superioare de viaţă unor pături largi ale

Universitatea Spiru Haret

populației – reducând gradul de sărăcire a populației şi polarizarea irațională a categoriilor sociale ale acesteia din punct de vedere economic.

În al şaptelea rând, *sporeşte considerabil şi se modernizează rapid baza logistică a mecanismelor de funcționare a aparatului de stat şi a tuturor structurilor organizaționale*, prin folosirea unor mijloace de informatizare şi comunicare de ultimă generație, facilitându-se, şi pe această cale, simplificarea şi reducerea corpului funcționăresc din administrație, concomitent cu eficientizarea la maximum a activității acestuia. Facem precizarea, în această privință, că nu se elimină sau minimalizează birocrația ci birocratismul – tendința de alterare prin mijlociri birocratice a aplicabilității deciziilor eşaloanelor de comandă ale structurilor organizaționale. Prin limitarea birocratismului şi simplificarea aparatului funcționăresc se produce o disponibilizare masivă de forță de muncă – în vederea atragerii acesteia în sectoare direct productive şi creative ale economiei naționale şi, în special, în sectorul serviciilor, care va cunoaşte o dezvoltare din ce în ce mai accentuată în viitor (apropiat şi nu numai îndepărtat).

Informatizarea, dublată de tehnologia internetului şi, probabil, de alte modalități tehnologice de vârf în domeniul comunicării şi automatizării proceselor de producție şi de schimb de valori, va determina nebănuite schimbări în aria profesiilor şi activităților umane în general – ceea ce provoca o pondere din ce în ce mai mare a muncii intelectuale în ansamblul muncii sociale şi, ca urmare, modificări în structurarea categoriilor sociale care arhitecturează fizionomia populației.

În al optulea rând, ca urmare a adâncirii procesului de integrare europeană şi a consolidării Uniunii Europene de state capitaliste democratice şi suverane, *statele naționale, fiind subordonate organizațional organismelor centrale ale acestei Uniuni*, *cedează un anumit cuantum de suveranitate respectivei Uniuni*, care-şi asumă atribuții organizaționale de nivel continental. Dispunând de un parlament şi de un guvern propriu, Uniunea îți asumă decizii la nivel comun, are competențe normative de funcționare după acelaşi cod legislativ al tuturor statelor europene integrate şi gestionează politic raporturile sale cu alte mari puteri ale lumii (respectiv, cu diferite alte țări şi entități unionale integrate).

În parlamentul Uniunii funcționează trei mari grupări de partide, compuse din partidele țărilor integrate: socialiste şi social-democrate, populare şi creştin-democrate, liberale şi neoliberale. Aproape toate

Universitatea Spiru Haret

partidele care fiinţează în statele subordonate (integrate) Uniunii aderă sau încearcă să se asocieze acestor trei mari grupări de partide, asumându-şi ideologiile şi programele politice ale acestora, împreună reprezentând o grupare de stânga (alcătuită din partide socialiste şi partide social-democrate), o grupare de dreapta (alcătuită din partide liberale) şi o grupare de centru (partidele populare şi cele creştin-democrate). Din punct de vedere numeric şi ca reprezentare domină gruparea socialistă şi gruparea populară. De aceea, opţiunea aproape comună pentru tipul de societate capitalistă este cea bazată pe economia socială de piaţă. În această privinţă şi gruparea liberală practică o ideologie neoliberală modernă, părăsind principiile clasice ale economiei libere de piaţă.

Beneficiind de organizaţii şi instituţii proprii, inclusiv de un organism militar comun, nord-atlantic (la care aderă şi Statele Unite ale Americii şi Canada), Uniunea Europeană îşi asumă atribuţii de gestionare economică de nivel continental, obiective politice comune în raporturile cu alte uniuni de state sau state individuale, îndeosebi statele marilor puteri, obiective de apărare comună şi de promovare a unor raporturi democratice pe plan internaţional, inclusiv de apărare a păcii şi securităţii la acest nivel. Fiecare stat integrat Uniunii respectă cadrul normativ comun de viețuire economică şi socială, precum şi de apreciere juridică şi de organizare şi funcţionare instituţională (în toate domeniile, de la activitatea economică, până la cea educaţională şi de învăţământ).

Rămân în competenţă naţională a statelor suverane integrate gestiunea treburilor interne – în toate domeniile de activitate (economică, productivă, de schimb, de creaţie valorică, culturală, cultică, juridică, de apărare internă, de politică externă la nivel statal, de organizare administrativă etc.). Uniunea nu-şi extinde atribuţiile în asemenea domenii, nu încalcă drepturile suverane ale statelor integrate, nu se amestecă în viaţa economică, politică şi organizaţională a acestora.

Integrarea vizează, în anumite limite, doar economicul şi politicul (fără a fi încălcate suveranitatea statelor integrate în această privinţă), neavând însă în nici un fel competenţă în domeniul creaţiei de valori, al fizionomiei spirituale a membrilor comunităţilor de stat. Dimpotrivă, este stimulată de fiecare stat în parte conservarea şi consolidarea identităţii psiho-spirituale de nivel naţional, fiecăreia corespunzându-i matrice stilistice şi paradigme axiologice specifice. Funcţionează şi va funcţiona

Universitatea Spiru Haret

în permanență, din acest punct de vedere, principiul unității în diversitate, al unității dintre individual şi comun (general).

În al nouălea rând, date fiind tendințele actuale de mondializare economică, vor cunoaşte (şi cunosc deja) *un proces de amplificare special structurile organizaționale cu caracter internațional.* Sunt avute în vedere nu numai structuri organizaționale care să mijlocească raporturi de cooperare economică internațională, ci şi structuri organizaționale care să mijlocească raporturi politice şi chiar de factură axiologică la scară globală. Din acest ultim aspect al vieţuirii umane se constată că tot mai mult individul unei comunități naționale de pe continentul nostru se simte cetățean european. Iar în viitor se va percepe a fi şi cetățean al lumii (*homo universalis*). Ceea ce înseamnă că popoarele vor încerca în continuare să înființeze structuri organizaționale cu o asemenea acoperire. Pentru a se contura asemenea structuri (unele deja există) vor interveni activ nu numai oameni cu inițiativă din diverse țări ci şi state suverane sau uniuni de state.

În al zecelea rând, între personalul de conducere al structurilor organizaționale, care este înregimentat politic – reprezentând proporțional partidele aflate la putere – şi personalul funcționăresc ce serveşte eşalonul decizional al acestor structuri, neînregimentat politic, există o deosebire de statut. Primul se schimbă în fiecare legislatură, în funcție de schimbarea partidelor de la putere, iar al doilea funcționează în continuare, pe parcursul mai multor legislaturi, fiind recrutat după nivel de competență şi nu după criterii politice. *Personalul administrativ se bucură de statutul funcționarului public şi este ocrotit de seismele care se produc în funcție de schimbările forțelor politice la nivelul puterii de stat.* În acest fel, structurile organizaționale de stat au continuitate funcțională, asigurându-li-se grade superioare de eficiență acțională şi certitudine în materie de concretitudine şi legitimitate normativă.

Ceea ce se impune, din acest punt de vedere, este respectarea statutului personalului public şi evitarea unei anume încălcări de competență între personalul politic cu însărcinări decizionale şi executorii şi personalul administrativ-funcționăresc. Fapt pentru care rămâne valabilă şi astăzi zicerea populară de mai veche tradiție că „directorul conduce întreprinderea şi nu şeful contabil" – cu condiția ca directorul să fie foarte bine consiliat de experți în domeniu şi servit la fel de bine de şeful contabil.

Universitatea Spiru Haret

Sunt şi alte direcţii de perfecţionare a sistemului structurilor organizaţionale cu caracter de stat (şi nu numai), inclusiv în ce priveşte interacţiunea acestora cu organizaţiile neguvernamentale: în legătură cu participarea reprezentanţilor societăţii civile în actul decizional sau sub aspectul consultării cu mijloacele de comunicare de tipul mass-mediei şi, nu mai puţin, din punctul de vedere al prezentării unor bilanţuri şi programe de activitate în faţa corpului social pentru a fi legitimată prezenţa la putere a anumitor forţe politice – toate acestea vizând creşterea şi amplificarea rolului statului (de fapt a factorului subiectiv) în dinamica actuală (obiectivă) a vieţii sociale – în condiţiile economiei sociale de piaţă, şi ea aflată într-un proces de evoluţie şi de restructurare.

3. **Procesul de perfecţionare a structurilor organizaţionale specifice societăţii în perioada actuală a tranziţiei de la socialism la capitalism**[*]

Pare un nonsens ideea trecerii de la socialism la capitalism dacă privim procesele revoluţionare care au loc în ţările europene foste socialiste din perspectiva unei scheme a dinamicii vieţii sociale de tip tradiţional marxist-leninist – schemă în care socialismul era prezentat ca o orânduire superioară ce urmează cu necesitate societăţii capitaliste în faza sa imperialistă, posibilă de instituit prin mijlocirea unei profunde revoluţii sociale – cum era apreciată a fi revoluţia proletară şi, în prelungirea ei, revoluţia socialistă. La o analiză mai atentă, fără idei preconcepute, izvorâte dintr-o anume conceptualizare a procesului istoric (care înscrie societatea socialistă şi comunistă în urma şirului de orânduiri premergătoare: primitivă, sclavagistă, feudală, capitalistă), se constată că socialismul este o orânduire nenaturală, care a marcat o perioadă involutivă în mersul istoriei, întrerupând evoluţia naturală a capitalismului – ca societate a economiei de piaţă purtătoare a unui democratism autentic în materie de realizare socială a umanului, cu disponibilităţi spre o realizare de sine a omului ce nu a mai fost propulsată de rânduielile sociale anterioare.

[*] Este de înţeles că analiza noastră va avea ca reper experienţa tranziţiei în România – atât pentru că pe acest model particularizat pot fi surprinse caracteristicile generale ale procesului tranziţiei de acest tip, cât şi pentru că în structurarea acestui model s-au manifestat anumite particularităţi care prezintă interes pentru întemeierea strategiilor actuale ale dezvoltării în ţara noastră.

Universitatea Spiru Haret

Ştiindu-se, totodată, din experienţa istorică, faptul că economia de comandă şi dictatura proletariatului deschid calea instituirii unor regimuri totalitare (ce favorizează apariţia cultului personalităţii şi dictatura personală), prilejuind astfel alterarea majoră a condiţiei umane, sucombarea libertăţii individului şi a drepturilor omului, statul şi întregul său sistem organizaţional devenind o instanţă oprimatoare pentru om şi lumea lui, străină de nevoile proprii de personalizare şi realizare de sine ale omului.*

* De altfel, nu către o asemenea ipostază de societate socialistă năzuiau cea mai mare parte din doctrinarii şi liderii mişcării socialiste moderne, îndeosebi din secolul al XIX-lea (după cum se cunoaşte chiar şi din lecturarea operei lui Marx – răstălmăcită de Plahonov şi mai ales de Lenin –, ei se situau pe poziţii social-democrate, care întrevedeau posibilitatea unor reformări socialiste ale capitalismului clasic, marcat de o acumulare primitivă a capitalului şi de generarea unei adânci polarizări sociale care antrena o masivă sărăcire a populaţiei – reformări ce s-ar fi putut produce în condiţiile funcţionării economiei de piaţă (şi nu printr-o instituire forţată a economiei de comandă). Socialismul acestor lideri avea în vedere conceptual trecerea de la economia liberă de piaţă la economia socială de piaţă – de tipul celei actuale din Europa occidentală şi îndeosebi nordică. S-ar putea spune că se avea în vedere chiar trecerea la ceea ce numim, economia socialistă de piaţă – practicată deja în anumite ţări (din alte continente) şi care, în forme specifice, s-ar putea edifica şi în Europa în ceea ce s-ar numi o a treia etapă de evoluţie a capitalismului. Cu alte cuvinte, în opinia iniţiatorilor mişcării socialiste europene occidentale nu se avea în vedere întreruperea (cu atât mai puţin, bruscă) a capitalismului, prin eliminarea economiei de piaţă, ci se propunea o restructurare a acesteia prin amendări de ordin social, în ultimă instanţă socialist – ceea ce s-a petrecut deja, după cum arătam mai sus, în anumite ţări vest-europene. În această direcţie au militat şi militează şi astăzi partidele socialiste şi social-democrate din vestul Europei, la care se alătură astăzi (în perioada de tranziţie la capitalism) şi partidele de aceiaşi factură din centrul, sud-estul şi răsăritul Europei. Ceea ce face ca tranziţia de la socialism la capitalism să însemne revenirea la continuitatea capitalistă, dar nu în varianta sa clasică ci în cea democratică actuală – întrucât şi capitalismul, ca orice altă orânduire, are o istorie proprie. O istorie care nu are nimic comun cu trecerea de la socialism la comunism, adică la o societate care semnifica ieşirea din istorie din moment ce era concepută ca societate a omului total (lipsit de orice înstrăinare), a libertăţii absolute, societate ce s-ar dispensa de structuri organizaţionale cu caracter de stat, factorului uman fiindu-i la îndemână direct, fără medieri organizaţionale, determinarea obiectivă – în măsura în care este pe deplin conştientizat de puterea sa demiurgică.

Universitatea Spiru Haret

Problema revenirii societății omeneşti (respectiv, a capitalismului ca societate) la normalitatea ei, trecerea peste reculul ce i l-a provocat aventura socialistă, se pune cu necesitate în fața factorului subiectiv, reclamând acțiunea convergentă a claselor politice din țările capitaliste dezvoltate şi, în aceeaşi măsură, dacă nu în primul rând, acțiunea forțelor sociale avansate din fiecare țară împovărată de totalitarism socialist. Dificultatea consta în faptul că aceste din urmă forțe erau foarte firave, nu se puteau manifesta în condițiile unor asemenea totalitarisme. Stare de lucruri ce a condus la cristalizarea ideii că schimbarea revoluționară se va impune în anumite împrejurări istorice, mai precis atunci când devine evidentă şi iminentă prăbuşirea sistemului economic de comandă în întregul său, când va avea loc sucombarea lui în raport cu comandamentele istoriei contemporane. De aici au izvorât anumite particularități în ce priveşte suportul organizațional al proceselor revoluționare ce s-au petrecut şi se petrec în perioadele de tranziție de la socialism la capitalism – tranziție care semnifică în realitate o revenire la rânduielile capitaliste răsturnate prin forță anterior., dar revenirea are loc pe o nouă bază, într-un alt context istoric, în condiții noi de existență capitalistă.

O primă caracteristică a declanşării acestui proces revoluționar, îndeosebi în România (unde totalitarismul socialist a îmbrăcat forma cea mai brutală), a constat în *lipsa unor structuri organizaționale ale categoriilor populației care doreau să declanşeze acest proces* – cu toate că situația revoluționară era amplu şi adânc înrădăcinată în realitățile economice şi sociale (româneşti, în cazul aflat în analiză). Întreaga populație simțea nevoia de schimbare, de răsturnare a dictaturii, dar lipseau mijloacele (organizaționale) necesare declanşării unei asemenea acțiuni. Au fost necesare împrejurări istorice favorabile pentru a se provoca o asemenea schimbare (de regim politic) în decembrie 1989, prin desfăşurarea unei răscoale populare de mari proporții, mişcare cu caracter revoluționar prin transformările provocate în plan organizațional, politic şi economic ce i-au urmat.

Important de reținut este faptul că abia după căderea (violentă) a dictaturii a fost posibilă înființarea unor structuri organizaționale care să-şi asume, în numele poporului saturat de dictatură, sarcina schimbării de conținut a tuturor domeniilor vieții sociale. Creându-se, în această privință, un Front Unic (Frontul Salvării Naționale) care să organizeze o

Universitatea Spiru Haret

Adunare constituantă ce avea să elaboreze o nouă Constituție, să genereze procesul de funcționare a pluripartidismului şi a pluralismului ideologic, să provoace o schimbare a fizionomiei şi funcționalității întregului sistem organizațional al societății – în direcția intrării în funcție a democratismului în toate domeniile vieții sociale.

Într-adevăr, pluripartidismul s-a înființat (a fost pus în funcție) imediat după revoluția politică antidictatorială, care a deschis calea răsturnării vechilor rânduieli politico-organizaționale, atât prin revenirea pe scena politică a unor partide istorice, cât şi prin crearea altor partide noi – de regulă, ca expresie a fizionomiei ideologice a unor categorii sociale participante la revoluția antidictatorială şi a nevoilor de transformări de ordin organizațional în statul românesc ce urmau să se producă în anii imediat următori după respectiva revoluție. Odată cu desfăşurarea primei sesiuni de alegeri libere, s-au diferențiat partidele parlamentare de cele neparlamentare, a celor de la putere şi a celor din opoziție, astfel încât a intrat în funcție un pluralism ideologic destul de pronunțat (deşi încă multă vreme a dominat un confuzionism ideologic debusolant din punctul de vedere al elaborării unei strategii clare a dezvoltării economice şi sociale) şi activ –, dar fără principii riguroase, fapt ce a întreținut un climat zgomotos de tensiuni politice în rândurile populației – care au degenerat uneori şi în acțiuni contrarevoluționare sau în orice caz perturbatoare pentru desfăşurarea procesului nostru revoluționar de construcție economică şi socială şi, îndeosebi, de redresare din acest punct de vedere pentru pregătirea trecerii de la economia de comandă la economia de piață şi, respectiv, pentru tranziția spre capitalism. Deoarece revoluția politică antidictatorială trebuie continuată cu o revoluție economică şi organizațională de natură să-şi asume un program de construcție (de fapt, reconstrucție) a unui capitalism democratic.

O a doua caracteristică a procesului revoluționar al tranziției a constat în *deschiderea unui proces treptat de privatizare a mijloacelor de producție, a întreprinderilor economice, comerciale şi bancare de stat*, în trecerea la retrocedarea terenurilor agricole colectivizate sau încadrate în ferme de stat şi, mai târziu, a terenurilor forestiere naționalizate şi trecute în posesia statului sau în cea a unor colectivități socializate. Concomitent cu privatizarea s-a desfăşurat şi un proces amplu de înființare, prin inițiativă liberă, a unor întreprinderi private, a unor instituții bancare şi

Universitatea Spiru Haret

comerciale private, a unor unități de învățământ universitar private sau de fundații (în anumite cazuri, şi mediu), de proiectare şi de cercetare sau medicale private (individuale sau publice) – stare de fapt ce a fost influențată hotărâtor de intrarea în funcție a unor relații de piață.

Important de menționat este faptul că, la jumătatea primului deceniu al secolului al XXI-lea, privatizarea a fost în linii generale încheiată, s-a trecut la modernizarea întreprinderilor şi instituțiilor private – proces ce se desfăşoară –, este adevărat, nu fără poticneli – şi în prezent, având drept consecință trecerea la economia de piață, situație ce este legitimată ca funcțională de organele de resort internaționale. Ceea ce înseamnă că obiectivul principal al tranziției este în linii generale îndeplinit.

Nu ne oprim la semnalarea peripețiilor acestui proces de construcție pe care l-a reprezentat privatizarea, sau la modalitățile în care s-au creat marile averi private (nu numai pe căi licite ci şi ilicite, prin folosirea adesea a unor procedee de corupție) şi nici la dificultățile actuale ale procesului democratic, inclusiv la funcționarea principiilor libertății individului şi drepturilor omului, semnalând doar că în domeniile economic şi politic, odată cu funcționarea economiei de piață, au fost create condițiile pentru a se afirma încheierea perioadei de tranziție de la socialism la capitalism. Desfăşurarea acestei tranziții fiind operă majoră a structurilor organizaționale create în acest proces, pe care l-am aprecia, pe bună dreptate, ca revoluționar, în centrul acestora situându-se cele cu caracter de stat – prin mijlocirea cărora au acționat convergent cele trei mari puteri ale statului: legislativă, executivă, judecătorească.

Odată cu încheierea perioadei de tranziție s-a verificat practic sub aspect organizațional şi funcționarea fenomenului democratic al alternanței la putere, s-au cristalizat ideologii structurate pe aceste grupări de partide similare celor care funcționează în Uniunea Europeană, au fost înfăptuite trepte hotărâtoare pe linia integrării țării în această Uniune, integrare precedată de integrarea în NATO, de intrarea în Consiliul Europei şi de încheierea unor parteneriate economice şi militare cu unele din marile puteri economice şi militare (ce concurează la jocul polarismelor de putere la nivel mondial). România a devenit, astfel, o țară capitalistă integrată în aria internațională a acestei orânduiri şi este respectată ca atare.

Universitatea Spiru Haret

O a treia caracteristică a perioadei de tranziție a reprezentat-o şi o reprezintă *începutul procesului de schimbare a mentalităților oamenilor*, a viziunilor lor ideologice şi politice, devenind compatibile cu raționalitatea noii societăți, de fapt a lumii moderne către care şi în care s-a aspirat a se intra încă de decenii în urmă, dar mai accentuat în ultimul deceniu şi jumătate. Conştienți de faptul că perioada rămânerilor în urmă în domeniul conştiinței şi psihologiei colective continuă încă multă vreme după schimbările ce s-au petrecut în viața politică şi economică, reținem constatarea că, totuşi, regretul după vechea orânduire (izvorât din neadaptarea la nou, nu dintr-o mulțumire față de rânduielile sociale şi economice trecute) a scăzut simțitor (deşi reflexele politice şi axiologice de schimbare nu au trecut) – deci s-au diminuat sensibil sentimentele şi atitudinile nostalgice, ceea ce este un semn că evoluția în spiritualitatea românească la nivel colectiv şi individual este manifestă şi evidentă.

Cu toate acestea, se manifestă încă: atitudini paternaliste în materie de decizie acțională la niveluri inferioare celor ale eşaloanelor organizaționale centrale, precum şi în ce priveşte împlinirea unor nevoi materiale la nivel individual – ceea ce denotă un grad scăzut de inițiativă locală şi personală; anumite rezistențe în ce priveşte deschiderea spre nou în planul organizării şi al tehnologiilor şi activităților productive în plan economic; unele rezerve față de nevoia actuală de reamenajare a habitatului în concordanță cu cerințele moderne şi de ordin ecologic; deschiderea spre înnoire în materie de stil şi mod de viață (pătrunde anevoios spiritul pragmatic şi gândirea raționalistă). Asemenea rezidențe şi rezerve, izvorâte dintr-o obişnuință rutinieră tradițională, se manifestă mai ales în mediul rural şi în zonele periferice ale centrelor urbane, în care oamenii fie trăiesc în amorțeală, fie sunt lăsați pradă unui confuzionism valoric de joasă expresie. Limitările de această natură în conştiința oamenilor se datorează şi ineficienței activității educaționale şi de influențare ideologică (în acest sens încă sunt mari dificultăți şi rezistențe în funcționarea structurilor organizaționale cu asemenea atribuții educaționale). Se ştie bine că, din acest punct de vedere, nu numai şcoala şi biserica au putere de înrâurire sub aspect educativ. La fel de penetrante în acest domeniu, dacă nu în mai mare măsură, sunt mijloacele mass-media şi activitățile culturale.

Ceea ce este mai păgubitor este faptul că dislocarea unor carențe mai vechi de mentalitate şi de conştiință nu este urmată de înnoiri pe

Universitatea Spiru Haret

măsură (în plan politic, organizațional şi chiar economic). Aşa se explică de ce în locul colectivismului gregar apar tendințe individualiste excesive, de ce în procesul de educație în spiritul responsabilității se mențin încă şi chiar se accentuează tendințe de indiferentism față de interesele comunitare, de ce în locul spiritului patriotard şi extremist în materie de mândrie națională se produce o diminuare a simțului patriotic şi se manifestă un anume neutralism față de interesele naționale – fenomene de felul lor alienante din punctul de vedere al nevoilor actuale de identitate națională şi personalitate comunitară în procesul integrării europene şi al mondializării economice.

Asemenea manifestări retrograde şi străine de spiritualitatea românească actuală sunt bineînțeles întreținute şi de structuri organizaționale străine, de anumiți factori subiectivi alogeni interni –, dar ele denotă şi un anumit dezinteres al propriilor noastre structuri organizaționale față de conştiința națională şi de nevoia de realism în gândirea şi atitudinea socială a contemporanilor.

O a patra caracteristică o reprezintă, în dependență de schimbările petrecute în plan economic, politic şi axiologic şi în relație cu nevoia unor asemenea schimbări, *modificările care au loc în fizionomia structurilor organizaționale şi, în ultimă instanță, în arhitecturarea statului de drept* – din disponibilitatea căruia se desfăşoară procesul de dezvoltare socială şi de realizare umană, proces care nu a atins în prezent cotele scontate inițial în această privință. Fie pentru că nu au fost întrevăzute şi proiectate corect şi în cunoştință de cauză nevoile de realizare ale populației, fie pentru că factorii (subiectivi) ce urmau să acționeze în această direcție n-au corespuns aşteptărilor sau nu s-au exercitat în consecință. Motiv pentru care statul de drept – ce ar fi trebuit să fie deja instituit în toate dimensionările lui – prezintă carențe nejustificat de accentuate.

Înainte de a întreprinde o analiză a cauzelor pentru care statul de drept este încă în proces de făurire (şi nu s-a înfăptuit în întregul elementelor şi dimensionărilor sale), precizăm că orice astfel de stat se constituie treptat, iar elemente ale lui apar de la începutul perioadei de tranziție şi evoluează pe măsura consolidării procesului democratic. Dacă nu s-ar fi constituit premisele lui imediat după răsturnarea dictaturii totalitariste, fiind inițiat cadrul legislativ de arhitecturare a sa de către

Universitatea Spiru Haret

Adunarea constituantă, care a elaborat proiectul nou de Constituție ce a fost validat prin referendum popular, nu s-ar fi putut monitoriza procesul de tranziție de la economia de comandă la economia de piață, deci de la socialism la capitalism. Elementele definitorii ale acestui stat de drept, configurate de validarea noii Constituții, s-au acumulat însă treptat pe măsura desfăşurării tranziției, ele structurându-se suficient însă după închiderea tranziției. Ceea ce face ca şi principiul democratic ce călăuzeşte constituirea şi funcționarea acestui stat să fie încă în curs de desfăşurare, manifestând, deocamdată, carențe şi neîmpliniri.

Într-o primă ordine de idei, *principiul separației puterilor nu s-a înfăptuit după cum ar fi fost necesar.* Politicul se amestecă în funcționarea juridicului, juridicul este măcinat în interior de contradicții proprii (determinate de condiționări economice şi ideologice), executivul este alterat de jocuri de interese şi de confuzionism ideologic (ca urmare a participării la putere a unor alianțe de partide cu ideologii diferite), în multe privințe executivul ocoleşte legislativul şi operează majoritar cu moțiuni de urgență, în general clasa politică (indiferent dacă participă sau nu la putere) se dovedeşte a fi incompetentă şi lipsită de responsabilitate. La aceste niveluri de participare la putere domină corupția şi conflictele de interese – de unde rezultă inegalitatea în fața legii a demnitarilor din toată aria de conducere organizațională la nivel macrosocial.

Într-o a doua ordine de idei, *confuzionismul ideologic domină în toate partidele* – fie parlamentare sau de guvernământ, fie neparlamentare sau din opoziție. Partide autointitulate a fi de stânga desfăşoară acțiuni de dreapta, partidele de dreapta acționează în anumite privințe la stânga. Sunt şi partide care trec integral de la stânga la dreapta sau invers. Partidele naționaliste şi uneori şi cele de dreapta sau de stânga alunecă în extremisme (de stânga sau de dreapta), compromițând programele politice cu care dețin sau încearcă să cucerească puterea. Aceste oscilații ideologice au rădăcini economice – întreaga (mai precis, majoritatea) clasă politică năzuind să se chivernisească prin mijlocirea unor grupuri de interese. De aceea, nici chiar alternanța la putere nu a clarificat lucrurile şi nu se întrevăd speranțe în această privință. Singura şansă de a depăşi politicianismul şi demagogia în viața politică este apariția unei noi clase politice – cu orientări ideologice clare, avându-se ca reper pluralismul ideologic ce funcționează la nivelul structurilor organizaționale ale Uniunii Europene: partide cu ideologii de centru-stânga, partide cu

Universitatea Spiru Haret

ideologii de centru-dreapta şi partide propriu-zise de dreapta sau de stânga – care, de regulă, în structura parlamentului european se aliază cu primele două grupări de partide. În aceeaşi ordine de idei a clarificărilor ideologice ale partidelor este necesară evitarea extremismelor (de dreapta sau de stânga), chiar şi de către partidele naţionaliste – asemenea extremisme fiind recomandabil să fie dezavuate – şi în anumite cazuri chiar elimine, chiar pe cale constituţională.

Sunt, deci, suficiente motive pentru o regenerare a clasei politice, care să înceapă cu împrospătarea eşaloanelor organizaţionale centrale (de decizie şi conducere) ale partidelor politice şi să continue cu eliminarea sau cel puţin marginalizarea (dacă altfel nu sunt în condiţii prielnice pentru o eliminare) membrilor de partid compromişi moral sau juridic şi suspectaţi de corupţie şi şantaj, cărora să le fie barată calea de acces la organele de decizie şi conducere centrale (sau chiar locale) ale partidelor. Fiecare partid, în măsura în care participă la putere, trebuie să nu propună în funcţii de demnitari de stat (în parlament sau guvern) membrii de partid din categoria celor propuşi mai sus a fi marginalizaţi şi cu atât mai mult eliminabili din viaţa politică

Într-o a treia ordine de idei, *nu se promovează în structurile organizaţionale reprezentative pe linie de stat reprezentanţi care să acopere interesele claselor mijlocii* – clase care nu sunt stimulate de către partidele de la putere şi nici de către cele din opoziţie, statul însuşi nefacilitând consolidarea acestor clase. Aceasta pentru că, în cea mai mare măsură, partidele politice actuale care alternează de regulă la putere reprezintă mai ales interesele păturilor sociale avute (ale marilor proprietari) – ele, în general nu s-au dovedit până în prezent a apăra interesele majorităţii populaţiei.

Este interesant de observat că, în această privinţă, greul poverilor tranziţiei l-au suportat sărăcimea şi păturile sociale mijlocii – deseori, dacă nu chiar permanent, puse în situaţia de a trăi indecent şi într-o totală neputinţă de a-şi acoperi cheltuielile de întreţinere şi ale traiului zilnic. Fapt ce a provocat şi provoacă în continuare conduite alienante şi deviante ale oamenilor, neputinţa lor de a beneficia de avantajele democraţiei. Se pare că statul de drept actual rămâne surd la nevoile reale ale populaţiei, protecţia socială pe care o practică fiind total neacoperitoare pentru nevoile reale de trăire decentă, aceasta şi pentru că acest stat s-a lipsit singur de posibilităţi economice (prin deţinere în proprietate a unor sectoare

Universitatea Spiru Haret

economice cu caracter strategic şi prin practicarea unei fiscalităţi progresive), de a exercita democraţia în raport cu populaţia majoritară.

Într-o a patra ordine de idei, *România nu dispune în momentul de faţă de o societate civilă autentică*. Cea care se manifestă şi se agită supărător de zgomotos, acţionează numai dinspre dreapta şi în mare parte este stipendiată şi propulsată din exterior. Nu are reprezentativitate populară, nu apără interesele păturilor sociale care suportă costurile tranziţiei, nu depăşeşte zona confuzionismului ideologic – deşi din rândurile ei se recrutează şi categorii de demnitari fără crez ideologic propriu (de fapt, un crez străin de interesele maselor populare). Societatea civilă autentică ar trebui să aibă reprezentativitate, să exprime interese ale categoriilor populaţiei din teritoriu, să fie recrutată din rândurile acestor categorii (în realitate membrii acestei societăţi civile se reprezintă pe ei înşişi şi se autointitulează ca exponenţi ai celor fără de partide). Este de mirare (şi poate că nu) faptul că mass-media îi promovează la nivel de persoane publice. Uneori se intitulează ca reprezentanţi ai intelectualităţii. Care intelectualitate? Reprezintă ei categoria cadrelor didactice, categoria personalului medical, categoria cercetătorilor ştiinţifici, a funcţionarilor publici, categoria inginerilor şi tehnicienilor sau a creatorilor de artă dincolo de pătura subţire a unor elitişti de profesie? Nu cuprinde sindicatele, patronatele, organizaţiile profesionale, de cultură, asociaţiile de tineret şi de femei sau pe cele ale diferitelor naţionalităţi. Implicarea acestei autointitulate societăţi civile în activităţile legislative şi executive este, deci, nelegitimă, iar popularitatea care i se face prin mass-media este total neavenită.

Păcatul este că actuala clasă politică, îndeosebi partidele de dreapta, apreciază reprezentanţii acestei false societăţi civile, aceasta dovedind calitatea relaţiilor lor cu populaţia majoritară şi scopurile scontate. Menţionăm că nu o atare societate civilă este avută în vedere în aprecierile noastre potrivit cărora societatea civilă va trebui să fie luată în consideraţie în actele decizionale ale parlamentului şi cele cu caracter executiv ale guvernului în viitor – pentru a se lărgi aria de acoperire a democratismului în etapa următoare de evoluţie a capitalismului. Sunt necesare criterii de reprezentativitate, prezenţa unui minim de filiale în teritoriu ale societăţii civile, un nivel de competenţă organizaţională şi acţională, o anume profesionalitate în activităţi organizaţional-administrative a celor delegaţi din societatea civilă pentru a se proceda la

Universitatea Spiru Haret

participarea acesteia la activitatea organismelor locale şi mai ales a puterii centrale de stat – altfel, cerința perfecționării pe linie democratică a statului de drept prin cumularea şi chiar angajarea societății civile în activitatea sa în etapa următoare de consolidare nu poate fi îndeplinită.

Într-o a cincea ordine de idei, avem în vedere *limitările actuale în ce priveşte aplicabilitatea principiului democratic al autonomiei locale*. Acest lucru se datorează, pe de o parte, faptului că organismele centrale ale puterii de stat nu cedează din atribuții, dintr-o obişnuință centralistă, iar pe de altă parte, pentru că organele locale nu îşi asumă asemenea competențe – din lipsă de pragmatism sau din comoditate. Asemenea limitări decurg şi din anumite complicități politice sau din interese de grup. Fapt ce generează legitime proteste şi conservarea unor stări de lucruri ce limitează principiul democratic – organele locale ale puterii de stat neavând posibilitatea să-şi exercite dreptul de guvernare în zonele de răspundere care le revin.

Facem însă cuvenita precizare că autonomia administrativă are în vedere criterii teritoriale şi nu etnice sau de altă natură., iar autonomia este doar de organizare şi de gestionare autonomă a vieţuirii economice şi sociale şi nu semnifică vreo despărțire organizațional-administrativă de tipul celei ce ar semnifica ființarea unui stat în stat (cu parlament şi guvern propriu, cu o independență teritorială şi legislativă sau guvernamentală). Ştiindu-se că în momentul de față se reclamă asemenea segregații sub paravanul unei „autonomii culturale". În practicarea autonomiei locale trebuie să se respecte întocmai conținutul şi semnificația articolului din Constituție, potrivit căruia, „România este stat național unitar" – ceea ce înseamnă că, din punct de vedere organizațional, ea este condusă de un singur parlament, un singur guvern, o singură instanță centrală judecătorească, iar partidele politice şi alte organizații şi asociații au reprezentativitate pe întregul teritoriu al țării.

A şasea ordine de idei, şi poate cea mai importantă, are în vedere *competența organelor puterii* în ce priveşte conştientizarea etapei de dezvoltare a capitalismului spre care intenționează să se îndrepte România astăzi. Lumea capitalistă dezvoltată se află în etapa economiei sociale de piață (pe care o preconizează de multă vreme majoritatea grupărilor politice europene, de la social-democrație până la creştin-democrație) – fiind depăşită etapa clasică a economiei libere de piață. Or, guvernanții români actuali – din întreaga perioadă a tranziției până în

Universitatea Spiru Haret

prezent – trudesc spre o etapă revolută a capitalismului, de fapt spre un capitalism sălbatic, generator de procese de adâncire a polarizării sociale între un grup restrâns de îmbogăţiţi fără măsură şi majoritatea categoriilor sociale producătoare ale populaţiei, împinse spre o sărăcire endemică.

Datorită unor asemenea cauze nu este sprijinit procesul de formare a unei puternice clase mijlocii, nu se exercită o reală şi cuvenită protecţie socială şi nici măcar o guvernare eficientă (canalizându-se costurile tranziţiei pe seama păturilor sărace şi mijlocii). Fenomene de disoluţie a autorităţii de stat, facilitate de asemenea cauze, se întâlnesc pretutindeni – în toate domeniile vieţii sociale. Nu se respectă legea, nici măcar cea constituţională, care se încalcă chiar şi de către organismele centrale ale statului. Lipseşte securizarea individului, nu are efect penalizarea comportamentelor deviante, juridic nu numai moral. Se manifestă ineficienţă în combaterea corupţiei (mai ales a marii corupţii) – uneori datorită unor complicităţi şi conflicte de interese. În general, se practică politica statutului minimal – de sorginte liberală clasică.

Într-o a şaptea ordine de idei, decurgând din toate celelalte menţionate şi, mai ales, din cea precizată imediat mai sus, *statul nu-şi mai rezervă nici un sector de proprietate, nici măcar de natură strategică din ansamblul economiei naţionale*, atentează chiar şi la proprietatea public-privată (ceea ce este neconstituţional şi total nedemocratic), lipsindu-se astfel de posibilitatea de acumulare de fonduri financiare pentru a investiţii în infrastructură şi, cu atât mai mult, pentru protecţie socială şi securizare a populaţiei (în condiţii de calamităţi naturale şi sociale). Se privatizează (de fapt se vinde pe sume derizorii) totul: comunicaţiile, rezervele de materii prime (petrol şi gaze naturale, de exemplu), staţiunile climaterice şi de odihnă, bazele turistice, până şi băncile de stat, unele care sunt în proprietate publică (cum este CEC-ul), pădurile şi fermele de stat care funcţionează ca centre de cercetare, până şi parcurile şi pieţele agro-alimentare etc.

Depăşirea oricărei limite constă în faptul că, de fapt, unele din marile întreprinderi şi combinate industriale propriu-zis nu se privatizează ci se cedează (pe preţuri modice) altor state (cum sunt unele mari unităţi industriale vândute Franţei, Greciei, Austriei – şi poate că mai urmează şi alte ţări). Din această cauză, statului român îi lipseşte total posibilitatea de a influenţa (desigur prin pârghii economice) relaţiile de piaţă (nu totdeauna favorabile condiţiilor elementare de viaţă ale oamenilor) – chiar

Universitatea Spiru Haret

şi în sectoarele cheie ale economiei naţionale (cum sunt cele de energie şi materii prime), care afectează politica generală a preţurilor şi provoacă procente însemnate de inflaţie. Aproape devine reală afirmaţia unora formulată la începutul deschiderii pieţei pentru investiţii străine că „ne vindem ţara" – deja mai mult de trei sferturi din totalul mijloacelor de producţie este transferat în posesie străină. Fapt ce spune mult în ce priveşte locul unde se acumulează venituri din funcţionarea economiei naţionale.

Într-o a opta ordine de idei, el are în vedere faptul că *în privinţa retrocedării proprietăţilor confiscate de regimul comunist (fenomen absolut necesar, motivat juridic şi moral) s-a procedat fără discernământ, corespunzător principiului liberal de sorginte clasică al restituirii integrale.* Sunt „restituite" şi averi industriale care au fost confiscate de regimurile de dinaintea comunismului din diferite pricini (în anumite cazuri motivate de neacoperirea unor ipoteci). Sunt, de asemenea, retrocedate şi proprietăţi care au suportat importante modificări de întreţinere şi readaptări pentru o folosinţă mai profitabilă de către stat (şi chiar de către chiriaşi, în cazul unor imobile de locuit) în deceniile anterioare, fără nici o despăgubire a celor care le-au efectuat. Sunt şi mulţi revendicatori nelegitimi, care prin mijlociri avocăţeşti discutabile obţin drepturi nemeritate de punere în posesie prin executare silită.

La toate acestea s-au adăugat patru mari nedreptăţi care au făcut reprobabilă retrocedarea efectuată de statul românesc de drept:

a) Cum s-a fixat, după ce criterii, data la care se raportează retrocedarea imobilelor şi proprietăţilor expropriate? De ce se iau în consideraţie numai cele expropriate de regimul comunist şi nu şi de alte regimuri anterioare acestuia – în alte decenii şi chiar secole? Deoarece tocmai asemenea exproprieri anterioare au stat la baza constituirii multora din marile proprietăţi financiare din perioada capitalismului antebelic şi chiar de mai înainte (de exemplu, se poate avea în vedere şi marile moşii şi averi uriaşe acumulate cu japca în perioada fanariotă din ţările române sau latifundiile grofilor unguri din Ardeal –, multe din acestea au fost acumulate pe seama unor proprietăţi în devălmăşie ale unor comunităţi rurale sau prin falsificarea şi plastografierea de înscrisuri medievale şi chiar moderne). De multe ori, împroprietărirea unora pe criterii politice clientelare s-a făcut pe seama proprietăţii publice sau de stat. Şi acum,

Universitatea Spiru Haret

tocmai aceşti profitori au agitat cel mai mult retrocedarea a sute şi mii de hectare de terenuri agricole şi forestiere. După cum se vede, dreptatea are limite, se acordă selectiv şi dacă da, cine şi cu ce îndreptățire le fixează?

b) De ce nu se retrocedează – prin despăgubire – munca depusă de milioane de oameni ai muncii în anii regimului comunist? Ştiindu-se bine că munca a fost exploatată în interese străine celor care au exercitat-o, întrucât pe baza acesteia s-ar fi putut acumula averi sau în orice caz trăi decent. Nici măcar munca marilor creatori de valori nu a fost remunerată, beneficiul ei a fost înmagazinat în mari valori şi atunci ar fi drept să fie restituite acestora. În aceiaşi ordine de idei, efortul material şi uman depus de chiriaşii unor imobile expropriate pentru a le întreține zeci de ani şi, de multe ori, pentru a le îmbunătăți starea de ce nu se despăgubeşte? Mai ales întrucât nu aceşti chiriaşi sunt vinovați de exproprierea comunistă.

c) De ce să plătească statul român actual (pe seama contribuabililor) despăgubiri pentru confiscările de averi efectuate de alte state învecinate (Rusia, Ucraina, Bulgaria) cu prilejul ocupării (fie vorba între noi, nelegitime din punctul de vedere al dreptului internațional) a unor teritorii româneşti pe care şi acum le au în stăpânire? Asemenea despăgubiri, justificate de altfel, trebuie să le execute statele respective – evident, pe baza unor reglementări diplomatice ale guvernului român în această privință. Într-o asemenea logică, ar trebui ca statul român actual să plătească acum ce au spoliat turcii, leşii şi muscalii sau chiar asupritorii români în trecut, ceea ce ar fi absurd. Trebuie ținut seama de faptul că istoria e istorie – nu poate fi reversibilă şi nici refăcută, este o realitate ce trebuie privită ca atare. Şi, în general, generațiile actuale nu sunt responsabile de făptuirile generațiilor anterioare. Cel mult poate să recunoască vinovățiile acestora şi să şi le asume moral.

d) Se cunoaşte că statul român actual (cel puțin în intenție, dacă nu mai mult de drept) a efectuat după revoluția antidictatorială vânzări de imobile chiriaşilor, acordându-le drepturi integrale asupra acestora. Cu ce drept a acceptat ulterior retrocedarea acestora, deseori unor pretendenți de ocazie (adesea din exterior) şi în nici un caz unor nevoiaşi care au nevoie de locuință. În acest fel, au fost lăsați pe drumuri oameni care de drept au titluri de proprietate asupra respectivelor locuințe şi nu au în răspundere proprie faptul că în momentul vânzării nu au existat cereri de retrocedare. Fenomenul se produce în continuare fără nici o acoperire juridică şi

Universitatea Spiru Haret

morală – soluția era aceea de a se acorda de către stat despăgubiri celor deposedați abuziv de respectivele locuințe cu ocazia unor exproprieri din trecut. Pentru că o retrocedare întocmai a acestor locuințe nu a fost făcută cu vinovăția chiriaşilor care le-au procurat ci din vinovăția organelor de stat care n-au verificat suficient dacă sunt revendicări în această privință. De altfel, o anumită vinovăție au şi mulți din revendicatorii de azi pentru că n-au solicitat la timpul acordat de lege revendicarea.

Se constată în toată această tevatură cu retrocedarea locuințelor expropriate de regimul comunist că statul este „pentru unii mumă, iar pentru alții ciumă". Se îngrijeşte exclusiv de situația foştilor proprietari şi deloc de soarta chiriaşilor – cu toată nevinovăția acestora. Rezolvarea unei nedreptăți (istorice) nu poate fi făcută printr-o altă nedreptate (actuală). Unde se vrea să se ajungă cu asemenea practici nedemocratice? Practici care sunt operate de un stat de drept – care se dovedeşte a nu fi deloc de drept!

În prelungirea celor relatate privind neajunsurile retrocedării unor proprietăți abuziv expropriate sau confiscate de regimul comunist, ne îngăduim să relevăm încă o situație cu caracter de nedreptate flagrantă. Se retrocedează în continuare averi incomensurabile (terenuri agricole şi forestiere, clădiri de patrimoniu şi monumente arhitecturale, pe baza unor acte de proprietate vechi (şi uneori discutabile din punct de vedere juridic), iar unor mici proprietari, îndeosebi de terenuri forestiere, li se refuză retrocedarea pe motiv că actele de proprietate sunt datate anterior anului 1945. Care este rațiunea unei asemenea nemaipomenite nedreptăți? Pe ce temei, acestor mici proprietari li se refuză dreptul legitim de retrocedare, motivându-se că actele de proprietate, majoritatea de moştenire de la părinți, sunt învechite şi, ca atare şi-au pierdut valabilitatea. După care legislație se operează în asemenea cazuri? A unui stat de drept în nici un caz.

Din toate aceste spețe de neajunsuri – care nu au acoperire în nici o logică juridică şi cu atât mai mult morală s-ar putea deduce că întregul popor român trebuie să beneficieze de retrocedare. Şi dacă da, cine s-o realizeze? El însuşi? Evident o asemenea punere de problemă frizează absurdul., dar întreaga putere, nu numai cea actuală, ca de altfel în totalitatea ei actuala clasă politică, nu conştientizează un asemenea absurd şi nu face apel la nici un fel de logică şi se complace într-o situație contradictorie care provoacă mari tensiuni sociale – prin stimularea unor

Universitatea Spiru Haret

nedreptăți de care nu-şi dă seama că poartă responsabilitate. O responsabilitate pe care într-un anume viitor trebuie să o ispăşească – lucrurile şi acum se desfăşoară în acest fel, pentru „păcatele" unora făcute într-un trecut plătesc cei de azi care nu pot avea responsabilitatea acestui trecut, motiv pentru care ce se întâmplă le întunecă astăzi conştiința (şi îi transformă în oponenți ai actualei democrații).

Într-o a noua ordine de idei – din nevoia de integrare europeană, guvernele de până acum (şi, deopotrivă, parlamentele) au acceptat toate normele comunitare, fără nici un discernământ (ceea ce este fără îndoială un criteriu esențial pentru a se justifica acceptarea integrării în Uniune). Dar, de fapt, *s-a negociat „în genunchi", fără o elementară verticalitate* (care, cu siguranță, ar fi fost apreciată de reprezentanții Uniunii) – pe care alte state integrate au manifestat-o. În acelaşi sens, *în relațiile cu caracter litigios cu alte țări, guvernele noastre au cedat întotdeauna* – statul român a pierdut creanțe de milioane de euro, precum şi drepturi teritoriale sau dreptul de proprietate asupra unor fundații româneşti în străinătate. Au fost încheiate tratate de alianță cu țări vecine păguboase în anumite privințe pentru statul român (uneori acceptându-se şi amestecuri ale altor țări în rezolvarea unor probleme interne ale țării, îndeosebi de ordin național). Cu de la cine putere au procedat astfel guvernele româneşti după revoluția din decembrie 1989? Cine le-a mandatat să facă nejustificate cadouri altora – în condițiile în care România şi aşa întâmpină dificultăți economice? Cei care au procedat la astfel de acțiuni, în numele poporului român, ar trebui să răspundă penal, fiind acuzabili de trădare națională.

Sunt, după cum se constată, numeroase neajunsuri în funcționarea statului românesc de drept – ceea ce impune cu necesitate măsuri de remediere a acestora şi chiar perfecționări în ordinea constituțională şi, ca urmare, în legislație, pentru a se putea conchide că o țară ca România, fostă socialistă şi integrată într-un sistem totalitarist de cea mai accentuată expresie, acum năzuieşte să se integreze (nu numai să adere) Uniunii europene de state capitaliste democratice, cu o economie dezvoltată şi cu state pe deplin de drept.

Universitatea Spiru Haret

4. **Ineficienţa şi lipsa de orizont în funcţionarea statului de drept în perioada tranziţiei şi măsuri de optimizare a funcţionalităţii acestuia în perioada posttranziţie**

Un stat de drept, acţionând într-o societate democratică, serveşte organizaţional corpul social care-i desemnează organismele ce structurează puterea politică ce-l configurează democratic, asigurând îmbinarea democraţiei reprezentative cu democraţia participativă. Cea din urmă nu este subordonată primei, într-o democraţie autentică ea fiind determinantă în raporturile cu aceasta. Astfel încât, ori de câte ori sunt de soluţionat probleme majore ale guvernării se apelează la participarea directă a populaţiei (la nivelul întregului corp social) la luarea deciziilor – prin organizarea de referendumuri.

Deocamdată, în mecanismele de funcţionare ale statului românesc – de drept – nu se face decât arareori apel la o asemenea participare – luându-se unele decizii majore fără consultarea populaţiei. Nu se prea practică, deci, metoda referendumului popular. Astfel a devenit posibilă luarea unor măsuri şi prevederi normative, iniţiate de legislativ şi de executiv, care nu au legitimare populară, contravin voinţei corpului social. Amintim câteva dintre acestea: *aprobarea metodologiei şi a manierei actuale de repartizare a bugetului de stat* – care se face după procedee revolute (moştenite de la vechea orânduire), în care sectoarelor de învăţământ şi educaţie, de cultură, de sănătate, de cercetare şi creştere valorică li se acordă o importanţă minoră. În timp ce se bucură de sprijin disproporţionat în raport cu acestea sectoarele de forţă (justiţia, poliţia, armata) – stare de fapt care evidenţiază cel mai potrivit antidemocratismul statului de drept din România, orientarea sa aproape totalitaristă.

Ne putem referi, de asemenea, la *filosofia practicată în domeniul politicii fiscale*. Se practică metodologii care favorizează cercurile aristocratice din punct de vedere economic – pe cei cu venituri foarte mari (neacceptându-se principiul impozitării progresive –, facilitându-se în acest fel adâncirea fenomenului de polarizare socială şi scăderea capacităţii statului de a face protecţie socială şi de a iniţia politici de investiţii (în infrastructură, în domeniile ocrotirii sănătăţii, ale învăţământului şi culturii) sau de sprijinire a agriculturii (sprijinire care se

Universitatea Spiru Haret

întreprinde substanțial în toate democrațiile europene) – de randamentul căreia depinde în mare măsură nivelul (economic) de trai al oamenilor.

Menționăm şi faptul că, în ultima vreme, datorită limitării cantitative a bugetului de stat, *s-au înmulțit fără măsură categoriile de taxe şi accize* pe tot felul de activități – unele dintre acestea neproductive sau care țin de sfera serviciilor elementare (amintim în acest sens taxa pe viciu). Ceea ce face ca statul să rămână în condiție spoliatoare (chiar şi salariile bugetarilor – şi aşa reduse sub limita decenței – sunt returnate statului în proporție de o treime prin impozite şi contribuții de tot felul) față de populație şi să nu-şi poată pune în evidență virtuțile sale realizatorii pentru majoritatea populației.

S-a ajuns la situația, absolut nedemocratică şi păguboasă uman, ca un procent foarte scăzut de tineri din mediul rural să aibă acces la instrucție superioară şi să promoveze în munci intelectuale (de cercetare şi de creație valorică majoră) – lucru inadmisibil într-o societate democratică modernă. O asemenea stare de fapt pune în mare dificultate posibilitatea de modernizare (şi de acoperire a necesarului de forță de muncă viguroasă şi superioară) a agriculturii şi a condiției decente de viețuire în mediul rural. De altfel, redresarea agriculturii a rămas în general un deziderat şi nu s-a petrecut nimic notabil în această privință. Avem o agricultură de subzistență, întreținută cu o tehnologie şi tehnică feudală – primitive din toate punctele de vedere. Stare de lucruri care reflectă, de asemenea, nu numai imaginea economică înapoiată în care se află economia agrară românească, ci şi stadiul de civilizație rurală – mediul existențial şi nivelul de trai, ca să nu mai amintim de modul de viețuire al majorității populației sătești (aproape jumătate din totalul numărului din locuitori ai țării) – care lasă enorm de mult de dorit, aflându-se la distanță enormă față de situațiile existente în țările europene în această privință.

După părerea noastră, fărâmițarea terenurilor agricole prin retrocedare integrală a fost o mare greşeală – deoarece proprietatea țărănească în România a fost tradițional majoritar mică (într-o mică măsură mijlocie). Acum se impune neapărat, dacă nu concentrarea proprietăților mici agricole în mari proprietăți (agricole) pe cale capitalistă, în orice caz asocierea în cooperativizarea terenurilor agricole pentru a se constitui mari unități agricole în care să se poată realiza modernizarea tehnică şi tehnologică, management agricol sau zootehnic

Universitatea Spiru Haret

de nivel înalt, perfecționarea și calificarea superioară a forței de muncă în agricultură. Fără asemenea transformări, agricultura românească nu poate depăși condiția actuală de subzistență și stimula deschiderea spre piața mondială, nu poate mijloci o ridicare a nivelului și modului de trai al oamenilor din mediul rural. Nu se putea proceda, oare, în această privință la un transfer imediat de proprietate cooperatistă comunităților săteşti şi, în consecință, înlătura pe această cale proprietatea socialistă (căci cooperativele apărute în socialism nu erau de fapt ale comunităților locale ci se aflau practic în proprietatea statului)? Aşa au procedat alte țări foste socialiste, evitând minarea unui sector important al economiei naționale. Ce a făcut statul de drept în această privință? Ce ideologie a stat la baza politicii sale de privatizare – și de rentabilizare – în agricultură? A ținut-o una și bună – ca „Păcală cu oiștea în gard" – că trebuie retrocedată întocmai proprietatea agricolă socialistă, fără nici o perspectivă din punct de vedere economic. În detrimentul total al populației săteşti şi ea neorientată în această privință, dar cine trebuia să o orienteze?

La această stare de înapoiere economică majoră în agricultură se adaugă şi sectoarele industriale ale economiei, care se află, de asemenea, într-o cădere greu de acceptat. Desigur sunt şi unele modernizări şi înviorări economice, punctuale, datorită unor potrivite şi reuşite privatizări şi curajului investițional al unor patroni sau companii private (din țară sau de peste hotare), care s-au angajat activ în activități profitabile, dar majoritatea sectoarelor economice se află în cădere liberă, mari întreprinderi sunt amenințate de blocaje financiare, sunt aproape de o iremediabilă lichidare (şi, ca urmare, provocatoare de şomaj), fie datorită unor privatizări nereuşite, fie din lipsă de fonduri investiționale ale multor proprietari care nu pot, astfel, să respecte contractele de privatizare. Sau sunt şi asemenea cazuri, în care investitorii le-au procurat nu pentru scopuri productive ci pentru alte motive care țin de politica de concurență și acoperire de piețe ale unor mari companii internaționale. Toate aceste dereglări au condus la o scădere substanțială a ponderii industriei în ansamblul economiei naționale, la desființarea sau reducerea drastică a numărului de unități industriale cu profit din România (accentul în fizionomia industriei româneşti actuale fiind pus aproape precumpănitor pe sectoare ale industriei energetice şi de materii prime, pe unele sectoare ale industriei de prelucrare a lemnului şi pe câteva linii de producție alimentară şi uşoară).

Universitatea Spiru Haret

Toate acestea au condus la afectarea calității de țară în curs de dezvoltare a României, ea fiind în prezent mai mult în situația de țară slab dezvoltată. Sunt explicații pentru toate aceste minusuri, unele se datoresc şi profilului megaloman al industriei în condițiile socialismului, care intrase deja în criză generalizată, altele se justifică prin pierderea unor piețe de desfacere tradiționale şi prin concurența companiilor puternice care acționează pe piața mondială, dar în cea mai mare măsură poartă vinovăția organismele statului român, dorit a fi de drept, incompetenței guvernamentale şi înclinației multor demnitari spre corupție şi, nu mai puțin, a unor carențe fundamentale de ordin ideologic (îndeosebi de nivel comunitar) de care au dat dovadă cea mai mare parte dintre membrii clasei politice şi lipsa lor de responsabilitate. Asemenea căderi economice nu s-au întâmplat în alte țări europene foste socialiste în perioada lor de tranziție.

La această stare de lucruri precară în economie, se adaugă şi dezastrele (ce par a fi premeditate) ce s-au produs în cultura minoră (de altfel, preocupări de seamă ale statului nu s-au manifestat nici în domeniul culturii majore). Nu este sprijinită creația populară de valori, folosindu-se fără răspundere poluarea axiologică şi lipsa de simț estetic, kiciul şi amatorismul în promovarea valorilor. Aproape s-au închis astfel şi principalele izvoare ale culturii majore, mijlocindu-se întreținerea unor grade scăzute de civilizație.

Sunt dezavuate cu o suficiență de neînțeles a „elitelor" culturale (aceasta fiind o probă de ignoranță şi oportunism), practicile anterioare de întreținere a interesului pentru cultura de masă, dar nu au fost preconizate altele noi (cu valoare estetică şi educativă). Locul căminului cultural, al caselor de cultură şi al caselor de creație l-au luat cârciumile şi discotecile – nu numai în mediul urban ci mai ales în mediul rural –, care întrețin un climat spiritual nu numai grosier ci şi nociv condiției omului contemporan (de joasă expresie şi periculos în ce privește stimularea unui stil adecvat de apreciere şi consum actual de valori). În cel mai bun caz, se promovează (aproape programat) un confuzionism axiologic şi o ținută morală şi estetică îndoielnică.

Dezinteresul față de modul de trăire valoric al cetățeanului, care se repercutează şi asupra securizării personalității lui, lasă mult de dorit, se află în pericol însăşi personalitatea comunitară românească, chiar şi

Universitatea Spiru Haret

stilul de viețuire românesc (poluat cu modele exterioare îndoielnice şi nepotrivite identității psiho-spirituale româneşti). De ce nu se înțelege că Uniunea Europeană nu doreşte să integreze în structurile ei o Românie fără culoare, la urma urmelor cetățeni fără patrie (înțelegându-se prin patrie nu numai un teritoriu şi o identitate politică ci şi o identitate valorică, apartenența la un stil de viață şi de creație cu natură stilistică determinată şi unică prin iradierile şi interiorizarea ei axiologică)?

Domină în mediile urbane şi rurale un anume defetism, o lipsă de perspectivă a oamenilor pentru un trai mai bun, alimentată nu numai de precarități economice ci şi de confuzionism valoric, convingerea că spațiul social românesc nu le prilejuieşte oamenilor condiții prielnice pentru personalizare, pentru însănătoşiri spirituale, pentru dobândirea dreptății şi a simțului de echitate, pentru performanță. Totul se reduce la bani, la o ideologie şi la o tehnologie a producerii lor pe orice cale (păcatul de neiertat este că se întreține, prin neimplicare a structurilor organizaționale ale statului, apucături ilicite de acumulare fără muncă, înşelătoria şi minciuna pe cale demagogică, şantajul şi chiar violența – trăsături de caracter neadecvate profilului psiho-spiritual românesc de tradiție) – în nici un caz bunăstarea nu se obține prin muncă şi inițiativă personală şi profesionalizare.

Se pare că, din toate aceste puncte de vedere, statul şi-a diminuat, dacă nu chiar şi-a încetat funcția cultural-educativă, se comportă minimal şi în această privință, se lasă totul pe inițiativa privată în materie de educație şi influențare valorică. Este condamnabilă în această privință şi mass-media – care este sucombată de logica banului şi pentru obținerea facilă de rating. Dacă printr-o asemenea logică se explică comportarea structurilor organizaționale şi a mijloacelor mass-media private, ne punem cu legitimitate întrebarea: Ce fac structurile organizaționale ale statului? Nu se responsabilizează aşa cum ar fi datoria lor să procedeze?

Într-un capitalism democratic contemporan statul trebuie să intervină activ în procesul educațional şi formativ-axiologic – aceasta fiind o latură importantă a democratismului pe care şi-l reclamă, prin mijlocirea acestei implicări organizaționale în domeniul influențării axiologice fiind posibilă o trăire autentică în libertate a oamenilor şi, corespunzător, ridicarea nivelului lor de responsabilitate comunitară. Neimplicarea în asemenea activități pune la îndoială atributul său de stat

Universitatea Spiru Haret

de drept şi, în aceeaşi măsură, adecvarea fizionomiei sale la cerinţele pe care le incumbă o societate capitalistă în stadiul actual de evoluţie.

În vederea atingerii unui asemenea stadiu în perfecţionarea statului de drept sunt necesar de sugerat căi şi metode de stimulare a activităţii structurilor lui organizaţionale, măsuri ce trebuie să stea în momentul de faţă în faţa mandatarilor acestor structuri, astfel încât statul să fie cu adevărat de drept şi să se debaraseze de carenţele care decurg în materie de democraţie şi umanism din perioada capitalismului clasic, caracterizat excesiv prin economia liberă de piaţă – fapt ce-i limita aportul său la dezvoltarea economică şi socială, caracterizându-l ca un stat minimal. Dintre aceste direcţii de acţiune în materie de aport al statului avem în vedere câteva mai importante:

– perfecţionarea tuturor verigilor centrale şi locale ale aparatului de stat din punctul de vedere al competenţei manageriale şi deprinderea demnitarilor de stat cu tehnologiile de vârf de fundamentare logistică a activităţilor de stat. S-a încheiat epoca amatorismului şi a raţionării după „bunul simţ" empiric în activitatea de stat;

– regândirea din temelii a strategiilor dezvoltării în funcţie de parametrii actuali de eficienţă şi de direcţiile de evoluţie ale capitalismului contemporan, autentificat de realitatea actuală ca un capitalism al economiei sociale de piaţă şi nu unul al economiei libere de piaţă;

– regândirea, în context contemporan, a fizionomiei ideologiilor principalelor partide care aspiră la deţinerea puterii în stat şi orientarea fundamentării (ideologice) a acestora în comun cu cele mai importante grupări de partide ale Uniunii europene. Desigur, aceasta nu este o sarcină a statului, dar acesta poate influenţa prin programele sale politice o asemenea restructurare ideologică a partidelor;

– promovarea în legislativ (pe cale electivă) a reprezentanţilor tuturor categoriilor sociale ale populaţiei – nu numai a claselor avute şi a unor politicieni de profesie care s-au desprins sub aspectul mentalităţilor şi al acţiunilor în legislativ (şi chiar în executiv) de interesele masei alegătorilor. Bineînţeles, avem în vedere reprezentanţi cu pregătire intelectuală superioară şi cu experienţă managerială. O atenţie deosebită trebuie să se acorde unor reprezentanţi ai claselor mijlocii şi ai păturilor intelectualităţii cu vocaţie responsabilă deosebită;

Universitatea Spiru Haret

– găsirea unor soluții normative care să înlesnească participarea la dezbaterile parlamentare (şi chiar guvernamentale), inclusiv la luarea deciziilor, a reprezentanților societății civile – a uneia însă reale şi nu autodesemnate elitist şi fără reprezentativitate în masa populației. Poate fi avută în vedere participarea societății civile şi la deciziile judecătoreşti (practica asesorilor populari sau a membrilor curții cu juraţi este cunoscută în această privință);

– reglarea mai atentă a raporturilor dintre democrația reprezentativă şi democrația participativă, astfel încât să se adâncească puterea de reprezentativitate populară în luarea deciziilor majore de interes comunitar (central şi local);

– respectarea riguroasă a principiului separației puterilor în stat şi evitarea oricărui amestec străin (intern şi extern) în activitatea legislativă şi executivă. Avem în vedere eliminarea unor mentalități învechite în ce priveşte amestecul în funcționarea competențelor de stat (în această privință se mai practică amestecul unor instanțe din afară în luarea deciziilor sau se mai practică comentarii cu caracter intervenționist ale unor demnitari străini, inclusiv a unora din Comunitatea europeană);

– stimularea de către stat a creării unor structuri organizaționale care nu au caracter de stat (fundații, organizații neguvernamentale, diverse asociații pe domenii de activitate sau de cultură etc.) şi mai buna corelare a activității de stat cu activitatea acestora. Prin stimulare se înțelege şi practicarea unor facilități, inclusiv financiare şi fiscale pentru înființarea şi funcționarea acestora – mai ales a acelora cu caracter nonprofit;

– elaborarea legislației să fie făcută numai de specialişti (chiar dacă propuneri în această privință vin şi din partea unor nespecialişti) – sub acest aspect şi amendamentele venite din partea corpului parlamentar sau guvernamental trebuie să treacă printr-un filtru de competență juridică. Pentru a se evita paralelismele, formulările confuze, inadecvările față de litera Constituției şi chiar unele subiectivisme sau exprimări partizane, precum şi pentru a se asigura compatibilități între diferite eşaloane normative, sau finalități pragmatice certe în materie de legislație;

– evitarea paralelismelor şi încălcărilor de competență între diferite structuri organizaționale, pentru a se preveni tensiunile ce pot să apară între acestea – cum sunt cele dintre preşedinție şi parlament sau guvern, dintre parlament şi guvern, dintre competențele de ordin politic şi

Universitatea Spiru Haret

cele de natură judecătorească. În această privință și Constituția se cere a fi revăzută pentru a se evita confuzionismul între atribuțiile diferitelor structuri organizaționale cu atribuții decizionale și de conducere. Fiecare eșalon organizațional trebuie să aibă atribuții și răspunderi precise, riguros formulate în coduri normative de funcționare;

– întărirea disciplinei și autorității în toate verigile sistemului organizațional, pentru a se înlătura manifestările actuale de ineficiență și disoluție a autorității, liberul arbitru în procesul de aplicabilitate a legii, o anumită stare de haos organizațional;

– combaterea, prin măsuri educative susținute a fetișismului organizațional întreținut uneori cu bună știință de anumite verigi ale sistemului și convingerea oamenilor că structurile organizaționale sunt o necesitate pentru viețuirea socială, dar nu sunt o fatalitate ce nu poate fi supusă controlului populației. Prezența structurilor organizaționale țin de esența specifică a condiției umane colective, ele având atribuția de a reprezenta interesele întregului corp social;

– debarasarea întregului sistem organizațional de birocratism (nu de birocrație cum se înțelege uneori), de practicile unor funcționari de a masca faptul că aparatul birocratic servește interesul membrilor comunității și nu se suprapune acestora. Fiind în serviciul cetățenilor, acest aparat funcționăresc are nevoie de prevederi normative riguroase pentru a-și schimba mentalitatea – fiind necesare totodată și măsuri ferme pentru respectarea statului funcționarului public (care nu poate fi înregimentat politic și nici angajat sau disponibilizat în funcție de alternanța la putere a partidelor politice);

– îmbunătățirea substanțială și modernizarea bazei logistice a activităților administrative la nivelul tehnicilor și tehnologiilor de vârf în domeniu – și, în consecință, profesionalizarea în această privință a lucrătorilor din administrație. Astfel încât să se producă concomitent o simplificare (și reducere) a aparatului administrativ, precum și o îmbunătățire simțitoare a calității funcționării acestuia. Capitalismul contemporan reclamă o înaltă rigoare și eficiență în domeniul organizării, o restructurare radicală a tipologiei și aportului acesteia în dinamizarea procesului social și servirea condiției umane;

– eliminarea verigilor intermediare în arhitecturarea de ansamblu a sistemului structurilor organizaționale și promovarea unor linii de acces a populației la eșaloanele de conducere a acestor structuri (în prezent fiind

Universitatea Spiru Haret

foarte anevoios şi chiar barat acest acces) – aceasta fiind o cale importantă a mecanismelor democratice de funcţionare a vieţii sociale. Cum s-ar spune (evident se are în vedere sensul şi nu litera expresiei), „Dumnezeu trebuie să fie mai aproape de oameni”

*

Pentru a se achita pe deplin de atributele care le revin structurilor organizaţionale ale statului de drept din perioada actuală a capitalismului democratic – pe care le-am anunţat deja în paginile anterioare, respectiv în condiţiile funcţionării economiei sociale de piaţă (şi poate şi în perspectiva – după părerea noastră – a unei etape următoare a economiei socialiste de piaţă), statul în calitatea lui de stat de drept, care a depăşit perioada clasică în care democratismul era mai mult o vorbă decât o realitate, nu mai este doar un stat minimal, fiind necesară respectarea unor condiţionări (de care acum nu se prea ţine seama) –, dintre care menţionăm:

– Deţinerea în posesie a unor mijloace de producţie care să-i asigure un procent ridicat de profitabilitate (economică şi socială) – îndeosebi în domeniile sectoarelor strategice ale economiei naţionale (şi nu numai), între care: întreprinderi industriale, agricole şi zootehnice model, bănci şi instituţii financiare şi de comerţ, unităţi de transporturi şi comunicaţii, instituţii de cercetare şi de învăţământ, cultural-educative, staţiuni balneoclimaterice şi de *loisir*, unităţi medicale şi farmaceutice etc. Fără posesia acestora, statul nu poate interveni prin procedee economice în influenţarea pieţei, nu-şi poate permite politici de investiţii în infrastructură şi acţiuni de protecţie socială, de sprijinire a unităţilor economice mici şi mijlocii.

– Revizuirea, din aceeaşi motivaţie de deţinere a unei puteri financiare, a politicilor de impozitare şi de fiscalitate – în sensul introducerii (de fapt, revenirii) la o politică de impozitare progresivă (în funcţie de cuantumul de venit) şi la o strategie suplă de practicare de taxe şi accize, care să nu fie împovărătoare pentru populaţie şi mai profitabilă doar marilor proprietari.

– Sprijinirea, prin facilităţi fiscale şi financiare, a întreprinderilor mici şi mijlocii – a căror pondere poate duce la consolidarea şi lărgirea clasei mijlocii în structura morfologică a populaţiei, cu repercutări

Universitatea Spiru Haret

pozitive directe în ce priveşte ponderea activităţilor industriale în ansamblul economiei naţionale şi comerciale şi indirecte în ce priveşte nivelul şi modul de trai al populaţiei (între altele, limitează şomajul şi antrenează categorii mari de muncitori şi specialişti în producţie, stimulează economia de piaţă, îmbunătăţeşte puterea de cumpărare a produselor de strictă necesitate de către populaţie, provoacă niveluri şi moduri de viețuire mai ridicate).

– Acordarea unei atenţii sporite sectoarelor muncii intelectuale, a învăţământului, educaţiei, cercetării, culturii, ocrotirii sănătăţii, stimulate printr-o reechilibrare a retribuţiei celor care se îndeletnicesc cu astfel de activităţi în raport cu retribuţiile celor angajaţi în sectoare de forţă (justiţie, armată, poliţie) – în prezent mult prea mult diferenţiate. O atare situaţie frizează şi lipsă de respect faţă de intelectualitate şi moştenirea unei mentalităţi comuniste, cu deosebirea că în comunism era apreciată prioritar aşa-zisa muncă productivă, iar în prezent este apreciată nemăsurat activitatea de ordine şi de represiune (este adevărat necesară într-un stat democratic, dar nu supraevaluată în detrimentul celorlalte activităţi).

– Susţinerea neîntârziată şi substanţială a agriculturii – sector de activitate care nu depăşeşte în mare parte starea din lucruri din feudalism –, concomitent cu accelerarea procesului de constituire (fie pe cale capitalistă, fie pe cale cooperativistă) a unor mari unităţi agricole, care să-şi permită modernizarea şi specializarea producţiei agricole şi zootehnice, impulsionând determinant şi industria alimentară şi uşoară. Actuala fărâmiţare a terenurilor agricole întreţine şi un nivel scăzut de civilizaţie în mediul rural şi, implicit, întreţine o stare de înapoiere de ansamblu a economiei naţionale.

– Îmbunătăţirea urgentă a întregii infrastructuri – prin mijlocirea unor investiţii ale statului, prin atragerea unor investitori străini şi autohtoni, prin politici preferenţiale ale activităţii în acest domeniu – pentru a se facilita circuitul mai activ al mărfurilor şi valorilor atât pe plan intern cât şi internaţional, pentru a sprijini chiar un proces mai activ de industrializare a economiei şi de eficientizare a acesteia la parametrii tehnici şi tehnologici actuali, pentru a se mijloci perfecţionarea absolut necesară în domeniul calităţii vieţii oamenilor.

În acest sens, trebuie avută în vedere mai susţinut (deocamdată se face foarte puţin) urbanizarea localităţilor rurale, atragerea în sectorul

Universitatea Spiru Haret

economic profitabil a zonelor de deal şi munte, îmbunătăţirea reţelei de drumuri pe întregul teritoriu al ţării, reforma urbanistică la cote actuale a tuturor localităţilor orăşeneşti, îndeosebi a marilor municipii care sunt centre economice şi de cultură.

– Dintre sectoarele domeniului serviciilor, socotim a fi de primă urgenţă sectorul sanitar şi activitatea medicală. Până la o privatizare mai accentuată în acest domeniu (care nu rezolvă însă nevoile populaţiei nevoiaşe), statul are obligaţia stringentă şi majoră să finanţeze pe măsură unităţile spitaliceşti. Nu ne explicăm, în limitele principiului democratic, zgârcenia statului în această privinţă – care nu poate ţine locul nici unei reforme a sectorului sanitar (şi aşa concepută şi aplicată mult prea deficitar). Sănătatea este un bun esenţial al omului şi trebuie să fie o preocupare principală a statului. Pe care dacă nu o are, democratismul său rămâne o vorbă goală.

– Asemănător se pune problema învăţământului şi educaţiei şi nu mai puţin a culturii. Aici, în orice caz, statul nu poate cu atât mai mult rămâne minimal. În Constituţiile statelor dezvoltate unităţile private din aceste domenii se bucură de sprijin financiar şi de facilităţi fiscale sau de altă natură. În România, dimpotrivă, asemenea instituţii private sunt boicotate şi li se reclamă condiţionări pe care unităţile similare de stat nu le prea îndeplinesc. Iniţiativa privată în asemenea activităţi – de mare importanţă pentru societate – este suspectată de orice numai de bună credinţă nu.

– Ca un corolar al tuturor acestor măsuri şi perfecţionări în materie de activitate organizaţională a statului, în etapa actuală socotim a fi necesară îndeplinirea de grabă a *două mari obiective* (cu caracter strategic) pentru a ne apropia de trăsăturile unui actual stat de drept:

a) revizuirea, dacă nu – în anumite privinţe – chiar reelaborarea constituţiei – în concordanţă cu substanţa normativă şi axiologică a Constituţiei Uniunii Europene şi, ca urmare, refundamentarea întregii legislaţii – accentul punându-se pe reglementări riguroase şi precise în ce priveşte competenţele diferitelor eşaloane organizaţionale şi a raporturilor dintre acestea şi pe punerea de acord a configuraţiei normative a prevederilor constituţionale cu actualele schimbări care s-au produs în tabla de valori a societăţii româneşti în procesul tranziţiei şi al apropierii de nivelurile de civilizaţie promovate în Uniunea Europeană;

Universitatea Spiru Haret

b) reelaborarea (de fapt elaborarea) strategiilor dezvoltării României în perspectiva etapei actuale şi viitoare de dezvoltare economică şi socială şi, mai ales, în strânsă legătură cu direcţiile actuale ale evoluţiei capitalismului democratic – care nu mai seamănă în nicio privinţă cu ceea ce era specific capitalismului clasic, sălbatic şi nedemocratic în esenţa sa. Din acest punct de vedere, se reclamă imperios participarea tuturor forţelor politice, nu numai a celor de la putere, ci a reprezentanţilor tuturor categoriilor sociale – cu ponderea cuvenită şi necesară ai intelectualităţii, ai cercetării şi creaţiei de valori, ai unor reprezentanţi din toate generaţiile şi minorităţilor naţionale conlocuitoare.

Să nu se mai pornească de la ideea că se poate merge mai departe fără strategie (sau cu una încropită la întâmplare, izvorâtă din fundamentări ideologice şi teoretice îndoielnice), fără proiecte şi programe, din care să decurgă planuri riguroase de acţiune. Deoarece este ştiut faptul că viitorul este nu numai dat (mai puţin oricum decât altă dată), ci este într-o mare măsură construit (de oameni – nu după simţ empiric, ci după ştiinţă şi proiectare teleologică responsabilă şi bine motivată axiologic). Asemenea criterii trebuie să întrunească intervenţia factorului subiectiv în determinarea obiectivă a direcţiilor de evoluţie a societăţii omeneşti – a uneia civilizate şi democratice.

Între soluţiile la îndemâna factorului subiectiv de nivel internaţional (instituţii şi organizaţii cu acest caracter) de a acţiona în direcţia rezolvării contradicţiilor specifice actualei etape a vieţii internaţionale (cu condiţia ca aceste structuri organizaţionale să fie mandatate de fiecare ţară prin consens şi să dispună de mecanisme democratice de funcţionare şi de instrumentele necesare de acţiune, inclusiv de organisme politice şi militare de acest nivel), reţinem atenţia asupra următoarelor direcţii de acţiune:

a) *Integrarea zonală sau continentală* (în cazul Europei, deja realizată, în cea mai mare parte, cu excepţia zonei răsăritene şi vest balcanice) şi omogenizarea economică şi politică a acestor Uniuni integrate după principiul diversitate în unitate, păstrându-şi fiecare entitate integrată specificul psiho-spiritual şi stilul de trăire propriu. Remarcăm capacitatea acestor Uniuni integrate (de tipul statelor unite ale Europei) de a interveni în rezolvarea treburilor internaţionale şi de a

Universitatea Spiru Haret

garanta securitatea entităţilor integrate şi faptul că această capacitate se afirmă deja în politica mondială. Este de imaginat ce funcţie reglatorie de nivel mondial vor avea zonele în curs de integrare din centrul şi nordul sau estul continentului asiatic (deschideri în această privinţă se întrevăd în relaţiile dintre China şi India, la care se adaugă Rusia şi Japonia). Altfel va arăta configuraţia relaţiilor de putere la nivel internaţional, între altele va sfârşi dominaţia internaţională de tip vestic (se va pune capăt mai vechiului europocentrism sau actualului americocentrism).

b) La scară europeană, comunitatea multietnică şi de state suverane, în limite prescrise normativ, *nu poate desfiinţa (şi nici nu trebuie să desfiinţeze) interesele naţionale*, un anumit cuantum de suveranitate în rezolvarea treburilor interne din fiecare ţară integrată, păstrându-se o autonomie organizaţională şi axiologică a acestora, astfel încât principiul unităţii în diversitate să fie permanent şi activ funcţional (în această direcţie structurile organizaţionale unionale au datoria să acţioneze activ pentru a pune în valoare diversitatea identităţilor naţionale existente). Prezenţa în comunitatea integrată (europeană, în cazul propus spre analiză) a numeroase state mici şi mijlocii va limita atitudinile hegemonice ale statelor mari, prin mijlocirea funcţionării dreptului de veto în luarea deciziilor la nivel universal şi participarea tuturor statelor la activităţile manageriale şi de conducere.

Este, de asemenea, de întrevăzut că multe din stările contradictorii interne din fiecare ţară vor fi rezolvate lesnicios prin participare comună – producându-se o omogenizare a nivelului de trai şi o îmbunătăţire a modului de trai printr-o strategie comună de dezvoltare economică şi socială. În acest context, de exemplu, continentul european va avea un cuvânt mai greu de spus în stabilirea şi funcţionarea noii ordini internaţionale.

De asemenea, vor fi împiedicate tendinţele de alunecare spre metode dictatoriale a claselor politice din fiecare ţară, spre autoritarism exagerat, ce ar pune în cumpănă esenţa democratică a vieţuirii la nivel universal.

c) Structurile de putere din fiecare ţară integrată (europeană de exemplu) vor fi (şi sunt) puse în situaţia (prin mecanisme organizaţionale şi normative unionale) să-şi revizuiască politicile de dezvoltare astfel

Universitatea Spiru Haret

încât să fie eliminate neconcordanţele şi rămânerile în urmă în anumite sectoare economice (mai ales a celor vitale într-o economie dezvoltată), să faciliteze echilibre între producţie şi consum, să temporizeze prin pârghii economice goana după profit maxim a companiilor private pe seama economiei naţionale, în detrimentul bunăstării populaţiei, să stabilească politici fiscale şi de impozitare sau de taxare şi accizare raţionale – care să nu ducă la sărăcirea şi mai accentuată a populaţiei sau să înăbuşe libera iniţiativă în plan economic.

În sarcina acestor structuri (organizaţionale de stat) stă şi nevoia generalizată de conştientizare a rolului muncii creatoare şi a iniţiativei private într-o economie de piaţă, liberă, dar aflată sub gestiune comunitară şi control al societăţii, să manifeste împotrivire faţă de actele de şantaj şi ocolire a legii în activităţile de afaceri. Libertatea de creaţie şi de iniţiativă privată a individului nu poate fi concepută fără coordonare normativă şi control social de nivel comunitar.

d) *În constituirea noii ordini internaţionale nu trebuie să se procedeze prin dictat. Ci prin dialog şi arta compromisului.* Sunt într-adevăr contradicţii flagrante între majoritatea statelor democratice şi câteva regimuri de stat dictatoriale, fie socialiste, fie fundamentaliste (cu relaţii sociale şi economice de tip tribal, feudal sau de chiar capitalist – de tip primar-sălbatic). Reformarea acestor regimuri este o sarcină a forţelor sociale interne – care pot fi sprijinite din afară, dar în nici un caz pe calea armelor (sau prin şantaj şi ameninţări, prin organizarea unor comploturi interne şi agresiuni acoperite).

De exemplu, se discută mult în ultima vreme despre o axă a răului (între Coreea de Nord şi Iran). Conflictul cu această axă se desfăşoară cu precădere în jurul înarmării nucleare. Toate ţările democratice care reclamă stoparea înarmărilor de acest tip au toată îndreptăţirea să protesteze, dar nu au dreptul (legitim) să ameninţe cu războaie de cotropire – care odată cu înlăturarea clicilor dictatoriale provoacă imense pierderi colaterale (economice şi umane), uneori irecuperabile. De unde izvorăşte dreptul privilegiat doar al unor anumite ţări (de regulă mari) să dispună de armament nuclear – ştiindu-se bine că deţinerea unui asemenea armament este un puternic instrument de şantaj. S-ar justifica interzicerea înarmărilor nucleare (şi ar fi un act raţional şi

Universitatea Spiru Haret

responsabil pentru întreaga omenire), sau a oricăror înarmări, dacă s-ar dezarma nuclear toate țările care dispun de asemenea armamente – în spiritul echității internaționale şi al securității tuturor regiunilor lumii. Dacă o țară deținătoare de asemenea mijloace militare amenință o alta, aceasta din urmă nu este pusă în situația să se înarmeze cu aceleaşi mijloace – pentru a putea face față agresiunii? Ce se poate face în condițiile în care încă funcționează în relațiile internaționale dreptul celui mai tare? Despre ce fel de democratism poate fi vorba atunci în relațiile internaționale? Care ar fi sensul ordinii de drept în acest domeniu? Din păcate, funcționează acest drept (al celui mai tare) şi în relațiile politice, ca să nu mai amintim de domeniul economic – ceea ce înseamnă o lipsă flagrantă de echitate în funcționarea dreptului la dezvoltare.

Probleme de inechitate în materie de drepturi, în care sunt favorizate țările dezvoltate economic şi politic, apar şi la nivel intercomunitar în cadrul Uniunii Europene – mai ales în ce priveşte dreptul de participare la piața comună cu anumite mărci de mărfuri din producția agricolă, alimentară şi uşoară – chiar şi industrială. Sunt favorizate țările dezvoltate, cele cu cele mai mari şi mai puternice agenții de loby şi, corespunzător, sunt defavorizate celelalte. Ne putem întreba: De ce nu se lasă distribuirea unor asemenea drepturi la dispoziția unor relații de piață? Să-şi comercializeze produsele firmele care produc la nivel competitiv şi fac față în condiții de concurență. În general, în diviziunea activităților economice şi de schimb la nivel unional ar trebui să funcționeze reguli de piață şi nu reguli de comandă – care, oricât de atent ar fi gestionate, nu pot evita subiectivismele şi tendințele hegemonice.

e) Într-o lume de entități politice integrate (de tipul celor din Uniunea Europeană) nu pot funcționa *tale quale* legi şi indicații normative comune fără disponibilități de particularizare – în raport cu specificul național (care oricum nu poate fi anulat). Nu-şi poate nimeni imagina că românii vor accepta viețuirea după model german, francez sau suedez şi, eventual, rusesc. Fiecare mod de trăire funcționează după alte criterii stilistice, corespunde câte unei paradigme axiologice instituite istoric şi geografic. Dincolo de particularitățile naționale ale fiecărei țări, în Europa funcționează două mari modele de trăire determinate stilistic – asupra cărora am mai insistat anterior: cel pragmatic occidental şi cel

Universitatea Spiru Haret

contemplativ răsăritean. Nu se poate iluziona nimeni asupra faptului că acestea se pot contopi sau, mai bine zis, se poate generaliza modelul vestic. Ele, în procesul integrării şi, mai ales, după integrare, vor genera o paletă de stări contradictorii diferite, ce reclamă metodologii de rezolvare a acestora diferite. Între altele, şi din această cauză, actualmente în multe ţări din Europa de răsărit şi de sud-est persistă sentimente de împotrivire faţă de integrarea în Uniunea Europeană, chiar dacă lumea acestor ţări jinduieşte după o calitate superioară a vieţii, similară nivelului de viețuire occidental.

Desigur lucrurile pot căpăta nuanţări şi mai pronunţate în condiţiile unor strategii de integrare ale altor zone geografice şi comunităţi continentale. Ceea ce ridică la niveluri superioare de responsabilitate nevoia de diversitate în unitate în activitatea de nivel sistemic în practica internaţională. Stare de lucruri pe care istoria o va confirma (dincolo de subiectivismele şi hegemonismul ce va persista încă multă vreme). Trăim într-o epocă a unor mari sinteze – pe care gândirea politică de nivel strategic nu o poate evita, oricâte tendinţe conservatoriste şi egocentriste comunitar vor mai dăinui.

*
* *

Nu este potrivită, dacă nu chiar de nedorit, pentru înţelegerea dialecticii devenirii sociale în această etapă a capitalismului democratic, încetăţenirea părerii că în viitorul civilizaţiei contemporane vor fi rezolvate toate contradicţiile. Sau că va înceta să se manifeste altele – acum de neîntrevăzut. Contradicţii care vor funcţiona atât între civilizaţii, cât şi în interiorul fiecărei uniuni de state şi comunităţi ale lumii care structurează diverse civilizaţii. Cu atât mai mult nu vor înceta să se manifeste contradicţii interne în fiecare ţară în parte – cu toate efectele asupra acestora a proceselor de integrare.

Economia liberă de piaţă a capitalismului contemporan a generat o categorie de neconcordanţe de nivel economic şi, corespunzător, contradicţii sociale, economia socială de piaţă a capitalismului contemporan generează altă categorie de neconcordanţe şi contradicţii (din ambele situaţii evolutive ale capitalismului am încercat să desprindem câteva – mai importante), capitalismul specific etapei următoare a capitalis-

Universitatea Spiru Haret

mului – pe care o apreciem se întemeia pe o economie socialistă de piaţă – va genera în mod necesar alte specii de neconcordanţe şi contradicţii.

Una dintre acestea va acţiona în continuare şi, probabil, cu din ce în ce mai grave urmări pentru condiţia umană. Respectiv, contradicţia dintre om (societatea umană) şi natură – contradicţie agravată de revoluţionările profunde care s-au declanşat în ultima vreme în domeniile informaţional şi comunicaţional, revoluţionări care vor accelera în proporţie exponenţială progresele ştiinţei şi tehnologiei, ale cunoaşterii în general.

Avertizăm asupra faptului că această contradicţie, deja ajunsă în fază de antagonism – care antrenează generarea şi a altor contradicţii şi antagonisme sociale – să nu fie cumva şi ultima. O criză ecologică generalizată şi de sistem de organizare umană poate fi fatală – şi cu aceasta discuţia se încheie, iar problema realizării condiţiei umane nu se mai pune, ea fiind rezolvată definitiv prin dispariţie.

Oricum, universul nu piere odată cu omenirea actuală. Nu dramatizăm de prisos, în această privinţă, dintr-un spirit pesimist legitim de altfel, dar atragem atenţia că fără luciditate şi creativitate întemeiate pe o înaltă conştientizare de sine colectivă, omenirea actuală nu va dăinui. Veşnicia aparţine doar universului în ansamblul său şi nu actualei societăţi umane. Şi, la urma urmelor, este în firea lucrurilor să se petreacă lucrurile astfel., dar avem datoria să amânăm *sine die* o asemenea apocalipsă de proporţii catastrofale pentru specia umană.

Universitatea Spiru Haret

VI

NONSENSUL DE ANSAMBLU AL ISTORIEI ŞI SENSURILE DETERMINATE ALE FIECĂREI ETAPE A PROCESULUI ISTORIC

1. **Preliminarii raționalist-dialectice ale abordării ideii de sens al istoriei**

Filosofia istoriei – începând din secolul al XIX-lea de când a fost clasificată printre disciplinele practice ale filosofiei, sub influența antropologismului care a dominat modul de a privi societatea – a considerat că lumea omului se desfăşoară pe temeiul unui sens pe care umanitatea l-ar avea de la începuturile instituirii ei ca regn al existenței. Un *sens* obiectiv, încifrat în dinamica devenirii acesteia de la începutul primelor civilizații, guvernat de legea necesității – dedusă dintr-o privire reducționist-mecanică a determinismului vieții sociale. Refuzându-se inițiativa vreunui prim impuls în acest domeniu şi, ca urmare, debarasându-se de orice conceptualizare creaționistă, filosofii care se aplecau asupra fenomenului istorico-social insistau în a argumenta faptul că legitatea obiectivă guvernează strict comportamentul colectiv al oamenilor, viața lor comună şi conduita lor acțională. Excluzându-se pe această cale viziunile subiectiviste şi liberul-arbitru în devenirea socială. Corelându-se, în această privință, ideea de sens al istoriei cu ideea de progres, respectiv cu legea înnoirii permanente a structurii raporturilor sociale dintre oameni. La Marx, de pildă, progresul era dedus din acțiunea legii concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu forțele de producție ale societății. Lege potrivit căreia sensul istoriei (umane) la nivel societar s-ar înscrie în traiectoria: comuna primitivă, orânduirea sclavagistă, orânduirea feudală, orânduirea capitalistă, orânduirea comunistă – traiectorie înscrisă întocmai de dinamica civilizațiilor din spațiul mediteranean al Europei (în anumite scrieri marxiste se vorbea şi de modul de producție asiatic – ca premergător al unor societăți de tip feudal sau modern).

Universitatea Spiru Haret

Marx moştenea în această privinţă o arie paradigmatică ce vine de la Platon şi trece prin Hegel în interpretarea deterministă a istoriei – interpretare potrivit căreia liniile progresului decurg cu necesitate dintr-o matrice stilistică originară riguros circumscrisă, excluzându-se astfel orice particularitate – stare de lucruri care ar exclude pluralismul civilizaţiilor în contextul desfăşurării oricăror tipuri de orânduiri sociale.

Orice uniformitate în acest domeniu este însă nu numai de neconceput raţional, dar şi inoperantă operaţional în analiza istorică dacă se are în vedere diferenţierea (deosebirile stilistice) în devenirea socială şi, implicit, în strategiile dezvoltării practicate până în prezent. Strategii care se fixează în funcţie de speranţele şi dorinţele de realizare mereu schimbătoare ale diferitelor grupuri ale corpului social, neluarea în seamă a acestora provocând tensiuni sociale deseori imprevizibile.

Prin urmare, sensurile dinamicii unei orânduiri sociale, direcţiile şi configuraţia acestora sub aspect calitativ sunt şi de competenţa factorului subiectiv, de natura trăirii spiritual-valorice şi proiectărilor teleologice grupale sau comunitare ale oamenilor. Asemenea sensuri, rămân valabile atât timp cât rămân neschimbate paradigmele axiologice ale oamenilor în materie de realizare., dar modificarea acestor paradigme provoacă schimbări de sens. Astfel încât, date fiind modificările paradigmatice la nivel stilistic, se manifestă o pluralitate de sensuri ale istoriei şi, în consecinţă, ne apare a fi lipsită de legitimitate ideea de sens general (de ansamblu) al istoriei – fixat de vreo instanţă (inclusiv umană clarvăzătoare). O atare idee conduce inevitabil, după cum se exprima Karl Popper, la fatalism social, la predestinare şi destin uman implacabil – el pledând, în această privinţă, în favoarea acţiunii determinate a legii hazardului în procesul istorico-uman, mai bine zis a hazardului în raport cu necesitatea (care fixează pentru o perioadă determinată dezordinea provocată de hazard).

Conceptualizarea filosofică a procesului istoric care-şi întemeiază argumentarea exclusiv pe criteriul obiectiv al necesităţii a avut în epocă raţiunea ei, ea constituindu-se ca o ripostă la interpretările subiectiviste şi voluntariste ce dominau în epocă. Dar, odată cu introducerea criteriului legităţii în explicarea dinamicii vieţii sociale, a fost exclusă capacitatea creativă a oamenilor în procesul determinării, rolul lor – motivat de interese subiective – în mecanismele determinării fenomenului social. Între altele, fiind exclus şi rolul hazardului în geneza şi dinamica acestor

Universitatea Spiru Haret

fenomene (sociale), respectiv în circumscrierea direcţiilor şi liniilor progresului.

Acţiunea legii hazardului şi acţiunea subiectivă a oamenilor influenţează însă hotărâtor procesul istoric, necesitatea conferind doar stabilitate şi obiectivitate (limitată istoric) impulsionărilor provocate de hazard şi din raţiunea subiectivă a oamenilor. Fapt pentru care oamenii conferă anumite sensuri istoriei, ei fiind într-o mare măsură răspunzători de traiectoriile dinamicii vieţuirii lor colective şi obiective şi, în aceeaşi măsură beneficiari ai liniilor de progres ale acestei vieţuiri. Ei (oamenii), organizaţi formal sau informal, acţionează propulsând istoria, al cărei sens se fixează „după chipul şi asemănarea lor" – în funcţie de dorinţele, idealurile şi speranţele lor de realizare (materială şi spirituală), acestea înscriindu-se în diacronia istoriei ca linii obiective de evoluţie. Pentru că societatea este, în ultimă instanţă, subiect obiectivat.

Puterea de penetraţie a factorului subiectiv în dinamica obiectivă a vieţii sociale este cu atât mai pronunţată în condiţiile în care subiectul istoric este o comunitate etnică, un popor sau o asociere de comunităţi şi popoare ce deţin profilări psiho-spirituale bine consolidate istoric. În contextul acestei situări a subiectului creativ, o mare importanţă în determinarea sensului istoriei o are psihologia colectivă, obiectivată într-o identitate axiologică specifică, în care domină anumite particularităţi existenţiale şi acţionale, care diferenţiază în măsură hotărâtoare tipologia civilizaţiilor în cadrul aceleiaşi orânduiri sociale de fond. Astfel, încât, determinismul stilistic este factorul hotărâtor în configurarea sensului istoriei.

2. **Situarea în limită a sensurilor istoriei**

Ideea de sens are legitimitate mai ales din perspectiva relaţiei omului cu mediul său (natural şi social) de existenţă. Sensul se instituie precumpănitor din nevoia omului de aspiraţie în materie de realizare de sine (individuală şi colectivă). În funcţie de speranţele şi năzuirea pentru o atare realizare, omul preconizează o anume rânduire în structurarea raportului lui cu alţi oameni şi cu societatea (şi prin mijlocirea ei şi cu natura) şi acţionează (din necesitate sau din libertate) în această direcţie cu viclenia de care dispune, scontând în efortul său creativ o anume eficienţă (pentru el). Sub acest aspect circumscrie un anume sens istoriei împlinirii lui ca om şi a societăţii ca mijloc al acestei împliniri.

Universitatea Spiru Haret

Dincolo de om şi de acţiunea lui nu există sens şi nici nu există cineva din afara lui care să prilejuiască fixarea sensurilor pentru el, respectiv, să-i călăuzească obiectivarea acţională în favoarea satisfacerii intereselor lui. Natura şi, în prelungirea ei, societatea, cu domenii existenţiale, nu obiectivează în devenirea lor sensuri care nu emană din dispoziţia şi angajarea agenţilor (instanţe creatoare). Ele oferă doar cadrul obiectiv pentru desfăşurarea unor sensuri pe care şi le fixează oamenii – în calitatea lor de agent istoric.

Numai în orizonturi determinate în care oamenii vieţuiesc nemijlocit, pe durate determinate şi în spaţii de locuire circumscrise într-o anumită limită, ei îşi propun proiecte acţionale animate de sensuri ale existenţei lor, marcate de istoricitate, care le dictează opţiunea valorică şi deschiderea teleologică. Ceea ce înseamnă că *aspiraţiile de realizare ale oamenilor condiţionează natura sensurilor istorice.* Şi, implicit, restructurarea câmpurilor valorice care circumscriu opţiunile teleologice determină schimbarea direcţiei sensurilor istorice. Deoarece, *oamenii fac istoria şi nu numai istoria îi produce pe ei.*

Aşadar, în perioadele în care obiectivele-ţel ale oamenilor se schimbă, sensurile istorice suferă mutaţii şi, în funcţie de noile obiective-ţel, ele (sensurile) dobândesc alte liniamente, în raport de care se redirecţionează şi liniile progresului. Funcţie de care are loc o *succesiune de sensuri*, fiecare dintre acestea comportând închideri care se deschid şi deschideri care se închid, determinând istoricitatea de ansamblu a vieţii sociale.

Uneori, în succesiunea de sensuri ale devenirii sociale, au loc fenomene *repetitive*, iar alteori, domină *întreruperile* – ceea ce face ca respectivele perioade, semnificante pentru om, să nu lase urme de natură să influenţeze liniile progresului.

De exemplu, într-o privire de ansamblu asupra istoriei umane, nu prea pot fi stabilite procese de continuitate între perioada faraonică (milenară) egipteană, perioada democraţiei greceşti vechi şi perioada imperialismului roman, între perioada feudală din Europa apuseană şi perioada migraţiei popoarelor asiatice şi nord-europene din epoca medie timpurie. Asemănător şi în ce priveşte perioada dominaţiei şi presiunii otomane din Asia Mică asupra popoarelor europene şi perioada capitalismului clasic bazată pe principiile economiei de piaţă şi liberei concurenţe din întregul spaţiu european (nu numai cel apusean, ci şi, în

Universitatea Spiru Haret

cele din urmă, şi cel central şi est-răsăritean). În aceeaşi măsură şi dintre perioada capitalismului clasic european şi perioada socialismului totalitarist bazat pe principiul economiei de comandă. Întreruperi de aceeaşi natură au avut loc şi între socialismul totalitarist şi capitalismul actual, caracterizat prin acţiunea principiului economiei sociale de piaţă.

Desigur, fiecare din aceste perioade au avut linia lor de evoluţie şi apogeul, după care a urmat declinul şi ieşirea din istorie – adesea, după cum am menţionat, fără să lase loc unor procese de continuitate. Sensurile fiecăreia din aceste perioade nu s-au circumscris în continuitatea celor care le-au precedat. În cadrul fiecăreia dintre asemenea perioade au funcţionat sensuri adecvate, în contextualitatea cărora se pot stabili linii corespunzătoare de progres şi de realizare umană, dar epuizarea acestora (a respectivelor linii de progres şi realizare) a provocat disiparea societăţilor în care ele au funcţionat, determinând restructurarea câmpurilor valorice, decurgând din alte cadre economice şi politice (alte tipuri de relaţii sociale şi suprastructuri organizaţionale), purtătoare ale altor sensuri istorice din alte orizonturi ale procesului mereu deschis de realizare umană.

Sunt, desigur, şi *continuităţi* între fizionomia unor perioade istorice, chiar şi în condiţiile unor adânci discontinuităţi. Acestea însă nu prevalează. Ci se înscriu într-o legitate generală a procesului istoric, ce acţionează în contextualitatea unităţii dintre repetabilitate şi irepetabilitate în dinamica vieţii sociale – unitate care nu contrazice ideea generală de reaşezare (şi reconstrucţie) a sensurilor istoriei. În această perspectivă, filosofii istoriei au propus legea înserierii civilizaţiilor şi au respins legea periodicităţii acestora. Cu toate că multe ipoteze cu privire la determinismul istoric amintesc despre unele repetabilităţi în istorie (în felul acesta a fost motivat – uneori prea accentuat – fenomenul renaşterii europene din perspectiva apogeului culturii greceşti (căreia marii creatori de artă din epoca Renaşterii i-au preluat formele şi în anumite privinţe speciile tematice, dar în nici un caz semnificaţiile umane şi sociale majore).

Asemănător se va putea proceda la caracterizarea perioadei capitalismului contemporan (deci a celei de-a treia faze a dezvoltării sale – care s-a deschis odată cu trecerea la secolul al XXI-lea), care, spre deosebire de perioada capitalismului postbelic din secolul al XX-lea (dominat de economia *socială* de piaţă), se anunţă a se întemeia pe o

Universitatea Spiru Haret

economie *socialistă* de piață (în care va funcționa şi un important sector de proprietate publică)[*].

La urma urmelor, orice perioadă istorică nouă reia unele dimensionări ale unor perioade istorice anterioare, practicând unele reîntoarceri, dar totdeauna în alte contextualizări istorice, purtătoare ale altor tipologii de sensuri şi semnificații umane.

De exemplu, fenomenul sclavajului şi al raporturilor de seniorialitate de tip feudal se întâlnesc şi în societățile contemporane – fapt ce nu denotă însă a exista ceva comun astăzi între vechile societăți (sclavagistă şi feudală) şi capitalismul democratic din zilele noastre.

Aşadar, sensurile istorice actuale nu pot fi aliniate sensurilor specifice unor societăți revolute, ci corespund altor năzuințe şi țeluri de realizare ale oamenilor, ce înscriu în evoluția umanității alte orizonturi ale condiției umane. În consecință, *nu există un sens unic* (general) al istoriei – sau, mai bine zis, se poate vorbi de *nonsensul* (de ansamblu) al istoriei.

Ne exprimăm opinia că punctul nostru de vedere cu privire la nonsensul (de ansamblu) al istoriei corespunde întocmai semnificației avută în vedere de Karl Popper în critica sa (din voluminoasa lucrare *Societatea deschisă şi duşmanii ei*) adresată gânditorilor preocupați de problematica filosofiei istoriei de până în secolul al XX-lea. Anume, el se desolidarizează integral de opinia unor mari gânditori potrivit căreia în devenirea istorică domină criteriul necesității (conştientizat sau neconştientizat). Reproşându-le, începând de la Platon până la Hegel şi Marx, faptul că situau pe temeiuri necesitariste rigide interpretarea istoriei, socotind că în permanență determinismul fenomenelor sociale se

[*] Termenul de *socialistă*, care se va asocia celui de economie de piață (înlocuind pe cel de *socială*), nu are nimic comun cu economia de comandă, ci exprimă un atribut al noii economii capitaliste ce nu se va întemeia doar pe proprietatea privată, ci şi pe proprietatea publică şi chiar de stat (respectiv pe cea colectivă), ce va dobândi o anumită însemnătate la nivel comunitar şi societar (în condițiile în care statul nu va mai fi doar unul minimal).

Asupra sensului termenului de economie *socialistă* de piață ne-am referit mai pe larg în studiul *Dictatură, democrație şi autoritate în dialectica actuală a vieții sociale*, publicat în Analele Universității *Spiru Haret*, seria „*Studii de filosofie*", numerele 8 şi 9/2006.

Universitatea Spiru Haret

desfăşoară implacabil cauzal-legic – excluzându-se întâmplarea şi orice hazard în succesiunea evenimentelor istorice. Or, absolutizarea tezei potrivit căreia totul este necesar în dinamica vieții sociale şi nimic întâmplător implică, *de plano*, situarea pe poziții fataliste şi, în ultimă instanță, creaționiste privitor la cauzalitatea istorică generală.

Apreciem, de asemenea, că în capcana unui anume fatalism (naturalist sau creaționist) au căzut toți gânditorii moderni, începând cu Condorcet, care au acreditat ideea de progres în abordarea socialului, idee ce respinge zigzagurile, regresiunile sau circularitățile în devenirea socială, opinând pentru o linearitate fără întreruperi în curgerea vieții sociale. Într-o asemenea capcană au căzut şi toți gânditorii situați pe pozițiile materialismului istoric în interpretarea istoriei, de la Marx şi Engels la Plahonov şi Lenin şi, în continuare, până la Georg Lucaks şi Adam Schaff sau Louis Althusser – în măsura în care au legitimizat schema propusă de Marx în acest domeniu (al traiectoriei devenirii socialului). Potrivit căreia istoria socială este o istorie a modurilor de producție: asiatic, sclavagist, feudal, capitalist – căruia îi urmează cu necesitate comunismul, orânduire în care, în a doua sa fază de evoluție, progresul se va încheia cu edificarea omului total şi cucerirea „imperiului libertății" (absolute). Engels se exprima în acest sens că edificarea comunismului va semnifica intrarea în epoca adevăratei istorii (a omenirii), orânduirile ce l-au precedat fiind apreciate ca perioade ale „preistoriei" omului şi omenirii, adică a unor faze premergătoare intrării omului în autenticitate (corespunzătoare cuceririi depline de către el a propriei esențe umane).

Lipsa de ştiințificitate a unor asemenea interpretări – de felul lor finaliste – rezultă din chiar ideea hegelian-marxistă a corelării necesității cu întâmplarea – care sunt concepute a fi într-un *raport de recesivitate* – după cum se exprima Mircea Florian.

Dacă privim mai atent dinamica fenomenului social –, mai ales din perspectiva acțiunii legii generale a hazardului, pusă în valoare îndeosebi de ştiința ultimelor trei-patru decenii ale secolului trecut, din care rezultă caracterul probabilist al determinării sociale de ansamblu (în care indeterminismul, provocat de hazardul ascuns înlăuntrul fenomenelor, pune în relație procesul de „departe de echilibru" structural, generator de depăşire a unei măsuri ce provoacă schimbări ireversibile, propulsatoare de procese de disipare structurală ce aruncă sistemul într-o

Universitatea Spiru Haret

etapă de „aproape de echilibru" structural) –, rezultă că evoluția în succesiunea sistemelor nu este liniară şi nici univocă., iar în ce priveşte evoluția sistemului social, sensul noii etape nu mai corespunde sensului etapei depăşite, are o altă structură şi funcţionalitate, dictate de consecinţele ireversibile ale disipării de pe urma căreia a luat ființă.

Probat în biochimie şi biologie, acest mecanism disipativ (întemeiat pe raportul dintre negentropie şi entropie, respectiv dintre hazard şi necesitate), a fost sugerat de Ilya Prigogine şi Isabelle Stengers a se produce şi la nivel social – fapt ce induce concluzia că trecerea de la un sens al devenirii istorice la altul (de la o perioadă istorică la alta) se înscrie într-o logică a hazardului – hazard care este subsidiar, dar transcende în necesitate, dezordonează pentru a ordona, deschide un sens al devenirii istorice anulându-l pe altul. Ceea ce înseamnă că tensionarea imanentă a unei rânduiri sociale nu dezordonează fără limite sistemul social, ci îl propulsează (îl deschide) spre o altă rânduire sistemică, în cadrul unei structurări calitative căreia îi este specific un alt (nou) sens.

Astfel, săvârşirea sensului istoriei perioadei supuse disipării creează condițiile obiective ale constituirii unui nou sens, al noii perioade istorice. Aşadar, istoria nu-şi pierde sensul, ci şi-l reconfigurează, oferind contextul unor noi angajări acționale ale oamenilor în direcția unor noi orizonturi de realizare.

Sub acest aspect, dobândeşte veridicitate şi sunt demne de reactualizat ipoteze şi chiar teorii din prima jumătate a secolului al XX-lea din filosofia istoriei şi teoria civilizației privind paralelismul ciclurilor istorice (Arnold Toynbee) şi paralelismul civilizațiilor (Herberth Spengler). Din substanța acestora rezultă că fiecare perioadă istorică are ciclul său de evoluție şi decădere, cunoaşte un proces de maturizare după care urmează o anume perioadă de criză, a cărei adâncire avansează condițiile unei întreruperi istorice, după care (sau în continuarea căreia) se naşte o nouă civilizație – un nou ciclu istoric. Am putea aminti în această privință şi viziunea lui Dimitrie Cantemir asupra istoriei creşterii şi descreşterii Imperiului otoman.

În acest mod pot fi concepute şi revoluționările relațiilor economice şi sociale, reconstruirea unor noi rânduieli organizaționale şi reconstrucțiile axiologice, o nouă ordine morală şi de drept, o nouă tablă de valori şi coduri normative corespunzătoare în condițiile unor mutații revoluționare de adâncime la scara sistemului social global. Acestor

Universitatea Spiru Haret

schimbări radiale în ordinea economică şi organizaţională, morală şi juridică le corespund şi instituiri noi în domeniul modelării umane, cărora le corespund noi modalităţi de trăire materială şi spirituală, o nouă calitate a vieţii. Dobândesc noi sensuri şi ideile de libertate, de realizare umană, au loc instituiri ale unor noi modalităţi de problematizare umană în raport cu alte orizonturi de împlinire şi personalizare, ce corespund altor semnificări ale condiţiei umane. Toate aceste dimensionări ale trăirii şi năzuirii umane concură la cristalizarea sensului istoriei epocii noi instituite, uneori radical deosebit de sensurile pe care istoria socială şi umană le-a avut anterior. Noul sens istoric emană dintr-un nou model uman, dintr-o nouă ipostază a apropierii omului real de fiinţa umană generică.

3. **Succesiunea de sensuri în diacronia societăţii capitaliste**

Ideologii marxişti-leninişti, în efortul de a elabora o platformă teoretică a strategiei construcţiei socialismului şi comunismului, au pornit în efortul lor de la sugestia lui Marx privitoare la societatea comunistă fără clase, societate ce ar reprezenta obiectivul-ţel cel mai general pe care-l va institui obiectivarea sensului istoriei. În ultimă instanţă se considera a fi inevitabilă trecerea de la capitalism la comunism – prin mijlocirea unei faze socialiste primare a acestuia. Se invoca, în această privinţă, acţiunea legii concordanţei dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie, în baza căreia se conchidea asupra structurării procesului istoric inevitabil al succesiunii modurilor de producţie care înscriu comunismul ca finalitate a acestuia, ca limită a devenirii sociale în care îşi găsesc o rezolvare definitivă toate contradicţiile şi tensiunile sociale ce au marcat procesul istoric de-a lungul veacurilor – comunismul reprezentând „domnia imperiului libertăţii" în vieţuirea umană şi săvârşirea integrală a omului, atingerea fazei istorice finale în care omul concret se identifică, fiinţa generică umană, devine om total.

Pe lângă utopismul şi triumfalismul fără temei pe care-l reprezintă o atare interpretare a logicii istoriei – interpretare potrivit căreia comunismul poate fi apreciat ca limită superioară a obiectivării sensurilor istoriei –, care stipula drept condiţii prealabile ale înaintării spre comunism necesitatea lichidării unor clase sociale (socotite exploatatoare), deposedarea omului de proprietate (privată şi publică) şi de putere (reprimându-se, în acest sens, întregul sistem organizaţional al

Universitatea Spiru Haret

societății, prin mijlocirea instaurării dictaturii proletariatului, avându-se în vedere în final dispariția oricărei structuri de putere, respectiv a complexului organizațional statal) şi, implicit, lipsirea oamenilor de drepturi şi libertăți individuale ce la asigură suveranitatea şi condiția umană autentică.

În numele strategiei de formare a omului nou ce ar trebui să se adapteze unei existențe sociale de tip comunist, complet acoperitoare trăsăturilor specifice ale totalitarismului – în care omul nu mai este scop, ci doar mijloc al edificiului social – se considera ca raționale strategiile de realizare umană numai prin societate şi prin determinare socială obiectivă, fără implicare critică şi discernământ subiectiv.

Se constată, astfel, unde anume conduce o explicație filosofică şi sociologică uniliniară asupra istoriei şi care sunt consecințele în plan uman ale unei asemenea ideologii – de realizare umană fără om, de scoatere a omului din mecanismele de determinare socială.

Au circulat, de asemenea, şi teorii sau ideologii care susțineau perenitatea capitalismului în forma sa clasică – bazat pe economia liberă de piață. La fel cum şi astăzi au o anume răspândire teorii care privesc drept limită a obiectivării sensului istoriei capitalismul întemeiat pe principiul economicei sociale de piață – respingându-se, *de jure* nu numai *de facto*, orice ideologie socialistă şi social-democrată ce întrevede nevoia de schimbare şi chiar de revoluționare a capitalismului contemporan în direcția unei deschideri – anunțate deja de procesele reformatoare actuale în plan social de actuala revoluție informațională şi comunicațională în plină desfăşurare.

Aşadar, capitalismul democratic actual nu este limită a devenirii sociale – el reprezintă o depăşire a socialismului totalitarist al economiei de comandă, precum şi a capitalismului economiei libere de piață – el cedează locul sensurilor altor societăți democratice, succesiunea acestora neavând limite, deschiderea în materie de sens fiind permanentă. În acest context de înțelegere a realității sensurilor ce ar fi funcționat până acum în istoria capitalismului şi a reconfigurării sensurilor viitoare ale acestuia, se pune nemijlocit (şi operațional) problema sensurilor pe care le va impune viitorul societății democratice contemporane. În această privință se constată deja că se produce o trecere de la economia *socială* de piață la economia *socialistă* de piață. În structura acestei noi economii de piață se va realiza o sinteză între virtuțile economiei de piață *capitaliste* şi a

Universitatea Spiru Haret

statului *minimal* de până acum şi virtuţile unei economii *socialiste* (nu de comandă, ci de piaţă), practicată în anumite limite de unele state democratice contemporane de esenţă capitalistă. Cu alte cuvinte, economia socialistă de piaţă nu are nimic comun cu economia de comandă şi cu strategia statului totalitarist (a statului radical maximal).

Renunţarea la statul minimal nu înseamnă opţiunea pentru totalitarismul de stat, ci practicarea intervenţiei statului în reglarea echilibrului social şi economic, în diminuarea polarizării sociale crescânde care provoacă tensionarea socială până la nivelul instituirii unei situaţii revoluţionare – ce aruncă societatea în stare de criză şi chiar de colaps sistemic, cu repercutări negative asupra liniilor progresului şi asupra naturii vieţuirii democratice.

Fiecare nouă etapă a devenirii sociale – în cazul de faţă a economiei de piaţă (economie *liberă* de piaţă, economie *socială* de piaţă, economie *socialistă* de piaţă) – înscrie succesiv etape noi ale procesului de realizare umană şi, corespunzător, noi configurări ale condiţiei umane. Ceea ce pune în dezbatere nevoia omului de reconstrucţie a sensurilor istoriei, configurarea unor noi traiectorii ale progresului. Tocmai din acest punct de vedere omul este o fiinţă istorică – el nu doar receptează obiectivarea sensurilor, ci şi contribuie la instituirea acestora. Este, cu alte cuvinte, fiinţă creatoare de sens şi, din acest punct de vedere, îşi remodelează şi tipologia proprie.

În condiţiile înnoirilor umane provocate de schimbările sociale majore, idealurile de realizare a oamenilor se schimbă, intervenţia factorului subiectiv în devenirea socială dobândeşte alte modalităţi de obiectivare, corespunzătoare altor cerinţe, motiv care alimentează anumite tensiuni contradictorii în raporturile dintre generaţii, dintre categorii şi grupuri ale corpului social. Pe care noii agenţi ai acţiunii sociale le înţeleg şi le preconizează rezolvarea, iar vechii agenţi le receptează mai puţin sau nu le descoperă virtuţile înnoitoare, privindu-le, în cel mai bun caz cu reţinere, dacă nu chiar cu ostilitate. Uneori aceste neînţelegeri şi împotriviri atestă neadaptări valorice la nou, provocatoare de antagonisme sociale. Ceea ce legitimează necesitatea „luptei" noului împotriva vechiului – acreditată de experienţa istorică nemijlocită a fi o legitate generală a procesului istoric –, schimbându-se doar formele şi modalităţile de manifestare

Universitatea Spiru Haret

ale acesteia. Asemănător se pune şi problema „luptei" pentru libertate şi trăire democratică, pentru emancipare socială şi progres.

Aşadar, progresul şi natura raporturilor sociale contradictorii trebuie corelate cu sensul istoriei – cel specific noii etape de dezvoltare socială. Condiţionat de om – ca subiect istoric – sensul (istoriei) determină liniile progresului, din care cauză acesta (sensul istoriei) nu poate, în principiu, să fie considerat liniar şi ciclic, sau dacă ciclicitatea se manifestă în obiectivarea liniilor progresului, acesta (sensul) se reclamă a fi mereu privit în deschidere, în corelaţie cu linia ascendentă de ansamblu a progresului. În această privinţă, are loc o succesiune de închideri care se deschid în structurarea sensurilor istorice şi, corespunzător, a traiectoriilor de ansamblu ale progresului.

4. **Consecinţe de ordin axiologic şi existenţial ale mutaţiilor care au loc în succesiunea sensurilor istorice**

În plan subiectiv, schimbarea liniilor progresului şi, respectiv, a sensului istoriei într-o etapă sau alta a procesului istoric, sunt receptate cu dificultate şi, de cele mai multe ori, cu întârziere. Uneori aceste schimbări provoacă fenomene de criză istorică şi, la limită, sunt apreciate ca evenimente apocaliptice. Astfel se explică de ce mai totdeauna când se sfârşesc anumite perioade istorice şi altele se nasc, cea mai mare parte a oamenilor le întâmpină cu rezistenţă şi cu sentimentul unei pierderi iremediabile – ca şi cum în viaţa lor s-ar fi petrecut un sfârşit. Este într-adevăr un sfârşit al unei lumi, dar care anunţă un nou început de lume, căreia îi este proprie o nouă semnificare şi un nou sens istoric.

Amintim, în această privinţă, declanşarea crizelor apocaliptice (de sfârşit nu numai al lumii omului, ci şi a universului) în preajma anului 1000 şi, de asemenea, în anii premergători anului 2000 – asemănător cum astfel de temeri le-au avut oamenii şi înaintea acestor capete de mileniu. Cărţile sfinte (de exemplu, biblia iudeo-creştină) adeveresc atare stări de spirit, cu ecouri îndelungate în psihologia şi axiologia umană (pe larg oglindite în creaţia filosofică, teologică şi artistică). Astfel de trăiri, care nu sunt altceva decât isterii apocaliptice, cu greu pot fi depăşite, ele rezistând vreme îndelungată în mintea oamenilor, stimulând reflexe puternice în plan ideologic şi chiar teoretic, fiind însoţite de edificări doctrinare de factură mitică şi morală, politică şi juridică, filosofică şi

Universitatea Spiru Haret

religioasă. Aşa de pătrunzător se implantează în mentalitatea individuală şi colectivă a oamenilor asemenea isterii, încât se instalează în conştiinţa lor chiar nevoia de apocalipsă – apreciată ca o cale a mântuirii lor de păcat sau ca o pedeapsă meritată dispusă de divinitate.

În orice caz, crizele apocaliptice conduc la o resemnificare a transcendentului şi, în corelaţie cu această resemnificare, are loc şi o reconfigurare a condiţiei umane şi, implicit, a orizontului de realizare umană. Din acest punct de vedere, aprecia şi Lucian Blaga –, în anii de mijloc ai secolului al XX-lea – faptul că revoluţionările (în plan social, ştiinţifico-tehnic şi economic) care au avut loc în secolul respectiv, anunţau o schimbare de „eon dogmatic" (de fapt, de factură paradigmatică) în mentalitatea şi spiritualitatea umană, care nu poate să nu fie receptată şi la nivelul conceptualizării filosofice.

În acest mod poate fi privită, de exemplu, şi reaşezarea valorică şi reconstrucţia conceptuală în domeniul gândirii sociale pe care le-au provocat marea revoluţie burgheză franceză, marea revoluţie proletară rusă, revoluţiile ce au provocat instituirea perioadelor de tranziţie de la socialism la capitalism în ţările Europei centrale şi de răsărit. În aceeaşi perspectivă, la nivelul ţării noastre, au avut efecte notabile în ordinea spirituală şi psihologică de referinţă comunitară, revoluţiile din 1821 şi din 1848 din Principatele Române şi, nu mai puţin, răscoalele ţărăneşti conduse de Horea, Cloşca şi Crişan din Transilvania sau răscoalele ţărăneşti din 1907 din Moldova şi Muntenia. Asemenea evenimente au provocat şi reaşezări istorice în ţara noastră, influenţând sub acest aspect doctrinar concepţiile ideologice şi politice, într-o mare măsură şi pe cele morale şi juridice care au stimulat modernizarea societăţii din ultimele două secole.

La o analiză mai atentă a mecanismelor de restructurare a civilizaţiilor, la nivelul tuturor componentelor axiologice ale mentalităţilor şi seturilor valorice, oglindite în stiluri de viеţuire, de apreciere şi creaţie umană, se constată că mutaţiile în ordinea istorică şi reaşezarea sensurilor acesteia înrâuresc generativ nu numai o înnoire spirituală, ci şi o înnoire existenţială profundă.

Omul se defineşte prin alte contexte relaţionale de natură economică şi socială, îşi manifestă în alte moduri nevoia de proprietate şi de putere, îşi afirmă o nouă condiţie şi o altă aspiraţie de realizare. S-ar

Universitatea Spiru Haret

putea reține mai întâi faptul că în succesiunea tipurilor de orânduire socială se produce o amplificare şi o adâncire a virtuților creatoare ale omului, trăirea sa este din ce în ce mai intensă, atât în ce priveşte capacitatea problematizatoare, cât şi în privința posibilității de autodestinare, de trăire liberă şi responsabilă. În cele din urmă, de afirmare comunitară şi societară.

În acest fel pot fi privite: înflorirea sentimentelor patriotismului şi naționalismului ca urmare a mutațiilor petrecute după trecerea de la epoca medie la epoca modernă; sentimentele de solidaritate internațională după transformările profunde care au avut loc treptat cu prilejul trecerii de la epoca modernă la epoca contemporană. În acest cadru se impun a fi privite şi reflectările în psihologia oamenilor a actualelor evoluții sociale, în perioada mondializării economice şi integrării politice zonale sau continentale. Sub acest aspect, au loc şi căutări sau clarificări în ce priveşte natura ființei umane generice şi a raporturilor dintre omul ideal şi omul real.

Omul contemporan este tot mai accentuat conştientizat de faptul că din lumea lui fac parte, constitutiv pentru el, nu numai raporturile lui cu societatea, ci şi, tot mai definitoriu, raporturile sale cu natura – care se „răzbună" dacă nu este luată în considerație ca mediu existențial primar, mai ales în actualele condiții ale impactului dintre om şi natură, prin mijlocirea ştiinței, tehnicii şi tehnologiei. Aceasta pentru faptul că omul însuşi nu este numai ființă socială, ci şi ființă naturală.

În ce priveşte definirea omului ca ființă metafizatoare, se poate decela, cu mai adâncă forță de conştientizare astăzi, faptul că transcendentul nu mai este în esențialitatea sa de natură divină, ci, mai ales, de natură umană. Anume, este însăşi ființa lui generică, descriptibilă ca model esențializat al său în transcendent. Ceea ce îl aduce în situația de a lua cunoştință de faptul că transcendentul este o componentă a imanentului – face parte din lumea lui umană, reprezentând sacrul naturii umane, susceptibil de divinizare şi de temei în abstract (în absolut) al lumii lui de aici (particularizată concret).

Din surprinderea acestei perspective de înnoire existențială ce se anunță a se produce în etapa următoare de obiectivare a sensului istoriei, se desprind elemente novatoare în structura raporturilor dintre individ şi societate şi în funcționarea omului atât ca scop, cât şi ca mijloc al acțiunii

Universitatea Spiru Haret

umane la nivel societar. Considerarea dimensiunii sociale a umanului, accentuată de capacitatea integrativă social a acestuia, îi conferă o mai pronunțată capacitate creativă şi, concomitent, o mai puternică manifestare a simțului de responsabilitate socială şi istorică a actelor şi comportamentului său în raport cu societatea. Această capacitate demiurgică a umanului, cu efecte de nivel societar, dobândeşte noi semnificații, potențând (pe măsura conştientizării de către om a condiționării sociale a procesului său de personalizare şi de realizare) consolidarea convingerii că el este realmente scop şi nu numai mijloc al procesului istoric. La rândul ei comunitatea, societatea în întregul său, conştientizează, de asemenea, o asemenea finalitate a procesului acțional, dobândind virtuți umaniste nemijlocite în toate în strategiile de ansamblu ale dezvoltării. În această direcție, vor fi perfecționate şi structurile organizaționale ale societății – ceea ce va influența calitativ şi trăirea democratică a întregii societăți.

Ca urmare, statul, deşi întemeiat pe principiul economiei de piață, de fapt şi de drept al unei economii socialiste de piață în viitorul care se deschide deja, va înceta treptat să mai fie unul minimal, asumându-şi roluri însemnate în servirea tuturor categoriilor corpului social în procesul de realizare umană. Economia de piață va fi astfel nu numai o pârghie hotărâtoare a creşterii spiritului de inițiativă în plan economic – specifică unei orânduieli sociale cu caracter dinamic, stimulatoare de progres şi civilizație, cu vocație eliberatoare pentru manifestarea energiilor creatoare ale individului –, ci şi un mijloc deliberat conceput, activat organizațional în direcția realizării de sine a omului, într-un context autentic democratic. Egalitatea de şansă de realizare şi de personalizare şi spiritul de echitate în fața legii devin astfel o cerință legitimată strategic şi potențată organizațional a statului de drept.

O asemenea perspectivă de dezvoltare socială şi umană se va produce obiectiv, dar potențată conştient, ea marcând evoluția capitalismului contemporan. În această direcție se va reconfigura sensul istoriei – într-o epocă a democratismului generalizat al vieții sociale, deschisă de recentul început de secol al XXI-lea.

Universitatea Spiru Haret

5. **Direcții de restructurare ale instituirii sensului actual al istoriei**

Încercarea de caracterizare a sensului istoriei contemporane, concepută în deschidere spre viitor, nu semnifică deloc o abatere de la determinismul istoric sau vreo renunțare la ideea de progres, ci sugerează faptul că direcția pe care acestea se situează este alta decât cea de până acum. Am putea chiar opina că asistăm în prezent la ivirea zorilor unei noi epoci istorice, la geneza altui „eon" (dogmatic) după cum s-ar exprima Lucian Blaga.

Discontinuitatea care se anunță în ce priveşte sensul istoriei este aşa de adâncă încât sensurile de până acum ale acesteia încetează, sunt resorbite de actuala revoluție informațională şi, în ultima vreme, comunicațională. Omul iese integral la lumina zilei din punctul de vedere al funcționării sale ca factor al istoriei, acționează concordant sau în cooperare cu toți ceilalți – din toate orizonturile civilizației contemporane – în direcția progresului istoric, sociabilitatea lui atingând cote globalizante. Sunt depăşite dimensionările clasice ale muncii, devenind hotărâtoare munca intelectuală. Dispar granițele activităților economice şi de cunoaştere între comunități umane. Asemănător şi limbile naționale încep să-şi piardă granițele, tinzându-se spre intrarea în acțiune a unor limbi internaționale (fenomen ce ar trebui studiat cu neîntârziere în actuala epocă a Internetului).

Sunt convins că reflexul pe plan valoric şi cultural al acestor schimbări nu va înceta să apară în anii imediat viitori. Suntem, deci, după cum menționam, contemporanii ivirii generalizate a lui *homo universalis*. Căruia îi corespund alte tipologii de relații sociale, alte paradigme apreciative şi moral-politice, alte tipuri de plăsmuiri estetice şi în ordinea transcendentului (creşterea numărului credincioşilor religioşi care acceptă şi chiar practică ecumenismul este o dovadă) şi, de ce nu, alte condiții şi mijloace de autodestinare.

Are loc, după cum se constată, o amplă revoluționare în domeniul sensului istoriei şi a liniilor progresului, pe care acum cu greu le putem întrevedea. În câteva decenii se va schimba radical harta geografică terestră, de asemenea şi mentalitățile de tip intersubiectiv şi natura schimburilor de valori. Într-un cuvânt, vom parcurge rapid drumul de la o istorie propriu-zis spontană la o istorie conştientă şi în cunoştință

Universitatea Spiru Haret

de cauză. În acest context, cred că şi statutul proprietăţii (private) se va schimba, luând extensie şi proprietatea colectivă (publică) – nu numai de stat, ci şi de tip comunitar –, corespunzător, am spune, economiei socialiste de piaţă, ce va lua treptat locul economiei sociale de piaţă actuale. Raporturile de proprietate vor fi reglementate obiectiv, dar prin mijlocirea unor structuri organizaţionale foarte active şi numai în limitele principiilor de drept – din disponibilitatea cărora democratismul va deveni, realmente, o valoare supremă, iar principiile libertăţii omului şi drepturilor individului vor fi o realitate vie, cotidiană şi generalizată – şi nu doar un vis şi o lozincă abstractă ca până acum (în spaţiul căreia se ascundeau practici organizaţionale cu caracter dictatorial *sui-generis*).

Toate aceste, hai să le spunem, viziuni asupra istoriei viitoare a societăţii democratice contemporane, stimulate de reconsiderările radicale ale raporturilor sociale pe care le vor provoca revoluţiile informaţională actuală şi, mai ales, comunicaţională, care au intrat în acţiune neaşteptat de viguros, nu sunt deocamdată nimic altceva decât reflexe ale unor realităţi şi răsturnări structurale de ordin valoric şi existenţial la care asistăm. Ele pot fi corectate de timp şi supuse unor dezbateri ample, dar nu sunt de evitat sau de neluat în seamă.

Menţionăm totuşi că, indiferent cum se vor repercuta revoluţionările actuale în planul structurării noilor sensuri ale istoriei (de fapt, asupra trăirii şi obiectivării umane), nu pot fi evitate dimensiunile definitorii ale naturii umane şi ale vieţuirilor sociale pe care acestea le determină. Ceea ce nu se va schimba în această privinţă va fi esenţa umană – omul rămânând o fiinţă singulară în univers, polidimensionat: ca fiinţă socială, fabricatoare existenţial şi valoric şi creatoare de sine şi de societate (a lui), în cele din urmă, ca fiinţă ontic-ontologică (plăsmuitoare de transcendent şi condiţionată de funcţionarea acestuia ca temei al conştientizării lui de sine şi de altul, al guvernării existenţei lui în imanent). Munca rămâne condiţia sa existenţială specifică, mijlocul determinant al realizării lui de sine şi factor al personalizării lui de sine (individuală şi colectivă), în raport cu care îşi afirmă conştient demnitatea şi suveranitatea condiţiei sale (umane).

Se vor produce, însă, schimbări în ce priveşte caracterul muncii, modalităţile de exercitare a acesteia, raporturile dintre munca din necesitate (naturală şi socială) şi munca din libertate, vor fi regândite raporturile dintre nevoia de trăire umană datorită muncii şi cuantumul ei

Universitatea Spiru Haret

de creativitate, se vor reduce dimensiunile înrobitoare ale procesului de muncă şi vor fi amplificate virtuţile umanizatoare ale muncii. În relaţie cu funcţia existenţială a muncii pentru om vor fi puse în valoare şi alte manifestări ale omului care au rol existenţial în ce-l priveşte pe el şi lumea lui (de exemplu, va creşte aportul sportului şi educaţiei fizice, activităţile de loisir, jocul şi trăirea într-o natură nepoluată; în general va spori ponderea activităţilor umane compensatorii – în domeniul intelectual şi formativ etc.).

Fiind subiect (cognitiv şi axiologic) şi agent, omul nu-şi va pierde niciodată individualitatea şi opţiunea partizană – fapt datorită căruia societatea nu va cunoaşte niciodată încetarea unor stări contradictorii între oameni, între grupuri şi comunităţi umane. Tensiunile sociale vor avea în continuare efect perturbator social – datorită fiinţării unor divergenţe dintre oameni, situate în opoziţie cu structurarea obiectivă şi conştientă a convergenţelor existenţiale, axiologice şi acţionale dintre ei. Ca urmare a naturii contradictorii fireşti a vieţii sociale, tendinţele de înstrăinare, până şi de esenţa lor, a oamenilor nu vor înceta să se manifeste (ele vor avea însă alt conţinut şi alte forme de manifestare). Nu vor înceta să se manifeste inegalităţi în ceea ce priveşte realizarea umană, nivelul de personalizare şi de manifestare creativă şi, nu mai puţin, sub aspectul trăirii şi acţiunii din libertate. Datorită tuturor acestora, nu se poate concepe încetarea nonconformismului în comportarea umană (individuală şi colectivă), nu va fi mai puţin manifestă „lupta" pentru libertate, pentru emancipare socială şi realizare umană.

Devine, astfel, necesară sporirea aportului structurilor organizaţionale în procesul dezînstrăinării umane (prin mijloace educative şi prin sprijinirea procesului de asimilare valorică în general), în procesul de lărgire a ariei de manifestare liberă a oamenilor, în efortul lor de angajare în „lupta" pentru trăire umană demnă. Ceea ce trebuie să stea în atenţia deosebită a structurilor organizaţionale este şi sprijinirea prin pârghii educative şi instructive a nevoii de corelare a libertăţii cu responsabilitatea şi, nu în mai mică măsură, mijlocirea obiectivării nevoii oamenilor de proprietate şi de putere. Ştiindu-se faptul că aceste structuri (organizaţionale) nu au valoare în sine, ci sunt mijloace de eficienţă în obiectivarea raporturilor oamenilor cu ei înşişi, cu societatea şi cu natura.

Avertizăm în această privinţă asupra faptului că nevoia de proprietate şi de putere sunt nevoi permanente ale omului, ele fiind

Universitatea Spiru Haret

moştenite de el din preistoria sa naturală. Din nevoia „luptei" pentru viaţă în cadrul natural a izvorât şi prezenţa acestei lupte în cadrul social de existenţă al oamenilor. În perspectiva viitoare a devenirii sociale nu va înceta să se manifeste nevoia omului de situare a sa la niveluri superioare în structura organizaţională a societăţii – pentru a-şi exercita capacităţile sale decizionale de referinţă comunitară şi de participare la putere în vederea obiectivării acestor capacităţi. În aceeaşi măsură, rămâne o necesitate specific umană impulsul lăuntric pentru acumulare de proprietate, tocmai în vederea realizării lui de sine pe seama acesteia şi pentru o situare a sa la nivel superior în ierarhia socială şi în afirmarea condiţiei sale existenţiale.

Dobândeşte o tot mai mare importanţă, dar de data aceasta asimilată lucid şi responsabil, nevoia omului de lărgire şi consolidare a condiţiei sale existenţiale pe seama naturii – tocmai pentru că în ultima vreme s-a adâncit impactul negativ al omului cu natura în condiţiile actualelor revoluţii ştiinţifice şi tehnologice. Ceea ce a pus în evidenţă prezenţa în continuare, în strategia sa de realizare, a luptei pentru cucerire de noi orizonturi naturale – nu neapărat numai geografice (acum se dovedeşte însă că puterea omului de „stăpânire" a naturii este foarte limitată şi de multe ori iluzorie, deoarece în măsura în care omul dezechilibrează mediul natural prin actele sale, îşi periclitează nemijlocit condiţia sa existenţială). Aşadar, omul rămâne într-adevăr permanent un cuceritor, respectiv ia în „stăpânire" relativ (şi în limita orizontului său existenţial) spaţiul şi timpul obiectiv, dar nu se poate raporta la Infinitul universului. Rămâne mai departe un fragment limitat al naturii oricât ar fi evoluat el social. Conştientizarea nu numai lucidă, ci şi responsabilă a acestui lucru este o condiţie de bază a elaborării actualelor lui strategii de realizare de sine.

Prin urmare, omul rămâne totdeauna în lume (a lui) şi se manifestă ca producător al acesteia (în măsura în care se raportează activ şi din ce în ce mai accentuat în cunoştinţă de cauză la natura şi societatea în care trăieşte). De aceea, nu există sfârşit al istoriei (umane şi sociale) – atâta vreme cât regnul uman îşi află locuirea în structurarea universului în care fiinţează ca strat existenţial (material). Dar, în raport cu universul infinit există un sfârşit al istoriei umane, aceasta la rândul ei fiind structurată printr-o succesiune de sensuri strâns legate de epocile ei

Universitatea Spiru Haret

succesive de structurare şi organizare. Pe acest temei al succesiunii de sensuri ale istoriei umane se pune şi problema sensului societăţii democratice viitoare.

*

Odată cu omul există şi lumea divină (transcendentul este un proiect creativ al omului), lume care are pentru om situare existenţială în sistemul său de valori – acordându-i-se de către el, din nevoia lui de temei axiologic, o poziţie centrică în raport cu alte straturi valorice. La această lume „cerească", omul nu va renunţa niciodată, în nici una din istoriile înscrise în „eternitatea" lui existenţială terestră. Tocmai pentru că sacrul (conferit transcendentului) este polul suprapus profanului în care omul fiinţează nemijlocit, sacru cu care profanul coexistă în raporturi de complementaritate – ambii poli intervenind îngemănat în structurarea umanului. De aceea, renunţarea la sacru (la divin), semnificat ca transcendent, ar avea drept consecinţă încetarea existenţei regnului uman, căderea omului în animalitate.

În acest sens, se situează în afara oricărei logici (existenţiale) părerile celor care, o dată cu scientizarea conştiinţei sociale, întrevăd o secularizare religioasă de anvergură – ce ar semnifica scoaterea deosferei din sistemul axiosferic (uman). O asemenea eliminare (deosferică) ar constitui destructurarea umanului (petrecută o dată cu desacralizarea integrală). De aceea, atâta vreme cât omul există, el este o fiinţă „religioasă" (dintr-o adevărată semnificare a acestei religiozităţi, rezultă că omul este o fiinţă metafizatoare – indiferent de modul în care este semnificat sacrul: religios sau laic). Are, în acest cadru, o deplină îndreptăţire afirmaţia plastică a lui André Marlaux potrivit căreia „secolul al XXI-lea va fi religios sau nu va fi deloc". Respectiv, afirmarea faptului că omul rămâne cu necesitate o fiinţă metafizatoare în secolul nou în care am intrat – şi nu avem nici un temei să nu deducem că va rămâne aceeaşi fiinţă şi în secolele următoare acestuia. Pentru că această dimensiune (de fiinţă trăitoare în spirit, adică metafizatoare) ţine de esenţa lui de om în cadrul biosferei din care face parte prin geneză – şi al cărei vârf de existenţă îl reprezintă, dar pe care l-a depăşit prin „ridicarea ochilor spre cer" (după cum se exprima, la fel de plastic, Mircea Florian) – adică prin proiectarea transcendentului.

Universitatea Spiru Haret

Aşadar, omul oricărei istorii, inclusiv al istoriei viitoare sau al oricărei alteia ce va urma, rămâne o ființă „religioasă" (respectiv, metafizatoare) – de această dimensionare a umanului depinzând şi intrarea în funcție a celorlalte dimensionări ce-l caracterizează – aşa după cum, de altfel, a argumentat şi Mircea Eliade în reflecțiile sale cu caracter antropologic.

Se legitimează, astfel, prezumția (de fapt certitudinea logică a faptului) că omul rămâne el însuşi în oricare din istoriile succesive, îşi schimbă doar modelul, configurația existențială şi fizionomia lui spirituală – în funcție de succesiunea sensurilor pe care le dobândeşte, pe fiecare treaptă istorică a ființării sale societatea lui, căreia îi sunt specifice matrice stilistice determinate, orizonturi de realizare umană particularizate. Din acest unghi de vedere, se argumentează (adevereşte) ideea că istoria de ansamblu a omului şi omenirii nu are un sens unic ci o pluralitate de sensuri, specifice fiecărei mari perioade istorice – marcate de o anume ordine structurală şi funcțională, căreia îi corespund orizonturi proprii de realizare umană.

Logica semnificării particularizate a acestei pluralități de sensuri, fiind generată de legea hazardului, rămâne totdeauna stimulatoare de schimbări structurale în ordinea socială şi umană. Ca urmare, funcționează un *nonsens* în succesiunea de sensuri ale istoriei, un nonsens generator de reconstrucții de sensuri şi direcționări istorice majore. Sensuri care se instituie pe temeiul acțiunii factorului subiectiv – din acest punct de vedere oamenii îşi făuresc propria istorie – în fiecare perioadă a desfăşurării istoriei, ea (istoria) şi societatea pe care o reprezintă, înscriindu-se în ordinea universului ca subiect obiectivat.

Universitatea Spiru Haret

În loc de încheiere

Omul şi istoria – privire dialectică

Istoria (vieţii sociale a oamenilor) poate fi concepută şi ca proces continuu de constituire şi consolidare comunitară a oamenilor şi, în aceeaşi măsură, de realizare umană. Deoarece numai omul, dintre toate viețuitoarele terestre, este o ființare istorică – trăieşte în prezent prin raportare la trecut şi viitor, îşi destinează condiția sa umană şi contribuie la realizarea sa, acționând creativ în acest sens, motivat nomologic, axiologic şi teleologic, totdeauna în concordanță cu legitatea obiectivă a determinării viețuirii lui sociale. Astfel încât societatea omului este subiect obiectivat, un domeniu existențial nu numai dat, ci preponderent construit de el.

În contextul acestui dualism subiect-obiect, istoria (viețuirii sociale) este, deopotrivă, atât producătoare de existență şi trăire umană, cât şi produsă de om (omul face istoria în aceeaşi măsură în care istoria îl face pe el), omul fiind, aşadar, în acelaşi timp, agent şi pacient al procesului istoric. Ca agent, exercitându-se din necesitate, dar şi din libertate, respectiv, spontan sau conştient, din instinct sau din raționalitate.

Dar, pentru că acționează din motivație subiectivă, oamenii fiind animați de impulsuri psihice individuale şi din voință liberă de a se exercita creativ, intră în raporturi contradictorii între ei şi societate sau comunitate, între ei ca ființe sociale şi natură, fapt pentru care acțiunea lor produce efecte diferite, mai ales, când se exercită grupal sau comunitar – fiind fie productivă, fie neproductivă în raport cu tendințele progresului de ansamblu al societății. Stare de fapt pentru care se impun necesitatea rezolvării contradicțiilor sociale, coordonarea acțiunilor cu necesitatea istorică. De aici rezultă nevoia conştientizării tendințelor procesului istoric şi a intereselor fundamentale ale oamenilor, subordonării celor individuale față de cele colective cu caracter grupal sau comunitar.

Universitatea Spiru Haret

Creația istorică presupune, aşadar, un proces complex de *integrare socială* a oamenilor, de *socializare* a aportului lor în concordanță cu liniile progresului. Şi, de aici, trecerea de la acțiunea din necesitate la acțiunea din libertate. Obiectiv pe care şi-l propun în direcția acțiunii factorului subiectiv structurile organizaționale cu caracter grupal sau comunitar ale societății – integrarea realizându-se nu numai prin *muncă* (cu efect societar şi nu numai individual), ci şi prin *responsabilitate* (socială şi istorică).

Integrarea socială (respectiv, socializarea individului) scontează din partea societății aportul ei (direct sau mediat) la *personalizarea* şi *realizarea* (individuală sau colectivă) a oamenilor – structurându-se un *circuit retroacțional între individ şi societate*, altfel spus, între om şi istoria societății lui.

Un asemenea circuit este deschis, totdeauna societatea acumulând energii umane, disponibile pentru stimularea devenirii ei, la fel cum omul, ca agent disponibilizat de societate prin personalizare şi realizare, înmagazinează plusuri de creativitate şi de capacități integrative social pe seama cărora istoria îşi urmează cursul ireversibil. Uneori, asemenea disponibilizări creative ale omului în raport cu societatea se manifestă de către el cu asumare de risc şi chiar cu jertfire de sine – cea mai înaltă formă de manifestare a simțului responsabilității.

Între formele cele mai productive ale raportului dintre om şi societate, cu repercutări asupra ritmurilor şi intensității progresului social, este apreciată a fi *acțiunea revoluționară*, exercitată conştient şi organizat, motivată organizațional şi ideologic. Aceasta impunându-se în condițiile în care structurile organizaționale şi sistemul normativ al relațiilor sociale sunt perimate, nu mai corespund progresului tablelor valorice şi, ca atare, devin o frână în calea procesului de realizare umană. Revoluționările privesc toate domeniile vieţuirii sociale, de la cele economice până la cele spirituale şi axiologice. *Militantismul*, motivat de nevoia de revoluționare socială, reprezintă astfel cea mai înaltă formă de aport uman la dinamica proceselor sociale, la structurarea procesului istoric. Această atitudine şi acțiune revoluționară manifestându-se nu numai în domeniile politic şi economic, ci şi în domeniile creative care țin de creația în artă, ştiință, în filosofie şi viața cultică, în plan normativ şi axiologic. Astfel încât, *pe umerii unor creatori de excepție se sprijină istoria* – cultura, ca şi acțiunea revoluționară în plan politic şi economic

Universitatea Spiru Haret

reprezentând o pârghie şi o măsură a progresului (social), fiind un domeniu al socialului care stimulează nemijlocit structurile civilizaţiei, modurile de viețuire şi împlinire umană.

Prin urmare, omul şi istoria (societății lui) – fiecare din aceste corelate ale unui circuit retroacțional deschis fiind poli ai unui raport de complementaritate, care înscrie în canavaua universului cea mai înaltă ipostază existențială (cea care potențează structurarea pe verticală a acestuia) – nu pot fi privite separat, ci receptate ca elemente ale unui raport dialectic în care obiectivul şi subiectivul se întrepătrund, condiționându-se şi înnobilându-se reciproc. Dincolo de acest raport, totul există în univers fără semnificație şi sens. Întrucât doar omul conferă semnificație existenței, semnifică subsistemele acesteia în raport cu aportul acestora la realizarea condiției lui – istoria fiind a lui şi nu a universului. Universul doar devine, numai omul trăieşte istoric, înscriindu-se conştient în diacronia acestuia.

Universitatea Spiru Haret

De acelaşi autor

- *Determinismul şi ştiinţa*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.
- *Structura acţiunii sociale*, Editura Politică, Bucureşti, 1972.
- *Filosofie* (coordonator şi autor), Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975.
- *Filosofia – tematică, bibliografie, crestomaţie* (în colaborare), Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1976.
- *Acţiunea umană şi dialectica vieţii sociale*, Editura Politică, Bucureşti, 1980.
- *Evoluţie şi dialog în filosofia contemporană*, Editura Politică, Bucureşti, 1980.
- *Filosofie – crestomaţie şi filosofie* (în colaborare), Editura Academiei, Bucureşti, 1989.
- *Ordine şi hazard*, Editura Adevărul, Bucureşti, 1996.
- *Metafilosofie*, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 1997.
- *Lucian Blaga – concepţia ontologică*, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 1999.
- *Identitatea axiologică a românilor*, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 1999.
- *Acţiunea socială eficientă*, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 2000.
- *Fiinţă, esenţă, existenţă – Tratat de ontologie*, vol. I, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 2002.
- *Existenţă, devenire, determinism – Tratat de ontologie*, vol. II, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 2003.
- *Existenţă socială şi umană – Tratat de ontologie*, vol. III, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 2004.
- *Omul real. Eseuri de ontologie a universului*, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 2006.
- *Filosofia şi condiţia umană*, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 2006.
- *Fiinţă şi existenţă. Expozeu de ontologie şi metafizică*, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 2007.

Universitatea Spiru Haret